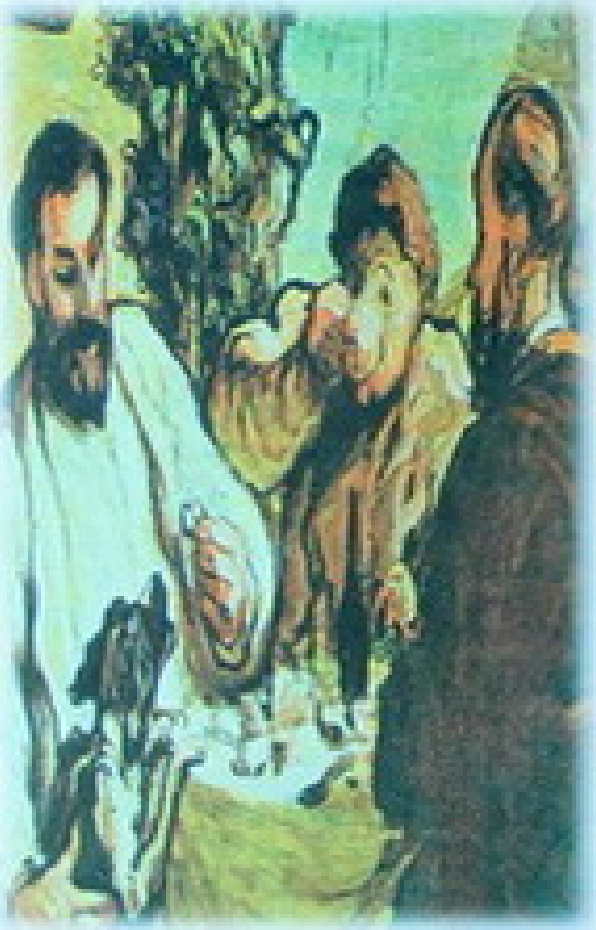
şçedrin

GOLOVLEV AİLESİ

ROMAN

ÖTEKİ YAYINEVİ

Öteki
ROMAN

Yapım
ÖTEKİ AJANS

Kapak Tasarımı
KORAY ARIKAN

Redaktör
SEVAL BOZKURT

Baskı ve Cilt
ÖTEKİ MATBAASI

Birinci Basım
19--

İkinci Basım
1994

Üçüncü Basım
1997

Dördüncü Basım
KASIM 1999

YÖNETİM YERİ
Mediha Eldem Sokak 52/1
06420 Kızılay/ANKARA
Tel: 312 435 38 33
Fax: 312 433 96 09

ISBN 975-7782-61-0

GOLOVLEV AİLESİ

Türkçesi
Mazlum BEYHAN

GOLOVLEV AİLESİ ÜZERİNE

Saltıkov Şçedrin, 1826 yılında soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Rusya'da köleliğin hüküm sürdüğü bir çağda, kölelere sahip bir ailenin içinde yetişti. On yaşında eğitim için Moskova'ya gönderildi. Burada en seçkin ailelerin çocuklarının okudukları okullarda eğitim gördü. Liseyi bitirince devlet hizmetine girdi. Uzun yıllar üst görevlerde devlet hizmeti yaptı. 1862 yılında memurluktan ayrılıp *Sovremennik* (Çağdaş) dergisini yöneten Nekrasov'un başyardımcılığına geçti. İlk romanı *Çelişkiler*'i yirmi bir yaşındayken yayımladı. Bundan sonra hiç ara vermeden kırk yıl boyunca hikâye, roman, masal, makale, gazete yazarlığı gibi yazıcılığın her türünde yapıtlar verdi. Hemen bütün yapıtlarında dönemin toplumuna, büyük toprak sahiplerine, bir an önce zenginleşmek isteyen açgözlü, hayasız yeni burjuvaziye, işçinin köylünün sefaleti pahasına servet yapanlara şiddetle saldırarak burjuva liberalizminin, "ılımlılık ve dürüstlük" kisvesi altında kapitalist rejimi savunmaktan ve eski

adaletsizlikleri radikal bir lafebeliği altında gizlemekten başka bir şey yapmadığını sergiledi.

***

Tam bir "güçsüz insanlar koleksiyonu" olan *Golovlev Ailesi*'nde akrabalık ilişkilerinin bile tümüyle çözülmüş oluşunu toprak egemeni sınıfın ahlaksal ve tarihsel yok oluşunun kaçınılmazlığının bir kanıtı olarak gören Şçedrin, bu asalak sınıfın çöküşünü geniş topraklara sahip sömürgen bir ailenin serüveniyle dile getirir.

Yarattığı toplumsal tipler ve romanın bütününe egemen olan hava yönünden Gogol'ün *Ölü Canlar*'ına büyük benzerlik gösterir *Golovlev Ailesi*. Bu bakımdan da halkı egemen sınıf karşısında eğitme yönünden *"Ölü Canlar Okulu"*nun bir devamı niteliğindedir. Başka bir deyişle Gogol'ün kahramanlarını bir sonraki tarihsel ve toplumsal aşamada gösterir Şçedrin.

***

Romanın ana kişisi olan Porfiri Vladimiroviç Golovlev, dünya edebiyatının tanıdığı en utanmaz, en ikiyüzlü tiplerden biridir ve nerdeyse Gogol'ün bütün *Ölü Canlar* tiplerinin özelliklerini üzerinde toplamıştır: Plyuşkin'in inanılmaz cimriliği, Sobakeviç'in yırtıcılığı, Koroboçka'nın kirli çıkılığı, Manilov'un bıkkınlık veren yavan gevezeliği, Nozdrev'in pervasız yalancılığı, hatta Çiçikov'un "yüksek yaratıcılığı"... İyuduşka'da bunların hepsi vardır. Pek çok yönden Gogol kahramanlarının küçük bir toplamıdır o, gülmece yönünden onların yasal mirasçısıdır, ama yine de özgün özellikleriyle "ölü canlar" arasından sıyrılıp çıkan görülmemiş bir ikiyüzlü, namussuz, alçak, yalancı, kıyıcı, geveze ve şarlatandır. Kurbanı olarak seçtiği kişiye karşı gösterdiği derin sevecenlik, saygı, tatlı dillilik ardında gizlidir acımasızlığı. Gevezeliklerinde öylesine sezilmez bir sinsilik, kahpelik vardır ki, kurbanı çaresizlik içinde inecek darbeyi beklemekten başka bir şey yapamaz. Aynı zamanda

çevresinde herkesin benimseyip saygı gösterdiği gerçeklerden büyük bir ustalıkla yararlanır ve ne yaparsa "akrabaca", "Allah'ın izniyle" ve "yasalara göre" yapar.

***

Aslında her bakımdan, hatta olumsuz özellikleri yönünden bile bir hiçtir, ama yine de bu "hiç" çevresindeki herkesi korku içinde tutar, herkesi yener, ölüme sürükler. Böylece de korkutan, ezen, yok eden bir anlam kazanır hiçlik. Bunun nedeni İyuduşka'nın "hiçlik"inin feodal ahlaka, yasalara ve dine yaslanmasıdır.

İyuduşka'nın din, yasalar, yalan, ikiyüzlülük gibi savunma mekanizmalarını verirken yazar tüm burjuva-soylular toplumunun toplumsal, siyasal ve ahlaki ikiyüzlülüğünü sergiler.

Aslında romanda sık sık bir "düşünür-yazar"ın; insanın ve toplumun yazgısı, çevre ve kişilik etkilenmeleri, toplumsal-ruhbilim ve ahlak gibi konularda felsefi yorumlarına rastlarız.

***

Toplumsal kötülükleri kavrama yönünden de, bunları yok etme yönünden de Şçedrin bir "moralist" değildir. Toplumsal kötülüklerin tek tek kişilerin kötü olmalarından değil, düzenin kötü olmasından kaynaklandığını, ahlaki çürümenin bir neden değil, sonuç olduğunu çok iyi bilir. Bununla birlikte onun pek çok yapıtında "utanma embriyonu"na etki edebileceği düşüncesinden hareketle, egemenlerin vicdanlarına başvurduğu görülür. Nitekim *Golovlev Ailesi*'nin son bölümünde de İyuduşka'nın vicdanı "uyanır". Ancak İyuduşka'ya ölüm acıları çektirmekten başka hiçbir yararı olmaz bu uyanışın. Vicdan uyanışına ve ahlaki sorumluluklarının bilincine ancak ölüm öncesinde ulaşan Porfiri Vladimiroviç'in trajik sonuyla, yazar yaşayanlara bir "ders" vermek ister. Ama bu konuda hayallere kapılıp, sömürgenlerin düzelmeleriyle toplumun düzelebileceğini ileri süren küçük burjuva ütopyacılığına düşmez.

Toplumların yazgısında "moral faktör" diye çok önemli bir etkenin bulunduğunu yadsımayan Şçedrin "düzelme"nin ancak köklü toplumsal-politik dönüşümlerle gerçekleşebileceğine inanır. Onu Tolstoy, Dostoyevski gibi çağdaşı büyük moralist yazarlardan ayıran en önemli özellik budur. Öte yandan Şçedrin'in soyluluk kurumuna bakışı da çağdaşı yazarlardan farklıdır. Örneğin Tolstoy, Turgenyev gibi yazarlar "destek" ve "avuntu"yu soylu ailelerde ararken, Şçedrin için soyluluk "ölmekte olan" bir kurumdur. "Aile bağlılığı" denen şeyse yalnızca güdük bir "hayal"... (Oysa *Karamazov Kardeşler*'in yazarı nasıl da canla başla dayanışma halindedir bu "hayal"le!). Şçedrin'e göre "... (artık) çağdaş insanın romanının çözüme ulaşacağı yer sokaktır, genel yerlerdir, her yerdir... ama ev değildir".

Golovlev Ailesi'ni Şçedrin başlangıçta roman olarak düşünmemişti. *İyi Niyetli Söylevler* başlığı altında bir dergide yayımlamakta olduğu yazı dizisi içinde *Aile Meclisi*'ni okuyan geniş bir okur kitlesinden aynı konuyu sürdürmesi için pek çok mektup aldı. Yazarın başladığı diziyi "roman" haline getirmesinde çok etkisi olan bu mektuplardan biri de Turgenyev'indi. 1875 Kasımında Şçedrin'e yazdığı mektupta Turgenyev, "... ister istemez, Saltıkov bu yazı dizisini neden romanlaştırmıyor diye soruyor insan" diyordu. Yazı dizisi sürdükçe özellikle İyuduşka'dan çok etkilenen Gonçarov'sa 30 Aralık 1876 tarihli mektubunda Şçedrin'e, "Hayır! İyuduşka ne karnına bir bıçak saplayabilir, ne de alnına bir kurşun sıkabilir!" diyor ve ona başkahramanın trajik sonuyla ilgili çeşitli önerilerde bulunuyordu.

***

Şçedrin araştırıcılarının, yazarın dostlarının ve çağdaşlarının belirttiklerine göre *Golovlev Ailesi*'ne Saltıkov kendi ailesinden pek çok ayrıntı almıştı. Örneğin Arina Petrovna Golovleva, yazarın annesi Olga Mihaylovna Saltıkova'dır. Turgenyev de bu kanıdadır ve bu düşüncesini yazara da bir mektupla ilet-

miştir. "Sümsük Styopka" yazarın kardeşi Nikolay Yevgrafoviç'tir. İyuduşka ise pek çok yönden yine yazarın kardeşlerinden Dmitri Yevgrafoviç'e benzemektedir. Şçedrin'in de annesine yazdığı bir mektupta kardeşi için, "... bir eliyle haç çıkarırken, öteki eliyle rezillikler yapmaya, ikiyüzlülükler etmeye ne zaman son verecek bu adam?" dediği bilinmektedir.

***

Yapılan sayımlara göre Lenin, Rus edebiyatından 920 kez alıntı yapmıştır. Bunlar içinde Şçedrin başta gelmektedir (320 kez). 1902 yılına değin İyuduşka, Lenin'in elinde toprak sahiplerinin, çar memurlarının özellikleriyle donanmıştı. İlk Rus devriminin bozguna uğramasından sonra, toprak sahipleri ve bürokratlar yüzlerindeki maskeyi attılar: Baskı, sömürü, zulüm doruğuna ulaştı. Böylece "basit" İyuduşka olmaktan çıktılar, önce kadet İyuduşka, liberal İyuduşka, ardından da İyuduşka-Trotski, İyuduşka-Kautski oldular. Lenin de, Profesör İyuduşka Golovlev, En Yeni Kapitalist Biçimlenişin İyuduşka Golovlev'i Sözleri 'ölümsüz' İyuduşka Golovlev'in sözlerine iki su damlası gibi benzeyen İyuduşka Golovlev gibi daha başka İyuduşka'lar da vardır. Lenin'e göre sömürü toplumu var oldukça ikiyüzlü, geveze, hain İyuduşka'lar da hep var olacaktır; belki biçim değiştireceklerdir ama varlıklarını sürdüreceklerdir. Onların böylesine "evladiyelik" olmalarını, ölümsüz olmalarını, sömürgen sınıfların egemenliği sürdükçe "eşyanın doğası" gereği gören Lenin, ölümsüz İyuduşka'yı sahte halk dostlarının örneği haline getirmiş, bundan toprak sahibi, çarın memuru, liberal kapitalist, dönek menşevik karışımını çıkarmıştır. Bu bakımdan da Şçedrin'in Ekim Devrimi'ne kadar yaşayıp da halk düşmanlarını geçirdikleri bu değişiklik açısından da değerlendiremeyişine ve *Golovlev Ailesi*'ne yeni bölümler ekleyemeyişine pek yanmıştır. Gerçekten de "ikiyüzlü İyuduşka"nın "akrabalık adına", "yasalar adına", "Tanrı buyruğu adına" gibi toz toprak içindeki ilke-

leri, kendisinden sonra gelen "burjuva ikiyüzlüler" tarafından, "uygarlığın devrimci barbarlardan kurtarılması adına", "milli birlik ve beraberlik adına", "vatan millet adına" gibi çağdaş biçimlere sokulmuş, ancak bunların sömürgenlerin çıkarlarını gizleme biçimindeki ideolojik işlevleri değişmemiştir.

***

Şçedrin'in en popüler olmuş yapıtı "adamakıllı büyümüş çocuklar" için yazdığı *Büyüklere Masallar*'dır. Ancak gerek bu yapıtında, gerek yine en önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilen *Bir Kentin Tarihi*'nde, "grotesk", "fantastik" öğelere geniş yer verilmiş bir yergi egemendir. Şçedrin'in hiciv yazarı olarak ün kazanmasının nedeni de bu yapıtlarıdır. *Golovlev Ailesi*'nde ise yazar. gülmeceyi ana öğe olarak kullanmadan da yazabileceğini kanıtlamıştır. *Golovlev Ailesi*'ni yazarın öteki yapıtlarından ayıran ve ona seçkin bir yer veren en önemli özellik budur.

***

Hertsen, "Siyasal özgürlüklerinden yoksun bir toplumun çığlıklarını duyabileceği tek kürsü edebiyat kürsüsüdür" diyordu. Çar sansürünün her gün biraz daha yükselen engellerini demokratik inançlardan ödün vermeden aşabilmek için yergi sanatının bütün olanaklarını kullanan, bunları zorlayan ve bu alanda olağanüstü başarılar gösteren Şçedrin, sahip çıktığı edebiyat kürsüsünden özgürlük, eşitlik, insanın yüceliği uğruna toplumsal kötülüklere karşı amansız bir savaş vermiş ve gerek kendi döneminde, gerek daha sonra toplumsal düşünce ve özgürlük hareketlerine büyük katkıda bulunmuştur.

Mazlum Beyhan

AİLE MECLİSİ

Uzak yurtluklardan birinin kâhyası olan Anton Vasilyev, yurtluklarına bağlı olup da izinle Moskova'da yaşayan köylülerden vergi toplamak için çıktığı geziyle ilgili bütün açıklamaları yapmış, hanımı Arina Petrovna Golovleva da kendisine uşak odasına çekilebileceğini bildirmişti; ama işte Anton Vasilyev boş bulunup sanki söyleyeceği başka şeyler de var ama çekiniyormuş gibi gizemli bir tavırla olduğu yerde şöyle bir kıpırdanıvermişti.

Yakın adamlarının değil vücut kımıltılarını, en içrek düşüncelerini bile okuyan Arina Petrovna hemen telaşlandı, gözlerini kâhyanın gözlerine dikti:

"Söyleyeceğin başka şeyler de var galiba?"

Anton Vasilyev yan çizecek oldu:

"Hepsi bu kadar efendim!"

"Yalan söyleme! Başka şeyler de var... Gözlerinden belli!"

Anton Vasilyev bildiği şeyi söylemeye hâlâ cesaret edemiyor, olduğu yerde ayak değiştirip duruyordu.

Arina Petrovna bu kez sertçe bağırdı:

"Anlat dedim sana ne biliyorsan! Anlat! Kuyruk sallayıp durma orda! Fırdöndü herif!"

Arina Petrovna ev işlerinde ve çiftliğin yönetiminde çalışan adamlarına birer ad takmaktan hoşlanırdı. Anton Vasilyev'e "fırdöndü" demesinin nedeni ise onun bir kez olsun kendisine karşı döneklik etmesinden değil, dilini tutamamasındandı. Kâhyanın yönettiği yurtluğun ortasında oldukça büyük bir ticaret merkezi sayılabilecek bir köy vardı; köyde de sıra sıra meyhaneler. Kâhya Anton Vasilyev bu meyhanelerde oturup bir bardak çay içmeyi pek sever, bu arada da bol bol hanımının gücüyle övünürdü. İşte bu övünmeler sırasında nasıl olduğunu kendisi de anlamadan birtakım yalanlar kıvırırdı. Böylece de, başından bela hiç eksik olmayan Arina Petrovna'nın hazırladığı savaş hileleri, bu güvendiği adamın gevezelikleri yüzünden daha uygulanamadan açığa çıkmış olurdu.

Sonunda Anton Vasilyev:

"Evet, gerçekten de... bir şey daha var..." diye mırıldandı.

Arina Petrovna'nın tek özelliği hükmetmeye alışkın olması değildi, aynı zamanda yüksek düzeyde sanatsal yaratıcılığı olan çok geniş bir hayal gücü vardı: Bir anda bütün olabilirlikleri ve olmazlıkları içeren öyle bir tablo canlandırıverdi kafasında ve bunu öylesine benimsedi ki, yüzü sarardı, koltuğundan fırladı.

Kâhya arada bir duraklayarak:

"Stepan Vladimiriç Moskova'daki evi satmışlar..." dedi.

"Ee?"

"Satmışlar işte.

"Nasıl? Niçin? Gevelemesene lafı ağzında!"

"Herhalde... borçları yüzünden. Hayırlı bir iş için ev satıldığı nerde görülmüş!"

"İcra yoluyla öyleyse? Mahkeme kanalıyla..?"

"Herhalde... Dediklerine göre açık artırmayla sekiz bin rubleye satılmış."

Arina Petrovna olanca ağırlığıyla koltuğuna çökerek gözlerini pencereye dikti. Görünüşe bakılırsa bu haber ilk anda onun bilincini altüst etmiş gibiydi. Stepan Vladimiriç'in birini öldürdüğünü, Golovlev mujiklerinin ayaklandıklarını ve artık efendileri için çalışmayacaklarını ya da toprak köleliği yasasının kaldırıldığını söyleseler, belki böylesine sarsılmayacaktı. Dudakları kımıldıyor, uzaklara çakılıp kalmış gözleri bir şey görmüyordu. Öylesine görmüyordu ki, evdeki kızlardan Dunyaşka'nın önlüğüyle bir şeyler gizleyerek pencerenin altından sıvışmak isterken hanımının pencereye takılmış gözlerini görerek hemen olduğu yerde dönüp geri gittiğini bile fark edememişti (başka zaman olsa böyle bir davranış ne uzun soruşturmalara neden olurdu!).

Sonunda kendini toparladı ve:

"Amma eğlenceli!" dedi.

Bundan sonra birkaç dakika daha ağır bir sessizlik oldu.

"Şimdi sen, icracının evi sekiz bin rubleye sattığını söylüyorsun, öyle mi?"

"Evet, efendim."

"Kutsal aile yadigârını öyle mi! Alacağın olsun senin alçak!"

Arina Petrovna aldığı bu haber üzerine hemen bir şeyler düşünmesi gerektiğini hissediyor ama kafasının içi birbiriyle çelişen bir yığın düşünceyle karmakarışık olduğu için aklına hiçbir şey gelmiyordu. Bir yandan, "İcra satmış!" diye düşünüyordu. "Koca evi bir dakikada satacak değiller ya! Karar alınacak, değer saptaması yapılacak, çağrılar yapılacak... İki yıl önce tek bir kapik verir gibi kendi ellerimle on iki bin ruble saymadım mı ben bu eve! Haberim olsaydı kendim alırdım açık artırmadan sekiz bine!" Bir yandan da şöyle düşünüyordu: "İcra satmış! Sekiz bine! Aile yadigârını... bu kutsal aile yadigârını sekiz bin rubleye okutmuş! Alçak herif!"

Sonunda evin kesinlikle satılmış olduğuna ve ucuz fiyatla onu yeniden edinebilme umudunun tümden yitip gittiğine karar vererek:

"Kimden duydun?" diye sordu.

"İvan Mihaylov'dan, meyhaneci..."

"Önceden niye uyarmamış beni?"

"Korkusundan herhalde."

"Korkusundan ha. Korkmayı gösteririm ben ona! Hemen Moskova'dan çağır kendisini, gelir gelmez de doğruca şubeye! Asker olacak! 'Korkusundan'mış!.."

Toprak köleliği kalkmak üzereydi gerçi ama hâlâ yürürlükteydi. Anton Vasilyev bunca zamandır hanımından kendine özgü ne emirler duymuştu; ama bu kezki emir öylesine beklenmedikti ki... Elinde olmadan hanımının kendisine "fırdöndü" dediğini hatırladı. Meyhaneci İvan Mihaylov durumu sağlam bir mujikti, başına böyle bir belanın gelebileceğini imkânı yok düşünemezdi. Üstelik kendisinin candan dostu ve sağdıcıydı, ama işte birdenbire onun yüzünden, "fırdöndü" Anton'un dilini tutamayışı yüzünden asker olacaktı!

"İvan Mihayliç'i bağışlasanız...." diyecek oldu kâhya.

Ama Arina Petrovna:

"Def ol zalim herif!" diye öyle bir bağırdı ki, İvan Mihaylov'u korumayı sonsuzcasına unuttu kâhya.

Öykünün bundan sonrasını anlatmadan önce, okurlardan Arina Petrovna Golovleva ve onun ailesel durumunu daha yakından tanımalarını rica edeceğim.

* * *

Arina Petrovna altmış yaşlarında, ama hâlâ dinç bir kadındı; her dediğinin yerine getirilmesine alışmıştı; sertti, herkes kendisinden korkardı; engin Golovlev yurtluğunu kimsenin denetimi olmaksızın tek başına yönetirdi; hesaplıydı, cimri bile dene-

bilirdi kendisine; komşularıyla görüşmezdi; yerel yöneticilere karşıysa gönlü yüce, eli açıktı; çocuklarından, her davranışlarında "Acaba annemiz buna ne der?" diye düşünecekleri bir uysallık isterdi. Yani başına buyruk, çelik iradeli, dediğim dedikçi bir kadındı. Bundan Golovlev ailesi içinde tek bir kişinin bile kendisine kafa tutmayışının da epey payı vardı. Kocası aklı bir karış havalarda, sarhoşun tekiydi (Arina Petrovna kendisi için "ne dulum, ne evliyim" demeyi pek severdi). Çocuklarının kimi Petersburg'da memurdu, kimi de babalarının yolundan gittikleri ve böylece "iğrenç" birtakım niteliklere sahip oldukları için evin hiçbir işine karıştırılmazdı. Bu koşullar altında da Arina Petrovna kendini erkenden yapayalnız kalmış hissetmeye başladı; hatta "doğrusunu söylemek gerekirse" "aile" sözcüğünü dilinden düşürmemesine, yalnızca aile işlerini yoluna koymak için duyduğu kaygıyla çalışıp çabalıyormuş gibi görünmesine karşın aile yaşamını bile unutup gitti.

Ailenin başı Vladimir Mihayloviç Golovlev daha gençlik yaşlarından derbederliği ve çapkınlığıyla ünlenmişti. İşten başka bir şey düşünmeyişi ve ciddiyetiyle tanınan Arina Petrovna için bunlar hiç de sevimli özellikler değildi. Vladimir Golovlev, hayatı büyük bir tatilden ibaret görerek içinde çalışmanın, kaygının olmadığı bir yaşam sürüyor, sık sık çalışma odasına kapanarak sığırcıkların, horozların ötüşlerini taklit ediyor, "serbest şiir" dediği birtakım şeyler kaleme alıyordu. İçtenlikle içini boşalttığı anlarda Barkov'un* dostu olduğunu ve onun ölürken kendisini kutsadığını söyler, övünürdü. Arina Petrovna kocasının şiirlerini ilk gördüğü andan beri sevmemişti; beş para etmez, saçma, bayağı şeyler derdi bu şiirler için; Vladimir Mihayloviç'e gelince evlenmesinin tek nedeni, elinin altında şiirlerini dinleyecek birinin her an hazır bulunmasını istemesiydi; bu

* *İ.S. Barkov* (1732-1768) Açık saçık şiirleriyle ünlü bir şair. Kopya edilerek çoğaltılan şiirleri elden ele dolaşırdı (Ç.N.)

böyle olunca da aralarında geçimsizliğin baş göstemesi için fazla beklemek gerekmedi. Gitgide büyüyen ve şiddetlenen bu geçimsizlik Arina Petrovna yönünden kocası olacak soytarıya karşı tam bir kayıtsızlık ve onu küçük görme, Vladimir Mihayloviç yönündense karısına karşı, içinde büyük ölçüde korkunun da bulunduğu derin bir nefretle sonuçlandı. Koca, karısı için "cadı" ya da "şeytan", karı da kocası için "yeldeğirmeni" ya da "telsiz balalayka" diyordu. Aralarındaki ilişkinin böylesi bir durum almasına karşın, hayatlarında doğal olmayan bir şeyler bulunduğu bir kez olsun akıllarına gelmeden kırk yıldan fazla bir süre birlikte yaşadılar.

Geçen zamanla Vladimir Mihayloviç çapkınlıklarını azaltmak bir yana, daha da artırdı. Barkov'un yolunda yaptığı şiir alıştırmalarından sonra, içki içmeye ve koridorlarda hizmetçi kızları gözetlemeye başladı. Arina Petrovna kocasının bu yeni merakını önceleri tiksintiyle karşılayarak heyecanlandı (heyecanı kıskançlıktan çok, baskı kurma alışkanlığından kaynaklanıyordu); ama sonra boş verdi, yalnız kocasına votkayı pis kızların götürmemesine dikkat eder oldu. Kocasının kendisi için artık can yoldaşı olamayacağına o sıralar karar verdi ve bütün dikkatini Golovlev mülklerinin artışına yöneltti; gerçekten de kırk yıl süren evlilik hayatı boyunca Golovlev varlığını on katına çıkardı. Keskin gözlerini inanılmaz bir sabırla uzak-yakın köyler üzerine diker, gözetler; komşularının, borç aldıkları sandıkla ve icrayla ilgili durumlarını gizlice soruşturur ve bir tekini bile kaçırmadan bütün açık artırmalı satışlarda yerden bitmişçesine hazır bulunurdu. O, Golovlev mülkünü genişletmek için bu inanılmaz operasyonları gerçekleştirirken Vladimir Mihayloviç gitgide geri plana düştü, sonunda da büsbütün bir köşeye çekilip yapayalnız kaldı. Bu öykünün başladığı sıralarda yatağından hiç kalkamayan kara kuru bir ihtiyardı Vladimir Mihayloviç; kırk yılda bir yatağından kalkıp odasından çıkarsa eğer,

bu yalnızca karısının yarı açık kapısından başını uzatıp "Şeytan!" diye bağırmak ve koşup yeniden gizlenmek içindi.

Arina Petrovna çocuklarından yana da şanslı sayılmazdı. Çocukları fazladan bir yükten başka bir şey saymayan bağımsız, "hatta bekâr yaratılışlı diyelim buna" başına buyruk bir kadındı. Kendisini ancak çiftliğin yönetim işleriyle, hesaplarıyla uğraştığı, kâhya, kilerci ve öteki yöneticilerle iş görüşmeleri yaptığı sıralarda rahat hissederdi. Çocuklar onun gözünde yaşamın bir cilvesi, kaçınılmaz bir alın yazısıydı, bu bakımdan onları protesto etme hakkını görmezdi kendinde, ama öte yandan da yaşamın binbir ayrıntısının içine gömülmüş olan ruhunun tek bir telini bile kımıldatamazdı çocukları. Üç oğlan, bir kız, dört çocuğu vardı. Büyük oğluyla kızının lafının edilmesinden bile nefret ederdi; küçük oğluna karşı... eh, kayıtsız sayılabilirdi, ama ortanca oğlu Porfiri yok mu, bir tek onu severdi, ya da sevgiden çok korkuya benzer bir şeyler duyardı ona karşı.

Adından bu öyküde çokça söz edilecek olan büyük oğul Stepan Vladimiroviç aile arasında daha çok "sümsük" ve "haylaz" diye anılırdı. Daha küçük yaşından "nefret edilenler" arasına girmiş, çocukluğundan başlayarak evde hep şamar oğlanı ya da soytarı rolü oynamıştı. Ne yazık ki, içinde yaşadığı ortamın oluşturduğu her şeyi hızla benimsemede dehşetli bir yeteneği vardı bu delikanlının. Babasından sınırsız bir haylazlık, annesindense insanların zayıf yanlarını şıp diye anlama yeteneğini almıştı. İlk yeteneğinden dolayı çabucak babasının gözdesi olurken aynı nedenle de annesinin kendisine karşı duyduğu nefret arttı. Arina Petrovna'nın çiftlik işleri dolayısıyla evden uzaklaştığı sıralarda baba oğul sık sık babanın Barkov'un portresiyle süslü çalışma odasına çekilip açık saçık birtakım şiirler okurlar, bunun dışında da bol bol "cadı"yı yani Arina Petrovna'yı çekiştirirlerdi. Ama "cadı" da onların neyle uğraştıklarını sezmişçesine arabayla usulca eve gelip parmaklarının ucuna

basarak çalışma odasının kapısına kulağını dayar ve onların neşeli konuşmalarını dinlerdi. Bunu, sümsük Styopka'ya esaslı bir dayak atılması izlerdi. Ama Styopka dövülmekle yola gelmezdi; dayağa karşı da, öğütlere karşı da en ufak bir duyarlığı yoktu. Yarım saat geçmeden yeniden edepsizliklere başlar, ya Anyutka'nın başörtüsünü makasla parça parça doğrar, ya uyumakta olan Vaska'nın ağzına sinek doldurur, ya da mutfağa süzülüp börek aşırır ve hemen oracıkta kardeşleriyle paylaşırdı (Arina Petrovna tutumluluğundan çocuklarını yarı aç bırakırdı).

"Öldürmeli seni!" derdi annesi kendisine. "Hem seni öldürmenin en ufak bir sorumluluğu da yoktur! Çar bile cezalandırmaz bunun için beni!"

Bu sürekli aşağılama, kolayca işleyebileceği yumuşak bir zemin bulunca boşa gitmedi. Sonuçta öfke ve başkaldırma yerine, haylazlığın soytarılığa vardığı, kendini sakınma nedir bilmeyen, ölçü bilmeyen bir köle ruhu oluştu Styopka'da. Böylesi insanlar her türlü etkiye alabildiğine açıktırlar ve her şeyi yapabilirler: Ayyaş, dilenci, maskara, hatta katil bile olabilirler.

Stepan Golovlev yirmi yaşındayken Moskova liselerinden birini bitirip üniversiteye girdi. Ama üniversite yaşamı epey acı oldu. İlkin, annesi kendisine ancak açlıktan ölmeyeceği bir para gönderiyordu, ikincisi en ufak bir çalışma isteği yoktu içinde, bunun yerine başkalarını taklit etme konusunda kahredici bir yeteneği vardı; üçüncüsü de sürekli olarak topluluk içinde bulunma isteği duyar, bir an için bile tek başına kalamazdı. Bu nedenlerden dolayı da kendisine kolay gelen asalak ve *pique-assiette** rolünü benimsedi ve her türlü şakayı kaldırabilme yeteneğiyle zengin öğrencilerin gözdesi oldu. Bu öğrenciler onun aralarına girmesine izin vermekle birlikte kesinlikle kendilerinden olmadığını, yalnızca bir soytarı olduğunu biliyorlardı;

* Çanak yalayıcı, dalkavuk. (Aslında da Fransızca "Ç.N.")

Styopka'nın çevresinde saldığı ün yalnızca bu anlamdaydı. Bir kez bu duruma düşmüşken de doğal olarak gitgide daha alçalıyordu. Böylece, son sınıfa geldiğinde artık tümüyle bir soytarıydı. Ama yine de, duyduğunu çabucak kapma ve unutmama yeteneğiyle sınavlarını başarıyla verip okulunu bitirdi.

Elinde diplomayla annesinin karşısına dikildiğinde Arina Petrovna yalnızca omuzlarını silkti ve "Şaştım doğrusu!" dedi. Onu bir ay kadar çiftlikte tuttu, sonra kendisine her ay yüz ruble göndereceğini söyleyerek Petersburg'a yolladı. Böylece başkentin resmi dairelerinde avarelik dönemi başlamış oldu. Ne bir torpili, kayıranı vardı, ne de kendi yolunu kendi çabasıyla açma isteği. Genç adam avareliğe öylesine alışmış, tüm dikkatini bir noktaya toplama gibi birtakım özellikleri öylesine yitirmişti ki, gelen evrakı kaydetme ya da yazıların özünü çıkarma gibi günlük kırtasiye işleri bile kendisine zor geliyordu. Dört yıl Petersburg'da dönenip durduktan sonra, kendisi için kalem memurluğundan daha yüksek bir görevin hiçbir zaman söz konusu olamayacağını kabul etmek zorunda kaldı. Arina Petrovna oğlunun yakınma dolu mektubunu, "Bunun böyle olacağını ben zaten biliyordum" diye başlayan ve hemen Moskova'ya dönmesi emriyle biten sert bir mektupla cevaplandırdı. Moskova'da, Golovlev yurtluğunun gözde köylülerinin de hazır bulunduğu bir toplantıda sümsük Styopka'nın sulh mahkemesine yerleştirilerek eskiden beri Golovlevler'in işlerini takip eden dava vekilinin gözetimi altına verilmesi kararlaştırıldı.

Stepan Vladimiroviç mahkemede nasıl bir işe bakıyordu, bunun burası belli değil, yalnız üç yıl sonra kendisi artık görev yerinde değildi. Bunun üzerine Arina Petrovna son çareye başvurdu: Bir bakıma "kutsal aile yadigârı" da sayılabilecek olan bir pay attı oğlunun önüne. Bu pay, Arina Petrovna'nın Moskova'da on iki bin rubleye satın aldığı bir evdi.

Stepan Golovlev hayatında ilk kez rahat yüzü gördü. Yılda bin gümüş ruble gelir getirebilecek bir evi vardı artık; bu para

annesinden daha önce aldığı aylıkların yanında bitmez tükenmez bir servet gibi görünüyordu gözüne. Kendisinden geçerek anneciğinin elini öptü (bu sırada Arina Petrovna ona "Bana bak sümsük, bundan sonra zırnık bekleme benden!" diyordu) ve kendisine karşı gösterdiği bu gönlüyüceliğe layık bir oğul olacağına söz verdi. Ama, heyhat! Eli hiç para görmediğinden paranın ne olduğunu öylesine unutmuştu ve gerçek hayatın ölçülerinin ne olduğuna ilişkin öylesine gerçeklikten uzak düşünceleri vardı ki, bu masalsı saydığı, bitmez tükenmez sandığı yıllık bin ruble hiç de öyle çıkmadı ve kısa zamanda suyunu çekiverdi. Dört beş yıl içinde tümden batık duruma düştü ve tam o sıralarda kurulan gönüllü yedek subaylığa cankurtaran simidi gibi sarılarak kapağı orduya attı. Ancak tam gönüllüler ordusu Harkov'a varmak üzereyken barış imzalandı, Golovlev de yeniden Moskova'ya döndü. Evi bu arada satılmıştı, üzerinde yedek subay üniforması vardı, ancak epeyce eski bir üniformaydı bu; ayağında uzun çizmeler, cebinde yüz rublesi vardı. Bu sermayeyle vurgunculuk yapmaya, yani kumar oynamaya kalkıştı, ama kısa sürede sermayesinden de oldu. Bunun üzerine annesinin Moskova'da kendi gelirleriyle yaşayan hali vakti yerinde köylülerini dolaşmaya başladı: Kiminde karnını doyuruyor, kiminden bir iki sarımlık tütün dileniyor, kiminden de üç beş kuruş borç istiyordu. Ancak sonunda çıkmaz bir yolda ilerlemekte olduğunu gördü. Yaşı kırka yaklaşmıştı ve bu serseri yaşamı daha fazla sürdüremeyeceğini kabul etmek zorunda kaldı. Bir tek şey kalıyordu geriye: Golovlevo'ya dönmek.

Golovlev ailesinin Stepan Vladimiroviç'ten sonra ikinci büyük çocuğu Anna Vladimirovna'ydı ve Arina Petrovna ondan da söz etmekten hiç hoşlanmazdı.

Aslında Arina Petrovna'nın kızı Annuşka için bazı tasarıları vardı, ancak Annuşka annesinin kendisi için beslediği umutlara layık olmadığı gibi tüm ilde çalkantıya neden olan bir rezaletin

kahramanı oldu. Kızı enstitüyü bitirdiğinde Arina Petrovna onu köyde oturttu; niyeti çiftliğin yazışmalarını yürütecek, hesaplarını yapacak bedavaya çalışan bir yazman ve muhasebeciye sahip olmaktı. Ama Annuşka bir gece çiftlikten bir süvari teğmeniyle kaçtı ve adı Ulanov olan bu teğmenle evlendi.

"Ana baba hayır duasını almadan köpekler gibi evlendiler!" diye söyleniyordu Arina Petrovna. "Neyse ki adam nikâhlandı! İsterse, biraz faydalanıp atıverirdi bir köşeye! Ondan sonra koydunsa bul teresi!"

Arina Petrovna iğrenç oğluna takındığı kesin tavrı kızına da takındı ve onun önüne bir "pay fırlattı": Beş bin ruble sermaye ve otuz canı olan bir köy (köyün, bütün döşeme tahtaları yerinden fırlamış ve pencerelerinden rüzgâr esen bir de çiftlik binası vardı). Bir iki yıl içinde genç evlilerin sermayesi tükenip gitti, teğmen de karısını ikiz kızları Aninka ve Lübinka'yla bir başına bırakıp bilinmeyen bir yerlere sıvıştı. Üç ay kadar sonra da Anna Vladimirovna öldü; Arina Petrovna hem öksüz hem yetim olan yavruları ister istemez yanına alıp barındırmak zorundaydı. Öyle de yaptı: Yavrucakları tek gözü kör Palaşka'nın bakımı altında bahçedeki küçük eve yerleştirdi.

"Allah büyüktür," diyordu, "şu öksüzler yeseler yeseler ne yerler ki! Hem yaşlılık günlerimde bana avuntu olurlar! Tanrı bir kızımı aldı ama yerine iki tane birden verdi."

Bir yandan da oğlu Porfiri Vladimiroviç'e şunları yazıyordu: "Kız kardeşin nasıl rezil bir biçimde yaşadıysa, öylece de öldü; üstelik iki eniğini de üstüme bırakarak..."

Bu sözler ne kadar arsızca görünürse görünsün, kabul edilmesi gereken gerçek şudur ki, "pay fırlatılması"na neden olan bu iki olayın, Arina Petrovna'nın maddi durumuna bir zararı olmadığı gibi, Golovlev yurtluğundan pay alacak kişilerin sayısını azaltması bakımından dolaylı olarak yararı bile dokunmuştu. Çünkü Arina Petrovna katı kuralları olan bir kadındı; mademki

önlerine birer "pay fırlatmıştı" öyleyse bu iğrenç çocuklarına karşı görevini yerine getirmiş sayabilirdi kendisini. Öksüz torunları aklına geldikçe, zamanla onlar için de bir pay ayırması gerekebileceğini hiç mi hiç düşünmezdi. Yalnız rahmetli kızı Anna Vladimirovna için ayırdığı küçük çiftlikten olabildiğince bir şeyler edinmeye çalışır, elde ettiklerini de öksüzler hesabına emniyet sandığına yatırırdı. Şöyle derdi bu konuda:

"İşte öksüzler için de paracıklar biriktiriyorum. Yedirip içirmelerim, giydirip kuşatmalarım için kendilerinden bir şey alacak değilim! Yaptığım bu iyiliğin karşılığını elbet Tanrı ödeyecektir bana."

Ve son olarak küçük çocukları Porfiri ve Pavel Vladimiroviç... Her ikisi de Petersburg'da memurdu bunların; ilki sivil, ikincisi askeri bir görevde çalışıyordu. Porfiri evli, Pavel bekârdı.

Porfiri Vladimiroviç evde üç adla anılırdı, sümsük Styopka ta çocukluğunda takmıştı bu adları ona: "İyuduşka"*, "kan içici" ve "içi dışı bir çocuk". Daha küçücükten aziz dostu annesine sokulmayı, gizlice omuzundan öpmeyi ve bazen de hafif tertip jurnal etmeyi severdi. Annesinin oda kapısını aralayıp usulca içeri süzüldüğü olurdu bazen; bir köşeye gizlenip yazı ya da hesap işleriyle uğraşmakta olan annesini büyülenmişçesine izlerdi. Ancak Arina Petrovna da ta o yıllardan beri onun böylesine yaltaklanmalarını hep kuşkuyla karşılar, üzerine saplanıp kalan gizemli bakışlarının anlamını kestiremezdi; kin mi vardır bu bakışlarda yoksa bir oğlun anasına duyduğu saygı mı?

Bazen kendi kendine:

"Nasıl gözler bunlar, bir türlü anlayamıyorum," derdi, "baktı mı insanın boynuna yağlı ilmik dolanıyormuş gibi oluyor. Hem zehir saçıyor, hem el edip yanına çağırıyor."

---

* İyuduşka (Yahuda) -Para karşılığı İsa'yı ele veren havari; ihanetin timsali sayılır.

Böyle anlarda, Porfiri'ye "yüklü" olduğu günlere ilişkin çok anlamlı bazı ayrıntıları anımsardı. Porfişa adında dürüst, zeki, ileriyi görebilen bir kadın yaşardı o sıralar evlerinde; kendisi geleceğe ilişkin bir şeyler öğrenmek istediği zaman hep bu "meczup Porfişa" dedikleri kadına başvururdu. Bir gün doğumunun yakın mı olduğunu ve Tanrı'nın kendisine kız mı yoksa oğlan mı vereceğini sormuştu bu Porfişa'ya. Divane kadın üç kez horoz gibi öttükten sonra yalnızca şunları söylemişti:

"Horozcuk, horozcuk! Pençesi keskin horozcuk! Horoz öter, gurk tavuğun ödü kopar; gurk tavuk da gıt-gıt-gıdaak der ama iş işten geçer!"

Porfişa başka hiçbir şey söylememişti, ama kendisi üç gün sonra (üç kez öttüydü ya!) bir oğlan çocuk doğurmuştu (horozcuk, horozcuk! dediydi ya!). Falcı kocakarının hatırına çocuğun adını Porfiri koymuşlardı.

Falın ilk yarısından kadının önbilisi doğru çıkmıştı; ama "gurk tavuk gıt-gıt-gıdaak der ama iş işten geçer" gibi gizemli sözlerin anlamı ne olabilirdi? Oturduğu köşesinden kendini anlamı belirsiz bakışlarla süzen oğluna koltuğunun altından bakan Arina Petrovna'nın düşünüp durduğu şey işte buydu.

Porfişa'ysa hep öyle sessizce oturup annesine bakardı; gözlerini öylesine kımıltısızca dikerdi ki annesinin üzerine, iyice irileşmiş, hareketsiz gözlerinde yaşlar birikirdi. Annesinin içinde kımıl kımıl devinen kuşkuları sezmiştir sanki, durumu hesaplayıp öylesine mazlum bir tavır takınır ki, onun bu masumluğu karşısında dünyanın en kuşkucu insanı bile silahsız kalmış demektir. Annesini usandırmak tehlikesini göze alarak durmadan onun gözü önünde dolanırdı; bununla sanki şunu söylemek isterdi annesine: "Bak, burdayım işte. İyice gör beni, hiçbir şey gizlemiyorum senden. Sana sonsuzcasına boyun eğiyorum bağlıyım. Üstelik bu boyuneğişim korkudan değil, vicdanımdan!" Arina Petrovna'nın içinde, Porfina'nın bu kuyruk

sallamalarına inanmamasını, onun aslında bir alçak olduğunu, gözlerinin insanın boynuna kementler fırlattığını haykıran inanç dolu bir ses yükselir, ama ana yüreği onun kendisine gösterdiği bu gönülden bağlılığa dayanamazdı. Oğluna şöyle bir baktığında onun dış görünüşünün bile yüreğini kabartmasına, kendisini hiç de hayra yorulamayacak kaygılara salmasına karşın, hiç farkında olmadan eli yemek tenceresinde sevimli oğlunun tabağına koymak için en iyi parçayı arardı.

Pavel Vladimiroviç, kardeşi Porfiri Vladimiroviç'in tam tersiydi; en ufak bir davranışta bulunabilme, en küçük bir şey yapabilme yeteneğinden yoksundu. Daha çocukken ne okumaya, ne oyun oynamaya, ne de birileriyle birlikte olmaya karşı bir eğilim göstermişti. Herkesten uzak, yalnız kalmayı severdi. Sık sık bir köşeye çekilip hayaller kurardı. Örneğin, oturup bolca yulaf unu yemiş, bu yüzden de bacakları incecik kaldığı için kendisini okula göndermez olmuşlar... Ya da, kendisi soylu bir ailenin çocuğu Pavel değilmiş de, çoban Davidka'ymış, tıpkı onun gibi alnında bir ur varmış ve tıpkı onun gibi kırbacını şaklatıp dolaşır ve okula gitmezmiş... Arina Petrovna oğluna bakar bakar, dayanamayıp (ana yüreği bu, dayanır mı!):

"Ne o, hindi gibi düşünüp duruyorsun?" derdi. "Yoksa içindeki zehir daha şimdiden mi etkisini göstermeye başladı. Annene sokulmayı, canım anneciğim beni biraz okşar mısınız demeyi bilmez misin sen hiç!"

Pavluşa köşesinden kalkar, sanki arkasından biri itekliyormuş gibi ağır adımlarla annesine yaklaşıp bir çocuk için hiç de doğal olmayan bas bir sesle:

"Anneciğim, beni biraz okşar mısın demek yok mu hiç sende?" diye annesinin sözlerini yinelerdi.

"Def ol, gözüm görmesin seni! Sinsi namussuz! Bu bir köşeye çekilip hindi gibi düşünmelerini anlamıyorum sanki değil mi? Ciğerini okuyorum senin cancağzım, bütün planlarını, niyetinin

ne olduğunu, aklından neler geçirdiğini, hepsini biliyor, görüyor, anlıyorum!"

Pavel aynı ağır adımlarla köşesine döner, eskiden olduğu gibi suratını şişirip otururdu.

Geçen yıllarla birlikte Pavel Vladimiriç gizemli bir biçimde somurtup duran, yüreğinin ateşi sönmüş, gevşek, uyuşuk bir insan oldu çıktı; sonuç olarak hiçbir davranışta bulunamayan, hiçbir şey yapmayan bir insandı bu. Belki iyi yürekliydi, ama hiç kimseye bir iyiliği dokunmadı; belki aptal değildi ama hayatı boyunca bir tek akıllıca davranışı olmadı. Konukseverdi ama onun konukseverliği kimseyi çelmiyordu; parasını esirgemez, cömertçe harcardı ama onun bu para harcamalarından hiç kimse en küçük bir yarar sağlamadı; hiçbir zaman hiç kimseyi kırmadı ama hiç kimse onun bu durumunu bir erdem olarak nitelemedi; namusluydu ama bir tek Tanrı kulunun çıkıp da, falanca konuda Pavel Golovlev ne kadar namuslu davrandı! dediği duyulmadı. Ateşten korkar gibi korktuğu annesine bile karşı çıkışları olmuştu ama ne fayda! Tekrarlıyorum: Somurtup duran bir insandı Pavel Golovlev ama onun o asık yüzünün gerisinde bitip tükenmişlikten başka hiçbir şey yoktu.

İki kardeş arasındaki karakter farklılığı, özellikle de delikanlılık çağlarında ve anneleriyle olan ilişkilerinde belirginleşti. İyuduşka annesine her hafta düzenli olarak döktürdüğü mektuplarda Petersburg'daki yaşamını ayrıntılı olarak anlatır, özenle seçtiği sözcüklerle de, kendisini, hiçbir art niyeti olmadan gerçek bir oğul sevgisiyle sevdiğine inandırmaya çalışırdı. Pavel pek seyrek olarak ve kısa bir şeyler karalardı, hatta bazen, sanki her bir sözcüğü içinden kerpetenle çekip kâğıda dökmüş gibi bilmecemsi mektuplar olurdu bunlar. Örneğin Porfiri Vladimiroviç bir konuda şöyle yazdı: "Dünyalar kadar kıymetli dostum anneciğim, buradaki güvenilir adamınız köylü Yerofeyev'den şu kadar süre için şu miktarda para aldım. Buralardaki

harcamalarımı karşıladığınız için en derin şükranlarımı sunar, ikiyüzlülük nedir bilmeyen içten bir oğul olarak ellerinizden öperim. Beni burada kahreden tek şey, bizim salt zorunlu gereksinimlerimizi karşılamak için değil, saçma sapan arzularımızı da yerine getirmek için o değerli sağlığınızı dur durak bilmeyen çalışmalarla tehlikeye atmanızdır. Evet, kardeşimi bilmem, ama ben sizin sağlığınızı böylesine hiçe saymanızdan korkuyor ve..." Pavel ise aynı konuda şöyle şeyler karalardı: "Şu kadar süre için gönderdiğiniz şu miktar parayı aldım. Hesabıma göre altı buçuk ruble daha göndermeniz gerekiyor bana. Bunu belirtmek zorunda kaldığım için beni bağışlamanızı diler, saygılarımı sunarım." Arina Petrovna çok para harcadıkları gerekçesiyle çocuklarına çıkışır mektuplar yazdığında (bunun için ortada ciddi hiçbir neden bulunmamasına karşın Arina Petrovna sık sık böyle mektuplar yazardı), Porfişa bu çıkışmalara büyük bir uysallıkla boyun eğer ve "Canım dostum anneciğim, hiç de layık olmadığımız halde biz çocuklarınız için insanüstü çabalar gösterdiğinizi ve pek çok davranışımızla sizin annelik koruyuculuğunuza layık evlatlar olmadığımızı çok iyi biliyorum. Daha da kötüsü, insanlara özgü bir şaşkınlık ve aymazlıkla bizim için yaptıklarınızı unutuyoruz. Zamanla bu ayıbımızdan kurtulacağımız umuduyla, buradaki geçimimiz ve başka gereksinmelerimiz için gönderdiğiniz paralar konusunda çok daha dikkatli davranacağımıza söz verir, içten bir oğul olarak bağışlanmamı dilerim. Melek anneciğim benim" diye yazardı. Pavel'in karaladıklarıysa şunlar olurdu: "Borçlarınızı daha ödememiş olmanıza karşın yönelttiğiniz savurganlık suçlamasına itiraz etmiyorum. İçten duygularımın kabulünü rica ederim". Hatta Arina Petrovna'nın, kız kardeşleri Anna Vladimirovna'nın ölümünü haber veren mektubuna bile iki kardeşin tepkileri farklı oldu. Porfiri Vladimiroviç şunları yazdı annesine: "Sevgili kız kardeşim ve iyi yürekli çocukluk arkadaşım Anna Vladimirovna'nın

ölüm haberi yüreğimi acıya boğdu; bu acı, melek anneciğim, iki öksüzün yükünün de sizin omuzlarınıza bindiğini düşündükçe daha da artıyor. Hepimizin ekmeğini siz sağlıyorsunuz, oysa siz kendinizi her şeyden yoksun bırakarak sağlığınızı, gücünüzü ailemizin yalnızca zorunlu gereksinimleri için değil, bir de bizim saçma sapan arzularımız için harcayıp duruyorsunuz. Yetmedi mi artık çektikleriniz? Günah olduğunu bilse de insan işte böyle bazen yakınmadan duramıyor. Bana kalırsa, canım anneciğim, size bir tek şey kalıyor yapacak: Olabildiğince İsa'nın çektiği acıları hatırlayıp İsa'ya sığınacaksınız." Pavel ise aynı konuda şunları yazdı: "Kız kardeşimizin ölüm haberini aldım. Gerçi bunun burası pek belli olmaz ama yüce Tanrı'nın kendisini cennetinde avutacağını umarım".

Oğullarının mektuplarını tekrar tekrar okuyan Arina Petrovna, hangisinin kendisine daha çok kötülük edeceğini kestirmeye çalışırdı. Porfiri Vladimiroviç'in mektubunu okur, asıl kötülüğü ondan görecekmiş gibi gelirdi.

"Şu yazdıklarına bakın hele! Nasıl bulur, nerden bulur böyle sözleri! Sümsük Styopka'nın İyuduşka demesi boşuna değil ona! Samimi bir tek kelime var mı şu mektuplarda! 'Melek anneciğim'ler, 'canım anneciğim'ler!.. 'Çok çalışmalarım, sağlığımı, gücümü onlar için harcamalarım...' Hiçbirini duyarak yazmıyor bunların."

Sonra Pavel Vladimiroviç'in mektubunu alır, gerçek kötülüğün o olduğunu sanırdı:

"Evet, aptal olmasına aptal, ama nasıl da aba altından değnek gösteriyor! 'İçten duygularımın kabulünü rica ederim...' Hay hay efendim! İçten duygularının kabulünü gösteririm ben sana! Sümsük Styopka'ya yaptığım gibi senin de önüne bir pay fırlatayım da, asıl 'içten duygularının' ne olduğunu nasıl anlamışım, gör!"

En sonra da ana yüreğinin derinlerinden dayanılmaz bir inilti kopardı:

"Bütün bu malı mülkü kimin için topluyor, kimin için saklıyorum! Gece uyku yok, gündüz dur durak yok, kendi lokmalarımı sayıp duruyorum... kimin için?!"

Kâhya Anton Vasilyev'in Arina Petrovna'ya sümsük Styopka'nın "önüne fırlatılan" ve ucuza elden çıkması dolayısıyla pek anlamlı bir biçimde "kutsal aile yadigârı" diye adlandırılan "pay"ı nasıl har vurup harman savurduğunu anlattığı sırada Golovlev ailesinin durumu işte böyleydi.

Arina Petrovna yatak odasında oturuyor ve bir türlü kendine gelemiyordu. İçinde ne olduğunu açık seçik anlayamadığı birtakım duygular kımıl kımıl devinip duruyordu. Bir mucize olmuş da iğrendiği ama yine de oğlu olan varlığa acımaya mı başlamıştı, yoksa incinen hükmetme duygusu mu sesini yükseltiyordu? Duyguları öylesine karışıktı, öylesine hızla yer değiştiriyordu ki, en deneyimli ruhbilimciler bile işin aslının ne olduğunu kestiremezdi. Sonunda kafasının içinde koşuşturan bin bir düşünce ve endişeden bir tanesi ötekilerden ayrıldı, iyice belirginleşti: "Alçak" yine onun başına yıkılacaktı.

İçinden, "Anna kahpesinin enikleri yetmezmiş gibi bir de bu çıktı ortaya!..." diye düşünüyordu.

Böylece, ağzını açıp tek kelime bir şey söylemeden, gözleri pencerede bir noktaya dikili uzunca bir süre oturdu. Öğle yemeğini getirdiler, hemen hiç el sürmedi; beye votka verilmesi gerektiğini söylemeye geldiler, dönüp yüzlerine bakmadan kilerin anahtarlarını önlerine fırlattı. Yemekten sonra önce banyonun hazırlanmasını emretti, sonra da kutsal tasvirlerin bulunduğu odanın bütün kandillerini yaktırarak bu odaya kapandı. Tüm bunlar hanımın "hiddetlenmekte" olduğunun su götürmez belirtileriydi, bu bakımdan bütün eve tam bir ölüm sessizliği çöktü. Oda hizmetçileri ayaklarının ucuna basarak yürüyorlardı; kiler sorumlusu Akulina şaşkınlığından çıldıracak gibiydi; öğleden sonra reçel kaynatılacaktı, meyveler ayıklanıp yıkanmış, işe

başlamanın zamanı gelmişti, oysa hanım ne başlayın, ne de kalsın diyordu. Şeftaliler toplanacak mı diye sormaya gelen bahçıvan Matyev'i hizmetçi kızların odasında sus diye öyle bir payladılar ki, adamcağız hemen yüz geri edip döndü.

Arina Petrovna tapınmasını ve yıkanmasını tamamladıktan sonra kendini bir parça yatışmış buldu ve biraz daha açıklamada bulunması için yeniden Anton Vasilyev'i çağırttı.

"Peki ne yapıyor sümsük oralarda?"

"Moskova büyük yer... Bir yıl bile dolaşsa insan, her yerini göremez."

"Anladık ama yeme içme de gerek insana?"

"Köylülerinizden sağlıyorlar bunları. Kiminde karınlarını doyuruyor, kiminden de on kapik tütün parası istiyor."

"Peki kim izin vermiş onlara sümsüğe para vermeleri için?"

"İnsaf edin efendim! Köylülerinizin hiç yakındıkları yok bundan. Elin düşkününe bile yardım ederken, asıl efendilerini geri çevirirler mi?"

"Yardımseverlere bak sen! Sümsüğü sizin köye göndereyim de görün... Hep bir olup bakarsınız kendisine!"

"Siz bilirsiniz efendim."

"Ne dedin? Ne dedin?"

"Nasıl emrederseniz efendim, dedim. Öyle uygun görürseniz, yedirir içiririz."

"Ha şöyle, açık konuş! Yedirir içirirsiniz tabii!"

Bir an ikisi de sustu. Ama Anton Vasilyev hanımından fırdöndü adını boşuna almamıştı; olduğu yerde kımıl kımıl, bir şeyler daha açıklama isteğiyle yanıp tutuşuyordu.

"Bir şey daha var efendim," dedi sonunda dayanamayarak. "Gönüllü yedeksubaylıktan döndüğünde cebinde yüz rublesi varmış dediklerine göre. Evet, yüz ruble büyük bir para değil ama onunla da bir süre yaşanabilir..."

"Ee?"

"Durumumu düzeltebilir miyim diyerek üçkâğıt çevirmeye kalkışmış..."

"Daha açık konuşamaz mısın sen!"

"Almanların devam ettiği bir yere gitmiş. Niyeti kâğıt oynayacak bir enayi bulup yolmak... ama uyanığın birine çatmış. Kaçmak isterken kendisini kapıda yakalamışlar ve üzerindeki paraların hepsini zorla almışlar."

"Kötek de yemiş mi?"

"Her şey tam tekmil olmuş. Ertesi gün İvan Mihayloviç'e gidip olanı biteni kendiliğinden anlatmış. Hatta şaşılacak şey; gülüyormuş anlatırken, neşesi yerindeymiş! Kendisini dövmemişler de sevmişler sanki!"

"Hiç fark etmez onun için! İster gülsün, ister ağlasın, benim gözüme görünmesin de!"

"Yalnız, gözünüze görünecek gibi..."

"Ne diyorsun sen! Eşikten adımını attırmam!"

"Başka türlü olmasına imkân yok. İvan Mihayloviç'in anlattığına göre, 'Yolun sonuna geldik, kocakarıya gideceğim, onun vereceği kuru ekmekten başka seçeneğim kalmadı' diyormuş. Doğrusunu söylemek gerekirse, hanımcığım, burdan başka başını sokabileceği bir yer yok. Moskova'daki köylülere daha fazla gidemez. Giyecek elbise, yatacak yer gerek..."

Arina Petrovna'yı da asıl korkutan buydu işte. Neden olduğunu bilmeden kendisini kaygılandıran o belirsiz düşüncelerin özü buradaydı. "Evet, gelecek, gidebileceği başka hiçbir yer yok çünkü; kaçınılmaz bir şey bu. O lanetlenmiş, o iğrenç, o unutulmuş yaratık burada, sürekli göz önünde duracak. Madem bu böyle olacaktı, neden "pay"ını fırlatıp atmıştı önüne? "Payına düşen"i aldıktan sonra sonsuzluğa karışmışçasına yitip gideceğini sanmıştı, ama işte hortlamış, buraya geliyor. Buraya gele-

cek, bir şeyler isteyecek, üzerindeki dilenci kılığıyla ortalıkta salya sümük dolaşacak. İsteklerini de yerine getirmek gerekecekti, her türlü çirkefliğe hazır, aşağılık biriydi çünkü. Kilit altında da tutamazdı onu; üzerindeki paçavralarla yabancılar varken de kendini gösterirdi o, gösterir ve rezalet çıkarırdı; komşulara gidip Golovlev ailesinin en gizli, en içrek şeylerini anlatırdı. Yoksa Suzdal Manastırı'na mı göndermeli onu? İyi ama Suzdal Manastırı diye bir yer gerçekten var mı? Yoksa evlat rezilliğinden illallah etmiş ana babaların kaçıp kurtuldukları bir yer mi burası? Dediklerine göre bir de tımarhane varmış. İyi ama bunun gibi kırk yaşında bir aygır nasıl götürülür oraya?" Kısacası, Sümsük Styopka'nın gelişine bağlı olarak, sürmekte olduğu şu sakin hayatın tadını kaçırabilecek birtakım sıkıntılarla karşı karşıya gelebileceğini düşünmek bile Arina Petrovna'nın kafasını allak bullak etmeye yetmişti.

"Onu senin köyüne göndereceğim." diye bir tehdit savurdu kâhyaya. "Kendi hesabına beslersin artık. Dikkat et; köyün hesabına değil, kendi hesabına."

"Ama hanımcığım niçin? Ne suç işledim de böyle bir cezayı hak ettim?"

"Bir daha karga gibi uğursuz uğursuz gaklamaman için! 'Başka türlü olmasına imkân yok'muş! Def ol gözümün önünden uğursuz karga!"

"Dur, bekle! Golovlevo'ya geleceği doğru mu?"

"Hiç size yalan söyleyebilir miyim hanımcığım. 'Kocakarıya gideceğim, onun vereceği kuru ekmekten başka seçeneğim kalmadı'; aynen böyle söylemiş."

"Kocakarının evinde onun için nasıl ekmekler var, görür o."

"Yapmayın hanımcığım... Burdaki hayatı hiç uzun olmayacak!"

"O da ne demek?"

"Nasıl öksürüyor bir görseniz! Eli hep sol göğsünün üstünde; fazla yaşamaz."

"Seni beni götürür o. Nasıl yaşar onun gibiler bir bilsen! Öksürüyormuş... Vız gelir öksürük onun gibi bir aygıra! Neyse, görürüz elbet... Şimdi sen çekil bakalım... Benim bazı emirler vermem gerek."

Arina Petrovna bütün gece düşündü, sonunda aile meclisini toplamaya karar verdi: Sümsüğün bundan sonraki yaşamı konusunda kararı aile meclisi verecekti. Aslında böylesi meşrutiyetçi tavırlara uzak bir insandı, ama bu kez iyi insanlardan gelebilecek kınamalara karşı ailenin ortak kararıyla korunabilmek için mutlakiyetçiliğinden gerilemeyi uygun bulmuştu. Hem zaten toplantının sonucunun ne olacağını adı gibi biliyordu, bu bakımdan içi rahatlamış olarak yazı masasının başına geçip Porfiri ve Pavel Vladimiroviç'e hemen Golovlevo'ya gelmelerini emreden birer mektup yazdı.

***

Bütün bunlar olup biterken, ortalığın karışmasının baş sorumlusu Sümsük Styopka, Golovlevo'ya gitmek üzere Moskova'dan yola çıkmış bulunuyordu. Moskova'da, Rogojskaya'dan binmişti "delejan"a. Delejan denilen arabalar eskiden kullanılırdı. Şimdilerdeyse bazı yörelerde küçük esnaftan insanlar ve ticaretle uğraşan köylüler, memleketlerine dönerken biniyorlar bu arabalara. Vladimir yönüne giden delejanda, Stepan Vladimiroviç'e yer ayıran ve onun yol boyunca yapacağı harcamaları üstlenen de, yukarıda sözünü ettiğimiz iyi yürekli meyhaneci İvan Mihayliç'ten başkası değildi.

"Dediğim gibi Stepan Vladimiroviç," diyordu İvan Mihayliç, "dönemeçte iner, ordan eve yürüyerek gidersiniz. Annenizin karşısına da olduğunuz gibi, şu, üzerinizdeki giysilerle çıkmalısınız."

"Hı hı," diye doğruluyordu Stepan Vladimiriç de onu, "dönemeçten sonra ne kalıyor ki zaten? On-on beş verstlik bir yol! Göz açıp kapayana dek aşarım! Böylece, toz toprak içinde çıkacağım karşısına!"

"Anneniz sizi böyle perişan bir halde görünce belki acır."

"Acımaz olur mu! Tabii acır. Annem çok iyi bir kadındır."

Stepan Golovlev daha kırkında değildi, ama kendisine şöyle bir bakan, ellisinde var bu adam, derdi. Yaşam kendisini öyle örselemişti ki, soylu bir aileden olduğunu, bir zamanlar üniversiteye gittiğini ve bilimin tezgâhından geçtiğini gösteren en ufak bir belirti yoktu üzerinde. Son derece uzun boylu bir adamdı; hemen hemen hiç su yüzü görmemiş saçları darmadağınıktı; doğru dürüst beslenemekten göğsü çökmüş, bir deri bir kemik kalmıştı; yüzü şişti, iyiden iyiye ağarmış saçı sakalına karışmıştı. Sesi gürdü, ama soğuktan cılızlaşmıştı. Gözleri hem fazla votka içmekten, hem de sürekli rüzgârda kalmaktan patlak ve kızarıktı. Üzerinde, gümüş şeritleri sökülüp kuyumcuya satılmış lime lime bir yedeksubay üniforması, ayaklarında biçimini, rengini yitirmiş yamalı çizmeler vardı. Önü açık üniformasının altında kuruma bulanmışçasına bir mintan görünüyordu; mintanı için yedeksubaylara özgü pişkinlikle "pire yuvası" derdi. Kaşları hep çatık, yüzü somurtkandı; ancak somurtkanlığı belli bir şeylerden hoşnutsuz oluşunun değil, her an bir solucan gibi açlıktan ölme korkusundan doğan belirsiz bir kaygının sonucuydu.

Bir konudan ötekine atlayarak durmadan konuşuyor; İvan Mihayloviç kendisini dinlerken de, sözlerinin ninnisiyle uyuklarken de, sürekli konuşuyor. "Delejan"da dört kişiler, bu bakımdan bacaklarını iyice toplayarak oturmak zorunda; bu da ona dehşetli rahatsızlık veriyor ve daha üç-dört verst bile gitmeden dizlerinde dayanılmaz bir sızı duymaya başlıyor. Ama onun sızıya falan aldırdığı yok; durmadan konuşuyor. İki yandaki

açıklıklarından toz bulutları doluyor "Delejan"a; arada bir de güneşin yan ışınları düşüyor içeri ve bir anda alevler yalamış gibi oluyor arabayı. O ise habire konuşuyor:

"İşte böyle kardeşlik, az çekmedik hayatta! Artık bacakları dikip yatmanın zamanıdır. Ne yani, yalayıp yutacak değilim ya nesi var nesi yoksa! Bir tek candan ne çıkar. Nasılsa benim için de bir lokma ekmek bulunur. Ha, ne dersin İvan Mihayliç?"

"Annenizde çocuklarının önüne atacak pay çoktur."

"Çoktur da bir tek benim için yoktur. Bu mu demek istediğin? Öyle dostum, denizde kum, onda para, ama benim için bir bakır beşliğe acır. Zaten, cadı, benden hep nefret etmiştir. Ama artık bizim de gözümüz açıldı. Hem kaybedecek neyim var? Gırtlaklarım bile kendisini! Kovar mı diyorsun, gitmem; yiyecek vermez mi diyorsun, zorla alırım. Ben, kardeş, bugüne bugün vatana hizmet etmiş bir adamım. Bundan böyle artık herkes bana yardım etmek zorunda. Yalnız bir şeyden çok korkuyorum; tütün vermezse işim bitik demektir!"

"Öyle, herhalde tütüne veda etmeniz gerekecek!"

"Ben de kâhya olacak rezilden isterim. Kel şeytan, yardım eder herhalde efendisine!"

"Yardım etmesine eder de, anneniz ona da yasaklayabilir bunu!"

"İşte o zaman işim bitik demektir! Eski görkemli yaşamımdan kala kala bir bu lüksüm kalmıştı! Ben, kardeş, cebimin para dolu olduğu yıllar günde bir çeyrek Jukov tütünü içerdim!"

"Bana votkayla da vedalaşmanız gerekecek gibi geliyor!"

"Rezillik! Oysa votka benim sağlığım için gerekli: Balgam söküyor! Biz, kardeş, Sivastopol üzerine yürüyüşe geçtiğimizde, daha Serpuhov'a bile varmamıştık ki, adam başına birer kova votka dağıttılar!"

"İyice zom olmuşsunuzdur herhalde?"

"Hatırlamıyorum. Bir şeyler olduydu galiba... Düşün, kardeş, ta Harkov'a kadar gittim, ama bu süreye ilişkin hiç ama hiçbir şey hatırlamıyorum. Yalnız, birtakım köyler, kentler geçtiğimizi, Tula'da da kesenekçinin birinin bize bir nutuk attığını hatırlayabiliyorum. Gözleri bile yaşarmıştı rezilin! Az şey çekmedi o sıralar kutsal Rusya anamız. Mültezimler, müteahhitler, tesellüm memurları... Hayret doğrusu, demek ki Tanrı korumuş bizi."

"Ama işte anneniz de o sıralar küpünü dolduranlardandı. Bizim köyden askere alınanlardan çoğu dönmedi. Şimdi, dediklerine göre, efendiler köylerinden giden herkes için birer beyanname verecekmiş. Hazine de her bir beyanname için kendilerine dört yüz küsur ruble ödeyecekmiş."

"Öyle, kardeş, annem çok akıllıdır! Golovlevo'da oturup reçellerin köpüğünü alacak değil, bakan olacak kadındır kendisi! Yalnız bir şey var; bana karşı haksızlık etti. Ama ben yine de kendisine saygı duyuyorum! En önemlisi de; şeytani bir aklı var. O olmasa şimdi ne yapardık biz? Yüzbuçuk canı olan bir Golovlev çiftliği ile aç-açık ortalardaydık. Oysa şimdi baksana, ne hale getirdi annem Golovlevo'yu."

"Kardeşleriniz konacak bu servete."

"Öyle! Benim sipsivri ortada kaldığım doğru. Ben, kardeş, çoktan sıfırı tüketmişim. Kardeşlerim zengin olacaklar, özellikle de Kan içici! Tereyağından kıl çeker gibi sızabiliyor insanların ruhuna! Gelgelelim ihtiyar cadıyı zamanla yola getirecek olan da o. Çiftliğin de, paraların da üzerine konacak, sözüme inan; böylesi işlerde dehşetli bir önbiliciyimdir. Pavel'ciğime gelince... ruhu tertemizdir onun. Görürsün bak, gizliden tütün de gönderir bana. Golovlevo'ya varır varmaz kendisine iki satır yazarım; kardeşim, durumum böyleyken böyle, bak gör, işte derim. Aah, ah! Bir zengin olsaydım, yok mu!.."

"Ne yapardınız zengin olsaydınız?"

"İlk iş olarak seni altına boğardım."

"Siz ne yapacaksınız beni! Annenizin sayesinde geçinip gidiyorum ben. Kendinize bakın siz!"

"Olur mu hiç, kardeş? Bir defa seni bütün çiftliklerimizin başkomutanı yapardım! Evet, dostum, sen ki yoksulu yedirdin, içirdin, sana teşekkür borçluyum! Sen olmasaydın ben şimdi atalarımın evine yayan yapıldak gidiyor olacaktım! Sonra hemen özgürlüğünü verirdim sana, bütün hazinemi de önüne serer, buyur, ye, iç, eğlen derdim. Biz tuz-ekmek hatırı sayanlardanız hemşerim, bunu unutma."

"Aman efendiciğim, beni boş verin siz. Başka neler yapardınız zengin olsaydınız?"

"Başka?.. Hemen civelek bir dilber bulurdum kendime. Kursk'dayken bir manastıra gitmiştim, dua etmek için. İşte orda öyle bir parça gördüm ki, tam bir dilberdi; inanır mısın, bir an bile yerinde rahat duramıyordu."

"İyi de acaba bu dilber gel demenizle gelir miydi?"

"Para denen şu aşağılık nesneden haberin yok mu senin! Yüz bin az mı, buyur iki yüz bin. Ben, kardeş, keyfince yaşamak için paraya şuncacık acımam. Onbaşıyla üç ruble gönderdim kendisine, ama haspa beşten aşağı olmaz demiş."

"Beş rubleniz yoktu herhalde?"

"Nasıl anlatayım sana bilmem ki kardeş. Her şey bir rüya gibiydi, diyeyim de sen anla. Belki alıp bir yerlere götürmüşümdür kendisini, hiç hatırlamıyorum. Yolculuk süresince, yani koca iki ay boyunca neler oldu, neler bitti, hiçbir şey hatırlamıyorum. Herhalde senin başına gelmemiştir böyle şeyler?"

İvan Mihayloviç karşılık vermiyor. Stepan Vladimiriç ona daha dikkatle bakınca yol arkadaşının başının düzgün aralıklarla sallandığını, arada bir başı iyice eğilip de burnu dizlerine değecek gibi oldu mu, gülünç bir biçimde silkinerek doğruldu-

ğunu, sonra başının yine aynı tempoyla sallanmaya başladığını görüyor.

"Hey, araba mı tuttu yoksa?" diyor. "Devrilip uyumak istiyor canın, değil mi? Meyhaneciliğin rahatına alışmışsın sen kardeş. Benimse hiç uykum yok! Yok işte uykum! Ne yapsam acaba? Yoksa şu üzümleri mi..."

Golovlev arabanın içindekilere bir göz atınca, bütün yolcuların uyuduğunu görüyor. Yanındaki esnafın kafası arabanın yan tahtalarına çarpıp duruyor, ama esnafcık hâlâ uyuyor. Yüzü cilalanmış gibi, pırıl pırıl, ağzının çevresinde bir yığın sinek.

Birden mutluluk verici bir düşünce geliyor Golovlev'in aklına: "Şu sinekleri yakalayıp herifin ağzına tıksam ne olur acaba? Feleğini şaşırır herhalde." Aklına gelen şeyi uygulamak için elini usulca esnafa doğru uzattığı anda bir şey hatırlayarak duruyor: "Hayır yaramazlık yok artık! Yeter! Uyuyun dostlarım, güzel güzel uyuyun! Hay Allah, nereye sokuşturdu bu adam şişeyi? Hah, işte burdaymış sevgilim benim! Gel bakalım, gel şöyle." Arabanın yanında asılı torbadan şişeyi çıkarıp ağzına götürürken, "Taan-rım sen kul-la-rı-nı ko-ru" duasını şarkı söyler gibi mırıldanıyor. "Hah işte, şimdi oldu! İçim ısındı. yoksa biraz daha içsem mi? Yo, yeter... Önümüzdeki hana kadar yirmi verst yolumuz var, nasılsa yuvarlarım bu arada... Bir iki yudumcuk da mı almayayım? Tuh Allah kahretsin şu votkayı! Bir kez şişeyi görmeye görsün, aklı başından gidiyor insanın. İçmek, evet pis bir şey, ama içmeden de olmuyor ki. Uykum yok çünkü. Bari şu kahrolasıca uykular alıp götürse beni!"

Birkaç yudum daha içtikten sonra şişeyi yerine kaldırıyor, piposunu doldurmaya başlıyor. "Güzel... Demin gıdamızı aldık, şimdi de tütünümüzü tüttürelim... Evet, meyhaneci doğru söylüyor, vermez o cadı, tütün mütün vermez bana! Tütünden geçtik, yiyecek verecek mi acaba? Yemek artıklarını gönderir herhalde. Hey gidi hey, bir zamanlar paracıklarımız vardı, şimdi yok! Bir

zamanlar insandık, şimdi değiliz. Dünyada da her şey böyle. Bugün karnın tok, kafan iyi, piponu tüttürüp keyfediyorsun...

Ya yarın, insanoğlu, yarın neredesin? *

İyi ama yiyecek bir şeyler gerek bize yahu! Dibi delik fıçıya döker gibi içip duruyoruz ama şöyle yollu yolunca mezelendiğimiz yok! Doktorlar ne diyor oysa: İçki ancak yanında kuvvetli mezeler olduğu zaman yararlıdır! Oboyan'dan geçerken papaz Smaragd da aynı şeyi söylememiş miydi? Oboyan'da mıydı bu? Belki de Kromi'deydi. Neyse boş ver, önemli olan bu değil, önemli olan bizim şimdi mezeyi nerden ve nasıl bulacağımız. Yanlış hatırlamıyorsam torbasına sucukla üç francala koymuştu. Havyara para vermeye kıyamadı besbelli! Şuna bak nasıl da horlaya horlaya uyuyor! Torbasını da altına saklamış olacak!"

Sağını solunu yoklayıp bir şey bulamayınca:

"İvan Mihayliç! Hey İvan Mihayliç" diye sesleniyor.

İvan Mihayloviç uyanıyor, efendisiyle *vis-à-vis* bulunuşunun nedenini anlamamış gibi bir an şaşırıyor, sonra:

"İçim geçmiş, nerdeyse uyuyakalacaktım" diyor.

"Aldırma, dostum, uyumana bak. Yiyecek torbasını nereye gizledin, onu soracaktım yalnız."

"Acıktınız mı? Daha önce bir iki yudum içmek gerekmez mi?"

"Hay ağzına sağlık! Şişeyi nereye gizledin?"

Stepan Vladimiroviç votkasını içtikten sonra sucuğa girişiyor. Gelgelelim taş gibi sert, zehir gibi de tuzlu sucuk; doldurulduğu bağırsak da zırh gibi olduğu için, bıçağın ucuyla bir delik açması gerekiyor.

"Bir de salamura yayın balığı olsaydı şimdi."

"Affedin efendim! Nasıl da unutmuşum. Oysa daha sabahleyin aklımdaydı, hatta karıma da tembih ettim: Aman yayını unutturma bana dedim! Yine de unutmuşum."

---

* G. R. Derjanvin'in "Prens Meşçerski" kasidesinden bir dize (Ç.N.)

"Aldırma, sucuk da elverir! Seferdeyken bu da geçmezdi elimize. Babamdan duymuştum: İngiliz'in biri bir başka İngiliz'le bahse tutuşmuş, ölü bir kediyi yerim diye! Yemiş de!"

"Ne? Yemiş mi?"

"Yemiş ya! Ama daha sonra midesi bulanmış! Romda bulmuş şifayı. İki şişe romu başına dikince bir şeyi kalmamış! Yine İngiliz'in biri, bir yıl yalnızca şekerle yaşayabileceğine bahse tutuşmuş."

"E, kazanmış mı?"

"Yok bir yılın dolmasına iki gün kala nalları dikmiş. İyi de sen niye öyle duruyorsun? İşte votka, çeksene!"

"Ağzıma koymuşluğum yoktur benim!"

"Yani bir tek çayla şişiriyorsun karnını? Yo, kardeşlik, göbek bağlayıp durman işte bu yüzden! Çay işinde de dikkatli olmak gerek: Bir fincan çay içtin mi, üstünü bir kadeh votkayla cilalamayı unutmayacaksın. Çay balgam bağlatır, votkaysa söktürür. Öyle değil mi?"

"Bilmem ki, efendim. Siz okumuş insansınız, elbet bizden daha iyi bilirsiniz!"

"Öyle öyle! Seferdeyken öyle kahveymiş, çaymış, uğraşmaz insan! Ama votka dedin miydi iş değişir: Mataranın kapağını açıp başına diktin miydi, tamam! O sıralar öyle koştururlardı ki bizi, iflahımız kesilirdi! Hani, on gün yıkanmadığım olmuştur!"

"Siz de az çekmemişsiniz, efendim."

"Az mı çok mu bilmem, dene, sen de anlarsın. Giderken yine fena değildi: İyi kötü para, yemek veriyorlar, şarabımızı eksik etmiyorlardı. Ama dönüş yok mu; izzet-ikram bir anda kesildi!"

Golovlev kemirip durduğu sucuktan nihayet küçük bir parça koparabiliyor.

"Sucuğun da epey tuzluymuş kardeş, ama boş ver, ben öyle güç beğenen takımından değilimdir. Hem annem de beni ballarla

böreklerle sargılayacak değil nasılsa; biraz lapa, biraz çorba, vereceği bu!"

"Tanrı'dan umut kesilmez. Belki bayramlarda birazcık börek lütfeder!"

"Doğru söyledin: Ne çay, ne tütün, ne de votka verir! Dediklerine göre bu sıralar kâğıt oyunlarına merak salmış... Belki böylece?.. Hani oyun oynamaya çağırır da, bir fincan çay verir diye düşünüyorum. Tütünle votkaya gelince, avucumuzu yalarız kardeş!"

Atlara yem verilmesi için dört saatlik bir mola veriliyor handa. Şişenin dibini bulan Golovlev'in karnı iyiden acıkmıştır. Yolcular derme çatma hana girmişler, karınlarını doyurmaktalar. Stepan Vladimiriç avluda bir iki votka attıktan, atların yemliğini gözden geçirdikten ve bu arada oralarda dolaşan güvercinleri ürküttükten ve hatta uyumayı denedikten sonra, yapacağı en iyi şeyin öteki yolcular gibi hana girmek olduğuna karar veriyor. Masada lahana çorbasının buğusu yükseliyor, bir kenarda da, tahtanın üzerinde, iri bir sığır eti parçası duruyor; İvan Mihayloviç eti küçük parçalara ayırmakla meşgul. Golovlev az ötede bir yere oturuyor, piposunu doldururken açlık konusunu çözümlemek için nasıl bir yol tutturması gerektiğini düşünüyor. Sonunda:

"Afiyetler olsun, efendiler" diyor. "Çorba bayağı yağlı galiba!"

İvan Mihayloviç:

"Fena değil!" diyor. "Siz de söyleseydiniz, efendim!"

"Yok... Ben sadece laf olsun diye... yoksa, karnım tok!"

"Hiç olur mu efendim! Küçücük bir parça sucuk yediniz, o lanet olasıca da insanın ancak karnını şişirir. Oturup yemek yiyin. Ben şimdi sizin için şurda ayrı bir masa hazırlamalarını söylerim, afiyetle yersiniz oturup. Hey, hancı kadın! Beyefendi için şurda ayrı bir masa hazırla! Şurda, şöyle!.."

Yolcular aralarında manalı manalı bakışıp, yemelerini sürdürüyorlar. Stepan Golovlev, yolculuk boyunca İvan Mihayloviç'le veznedarıymış gibi konuşarak ona karşı epey küstahça efendi rolü oynamasına karşın, şu anda yolcuların işin içyüzünü anladıklarını seziyor. Kaşları çatık, ağzından burnundan duman savuruyor. Yemek önerisini geri çevirmeye hazır, ama açlık duygusu öyle bir bastırıyor ki, önüne konan çorbaya bir kurt gibi saldırıyor ve bir anda silip süpürüyor. Karnı doyunca kendine güveni yeniden yerine geliyor ve İvan Mihayloviç'e dönerek, bir şey olmamış gibi:

"Eveet veznedar kardeş," diyor, "sen benim hesabı ver, ben de samanlığa gidip biraz kestireyim."

Sallana sallana samanlığa yöneliyor ve bu kez midesi dolu olduğu için derin bir uykuya dalıyor. Saat beşte uyanıyor. Atların boş yemliğin önünde suratlarını yemliğin tahtalarına sürerek kaşındıklarını görünce arabacıyı uyandırıyor:

"Hergeleye bak, hâlâ uyuyor! Biz telaşımızdan n'apacağımızı şaşırmışız, adam uyuz uykusunda!"

Yolun Golovlevo'ya saptığı dönemeçteki hana kadar yolculuk böyle sürüp gidiyor. Ancak buraya gelince kendisini bekleyen gerçeği hatırlıyor Stepan Vladimiroviç. Bir anda suratı asılıyor, içi kararıyor. İvan Mihayloviç kendisini yüreklendirmeye çalışıyor, her şeyden önce de piposunu atması gerektiğini söylüyor.

"Çiftliğe yaklaştığınızda piponuzu ısırganların arasına atıverin efendim! Sonra arar bulursunuz!"

Ve işte İvan Mihayloviç'i daha ötelere götürecek atlar hazır. Ayrılık saati gelip çattı.

İvan Mihayloviç'i öpen Golovlev titreyen bir sesle:

"Elveda, kardeşlik!" diyor. "Göreceksin işimi bitirecek o cadı benim."

"Tanrı büyük, korkmayın o kadar!"

"İşimi bitirecek!"

Stepan Vladimiroviç öyle derin bir inançla tekrarlıyor ki bu sözü, İvan Mihayloviç elinde olmadan gözlerini yere indiriyor.

Bundan sonra Golovlev sert bir dönüşle küçük toprak yola sapıyor ve az önce ağacın birinden kestiği budaklı sopaya dayana dayana yürümeye başlıyor.

İvan Mihayloviç onu bir süre gözleriyle izliyor, sonra ardı sıra koşup yetişerek:

"Söylemeyi unuttum efendim," diyor, "demin üniformanızın ceketini temizlerken yan cebinizde üç ruble görmüştüm. Kazara düşürmeyesiniz diye hatırlatayım dedim."

Stepan Vladimiriç ikirciklenmiş gibi... Bir süre ne diyeceğini kestiremiyor, sonra İvan Mihayloviç'e elini uzatarak, gözyaşları arasında:

"Anlıyorum," diyor "garibe tütün parası!.. Teşekkür ederim. O meseleye gelince, hiç şüphen olmasın, işimi bitirecektir, sevgili dostum! Dediydi dersin!"

Golovlev artık kesin olarak yola koyuluyor; beş dakika kadar sonra başındaki kurşuni yedeksubay şapkası ormanın sık çalıları arasında bir görünüp bir yitiyor. Vakit daha erken, altı bile değil saat; gözeriminde yeni yeni belirmeye başlayan güneş ışınlarını güçlükle süzen altınsı bir sabah sisi dalgalanıyor toprak yol üzerinde; otlar ışıldıyor; hava, çam, mantar ve ahududu kokularıyla dolu; alçala yüksele, kıvrıla büküle uzanan yol boyunca sayısız kuş sürülerinden cıvıltılar yükseliyor. Ama Stepan Vladimiriç bütün bunları fark etmiyor; o eski aldırışsızlığı, kaygısızlığı yitip gitmiş; kıyamet günü gelmiş de hesap vermeye gidiyor sanki. Tüm varlığını tek bir düşünce kaplamış; üç dört saat sonra artık gidebileceği hiçbir yer kalmamış olacak. Golovlevo'daki eski yaşamını hatırlıyor ve sanki önünde du-

varlarından sular damlayan pis bir bodrumun kapıları açılmış gibi geliyor; eşikten adımını atmasıyla birlikte kapılar ardından kapanıyor; bu artık her şeyin sonu demek. Başka birtakım ayrıntıları da hatırlıyor; bunlar doğrudan kendisiyle ilgili şeyler değil, ama Golovlevo'da süren düzeni hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir açıklıkla gözler önüne seren ayrıntılar. Örneğin herkesin "huysuz Mişka" dediği ve Pyotr İvanoviç Dede'nin Golovlevo'ya, kızının yanına bir tutsak gibi kapattığı Mihail Petroviç Amca... O da "nefret edilenler"den... Uşaklar odasında kalıyor ve yemeğini Trezor adlı köpekle aynı çanaktan yiyor. Örneğin Golovlev yurtluğunda kardeşi Vladimir Mihayliç'in gönlü yüceliğine sığınan ve yediği her lokma ekmekten, odasını ısıtmak için yaktığı her parça odundan dolayı Arina Petrovna'nın kendisine laf etmesini önlemek için "aşırı ölçülü" yaşamaya çalışırken ölen Vera Mihaylovna Hala. Kendisini de buna benzer şeyler bekliyor. Külrengi bir uçurumun dibinde yok olup giden sonu gelmez boğucu günler canlanıyor belleğinde ve elinde olmadan gözlerini kapatıyor. Bundan böyle artık bu acımasız cadıyla baş başa. Yalnız acımasız olsa gene iyi, despotluk duygusuyla kanı donmuş bir canavar bu. Ve bu canavar onun işini bitirecek. İşkenceyle değil, onu unutulmaya bırakarak işini bitirecek. Konuşacak bir kimse, kaçıp gidecek bir yer yok; her yer onunla dolu, her yerde o var; despot, nefret dolu cadı! Bu kaçınılmaz gelecek bir an yüreğini öyle büyük bir acıyla buruyor ki, durup başını ordaki bir ağaca vurmaya başlıyor. Bin bir maskaralıkla, zirzoplukla geçirdiği günler canlanıyor akıl penceresinin önünde. Artık o Golovlevo'ya gidiyor, kendisini orada nelerin beklediğini bildiği halde gidiyor, gidebileceği başka bir yer yok çünkü. En basit, en aşağılık bir insan bile ekmeğini çıkartacak bir şeyler yapabilir. Bir tek onun *elinden bir şey gelmez.* Elinden hiçbir şey gelmediğine, hiçbir şey yapamayan bir insan olduğuna ilişkin bu düşünce kafasında ilk kez canlanıyor sanki.

Eskiden de gelecek konusunu düşündüğü ve kafasında geleceğe ilişkin birtakım tablolar canlandırdığı olurdu Golovlev'in, ama bunlar emeği, çalışmayı, çaba harcamayı kapsamayan, bedava bolluk hayalleriydi hep. Şimdi işte uğruna bütün bir ömür harcadığı bu sarhoşlukla ödeşmesi gerekiyordu. Dehşet dolu iki sözcükte ("işimi bitirecek!") dile gelen acı bir ödeşmeydi bu!

Ormanın arasından Golovlev yurtluğunun beyaz çan kulesi göründüğünde saat sabahın dokuzu gibiydi.

Stepan Vladimiriç'in yüzü bembeyaz oldu, elleri titremeye başladı; kasketini eline alıp haç çıkardı. İncil'deki "Anasından babasından yüz çevirmiş hayırsız oğulun evine dönüşü" suresini hatırladı, ama kendi durumunu düşününce böylesi şeyleri hatırlamanın boş hayallerle kendini aldatmaktan başka bir şey olmayacağını anladı. Sonunda yolun kenarına dikilmiş olan sınır direğini gördü; artık Golovlevo toprağındaydı. O Golovlevo toprağı ki, kendisini iğrenç bir yaratık olarak doğurmuş, iğrenç bir yaratık olarak besleyip büyütmüş, iğrenç bir yaratık olarak yeryüzüne salıvermişti ve şimdi de yine iğrenç bir yaratık olarak kucağına kabul ediyordu. Güneş artık iyice yükselmişti, ucu bucağı görünmeyen Golovlevo tarlalarını acımasızca yakıp kavuruyordu. Stepan Vladimiroviç'se nerdeyse üşüyecekmiş gibi duyuyordu kendini, yüzü gitgide beyazlaşıyor, titriyordu.

Mezarlığa geldiğinde içinde cesaret diye bir şey kalmamıştı. Efendilerin konağı, içinde olağanüstü hiçbir şey yokmuşçasına dingin, barışçıl duruyordu ağaçların arasında; oysa bu sakin görünümlü ev onun üzerinde yedi başlı bir deniz ejderi etkisi yapıyordu. Mezarını görüyordu bu evde! Bilinçsizce "Mezar! Mezar!" diye tekrarladı içinden. Doğrudan eve gitmeye cesaret edemeyerek önce papaza uğradı ve kendisini kabul edip etmeyeceğini öğrenmesi için annesine gönderdi.

Görünüşü papazın karısının yüreğini parçalamıştı, kadıncağız hemen sahanda yumurta yapmak için mutfağa koştu; köyün

çocukları çevresini sarmışlar, şaşkınlıktan büyümüş gözlerle efendilerine bakıyorlardı; yanından yöresinden geçen köylüler hiçbir şey söylemeden şapkalarını çıkarıp kendisini selamlıyorlar ve kaçamak, gizemli bakışlar fırlatıyorlardı. Hatta konakta hizmet eden yaşlı bir uşak koşup; yanına gelmiş ve efendisinin elini öpmek istemişti. Hepsi karşılarında iğrenç bir yere gelmiş, iğrenç bir adamın bulunduğunu anlıyor gibiydi; sonsuzcasına gelmişti o buraya, buraya gelmekten başka hiçbir çıkış yolu yoktu ve ancak tabutun içinde terk edebilirdi burayı. Herkes hem derin bir acıma hem de dehşet duygusu içindeydi.

Sonunda papaz gelip "annelerinin Stepan Vladimiriç'i kabule hazır" olduklarını söyledi. On dakika sonra *ora*daydı. Arina Petrovna onu sert ve resmi karşıladı, buz gibi bakışlarla tepeden tırnağa süzdü, ama hiçbir gereksiz sitemde bulunmadı. Odasına da sokmadı; hizmetçi kızlar bölümünün kapı aralığında görüştü oğluyla ve uşaklara genç efendiyi konağın öteki kanadına, babasının yanına götürmelerini emrederek ondan ayrıldı. Babası, üzerinde beyaz bir yorgan, başında beyaz bir gecelik takkesi, yatağında uyukluyordu. Bu beyazlıklar içinde bir ölüyü andırıyordu. Onu görür görmez deli gibi kahkahalar atmaya başladı. Oğlu elini öperken:

"Ne o güvercinim, yine mi cadının pençesine düştün?" diye bağırdı. Sonra birkaç kez horoz gibi öttü, ardından yeniden kahkahalarla gülmeye başladı ve "İşini bitirecek! İşini bitirecek!" diye tekrarladı.

Stepan Vladimiroviç de ruhunda bir yankı gibi aynı sesi duydu:

"İşimi bitirecek!"

Önbilisinde yanılmamıştı. Yazıhane bölümünün de bulunduğu kanatta bir odaya yerleştirdiler onu; getirdikleri el dokuması iç çamaşırlarıyla babasının eski hırkasını üzerine geçirdi;

hücresinin kapısını açtılar, yana çekilip geçmesine izin verdiler, sonra da kapı kapandı.

***

Günler, zamanın külrengi uçurumu dibinde yitip gidercesine, anlamsız, tekdüze, birbiri ardınca geçip gidiyordu. Arina Petrovna onu kabul etmiyordu; babasının yanına gitmesine de izin vermiyorlardı. Üç-dört gün sonra vekilharç Finogey İpatiç yanına gelerek ona annesinin adına "durumunu" bildirdi: Kendisine yemek, giysi ve ayrıca ayda bir funt* Faler** tütünü verilecekti.

Annesinin ilettiği emri ses çıkarmadan dinledi, sonra:

"Ah seni koca cadı!" dedi. "Jukov'un iki ruble, Faler'in bir ruble doksan kopek ettiğini öğrenmiş, burdan da ayda on kopeğime el koyuyor. Sanırsın benden kestikleriyle fakir fukaraya sadaka verecek!"

Golovlevo'ya ayrılan dönemeçte inip de köy yolunda yürümeye başladığı sıralarda ruhundan kıpırdanmaya başlayan manevi uyanış yeniden bir yerlere yitip gitmişti. Aldırışsızlık yine içinde egemen oldu, bu arada tabii "anneciğinin emirleri"ne uymayı ihmal etmiyordu. Umutsuzca, umarsızca da olsa, bir ara aklının penceresinde görünen ve kendisini tepeden tırnağı ürperten gelecek düşüncesi, gün geçtikçe sislere büründü, en sonunda da tümden yitip gitti. Gündelik yaşam kaygısı bütün edepsizliğiyle, çırılçıplak gelip dayattı kendisini, öylesine inatla, öylesine arsızca dayattı ki, giderek bütün düşünceleri, varlığı bununla doldu. Hem, tüm yaşamı en ince ayrıntılarına dek ve hiçbir karşı koymaya yer bırakmayacak biçimde Arina Petrovna'nın beyin tezgâhında hazırlandıktan sonra, geleceğe ilişkin birtakım düşünceler üretse ne olurdu, üretmese ne olurdu!

---

* Funt-409 gram

** Faler-O yıllarda Jukov'la rekabet halinde bulunan ünlü tütün fabrikatörü (Ç.N.).

Bütün bir gün, piposu sürekli ağzında, odasında bir aşağı bir yukarı dolaşır dururdu; bu sırada mırıldandığı birtakım ilahiler bir anda yerini açık saçık şarkılara bırakır, ya da bunun tersi olurdu. Yazıcı yazıhaneye geldiği zaman hemen onun yanına gider ve Arina Petrovna'nın gelirini hesaplamaya koyulurdu. Gelen paranın seksen bin rubleyi aştığını görünce de büyük bir şaşkınlıkla:

"Nereye tıkıştırıyor bu kadın bunca parayı?" diye söylenirdi. "Kardeşlerime, çok iyi biliyorum, ölmeyecekleri kadar bir para gönderiyor, kendisi için dersen yine para harcadığı yok, ipini gerip duruyor burada; babamı tuzlu balıkla besliyor... Emniyet Sandığı'na... hepsini Emniyet Sandığı'na yatırıyor!.."

Bazen Finogey İpatiç'in kendisi de gelirdi yazıhaneye; vekilharç topladığı vergileri deste deste masanın üstüne yaydı mı, Stepan Vladimiriç'in gözleri kamaşır:

"Aman yarabbi, şu paraya bak!" diye haykırırdı "Ve bütün bunlar o musibete gidiyor! Şurdan bir destesini de 'al oğlum' deyip verse ya! 'Al benim yüreği yanık oğlum, şu şarap için, şu da tütün!'"

Sonra yazıcı Yakov'la annesinin kalbini nasıl yumuşatabileceği ve onun gönlünde nasıl taht kurabileceği üzerine en arsızından, en edepsizinden bir konuşma tuttururdu; bitip tükenmek bilmezdi bu konuşmalar.

Örneğin:

"Moskova'da tanıdığım biri vardı," derdi, "öyle bir 'sözcük' bilirdi ki bu arkadaş, diyelim annesi kendisine para vermek istemiyor, bu 'sözcüğü' söyleyiverdi miydi, bir anda kadının eli ayağı buz keser, bütün vücudu zangır zangır titremeye başlardı!"

"Büyü gibi bir şey yapıyormuş öyleyse," derdi Yakov da.

"Ne kabul edersen artık... Yalnız böyle bir 'sözcük' var, ben buna kesinlikle inanıyorum. Yine birinden duymuştum: Bir

kurbağayı geceleyin bir karınca yuvasının dibine bırakacakmışsın, sabaha kadar karıncalar kurbağayı yiyip bitirirlermiş, bir tek kemiği kalırmış kurbağanın, işte bu kemiği alıp cebine attın mıydı karı kısmının alayı önünde dize gelir, dediğin hiçbir şeyi geri çevirmezmiş."

"İyi ya, bunu şimdi de yapabiliriz!"

"Yapabiliriz de, önce üzerimize lanet almamız gerek, kardeş. Bu olmadı mı olmaz! Üzerimize lanet alıp şu kurbağa işini bir halletik mi, bak nasıl bin bir parende atıyor önümüzde namussuz cadı!"

Saatler geçerdi bu ipe sapa gelmez konuşmalarla, ama ele bir şey geçmezdi. Ya üzerine lanet almak, ya da ruhunu şeytana satmak gerekiyordu! Sonuçta Stepan Vladimiriç için "annesinin koyduğu kurallara göre" yaşamaktan başka bir yol kalmıyordu; yalnız o durumunu hafifletici bir yol bulmuş ve köy muhtarlarına kendisine tütün, çay ve şeker biçiminde ödenecek gönüllü bir haraç yüklemişti. Kendisini çok kötü besliyorlardı. Yedikleri çoğunlukla annesinin masasının artıklarıydı; Arina Petrovna da korkunç denebilecek ölçüde kısıntılı yaşadığından onun payına düşen de çok az oluyordu. Kendisini kahreden en önemli şeydi bu, çünkü içki içmesinin yasaklanmasından bu yana iştahı korkunç açılmıştı. Sabahtan akşama kadar kendini hep aç hissediyor, "nasıl edip de karnımı doyursam"dan başka bir şey düşünmüyordu. Annesinin dinlenmeye çekildiği saatleri kollar, mutfağı, hatta hizmetçi odalarını kolaçan eder ve nerde ne bulursa aşırırdı. Bazen de penceresinin önünde oturup avludan geçenleri gözlerdi: Köylülerinden birini görecek oldu mu hemen bir vergi salardı adamın üzerine; bana şu kadar yumurta, şu kadar çörek... vb.

Arina Petrovna daha ilk görüşmelerinde kendisine buradaki yaşamının programını kısaca ama tam olarak açıklamıştı. "Şimdilik yaşa bakalım," demişti annesi. "İşte sana yazıhanenin bir köşesi. Yeme içme benden. Bunun ötesi için hiç hayale ka-

pılma güvercinim! Ömrüm boyunca ballı börekli sofralar kurdurmadım bu evde, senin için de kurduracak değilim. Kardeşlerin yakında burda olacaklar; onlar senin için ne karar verirlerse, onu uygulayacağım. Üzerime günah almak istemiyorum, kararı kardeşlerin verecek ve ne karar verirlerse öyle olacak!"

Ve o da işte kardeşlerinin gelmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Ancak, onların gelişlerinin kendisinin bundan sonraki yaşamı üzerinde nasıl bir etkisi olacağını hiç düşündüğü yoktu (Bunun düşünmeye değecek bir şey olmadığına karar vermiş gibiydi). Yalnız kardeşi Pavel'in kendisine tütün getirip getirmeyeceğini, eğer getirirse bunun ne kadar olabileceğini merak ediyordu.

"Gönlü yücedir Pavel'in, belki para bile verir, diye düşünüyordu. Kan içici Porfişka zırnık vermez adama... Ama Pavel!.. 'Şu garibe bir şarap parası ver,' derim, verir! Kesin verir!"

Zaman geçip gidiyordu, ama onun bunu hiç fark ettiği yoktu. Tam anlamıyla boş, bomboş bir yaşamdı bu, ancak onun bundan sıkıldığı söylenemezdi. Yalnız akşamlar biraz sıkıcıydı, yazıcı Yakov saat sekiz dedi mi evine gidiyordu; Arina Petrovna da odada bir aşağı bir yukarı dolaşmak için mum yakılmasına hiç gerek olmadığını öne sürerek kendisine mum göndermiyordu. Ancak o buna da çabucak alıştı, hatta karanlık hoşuna bile gitti, çünkü karanlıkta hayalgücü daha iyi çalışıyor ve onu bu nefretlik Golovlevo'dan çok uzaklara götürebiliyordu. Kendisini kaygılandıran bir tek şey vardı: Yüreğinin atışlarını beğenmiyordu, özellikle de uyumaya yattığında göğüs kafesinin içinde tuhaf bir çırpınıştır tutturuyordu yüreği. Bazen yatağından çılgın gibi fırlar ve eliyle göğsünün sol yanını tutarak odada koşmaya başlardı. "Geberiyor muyum yoksa?" diye düşünürdü bir yandan da. "Yo, hayır, geberdiğim falan yok! Ama belki de..."

Ama bir sabah yazıcı gizemli bir tavırla kendisine dün gece kardeşlerinin geldiğini bildirdiğinde elinde olmadan titredi, yüzü allak bullak oldu. Hemen ardından çocukça bir istek duydu için-

de: Hemen eve koşmak ve üzerlerinde nasıl giysiler bulunduğunu, onlara nasıl yataklar serdiklerini görmek ve onlarda da, bir zamanlar yüzbaşının birinde gördüğü gibi tuvalet takımı çantası bulunup bulunmadığına bakmak, anneleriyle nasıl konuştuklarını duymak, kendilerine yemek olarak ne çıkarıldığını görmek istedi. Kısacası, kendisini inatla dışlayan o yaşama yeniden katılmak, annesinin ayaklarına kapanıp kendisini bağışlaması için yalvarmak istiyordu; hem bu sevinç içinde besili bir danayı yiyebilirdi. Ancak ev hâlâ sessizdi, hemen mutfağa koşup aşçıdan öğle yemeği için neler emredildiğini öğrendi: Taze lahanadan sıcak bir çorba pişirilecek, dünkü çorba da ısıtılarak yeniden sofraya getirilecekti; soğuklardan: Sövüş et ve yanında iki köfte; sıcaklardan: Koyun eti ve yanında dört çulluk; tatlı olarak da kaymaklı ahududu böreği hazırlanması emredilmişti.

Aşçıya:

"Dünkü çorbayla koyun eti ve sövüş, iğrenç oğlu, yani benim için, kardeş!" dedi. "Börektense, sanırım vermezler bana!"

"Anneniz nasıl emrederlerse, efendim!"

"Aah ah! Bir zamanlar biz de suçulluğu yerdik, kardeş! Evet, yerdik! Hatta hiç unutmam bir gün üsteğmen Gremıkin'le bir oturuşta on beş suçulluğu yiyebileceğime iddiaya tutuştum ve kazandım! Gelgelelim öyle bir tiksindim ki, tam bir ay çulluk görmeye dayanamadım!"

"Ya şimdi... olsa yer miydiniz?"

"Vermez ki! Alt tarafı çulluk oysa, ama vermez! Ne bakım ister garip kuş, ne beslenmek, kendi kendine yaşar! Parayla alınmamıştır yani, koyuna da para verilmemiştir, ama git de iste bakalım, veriyor mu! Kahrolasıca cadı, çulluğun koyundan lezzetli olduğunu bildiği halde vermez! Kokutur yine vermez!.. Kahvaltı için ne söylediler?"

"Ciğer emrettiler, sonra kaymaklı mantar, çörek..."

"Hiç değilse çörek gönderebilseydin bana, kardeş... Gayret et ha, olmaz mı?"

"Göndermeye çalışırım. Bakın ne yapın siz efendim: Kardeşleriniz kahvaltıya oturdu mu yazıcıyı gönderin bana, kimseye göstermeden koynuna iki tane sokup getirsin size!"

Stepan Vladimiroviç sabahtan öğleye dek kardeşlerinin kendisini ziyarete gelebileceklerini umdu, ama kimse gelmedi. Sonunda saat on bir gibiyken yazıcı aşçının söz verdiği çörekleri getirdi ve kardeşlerinin az önce sofradan kalktıklarını ve anneleriyle birlikte yatak odasına kapandıklarını söyledi.

***

Arina Petrovna oğullarını üzüntüden kahrolmuş bir tavırla karşıladı. Törensel bir karşılamaydı bu: Hizmetçi kızlardan ikisi koltuk altlarından tutarak kendisine destek oluyorlardı; beyaz başlığının altından ak saçları görünüyordu, başı aşağı sarkmıştı ve bir o yana bir bu yana sallanıyordu; bacaklarını güçlükle adım atarmışçasına sürüklüyordu. Oğullarına yüreği ezik, saygıdeğer bir anne gibi görünmeyi severdi, bacaklarını güçlükle kımıldatıyormuş gibi yürür ve iki kızın kendisine koltuk altlarından destek olmasını isterdi. Sümsük Styopka "Başpiskoposun kilise ayini" olarak adlandırırdı bu görkemli karşılama törenlerini: Başpiskopos, annesiydi, kendisini koltuklayan Polka'yla Yulka da piskoposun asa taşıyıcıları. Gecenin saat ikisiydi geldiklerinde, bu bakımdan karşılama töreni sözsüz geçti. Arina Petrovna hiçbir şey söylemeden öpmeleri için elini oğullarına uzattı, kendisi de onları öptü, haç çıkardı. Porfiri Vladimiroviç gecenin kalanını biricik dostu anneciğiyle laklak ederek geçirmek istediğini söyleyince de, elini hayır anlamında hafifçe kaldırırak:

"Gidin!" dedi. "Yol yorgunusunuz, dinlenin! Yarın konuşuruz!"

Ertesi sabah iki kardeş elini öpmek için babalarının yanına gittiler, ama babaları elini vermedi. Yatağında gözleri kapalı yatıyordu, onların içeri girdiğini görünce:

"Bağrıyanığı yargılamaya geldiniz, değil mi!" diye bağırdı. "Sizi sahte sofular sizi! Def olun!"

Bu karşılamaya rağmen babasının odasında çıkarken Porfiri Vladimiroviç'in üzgün bir görünüşü vardı, gözleri yaşlıydı; Pavel Vladimiroviç'se "hiçbir duygusu olmayan bir put" gibiydi, yalnız parmağıyla burnunu karıştırıyordu.

Annelerinin yanına vardıklarında Porfiri Vladimiroviç annesinin göğsüne kapanarak:

"Ah, canım anneciğim, onu hiç iyi bulmadım, hiç, hiç!" diye haykırdı.

"Yoksa çok mu zayıf bugün?"

"Ah, öyle zayıf, öyle zayıf ki..! Evinizdeki varlığının sona ermesi yakındır!"

"Hayır, canım anneciğim, hayır! Yaşamınızda zaten sevincin kırıntısı yoktu, bir de bu üst üste gelen felaketler... Doğrusu bütün bunlara katlanacak gücü nereden bulduğunuza şaşıyor insan!.."

"Ne gelir elden, dostum! Tanrı böyle istemişse, katlanacaksın! Bilirsin, İncil'de, 'Birbirinizin çilesini çekeceksiniz' denir, babanız da herhalde ailenin çilesini çekmem için almış beni!"

Bu düşünce Arina Petrovna'nın öyle hoşuna gitti ki, gözlerini yumup kendini büyük bir çilekeş olarak düşündü: Herkes hazıra konmuş, herkes küpünü doldurmuştu, bir tek o sabahtan akşama dek çalışıp çabalıyor, herkesin kahrını çekiyordu.

Bir dakika kadar sustuktan sonra:

"Evet, dostum!" dedi. "Artık yaşlandığım için ağır gelmeye başladı bana bütün bunlar! Çocukların da paylarını ayırdığıma göre artık dinlenebilirim! Dile kolay: Dört bin köle! Benim yaşımda bir kadının böylesi bir orduyla uğraşması onları yönet-

mesi olacak şey mi! Gözünden bir şey kaçmaması için herkesi izle, herkesi gözle, oraya koş, buraya koş, ona yetiş, buna yetiş! Kâhyan, vekilharcın, tahsildarların var, diyeceksin... Sen onların gözünün içine baktıklarına kanma: Bir gözleriyle sana bakarlar, ötekiyle çalacak şey araştırırlar! Güvenilmez adamlardır sözün kısası!." Birden sözünü keserek Pavel'e baktı: "Hey, sen burnunu mu karıştırıyorsun!"

Uğraşının en can alıcı noktasında bulunan Pavel Vladimiroviç böyle bir anda rahatsız edildiği için ters ters:

"Bana ne yahu!" dedi.

"Ne demek sana ne? Baban be o senin, acıman gerekmez mi!"

"N'apalım babamsa! Her zamankinden bir farkı yok ki!.. On yıldır böyle o! Zaten hep bana zulmedersiniz!"

"Neden zulmedecek mişim sana dostum, annen değil miyim ben senin? Bak, Porfişa'ya; hem tatlı sözler söyleyip gönlümü aldı, hem bana acıdı... İyi bir oğlun yapması gereken her şeyi yaptı... Sense açık açık yüzüme bile bakamıyorsun; bakışların hep göz ucuyla, hep yan yan, annen değil de kanlınım sanki! Biraz insaflı ol ve ısırma anani böyle!"

"İyi ama ben..."

"Dur! Dur da anneni dinle! Hatırlıyor musun, ne deniyordu İncil'de: 'Anani, babanı say, senin için hayırlı olur!..' Sen senin için 'hayırlı' olmasını istemiyorsun galiba?"

Pavel Vladimiroviç susuyor ve anlamaz gözlerle annesine bakıyordu.

"Gördün mü, susuyorsun!" diye sürdürdü sözlerini Arina Petrovna. "Herhalde sen de hissediyorsun, kafanın içinde temiz olmayan bir şeyler bulunduğunu? Ama neyse, yine de Allah hakkında hayırlısını nasip etsin! Bu mutlu kavuşmanın yüzü suyu hürmetine bu tür konuşmaları bir yana bırakalım. Tanrı her

şeyi görür, dostum... Bana gelince... ne zamandır ciğerini okuyorum senin! Ah çocuklar, ah! Anneniz kara yerin altına girdiğinde bütün bunları anlarsınız, anlarsınız ama iş işten geçmiş olur!"

"Ah, anneciğim!" diye atıldı Porfiri Vladimiroviç. "Bırakın Allah aşkına bu kara düşünceleri!"

Arina Petrovna tanrısal bir öğütte bulunur gibi, filozofça:

"Ölüm hepimiz için kaçınılmaz, dostum!" dedi. "Kara düşünceler değil, ilahi düşüncelerdir bunlar! Bilmiş olasınız ki bitip tükenmekteyim ben artık! Nerde eski halim, nerde şimdiki! Evdeki aşağılık kızlar bile farkında bunun, hiç umursadıkları yok beni! Bir şey söyleyecek olsam katıyla karşılık veriyorlar. Ben bir söyleyince, onlar beş söylüyorlar! Anca, 'genç efendilere söylerim' deyince gözlerini korkutabiliyorum!"

Önce çay getirdiler, sonra kahvaltı. Kahvaltı boyunca Arina Petrovna habire yazıklandı ve kendi kendine acıdı. Yemek bitince oğullarını kendi yatak odasına götürdü.

Kapı içerden kilitlendikten sonra Arina Petrovna hemen konuya girdi: Niçin toplamıştı aile meclisini?

"Sümsük geldi!" diye başladı söze.

Porfiri Vladimiroviç:

"Duyduk, anneciğim, duyduk!" dedi; alay mı ediyor, yoksa karnı iyice doymuş bir insanın iç rahatlığıyla mı konuşuyor belli değildi.

"Geldi, sanki bir iş yapıyormuş gibi, sanki bunun böyle olması gerekiyormuş gibi çıkıp geldi! Ben istediğim kadar saçıp savurayım, ihtiyar anamın evinde her zaman benim için bir dilim ekmek bulunur! diye düşündü besbelli. Ömrüm boyunca ondan gördüğüm nefreti kimseden görmedim, onun berduşluklarından çektiğimi hiçbir şeyden çekmedim! Oysa kendisini memuriyete yerleştirebilmek için nelere katlanmıştım! Hiç tınmadı bile! Üzüntüden içim içimi yiyordu. Sonunda: Yarabbim, dedim, bu

kendini düşünmeyen hödük için ben bütün hayatımı mahvetmek zorunda mıyım! Şunun önüne, dedim, bir pay atayım, hani elime mal mülk geçti der, belki uslanır, adam olur! Ve attım önüne bir pay! Kendi ellerimle koca bir ev verdim kendisine. Bir bakır beşlik verir gibi on iki bin gümüş ruble koydum önüne. Koydum da ne oldu peki? Üç yıl geçmeden yine başıma kaldı! Bu aşağılanmalara daha ne kadar katlanacağım ben!"

Porfişa gözlerini tavana dikmiş, başını acılı acılı sallıyordu; sanki böylece "A-ah! Ah! Şu olup bitenlere bak!" diyor gibiydi. "Canım dostum anneciğimi böylesine rahatsız etmeye kimin ne hakkı var! Herkes edebiyle dursaydı bütün bunlar olmaz, anneciğimiz de öfkelenip üzülmezdi... A-ah! Ah!"

Ama Arina Petrovna düşüncelerinin akışına engel olunmasından hiç hoşlanmazdı, Porfiri'nin bu davranışı da hoşuna gitmedi:

"Dur bakalım, başını sallamakta acele etme öyle! Önce bir dinle! Evet... Onun ana-baba yadigârını kemirilmiş bir kemik gibi çöp kovasına attığını öğrenince nasıl oduğumu anlatamam! Geceleri bile kendisine uyuyacak zaman ayıramayan, doğru dürüst iki lokma yemek yiyemeyen bir insan böyle bir durumda neler hisseder, varın siz anlayın! Oysa bütün bunlar onun umurunda değildi! Sanki pazardan on paralık bir oyuncak almış da, işine yaramayınca kaldırıp pencereden dışarı atmış! Kutsal ata yadigârına yapılacak şey mi bu!"

"Ah, anneciğim! Onun bu yaptığı..." diyerek Porfiri Vladimiroviç yeniden söze girecek oldu ama Arina Petrovna onu yine durdurdu:

"Dur, dedim sana, bekle! Ne zaman izin verirsem, o zaman açıklarsın düşünceni! Alçak herif, bari bana haber verseydi! 'Suçluyum, anneciğim, böyleyken böyle oldu, kendimi tutamadım!' deseydi! Haberim olsa sudan ucuza kapatırdım evi! Layık değilmiş buna, derdim, madem o yararlanamadı, layık olan evlatlarım yararlansın! Bu ev su içinde değerinin yüzde on beşi

gelir getirir yılda! Üstelik yoksuldur diye önüne bin ruble de para atardım. Adama bak! Biz burda bir şeyden habersiz otururken, elimle on iki bin ruble saydığım evi paşa gönlü öyle istedi diye artırmayla sekiz bine okutuveriyor!"

Porfiri Vladimiroviç, annesinin bir kez daha sözünü kesmesinden korkarcasına:

"En önemlisi de anneciğim," dedi çabuk çabuk, "kutsal bir yadigâra böylesine aşağılayıcı davranmış olmasıdır!"

"O da var tabii... Bu paraları yattığım yerde kazanmadım ben delikanlı! Göbek atıp gerdan kırarak da kazanmadım! Ter döktüm, kan kustum, bu zenginlik bu zenginlik olana kadar! Babanla evlendiğimde kendisinin Golovlevo'da yüz bir canı vardı; uzak köylerden birinde bulunan yirmi canla yine bir uzak köyde bulunan otuz canı daha ekle buna, topu topu yüz elli canı vardı işte! Benimse hiçbir şeyim yoktu. Sıfırdan bu büyük zenginliğe ulaştım. Dört bin can! Görmezden gelinebilecek bir varlık değil bu! Aslında bütün bu zenginliği yanım sıra mezara götürmek isterdim, ama imkânsız tabii! Bu dört bin canı benim kolayca elde ettiğimi mi sanıyorsun? Hayır, dostum, hiç kolay olmadı bu iş, hem de hiç! Geceleri doğru dürüst uyuyamazsın, bir işi kimse kokusunu almadan kotarabilmek için, boş yere tek kuruş harcamamak için, kimselerin engel olmaya kalkışmaması için neler çekersin neler! Yağmur çamur demedim ben de, buzdu ayazdı demedim, hep çalıştım! Benim faytonlarda keyfetmeye başlamam yenidir, yakın zamana kadar köylü arabasından başka araba bilmezdim ben; üzerine uyduruk bir tente attırdım, iki de at koşturdum mu, ver elini tıngır da mıngır Moskova! Sarsıla sarsıla giderken bir yandan da, "Ya biri çıkar da çiftliği benden önce kapatırsa?" diye düşünürdüm. Sonunda Moskova'ya gelir, Rogojski'de bir hana inerdim. Pislik, çamur, nelere, nelere katlandım ben dostlarım! Arabacıya vereceğim on kopiğe bile acırdım da bazen Rogojski'den ta Solyanka'ya kadar yürürdüm! Handaki yamaklar bu duruma şaşarlar, 'gençsiniz, varlıklısınız, kendinizi

ne diye böyle zahmetlere sokuyorsunuz hanımefendi?' derlerdi. Sesimi çıkarmaz, katlanırdım!"

Başlangıçta elimde otuz bin kâğıt ruble vardı, babanın yüz canı olan uzak bir köyünü satmıştım. Bu parayla, şimdi size şaka gibi gelir, bin canı olan bir köyü almaya kalkıştım. İverski Kilisesi'nde dua edip şansımı denemek için Soyanka'ya gittim. sonuç ne oldu biliyor musunuz: Dua ederken döktüğüm acı gözyaşlarını görmüş gibi Meryem Anamız bu çiftliği bana bağışladı! Mucize gibi bir şeydi bu! Hazine borcunu üstlendikten başka otuz bini de verince artırma bitiverdi. Önceleri bir gürültüdür, bir bağırış çağırıştır gidiyordu, benim otuz binden sonra artırmadan vazgeçtiler, müthiş bir sessizlik kapladı ortalığı. Artırmayı yöneten adam kalkıp beni kutladı, benimse daha bir şeyden haberim yok! Dava vekili İvan Nikolayeviç de orda, yanıma gelip, 'yeni mülkünüz hayırlı uğurlu olsun hanımefendi' dedi. Bense adamın karşısında öylece, direk gibi dikilip duruyorum! Tanrı'nın lütufları ne bitmez tükenmez! Düşünsenize: Kendimden öylesine geçmiş durumdayım ki, biri çıkıp da sırf muziplik olsun diye 'Ben otuz beş bin veriyorum!' diye bağırsa, ben o şaşkınlıkla hemen 'Benden kırk!' diye bağırırdım. Bağırırdım ya, daha sonra o parayı nasıl bulurdum bilmiyorum."

Arina Petrovna mülk edinme yolunda attığı ilk adımların bu destansı öykülerini oğullarına pek çok kez anlatmıştı, ama besbelli çocukların gözünde ilginçliğinden bir şey yitirmemişti bu öykü, Porfiri Vladimiriç bazen gülümseyerek, bazen göğüs geçirerek, bazen "hikâyedeki ani değişmelere göre," gözlerini devirerek, bazen yere, ayaklarının dibine bakarak dinliyordu annesini; Pavel Vladimiriç'se, bildiği ama hiç bıkmadığı masalları dinleyen çocuklar gibi kocaman gözlerini daha da ayırmıştı.

Arina Petrovna sözlerini sürdürerek:

"Yoksa" dedi, "siz annenizin bu serveti hiçbir bedel ödemeden kazandığını mı sanıyorsunuz? Hayır, dostlarım! İnsanın

burnundaki sivilce bile boş yere çıkmaz! Ben ilk alışverişimden sonra tam altı hafta ateşler içinde yattım! Şimdiyse, onca sıkıntıya katlanarak, onca çalışıp çabalayarak elde ettiğim paracıkların çirkef çukuruna atıldığını görmenin benim üzerimde nasıl bir etkide bulunacağını varın siz düşünün!"

Bir dakikalık bir sessizlik oldu. Porfiri Vladimiroviç üzerindeki giysileri parça parça etmeye hazırdı, ama köyde bunları onarabilecek birini bulamayacağından korkuyordu; Pavel Vladimiroviç'se "hikâye" biter bitmez eski kayıtsızlığına döndü.

"Sizi işte bunun için çağırdım," diye Arina Petrovna yeniden söze başladı, "beni ve bu kötülükçüyü yargılayın! Siz ne derseniz o olacak! Eğer onu mahkûm ederseniz, suçlu odur, beni mahkûm ederseniz, suçlu benim!.." Bir an durdu, sonra birdenbire: "Yalnız ben de o kötülükçünün saçımın teline dokunmasına izin vermem!" diye ekledi.

Zafer anının geldiğini sezen Porfiri Vladimiroviç bülbül gibi şakımaya başladı; gerçek bir kan içici olarak da işe doğrudan girişmeyip kenardan kıyıdan dolaşmaya başladı:

"Canım dostum anneciğim, izniniz olursa düşüncelerimi bir iki kelimeyle açıklayıvereyim: Çocuklar ana babalarını dinlemek, körü körüne onların gösterdiği yoldan gitmek ve yaşlılıklarında onların rahatlarını sağlamak zorundadırlar; hepsi bu! Nedir çocuk dediğimiz varlık? Çocuk, canım anneciğim, varoluşundan, üzerindeki son paçavraya kadar ana-babasına ait, seven bir varlık demektir. Bu bakımdan ana-babalar çocuklarını yargılayabilirler, ama çocuklar ana babalarını asla! Çocuklara düşen ana babalarını saymaktır, onları yargılamak değil. Sizse, beni yargılayın, diyorsunuz. Olağanüstü bir yüce gönüllülük gösteriyorsunuz anneciğim, olağanüstü! Ama doğduğumuz günden beri sizden yüce gönüllülükten başka bir şey görmemiş olan bizler, böyle bir şey değil yapmak, korku duymadan aklımızdan bile geçirebilir miyiz? Emir sizin, ama bu yargılama değil, kut-

sallığın ayaklar altına alınması olur! Hem öylesine bir ayaklar altına alma, öylesine bir ayaklar altına alma ki..."

Kan içici Porfişa'nın nasıl bir tuzak kurmakta olduğunu bir türlü anlayamayan Arina Petrovna onun sözünü keserek:

"Dur! Dur bir dakika!" dedi. "Madem beni yargılayamayacağını söylüyorsun, öyleyse beni akla, onu yargıla!"

"Hayır, canım anneciğim, bunu da yapamam! Ya da şöyle söylesem daha doğru olacak: Buna ne cesaret edebilirim, ne de hakkım var! Aklama olsun, suçlama olsun, her ikisi de yargılama demektir ve benim böyle bir şeye hakkım yok! Siz annesiniz, bize, oğullarına karşı şu ya da bu tavrı takınma hakkı yalnızca sizindir. Hak etmişsek bizi ödüllendirin, suç işlemişsek cezalandırın! Bir öfke anınızda bize karşı haklı bir çıkışta da bulunabilirsiniz, bizim bunun için de yakınmaya, söylenmeye hakkımız yoktur, çünkü Tanrı'nın hikmeti bizim için ulaşılmaz bir şeydir. Kim bilir, belki de bunun böyle olması, yani sizin o sırada bize çıkışmamanız gerekmektedir. Şimdiki durum da aynı: Kardeşim Stepan'ın davranışı, bayağı, hatta buna çok bayağı bile denebilir, ama bunun için ona verilecek cezayı yalnız siz belirleyebilirsiniz!"

"Yani yargılamayı kabul etmiyorsun? Ve demek istiyorsun ki, tatlı anneciğim, bu işin içinden bildiğiniz gibi çıkın?.."

"Ah, anneciğim, anneciğim! Günah işliyorsunuz! Ah-ah ah! Ben sizi kardeşim Stepan'ın yazgısını nasıl uygun görüyorsanız, öylece belirleyiniz, diyorum, sizse benim nasıl da kötü şeyler düşündüğümü sanıyorsunuz!"

Arina Petrovna Pavel Vladimiriç'e dönerek:

"Peki senin düşüncen ne?" diye sordu.

Pavel Vladimiroviç sanki uyku arasındaymış gibi:

"Bana ne yahu? Sanki benim düşünceme kulak asar mısınz?" dedi, ama hemen ardından cerasetlenerek: "Besbelli suçlu," dedi.

"Parça parça etmeli... havanda dövmeli... bunlar bilinen şeyler... Bana ne bütün bunlardan!"

Homurdanırcasına söylediği bu anlamsız sözlerden sonra sustu ve söylediği sözlere kendi de inanamıyormuş gibi ağzı açık, gözleri annesine dikili, öylece durdu.

Arina Petrovna onun sözünü keserek, buz gibi bir tavırla:

"Seninle sonra hesaplaşırız, dostum!" dedi. "Gördüğüm kadarıyla Styopka'nın yolundan gitmek niyetindesin... Sakın yanılmayasın, dostum! Pişman olduğunda sakın iş işten geçmiş olmasın!"

Pavel Vladimiriç birden can derdine düşmüş gibi:

"Ne?.. Ne dedim ki ben?" diye kekeledi. "Nasıl bilirseniz öyle yapın, diyorum ben! Ne var bunda? Saygısızlık olacak ne var bunda?"

"Sonra, dostum, seninle sonra konuşuruz! Subaysın diye seninle kimsenin baş edemeyeceğini mi sanıyorsun? Baş edecek birileri bulunur canım, hem de nasıl bulunur!.. Evet... Demek ki, her ikiniz de yargılamadan kaçınıyorsunuz..?"

"Sevgili anneciğim, ben..."

"Ben de öyle! Bana ne? İsterseniz parça parça edin!"

"Sus, Tanrı aşkına sus kötü yürekli oğul! (Arina Petrovna oğluna "alçak" demeye hakkı olduğunu biliyordu, ama kavuşmaları şerefine kendini tutmuştu). Mademki siz yargılamayı kabul etmiyorsunuz, öyleyse ben bildiğim gibi yargılayacağım. Kararım da şu: Kendisine bir kez daha iyilik etmeye çalışacağım: Babasının Vologda'daki köyünü vereceğim ona; orada küçük bir kulübe yaptıracağım; köylüleri kendisine ne verirse boğazını onunla doyursun ve bir sefil gibi yaşasın!"

Porfiri Vladimiroviç kardeşini yargılamaktan kaçınmıştı gerçi, ama annesinin bu lütufkârlığı onu öyle şaşırttı ki, eğer bu

dediğini uygulayacak olursa ne ağır sonuçlar doğabileceğini annesine açıklamaktan kendini alamadı.

"Anneciğim!" diye atıldı. "Yüce gönüllülükten de öte bir şey sizin bu yapmak istediğiniz! Düşünün: Bayağı, hem de çok bayağı davranışlarla karşılaşmış olmanıza rağmen, bir anda her şeyi unutuveriyorsunuz! Olağanüstü bir şey bu! Beni bağışlayın, anneciğim ama... doğrusu sizin adınıza korkuyorum! Hakkımda ne isterseniz düşünün ama yerinizde olsam böyle davranmazdım!"

"Niçin?"

"Bilmiyorum... Belki bende sizdeki bu yüce gönüllülük, bu... ana sevecenliği diyebileceğimiz duygu olmadığından... Ama düşünsenize bir: Ya kardeşim Stepan kendine özgü o ahlaksızlığıyla sizin bu ikinci kutsal ana-baba yadigârınıza da ilkine yaptığını yaparsa?"

Arina Petrovna'nın bu olasılığı düşünmüş olduğu anlaşıldı; düşünmüş ve buna karşı, şu anda açıklayacağı bir çare bulmuştu.

Dişleri arasından:

"Vologda'daki çiftlik babasının soyundan geliyor," dedi, "er ya da geç babasının mülkünden payına düşeni vermemiz gerekecek kendisine."

"Anlıyorum canım anneciğim..."

"Eh, bunu anladığına göre, Vologda'daki köyü kendisine verdiğimizde babasının mülkünde payı kalmadığına ve sonuçtan memnun olduğuna ilişkin kendisinden bir senet alacağımızı da anlaman gerekir."

"Bunu da anlıyorum, canım anneciğim. Yalnız kendisine o iyiliği yaptığınız sırada büyük bir yanlış da yapmışsınız! Ona evi verdiğiniz anda babamın mülklerinde payı kalmadığına ilişkin bir kâğıt alacaktınız kendisinden!"

"Doğrusu, düşünmedim!"

"O anda sevincinden her türlü kâğıdı imzalardı! Sizse, sırf iyiliğiniz yüzünden... ah, ne büyük bir yanlış! Ah! Ah!"

"Oturmuş 'ah' çekiyor! Bu 'ah'ları zamanında çekseydin! Her şeyi annenin başına yıkmakta birebirsin ama azıcık iş becermeye gelince ortada yoksun! Aslında kâğıt, senet önemli değil: İstesem şimdi de alabilirim ondan bir senet. Babanız bugünden yarına ölecek değil! Eh, sümsüğün de o zamana kadar yiyip içmesi gerek. İstediğim kâğıdı vermedi mi, kendisini kapının önüne bırakıveririm: Hadi yallah, derim, babanın ölümüne kadar başının çaresine bak! Benim öğrenmek istediğim başka: Babanını Vologda'daki köyünü ona ayırmam senin hoşuna gitmedi galiba?"

"Evin nasıl altından girdi üstünden çıktıysa, orayı da öyle yapar, anneciğim!"

"Eh, o zaman da kendi düşen ağlamaz!"

"Ama yine size sığınır!"

"Yağma yok! Eşikten içeri adımını attırmam! Değil ekmek, su bile vermem iğrenç yaratığa! Böyle davrandım diye de ne insanlar kınar beni, ne de Tanrı cezalandırır! Daha neler! Hem evi yesin, hem çiftliği yesin... Kölesi miyim ben onun? Ömrüm boyunca bir tek ona mı mal biriktireceğim? Başka oğullarım yok mu benim?"

"Ben, yine de size gelir, diyorum. Utanmazın biri olduğunu siz de biliyorsunuz, canım anneciğim!"

"Sana eşikten adımını attırmam, diyorum! Bir 'gelir de gelir' tutturmuşsun, başka bir şey söylediğin yok! Şurdan şuraya adımını attırmam!"

Arina Petrovna sustu, gözlerini pencereye dikti. Vologda'daki köyün kendisini "nefretlik yaratık"ın elinden ancak geçici olarak kurtarabileceğini açık seçik olmamakla birlikte o da anlıyordu:

Önünde sonunda köyü de yiyip bitirecek ve yeniden onun yanına dönecekti; o da bir anne olarak kendisine sığınacağı bir köşe vermemezlik edemeyecekti; yazıhaneye kapatılmış olarak da olsa nefretlik yaratığın sürekli kendi yanında kalması ve hayalinin her an kendisini izleyeceği düşüncesi onu öyle eziyordu ki, elinde olmadan bütün vücudu ürperip duruyordu.

Sonunda koltuğundan fırlayıp masaya bir yumruk indirerek:

"Asla!" diye bağırdı.

Porfiri Vladimiroviç'se "Canı dostu" annesine bakıyor ve başını büyük bir acı duyuyormuş gibi tempoyla ileri geri sallıyordu.

Sonunda annesini böğürlerinden gıdıklamaya hazırlanıyormuşçasına tatlı bir sesle:

"Ama siz kızıyorsunuz anneciğim!" dedi.

"Kalkıp oynamam mı gerekiyordu yoksa!"

"A-a-ah! İncil'de sabır için ne diyor? Ruhlarınızı sabra alıştırın! Evet, sabra... Allah her şeyi görmüyor mu sanıyorsunuz siz? Hayır, o her şeyi görür, canım dostum anneciğim! Biz şimdi hiçbir şeyden kuşkulanmadan şurada oturmuş, şöyle mi yapalım, böyle mi edelim, diye konuşup duruyoruz, öyle değil mi? O ise, kim bilir bu konuda kararını çoktan vermiştir de, 'hele şu kadını bir sınayayım' diyordur! A,a-ah! Ben de sizi cici sanırdım anneciğim."

Ama Arina Petrovna kan içici Porfişka'nın ilmiği boynuna takmak üzere olduğunu anladı ve büyük bir kızgınlıkla:

"Dalga mı geçiyorsun sen benimle?" diye bağırdı. "Ben burada işten söz ediyorum, o orada soytarılık ediyor! Gevelemeyi bırak da, gerçek düşünceni söyle! Onun Golovlevo'da, annenin başına kalmasını istiyorsun, değil mi?"

"Öyle, anneciğim. Lütfederseniz tabii. Elinden mirasa ilişkin bir kâğıt alarak onu şimdiki yerinde ve şimdiki durumunda bırakmak..."

"Tabii, tabii... Biliyordum zaten bana tavsiyenin bu olacağını. Ama, pekâlâ, dediğin gibi yaptık diyelim, nefret ettiğim bir yaratığı sürekli yanımda görmenin benim için nasıl katlanılmaz bir şey olduğu umurunda değil, değil mi? Öyle ya, bana niye acınsın! Madem gençliğimde onca çile çekmişim, yaşlılığımda da bundan kaçamam, değil mi! Pekâlâ, bunu böyle yaptık diyelim; babanla biz sağ oldukça varsın o da Golovlevo'da yaşasın, açlıktan ölmez. Peki ya sonra?"

"Anneciğim! Canım dostum! Neden hep böyle kara düşüncelerle dolu kafanız?"

"Kara mı ak mı oturup bir düşünmemiz gerek. Biz artık genç değiliz. Yarın ikimiz birden nalları diktiğimizde onun hali ne olacak?"

"Bize, öz çocuklarınıza güvenmiyor musunuz, anneciğim? Siz bizi böyle mi eğittiniz?"

Porfiri Vladimiroviç bunları söyledikten sonra annesine, onu her zaman sersemleten gizemli bakışlarından biriyle baktı. "İlmiğini geçiriyor boynuma!" diye düşündü Arina Petrovna.

"Ben, anneciğim, yoksula daha büyük bir sevinçle yardım ederim! Tanrı onların yardımcısı olsun! Varsıl yardımı n'apsın, zaten her şeyi var! Yoksula gelince... Biliyor musunuz, İsa yoksullar için ne demiş?"

Porfiri Vladimiroviç kalkıp annesinin elini öptü.

"Anneciğim kardeşime iki funt tütün armağan etmeme izin verir misiniz?"

Arina Petrovna karşılık vermedi. Oğluna bakıyor ve düşünüyordu: Gerçek bir kan içici; ama acaba öz kardeşini sokağa atacak ölçüye vardırabilir mi bu acımasızlığını?"

"Ne yaparsan yap! Madem Golovlevo diyorsun, pekâlâ, Gololevo'da yaşasın! Başımı döndürdün! Tuzağa düşürdün! Nasıl uygun görürseniz anneciğim, diye başladın, çaldığın havaya

ayak uydurmamı sağlayarak bitirdin! Yalnız, kulağını aç: O iğrenç yaratık benim baş belam! Ömrü boyunca beni utanç içinde yaşattı, en sonunda da kendisine sunduğum kutsal yadigârın içine etti; ama yine de eğer sen kendisini bir gün bu evden kovar ve başkalarına sığınmak zorunda bırakırsan, bilesin ki sana hayır duam yoktur! Yok! Yok! Yok! Hadi, şimdi ikiniz de ona gidin! Geleceksiniz diye yolunuzu gözlemekten helak olmuştur."

Oğulları çıktılar, Arina Petrovna kalkıp pencereye gitti ve onların birbirleriyle konuşmadan yan yana yürüyüşlerini izledi. Porfişa durmadan kasketini çıkarıyor ve bir uzaktan beyaz beyaz görünen kiliseye, bir çan kulesine, bir üzerinde sadaka kutusu asılı duran direğe dönüp haç çıkarıyordu. Pavluşa'ya gelince, burunlarında güneşin pırıldadığı yeni çizmelerinden gözünü alamıyor gibiydi.

Arina Petrovna'nın yüreğinin derinlerinde bir inleme koptu:

"Kimler için biriktirmişim bunca malı mülkü ben? Geceler uykusuz kalarak, yediğim lokmaları sayarak?.. Kimler için?"

***

Kardeşler gitti; Golovlevo konağı sessizliğe gömüldü. Arina Petrovna ara vermek zorunda kaldığı çiftlik işlerine yeniden ve büyük bir hırsla girişti. Mutfakta aşçıların bıçak tıkırtıları dindi, ama yazıhane bölümünde, ambarlarda, bodrumlarda, kilerlerde süren koşuşturmalar iki kat arttı. Ürün toplama mevsiminin sonu geliyordu; reçeller kaynatılıyor, turşular kuruluyor, salamuralar hazırlanıyordu; dört bir yandan arabalar dolusu kışlık erzak geliyordu: Uzak-yakın köylerden kadınlar aynı yükümlülüklerini "kurutulmuş mantarlar, yumurtalar, her türlü sebze, meyve vb." arabalara yüklemişler getiriyorlardı. Bütün bunlar tartılıyor, teslim alınıyor ve geçen yılların yedeklerinin yanına istif ediliyordu. Golovlevo'nun hanımı bütün bu ambarları, kilerleri boşuna yaptırmamıştı; bütün depolar ağzına kadar doluydu; yaydıkları pis kokudan yanlarına yanaşılmayan çürü-

müş, bozulmuş öteberi de az değildi mahzenlerde. Yaz sonunda bütün bunlar elden geçiriliyor, işe yaramayanlar uşaklar bölümüne gönderiliyordu.

Kilerde fıçıları gözden geçiren Arina Petrovna, şu fıçıya dokunmayın, şu fıçıyı hiç ellemeyin gibi emirler yağdırırken:

"Bir şeysi yok bu hıyar turşusunun, üstü salyalanmış, biraz koku yapıyor, o kadar... Uşaklar bölümüne gönderin, onlar yesinler!" derdi.

Stepan Vladimiroviç yeni durumunu şaşılacak bir biçimde benimsemişti. Arada bir canı ufak ufak "demlenmek", "kafayı çekmek" hatta "zom olmak" istiyordu (ilerde de göreceğimiz gibi bu iş için parası da vardı), ama daha "tam zamanı"nın gelmediğini düşünerek büyük bir özveriyle kendini tutuyordu. Şu sıralar o da çok meşguldü, çünkü kış için eve erzak depolanması çalışmalarına o da canla başla katılıyordu; Golovlev pintiliğinin uğradığı başarılara hiçbir çıkar göstermeksizin seviniyor, başarısızlıklara ise içtenlikle üzülüyordu. Başı açık, üzerinde bir tek hırka annesine görünmemek için ağaçların ya da hemen oradaki fıçıların, çuvalların ardına gizlene gizlene heyecan içinde yazıhaneden kilerlere doğru giderdi. (Aslında Arina Petrovna onu birkaç kez bu durumda görmüştü; sevgi dolu ana yüreğinden sümsük oğluna şöyle esaslı bir ders vermek geçmiş ama sonra her ne düşündüyse vazgeçmişti) ve orada irili ufaklı fıçıların, küplerin, sandıkların, çuvalların arabalardan dirilişini, içlerindeki erzakın cinsine göre ayrıldıktan sonra ağzı açık dipsiz bir kuyu gibi duran bodrum ve kilerlerde kayboluşunu heyecandan eli ayağı titreyerek izlerdi. Gördükleri kendisini çoğunlukla hoşnut bırakırdı.

Heyecan içinde:

"Bugün Dubrovino'dan iki araba mantar geldi," derdi yazıcıya, "kızıl mantar, kardeş, nah şöyle şöyle! Oysa biz bu kış mantarımız olmayacak diye düşünüp duruyorduk! Yaşayın ulan

Dubrovino köylüleri! Aferin size! Nasıl da imdadımıza yetiştiniz!"

Ya da:

"Bugün annem gölden havuz balığı tutmalarını emretti," derdi, "yarım arşından büyük balıklardı, nah şöyle! Bu hafta artık hep havuz balığı yeriz!"

Bununla birlikte yakındığı da olurdu:

"Bu yıl hıyarlarda iş yok, kardeş! Doğru dürüst bir tane bulamazsın: Hepsi benekli, eğri büğrü! Herhalde geçen yıldan kalanları yiyeceğiz, bu yılınkileri de uşaklara gönderirler artık!"

Ama asıl, Arina Petrovna'nın erzak işlerini yönetişinden yakınırdı:

"Kardeş, o kadar çok şeyi kokutup çürütüyor ki! Bugün gene dünyanın tuzlu etini, balığını, hıyarını taşıdılar! Hepsinin uşaklara gönderilmesini emretmiş! İş mi yani bu? Erzak yönetimi böyle mi olur? Her taraf taze yiyecekle dolu, o çürümüşler, kokmuşlar bitmeden bunlara el sürdürmüyor!"

Arina Petrovna'nın sümsük Styopka'ya istediği kâğıdı imzalatabileceğine ilişkin inancı doğru çıktı. Styopka annesinin gönderdiği bütün kâğıtları hiç itirazsız imzalamakla kalmadı, o akşam bir de yazıcıya övündü:

"Bugün de hep kâğıt imzaladık durduk birader. Hiçbir mülkte payım kalmadı artık! Tertemizim senin anlayacağın! Kocakarıyı da rahata kavuşturdum böylece!"

Kardeşleriyle dostça ayrıldı. Epeyce tütün yedeklediği için seviniyordu. Kuşkusuz Porfişa'ya kan içici ve İyuduşka demekten kendini alamadı, ama bu sözler, bir tek anlamlı düşünceyi dile getiremediği laf seli arasında kaynadı gitti. Ayrılırken kardeşleri cömert davrandılar ve ona para bile verdiler. Porfiri Vladimiroviç armağanını verirken şunları söyledi:

"Kandiline yağ mı gerekti, ya da canın Tanrıya mum mu yakmak istedi, eh, paran var artık! İşte böyle! Aklı başında bir

insan olarak sessiz sedasız yaşa kardeşim, annem de hoşnut olur o zaman senden, senin de başın ağrımaz, biz de mutlu oluruz, sevinç içinde yaşarız! Annemiz iyi yürekli bir dosttur!"

"İyi yürekli olmaya iyi yürekli de, bir de bizi kokmuş etle beslemese!.."

"Peki suç kimde? Kutsal ata yadigârının içine eden kim? Sen! Elindeki güzelim mülkü de sen kendin yele savurdun! Hem de ne mülktü Tanrım! Eğer akıllı uslu bir yaşam sürseydin bugün sığır eti de, dana eti de yiyebilirdin, istesen soslusunu bile söylerdin! Elinde de kendine yetecek her şeyin olurdu: Patatesin, lahanan, nohutun, bezelyen... Doğru mu değil mi?"

Arina Petrovna bu konuşmayı duymuş olsaydı İyuduşka için "gene kafa şişiriyor!" demekten kendini alamazdı. Ama sümsük Styopka'nın mutluluğunu gölgelemiyordu bu durum: Kulağı dışardan gelen hiçbir sesi alıkoymazdı içinde. Bu bakımdan İyuduşka istediği kadar konuşabilirdi, ancak bilmeliydi ki, söylediği sözlerden bir teki bile söylenilme amacına ulaşamayacaktı.

Kısacası Stepan Vladimiriç kardeşlerini dostça uğurladı ve bu görüşmede eline geçen iki yirmi beş rublelik banknotu yazıcı Yakov'a övünçle gösterdi:

"Bunlar epey idare eder beni kardeş! Tütünüm var, şekerle çayı da sağladık, bir tek şarabımız yok, eh, bundan böyle istersek o da olur artık! Neyse, şimdi hiç zamanım yok, hemen kilere koşmam gerek! Gözünü üzerlerinden bir an ayırmaya gör, hemen çalıp çırparlar! Bir seferinde cadı gördü beni kardeş, yemek odasının önündeki duvarın ordan geçiyordum, meğer pencereden bakıyormuş, gördü beni; 'hıyarların eksilmesinin nedenini şimdi anladım!' der gibi bakıyordu."

Sonunda ekim geldi: Havayı karartmacasına, sokağı çamurdan geçilmez etmecesine yağmurlar yağmaya başadı. Stepan Vladimiriç'in bir yere çıkabildiği yoktu. Çünkü ayağında baba-

sının eski terlikleri, sırtında da yine babasının eski hırkası vardı. Durmadan odasında, pencerenin önünde oturuyor ve çift camlı pencerelerden çamur içindeki köyü seyrediyordu. Hasat mevsimine yenilmeyen birtakım insanlar az ötede, güzün kül rengi buharları içinde, kara birer noktacık gibi kımıl kımıldılar. Hasat işleri sona ermemişti, daha değişik bir biçimde sürüp gidiyordu; yalnız yazın gönle aydınlık veren pırıltılarının yerini güzün bitip tükenmek bilmeyen bozbulanıklığı almıştı. Harman işleri gece yarılarına dek sürüyor, dört bir yandan dövenlerin bıktırıcı gürültüsü duyuluyordu. Efendilerin sundurmaları altında da harman işleri sürdürülüyordu; yazıhanedeyse efendilerin bu yıl elde ettikleri tahılın hakkından ancak bahara, et kesimine doğru gelinebileceğine ilişkin konuşmalar yapılıyordu. Her şey boğucu, uykulu, ezilmiş görünüyordu. Yazıhanenin kapıları yazın olduğu gibi ardına kadar açık değildi; içerde, gocuklardan yükselen buharın mavimsi dumanı dalgalanıyordu.

Bu yoğun çalışma içinde geçen köy güzünün Stepan Vladimiroviç üzerinde nasıl bir etki bıraktığını, hatta onun sürekli yağan yağmurun ve vıcık vıcık çamurun içinde harman yapıldığının farkında olup olmadığını söyleyebilmek pek kolay değildi; kesin olan bir şey varsa o da, bu gözyaşları hiç dinmeyen külrengi güz göğünün onu soluksuz bırakmacasına boğduğuydu. Gök başının üzerine abanmıştı da onu çamurun, batağın içine gömmek istiyordu sanki. Pencere başına oturup ağır bulut yığınlarını izlemekten başka işi yoktu. Sabah erkenden , güneşin ilk ışıklarının görünmesiyle birlikte ufuk bulutla kaplanırdı; donakalmışçasına, büyülenmişçesine, kıpırtısız, öylece dururdu bulutlar. Bir saat geçince başka bulutlar da gelir, ama onlar ne yerlerini, ne renklerini, ne de biçimlerini değiştirirlerdi. Örneğin şu, ötekilerden biraz daha aşağıda duran kara renkli bulut: Sabahleyin kara cüppeli, kollarını iki yana açmış bir papaz biçimindeydi ve hemen üstündeki beyazımsı bulutlara doğru so-

kuluyor gibiydi, şimdi de "öğle ortası" aynı biçimde, öylece duruyor. Gerçi sağ kol biraz kısalmış, sol kol da uzamış gibi; uzayan bu sol koldan öyle bir yağmur boşanıyor ki, zaten boz bulanık bir rengi olan gökyüzünde iyice koyu, nerdeyse siyaha yakın bir şerit şeklinde seçiliyor yağmur. İşte daha ötelerde bir başka bulut: Komşu Naglovka köyü üzerinde kocaman, tüylü bir kütle gibi, köyü boğmak istiyormuşçasına sarkmış duruyordu sabahleyin; şimdi de aynı yerde, aynı biçimde duruyor; pençelerini aşağı sarkıtmış, nerdeyse sıçrayıp köyün üzerine atılacak! Bulutlar, bulutlar, bulutlar! Her gün aynı şey! Öğleden sonra saat beşe doğru biçimlerde değişme başlıyor: Bulutlar her yanı kaplıyor, hiçbir şey görünmüyor bulutlardan. Derken bulutlar da yitip gidiyor ve her şey birbirinden ayırt edilmez bir biçimde siyah bir kundağa sarılıyor, sonra uzaklarda orman ve Naglovka görünmez oluyor, derken kilise, çan kulesi, hemen karşıdaki köy ve meyve bahçesi yitiyor ve efendilerin sekiz on metre ötedeki konağını, yalnızca bu gizemli yok oluşlar olayını izlemekte olan göz fark edebiliyor. Odası artık iyice karanlık; yazıhanede de ışıklar yakılmamış, yarı karanlıkta oturuyor görevliler. Odasında bir aşağı bir yukarı yürümekten, sonsuzcasına yürümekten başka yaptığı bir şey yok. Beynini ezen bir bitkinlik içinde; hiçbir şeyle uğraşmadığı halde bütün vücudunda nedeni belirsiz, anlaşılmaz bir yorgunluk duyuyor. Kanını emen, kendisini ezen, boğan bir tek düşünce var kafasında: Bu oda bir mezar, mezar, mezar! Demin şurada, çamurun içinde kımıl kımıl çalışan siyah noktacıkları ezen böyle bir düşünce yok; korkunç bir can sıkıntısının, bitkinliğin, gevşekliğin ağır yükü altında ezilip yok olmayacak onlar. Doğrudan doğruya gökyüzüyle de uğraştıkları yok belki onların, ama hiç değilse koşuşturup duruyorlar, bir şeyler yapıyorlar, bir şeyleri sağlamlaştırıyor, berkitiyorlar. Yapmak için gece gündüz çalışıp durdukları şey acaba korunmaya, sağlamlaştırılmaya değer mi? Onun böylesi düşüncelerle

hiç mi hiç ilgisi yok, yalnız anlamsız birer nokta gibi görünen bu insanların bile kendisinden kat kat üstün olduklarını düşünüyor o, bir de kendisinin hangi konuda olursa olsun en ufak bir çaba bile gösteremeyeceğini ve koruyup sağlamlaştıracağı hiçbir şeyi bulunmadığını...

Akşamlarını yazıhanede geçiriyordu, çünkü Arina Petrovna ona tıpkı eskiden olduğu gibi mum vermiyordu. Birkaç kez kâhya aracılığıyla kendisine deri çizme ve gocuk gönderilmesini istemiş, ama evde onun için bir deri çizme ayrılmadığı, kendisine bir keçe çizme verileceği yanıtını almıştı. Arina Petrovna'nın onun için belirlediği programı şaşmaz bir biçimde uygulamak niyetinde olduğu anlaşılıyordu: İğrenç oğluna açlıktan ölmeyeceği kadar destek olacaktı. Annesine önce sövdü, sonra sanki unuttu gitti onu; başlangıçta bir şeyler hatırlıyor gibiydi, ama giderek hatırlamaz da oldu... Hatta yazıhanede yanan mumların ışığı bile usanç vermeye başladı kendisine, o da karanlıkla baş başa kalabilmek için odasına kapandı. Yapabileceği tek bir şey kalmıştı önünde; karşı konulmaz bir güçle çekiyordu bu şey onu kendisine ama o şimdilik korkuyordu bundan. İçmekti bu, içmek ve unutmak. Bir daha geri dönmemecesine bilinmezliklere gömülmek, unutma uçurumlarına yuvarlanmak istiyordu. Her şey onu çekiyordu: Geçmişin delidoluluğu, bu günün kendisine zorla dayatılan hareketsizliği, boğucu öksürüğü, hiç nedensiz başlayıveren dayanılmaz nefes darlığı, günden güne artan kalp ağrıları...

Sonunda dayanamadı. Bir gün yazıcıya pek de hayra alamet olmayan bir sesle:

"Bu akşam için bir şişe tedarik etmeli, kardeş," dedi.

O akşam için tedarik edilen şişeyi yeni şişeler izledi ve her akşam şaşmaz bir biçimde içmeye başladı. Akşam saat dokuzda yazıhanede ışıklar söndürülüp de herkes kendi inine çe-

kildi mi, masanın üstüne o gün tedarik edilen votka şişesiyle bolca tuzlanmış bir parça çavdar ekmeği koyuyordu. Votkaya birdenbire değil, bir hırsız gibi usul usul yaklaşıyordu. Çevrede herkes uykuya dalıp da sarkan duvar kâğıtları arasında dolaşan faralerin tıkırtısıyla yazıhanedeki saatin sinir bozucu tiktaklarından başka hiçbir ses kalmadı mı, hırkasını çıkarıyor, üzerinde bir tek gömlek, iyice ısıtılmış odada bir aşağı bir yukarı gezinmeye başlıyordu; arada bir duruyor, masaya yaklaşıp karanlıkta şişeyi el yordamıyla buluyor, sonra yine dolaşmaya başlıyordu. Yakıcı sıvının ilk kadehlerini büyük bir istekle, zevkle emerek içiyordu, ama sonra kalbinin vuruşları gitgide sıklaşıyor, başı keçeleşiyor, dili anlaşılmaz bir şeyler homurdanmaya başlıyordu. Körlenen hayalgücü birtakım yüzler canlandırmaya, taşlaşmış belleği geçmişi kurcalamaya çalışıyor, ama ortaya paramparça, anlamsız birtakım hayallerden başka bir şey çıkmıyordu; geçmiş, acı ya da tatlı, bir tek anısıyla olsun karşılık vermiyordu onun bu çabalarına; şu anla geçmiş arasına sağır ve sonsuz bir duvar örülmüştü sanki. Önünde bir tek bu gün vardı: İçinde zaman ve yer kavramlarının iz bırakmamacasına yitip gittiği, kapıları sımsıkı örtük bir hapishaneyi andıran, bu gün. Oda, avluya bakan duvardaki iç pencere, gıcırdayan tahta karyola, onun üzerindeki incecik bir şilte, masa, masanın üzerinde duran vokta şişesi... Düşüncelerinin erişebildiği en uzak ufku bunlar oluşturuyordu. Şişenin içindekinin azalması ve başındaki keçeleşmenin artmasıyla, içinde yaşadığı anı olsun duyumsatan o cılız, güçsüz duygu da yitip gidiyordu; başlangıçta az da olsa anlaşılır olan homurtuları büsbütün anlaşılmaz oluyor, eşyaların çizgilerini seçebilmek için karanlığa sapladığı gözlerinde gözbebekleri olağanüstü büyüyordu. Sonunda karanlık da kayboluyor, onun yerini fosforlu bir parıltıyla dolu bir boşluk alıyordu. Sonsuz bir boşluktu bu, içinde canlı tek bir ses

bulunmayan, uğursuz pırıltılarla dolu ölü bir boşluk. Odanın içinde attığı her adımda, boşluk da ardından geliyor, onu sürekli izliyordu. Duvar, pencere hiçbir şey kalmıyor ve her şey sonsuzcasına büyüyen bu pırıltılı boşlukla kaplanıyordu. Korkmaya başlıyor ve içindeki gerçeği algılama duygusunu bu boşluğu da duyumsayamayacak ölçüde körletmek, yok etmek istiyordu. Biraz daha çaba gösterince amacına ulaşıyordu. Birbirine dolanan bacakları hissizleşen vücudunu güçlükle taşımaya başlıyor, göğsünden yükselen hırıltılar homurtuların yerini alıyor ve bir bakıma artık varlığı sona eriyordu. Tuhaf bir donakalmışlık haliydi bu: Hem bilinçli bir yaşamın artık varolmadığını gösteren bütün belirtileri taşıyor, hem de herhangi bir koşula bağlı olmaksızın gelişen çok özel bir yaşamın varlığını sürdürmekte olduğunu işaret edip duruyordu. Göğsünden art arda iniltiler yükseliyor, ama bunlar uykusunu bozmuyordu. Yakalandığı illet anlaşılan fiziki ağrı yaratmaksızın vücudunu kemirmeye devam ediyordu.

Sabah gün doğarken gözlerini açtığında kendisiyle birlikte keder, tiksinti ve nefret de uyanıyordu. İçinde protesto olmayan, neye yöneldiği belli olmayan, nedensiz bir nefret! Kan çanağına dönmüş gözleri odadaki eşyalardan bazen birine, bazen ötekine takılıyor ve uzun süre öylece, anlamsız bakıp duruyordu; elleri ve ayakları titriyordu; kalbi bazen sanki bir boşluğa yuvarlanacakmışçasına donakalıyor, bazen de öyle şiddetli çarpmaya başlıyordu ki, farkında olmadan elini göğsüne götürüp kalbini durdurmak istercesine bastırıyor, bastırıyordu. Ne kafasında bir düşünce, ne gönlünde bir istek vardı. Diyelim soba takıldı gözüne, kafası, soba fikriyle öylesine doluyordu ki, başka hiçbir düşünce, izlenim kabul etmiyordu. Sonra sobanın yerini bir başka eşya, diyelim pencere alıyordu ve artık hep pencere, pencere, pencere... Başka hiçbir şeye yer yok, hiçbir şeye. Piposuna el alışkanlığıyla, bir makine gibi tütün doduruyor, daha

içmeden elinden düşüyordu; bazen ağzından birtakım mırıltılar çıkıyordu, ama bunu da alışkanlıkla yapıyor gibiydi. En iyisi oturmak ve susmaktı; susmak ve tek bir noktaya bakıp durmak. Böyle anlarda mahmurluğu bozmak için bir kadeh yuvarlayabilse iyi olurdu; çok kısa bir zaman içinde de olsa hayatın varlığını duyabilmek için beden ısısını yükseltmek gerekirdi, ama gündüz ne kadar para versen de votka bulamıyordun. Toprağın ayakları altında kayıp gittiği, çevresini kuşatan şu uğursuz dört duvarın yerini pırıltılarla dolu uçsuz bucaksız boşluğun aldığı o mutlu dakikalara kavuşabilmek için geceyi beklemek gerekiyordu.

"Sümsük" yazıhanede zamanını nasıl geçiriyordu? Arina Petrovna'nın bu konuda hiçbir bilgisi yoktu. Kan içici Porfişka'yla konuştuğu sırada bir an için pırıldayan duyguları, kendisi de fark etmeden sönüp gitmişti. Oğluna karşı katı kuralları olan bir davranış biçimi belirlemiş de bunu uyguluyor değildi; düpedüz bir unutmaydı bu. Hemen yanı başında, yazıhanede kendi kanından bir varlığın yaşadığını ya da yaşayabilmek isteğiyle kıvranıp durduğunu büsbütün unutmuş gibiydi. Onun düşüncesine göre kendisi nasıl yaşamını bir kez yoluna koyduktan ve ona belli bir içerik verdikten sonra artık nerdeyse otomatikleşmişçesine aynı yaşamı hep aynı biçimde sürdürüp gidiyorsa, başkaları da aynı biçimde davranmalıydı. Yaşamın niteliğinin, değişik biçimlerde kendini gösteren pek çok koşula göre değişebileceğini, kimileri için (bu arada kendisi için de) güzel diye nitelenen, dolayısıyla da sevilip benimsenen bir yaşam biçiminin başkaları için sevilmeyen, zorla katlanılan, iğrenç bulunan bir yaşam olabileceğini aklından bile geçirmiyordu. Bu bakımdan, Stepan Vladimiroviç'in durumunu arz ederken pek çok kez "kendisi hiç iyi değil" diyen kâhyasının sözleri bir kulağından girip öbüründen çıkıyor, zihninde en ufak bir etki yaratmıyordu. Bu tür sözlere karşı ille de bir karşılık vermesi gerektiğinde beylik şeyler söylüyordu.

"Hiç sıkma canını, senden benden çok yaşar o aygır! Öksürüyormuş! Pöh! Kimisi otuz yıl sürekli öksürür de hiçbir şey olmaz!"

Yine de bir sabah kendisine Stepan Vladimiriç'in geceleyin Golovlevo'dan kaybolduğunu söylediklerinde birden kendine geldi. Evdeki herkesi onu aramaya gönderdi, kendisi de oğlunun odasını gözden geçirerek soruşturma işinin başına geçti. Onu ilk şaşırtan şey masanın üzerindeki votka şişesi oldu; uşakların telaştan kaldırmayı unuttukları şişenin dibinde biraz vokta kalmıştı.

Hiçbir şey anlamıyormuş gibi:

"Bu da ne?" diye sordu.

Kâhya hafif bir duraksamayla:

"Demek ki... kullanıyorlarmış," dedi.

"Kim getiri..." diye başladı, ama birden kendini topladı ve öfkesini gizleyerek araştırmasını sürdürdü.

Oda pis, karanlık ve öyle perişan bir durumdaydı ki, konforun ne olduğunu bilmeyen ve böyle bir şeyi kabul etmeyen Arina Petrovna bile rahatsız oldu durumdan. Tavan isten kapkaraydı, duvar kâğıtları yer yer sarkmıştı; pencere önlerine yoğun bir tütün külü yığılmıştı; yastıklar çamura bulanmışçasına pis ve yerlerde sürünüyordu; yatağın üstünde kirden gri bir renk almış, buruş buruş bir çarşaf vardı. Pencerelerden birinin kışlık çerçevesi yerinden çıkarılmış daha doğrusu zorla sökülmüştü; pencereler yarı açık duruyordu: İğrenç, besbelli numaradan kaçıp gitmişti. Arina Petrovna bir içgüdüyle sokağa baktı ve iyice ürktü. Kasımın başlarındaydılar daha, güz o yıl bitmek bilmediği için soğuklar henüz başlamamıştı. Ancak yağan yağmurdan yollar, tarlalar, her yan vıcık vıcık çamur içindeydi. Nasıl çıkmış, nereye gitmiş olabilirdi? Üzerinde bir tek hırka, ayaklarında uyduruk terlikler vardı; üstelik terliklerinden biri pencere-

nin altında bulunmuştu; ve yağmur bütün gece inadınaymış gibi hiç dinmemecesine yağmıştı.

Arina Petrovna:

"Sizin buralara çoktandır gelmemiştim çocuklar!" dedi; soluduğunda ciğerlerine giren hava değil, tiksinti veren bir iki, tütün ve ekşi deri kokusuydu.

Adamları bütün gün ormanı taradılar, o da bütün gün pencerenin önünde dikilip görmeyen gözlerle uzak ufuklara baktı durdu. Sümsük yüzünden böyle bir karışıklığın doğması ona saçma bir rüya gibi geliyordu. "Onu Vologda'daki köye göndereyim dedim o zaman, ama İyuduşka olacak lanet 'bırakın anneciğim, burda kalsın' dedi. Al sana burda kalmayı! Oysa orada gözlerden uzak istediği gibi yaşar, halini de bir Tanrı bir kendisi bilirdi. Ben üzerime düşeni yaptım: Payını batırdı, bir pay daha verdim kendisine! Başkası olsa, alınıp gücenmek yok, bu iş bu kadar, der çekilirdi. Kimsenin de başı ağrımazdı! Şimdiyse al başına belayı! İşin yoksa dağ taş ara dur! Eve sağ getirsinler gene razıyım! Sarhoş kafayla kendini asabilir de! Dallardan birine bir ip bağlayıp ilmiği de boynuna geçirdi mi, taman! Anası yemez içmez, uyku durak nedir bilmez, oğlu kalkıp kendini asmaları icat eder! Sanki kendisini aç susuz bıraktık, sanki kendisini ölesiye çalıştırdık! Odanda sabahtan akşama gezinip, içkini zıkkımlanıp keyfine bakmıyor muydun! Başkası olsa anasının bir elini bırakır, öteki elini öperdi. Buysa kalkıp kendini asıyor! İyi evlatların analarına teşekkürleri böyle oluyor zahir!"

Ancak bu kez Arina Petrovna'nın tahmini doğru çıkmadı: Styopka kendini asmamıştı. Akşama doğru Golovlevo'ya bir çift köylü atı koşulu bir araba girdi ve kaçağı getirip yarı baygın bir durumda yazıhaneye bıraktı. Her yanı yara, kesik içindeydi. Yüzü morarmış ve şişmişti. Bir gece içinde Golovlevo'dan yirmi verst ötedeki Dubrovino çiftliğine gitmişti, orada bulmuşlardı kendisini.

Getirildikten sonra tam bir gün bir gece uyudu. Uyanınca eski alışkanlığıyla odasında bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı, ama piposuna el atmadı, sanki tütün içtiğini unutmuştu; sorulan hiçbir soruya da tek kelimeyle olsun karşılık vermedi. Öte yandan Arina Petrovna öyle duygulanmıştı ki, az kalsın onun yazıheneden efendilerin evine getirilmesini emredecekti, ama hemen kendini topladı ve sümsüğü yine yazıhanede bıraktı; yalnız odasının silinip süpürülmesini, yorgan ve çarşaflarının değiştirilmesini, pencerelere de perde takılmasını emretti. Ertesi gün akşama doğru kendisine Stepan Vladimiroviç'in uyandığını haber verdiklerinde onu eve çay içmeye çağırttı.

Sesine tatlı bir ton vermeye çalışarak:

"Annenden nerelere kaçıp gittin böyle?" diye başladı. "Anneni nasıl üzdüğünü biliyor musun? İyi ki babacığının bir şeyden haberi olmadı, yoksa bu ağır durumunda kim bilir başına neler gelirdi?"

Stepan Vladimiriç'in ruhunda hiçbir kımıltı yaratmamış gibiydi annesinin bu tatlı sözleri: Cam gibi donuklaşmış gözlerini mumun alevine dikmiş, fitilin kararışını izliyordu.

Arina Petrovna sesini daha da tatlılaştırarak:

"Seni küçük budala!" dedi. "Bu yaptığın yüzünden milletin annen için neler diyeceğini bir an olsun düşünemedin mi? Annenin çevresi onu çekemeyenlerle dolu, bilmiyor musun? Kim bilir ne dedikodular yapacaklar, yedirip içirmediğimi, giydirip kuşatmadığımı söyleyecekler! Ah seni küçük budala ah!"

Yine aynı suskunluk, aynı kımıltısız, anlamsız, bir noktaya takılıp kalmış gözler.

"Annenin yanında ne fenalık gördün! Tanrı'ya şükür karnın tok sırtın pek! Odan sıcacık, sevimli... İnsan daha ne ister! Eğer derdin can sıkıntısıysa hiç darılma dostum, alt tarafı bir köy burası! Danslar, balolar olmaz burda; hepimiz bir köşeye çekil-

miş sıkılıp duruyoruz! Ben de isterdim dans edip şarkı söylemeyi, ama sokağa bir göz attım mı, bu yağmur-çamurda canım Tanrı'nın kilisesine bile gitmek istemiyor!"

Arina Petrovna sümsüğün bir şeyler söylemesini bekleyerek sustu, ama beriki taş kesilmiş gibiydi. Arina Petrovna'nın yüreği kaynamaya başlamıştı ama hâlâ kendini tutuyordu.

"Belki canını sıkan şeyler vardı, diyelim yemeğin yetmiyordu, iç çamaşırın eksikti... gelip bunları annene açıkça söyleyemez miydin? Anneciğim, canım benim, emir verseniz de ciğer yahni yapsalar... ya da ne bileyim ben, canım börek istedi... diyemez miydin. Yiyeceğin iki lokma şeyi anneciğin senden esirger miydi? Ya da şarabı alalım... canın çekmiş olabilir... canın sağ olsun. Bir iki kadeh şarabı vermez mi sandın annen sana? Kölelerden istemeye utanmıyorsun da, annene söylemek mi ağırına gidiyor."

Ama boşunaydı bütün bu tatlı diller: Stepan Vladimiroviç zerre kadar duygulanmadığı gibi (Arina Petrovna onun elini öpeceğini umuyordu), pişman olmuşa da benzemiyordu, hatta hiçbir şey duymamış gibiydi.

O günden sonra tümden sustu. Alnını kırıştırıp, dudaklarını oynatarak bütün gün odasında dolaşıyor, hiçbir yorgunluk duymuyordu. Arada bir sanki bir şeyler söyleyecekmiş gibi durakhyor, ama aklına söyleyecek bir tek sözcük gelmiyordu. Görünüşe bakılırsa düşünme yeteneğini koruyor gibiydi, ama izlenimler zihninde öylesine cılızca tutunuyor ve o kadar kısa süre kalıyordu ki, onları hemen unutuveriyordu. Bu bakımdan gerekli sözcüğü bulamama başarısızlığı onda bir sabırsızlık ve telaş da yaratmıyordu. Arina Petrovna'ysa onun kesinkes konağı yakacağını düşünüyordu.

"Bütün gün susuyor! Elbet bir şey düşünüyordur susarken! Bakın demedi demeyin: Bir gün konağı yakacak bu sümsük!"

Oysa sümsük basbayağı bir şey düşünmüyordu. İçinde yalnız gerçekliğe değil, fantazyaya da yer olmayan yoğun bir karanlığa gömülmüş gibiydi. Beyni bir şeyler üretmiyor değildi, ama bu bir şeyler ne geçmiş, ne bugün, ne de gelecekle ilgiliydi. Baştan aşağı kara bir bulut sarmıştı sanki kendisini; bir tek bu kara bulutu görüyor, onda var sandığı hayali salınımları izliyor ve zaman zaman titreyip ondan korunmaya çalışıyordu. Onun için bütün maddi ve manevi âlem bu esrarlı bulutla örtülmüştü.

Aynı yılın aralık ayında Porfiri Vladimiroviç annesinden aşağıdaki mektubu aldı:

"Dün sabah Tanrı bize yeni bir acı daha yaşattı: Benim oğlum, senin kardeşin, Stepan öldü. Akşam bir şeyi yoktu, sağlığı tümüyle yerindeydi, hatta akşam yemeğini bile yemişti, sabahleyinse yatağında ölü bulundu. Hayatın şu hızlılığına bak: Dün varsın, bugün yok! Bir ana yüreği için en kahredici olan da, hiçbir dini telkin almadan bilinmeyen âlemlere göçüp gitmesi!

Bu hepimize bir ders olsun: Aile bağları üzerine titremeyenler, kendilerini de aynı sonun beklediğini bilsinler! Bu dünyadaki başarısızlıkların da, böyle yok yere ölüp gitmelerin de, öte dünyadaki sonsuz acıların da kaynağı hep budur. Çünkü biz ne kadar akıllı, hatta soylu olursak olalım, eğer ana babamızı saymıyorsak onlar bizim bütün aklımızı ve soyluluğumuzu bir anda hiç ediverirler. Bu dünyada yaşayan herkesin kafasına iyice yerleştirmesi gereken kurallar böyledir; hele köleler, efendilerine saygıda hiç kusur etmemelidir.

Bununla birlikte sonsuzluğa göçmüş olana, gerçek bir oğulmuş gibi her türlü saygı gösterilmiş, bütün tören gerekleri yerine getirilmiştir. Tabutunu Moskova'dan getirttim, cenaze törenini, senin de tanıdığın katedral başpapazı yönetti. Kırkıncı gün ayi-

ni, ziyafet ve bütün öteki şeyler Hıristiyan göreneklerine göre yerine getiriliyor. Oğluma acıyorum, ama şikâyete cesaretim yok; evlatlarım, size de tavsiye etmem bunu. Çünkü neler olup bittiğini kimseler bilemez; biz burada şikâyet ederken, onun ruhu göklerde belki sevinç içindedir."

AKRABACA

Yakıcı bir temmuz günü, öğle ortası. Efendilerin Dubrovino'daki konaklarında kimsecikler görülmüyor. Yalnız efendiler değil, işçiler de kendine gölgeli bir köşe bulup çekilmişler. Avludaki kocaman salkımsöğüdün altına serilip kalmış köpeklerin uyku arasında sinek avlarken dişlerinden çıkan takırtılar duyuluyor. Ağaçlar bile ıstırap çekiyorlarmış gibi kendilerini salıvermiş, öylece, kımıltısız duruyorlar. Gerek konağın, gerek uşakların kaldığı bölümün bütün pencereleri ardına kadar açılmış. Sıcak hava yukarıdan bir cehennem dalgası gibi bastırıyor; kısa kavruk otlarla örtülü toprak sıcaktan tütüyor; altın dumanını andıran dayanılmaz bir aydınlık her yanı öylesine kaplamış ki çevredeki her şey güçlükle ayırt edilebiliyor. Aslında gri boyalı olan ama şimdi bembeyaz pırıldayan konak, konağın önündeki küçük bahçe, bahçeden ve konaktan bir yolla ayrılan kayın koruluğu, göl, köy evleri, hemen köyün oradan başlayarak uzayıp giden çavdar tarlası, her şey göz kamaştırıcı bir duman içinde yüzüyor. Ihlamurların baş döndürücü kokusundan, hayvanların

bulunduğu yerden yükselen gübre kokusuna kadar her türlü koku havada yoğun bir kütle halinde asılıp kalmış. En küçük bir ses duyulmuyor. Yalnız mutfak yönünden, öğle yemeğinin değişmez çeşitleri olan balık çorbasıyla köfte hazırlanmakta olduğunu anlatan tekdüze bıçak tıkırtıları geliyor.

Efendilerin evinde sessiz bir telaş var. Yemek odasında oturan yaşlı hanımla iki genç kızın, masanın üzerine attıkları örgülerine ellerini bile sürdükleri yok; donakalmışçasına bir bekleyiş içindeler. Kızlar bölümünde hardal yakısı ve kompres hazırlamakta olan iki kadının kaşıklarından çıkan tempolu tıkırtı, bu büyük sessizlikte uzaktan uzağa duyulan cırcırböceği sesini andırıyor. Kızlar, ayakları çıplak, koridorlarda dikkatle yürüyor, merdivenlerden sessizce inip çıkıyorlar. Arada bir üst kattan birinin bağırdığı duyuluyor: "Yakıcılar! Uyuyup kaldınız mı!" Bunun hemen ardından kızlar bölümünden küçük bir kızın ok gibi fırladığı görülüyor. Sonunda tahta basamakların ağır birinin adımları altında gıcırdadığı duyuluyor ve askeri bir doktorun yemek odasına girdiği görülüyor. Uzun boylu, geniş omuzlu, yanaklarından kan damlayan bir adam doktor. Güm güm öten bir sesi, aydınlık, neşe dolu gözleri var. Yürüyüşü kendinden emin, etli dudakları ve aydınlık bir yüzü var. Kısacası elli yaşına karşın yemeden içmeden büyük zevk duyan, keyif sahibi bir adam. Geçmişte kendisini hiçbir zaman gerilememiş olan içki ve ziyafet sofraları karşısında uzun bir gelecekte de gerileyeceğe hiç benzemiyor. Üzerinde yazlık giysiler var. Armalı düğmelerle süslü ceketi inanılmaz beyazlıkta. Dilini şaklatarak, dudaklarıyla birtakım sesler çıkararak yürüyor.

Yemek odasına girmeden önce, koridora açılan kapının önünde durarak hizmetçilerden birine:

"Baksanıza cancağızım," diyor, "bize biraz votkayla meze olacak bir şeyler getirsene!"

Yemek odasında yaşlı kadın kendisine kaygıyla:

"Ne oldu? Nasıl durumu?" diye soruyor.

"Tanrı'dan ümit kesilmez, efendim," diye karşılık veriyor doktor.

"Ama nasıl olur? Demek ki şimdi..."

"Evet... İki üç gün daha yaşar, ondan sonra tamam!"

Doktor eliyle anlamlı bir işaret yaparak "*tepe--tak-lak gi-decek!* "* diye mırıldanıyor.

"Ama nasıl olur? Doktorlar onca tedavi ettiler, derken birdenbire..."

"Hangi doktorlar?"

"Bizim buranın belediye doktoru; bir de kentten geldi."

"Doktorlar! Ona bir ay önce şöyle esaslı bir kaytan yakısı yapılsa, bir şeyciği kalmazdı!"

"Yani artık yapılabilecek bir şey yok mu?"

"Dediğim gibi: Tanrı'dan umut kesilmez. Buna ekleyebileceğim bir şey yok."

"Belki bunun bir yararı olur?"

"Neyin?"

"Şu... hazırlanan yakıların..."

"Belki."

Siyah entarili, siyah başörtülü bir kadın tepsiyle bir sürahi votka ve içinde havyar ve sucuk bulunan iki tabak getiriyor. Onun içeri girmesiyle konuşma kesiliyor. Doktor kadehi doldurıyor, kaldırıp ışığa tutuyor ve dilini şaklatarak:

"Sağlığınıza anneciğim!" diyor.

"Afiyet olsun efendim!"

---

* J. Offenbah'ın "Güzel Helen" adlı popüler operasından bir melodi. 1866 yılında Petersburg'da sahnelenen "La Belle Helene" bütün Rusya'da büyük ilgi görmüştü (Ç.N.).

Doktor yüzünü keyifle buruşturuyor:

"Stepan Vladimiroviç'in genç yaşta ölmesi de bunun yüzünden işte..!" diyor. "Şu votka yüzünden... ve bir de şundan..!" çatalını sucuğa batırırken ekliyor bunu.

"Evet, pek çok insan mahvolup gidiyor onun yüzünden."

"Efendim bu sıvıyı herkes kaldıramaz da ondan! Ama biz madem kaldırabiliyoruz, öyleyse tekrarlayabiliriz, öyle değil mi? Sağlığınıza hanımefendi!"

"Yiyin, için efendim! Size bir şey olmaz!"

"Bana bir şey olmaz! Benim ciğerlerim de karaciğerim de, dalağım da hepsi sağlam! Hey, bana baksana!" Doktor kapının yakınında dikilip efendilerin konuşmalarını dinleyen siyah entarili kadına dönüyor: "Bugün öğle yemeği için neler hazırlanıyor?"

Kadın tatsız bir gülümsemeyle:

"Balık çorbası, köfte, piliç kızartması," diyor.

"Tuzlu balık da var mı?"

"Olmaz olur mu efendim! Mersin balığımız var."

"O zaman söyle de Mersin plakisi yapsınlar bize öğle için... Yalnız dikkat et, şöyle yağlı parçalardan yapsınlar! Adın ne bakayım senin, Ulituşka mı?"

"Uşaklar Ulita derler efendim."

"Hadi bakayım öyleyse Ulita, elini çabuk tut!"

Ulituşka çıkıyor; bir dakika kadar ağır bir sessizlik oluyor. Sonra yaşlı kadın kalkıp Ulituşka'nın iyice uzaklaştığından emin olmak için kapıya bakıyor.

"Öksüzler konusunu açtınız mı ona Andrey Osipiç?"

"Açtım efendim."

"Ne diyor peki?"

"Hep aynı şey. İyileşip kalktığımda vasiyetnameyi de, senedi de imzalarım diyor."

Daha ağır bir sessizlik çöküyor odaya. Kızlar masadan kaneviçe işlerini alıyorlar, ellerinde belirgin bir titreme, işlemeye başlıyorlar. Arina Petrovna umutsuzca göğüs geçiriyor; doktor odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak ıslıkla "*Te-pe-tak-lak*"ı çalıyor.

"Kendisine iyice anlatsaydınız durumu!"

"Daha ne diyeyim: Öksüzlerin hayatını güvenceye almazsan alçaksın, dedim. Epeyce saflık etmişsiniz anneciğim siz! Eğer beni bir ay önce çağırmış olsaydınız, hem kendisine sıkı bir kaytan yakısı yapardım, hem de vasiyetname konusunda girişimlerde bulunurdum... Şimdiyse... her şey yasal varis olan İyuduşka'ya kalacak... Bu böyle!"

Kızların daha büyük olanı ağlamaklı:

"Nineciğim!" diyor. "Ne oluyor? Dayımız ne yapıyor bizi?"

"Bilmiyorum tatlım, bilmiyorum. Kendi halim ne olacak, onu bile bilmiyorum. Bugün buradayım, yarın nerelerde olacağım? Tanrı belki de bir samanlıkta ya da bir köylünün kulübesinde gecelememi alnıma yazmıştır!"

Kızların küçüğü:

"Tanrım, ne aptal bir dayı bu!" diye bağırıyor.

Doktor:

"Küçük hanım, siz biraz dilinizi tutsanız iyi olur," diyor, sonra yaşlı kadına dönerek: "Bir de siz deneseydiniz anneciğim onu kandırmayı!" diyor.

"Hayır, hayır, hayır! İstemiyor! Benim yüzümü bile görmek istemiyor! Demin yanına sokulacak oldum da, 'Bana iyi yolculuklar demeye mi geldin?' dedi."

"Bence bunlar hep Ulituşka'nın başının altından çıkıyor... Onu size karşı kurup duruyor."

"Evet, o! Kesinlikle o! Kan içici Porfişka'ya her şeyi yetiştiren de o! Dediklerine göre atlarını her gün hamutları boyunla-

rında bekletiyormuş, kardeşim yolcu olacak olursa hazırlıklı bulunayım diye! Geçen gün hatta ne yapmış biliyor musunuz: Mobilyadan kap kacağa kadar evdeki bütün eşyaların listesini çıkarmış, ne olur ne olmaz, bir şey kaybolmasın diye! Bizi hırsız yerine koyuyor!"

"Siz de onu şöyle askerce... tepetaklak ediverseydiniz..."

Ama doktor askeri düşüncesini açamadan odaya soluk soluğa küçük bir kız giriyor ve korku dolu bir sesle bağırıyor:

"Beye koşun! Bey doktoru istiyor!"

***

Bu öyküde sahneye çıkan aileyi daha önceden tanıyoruz. Yaşlı hanım Arina Petrovna Golovleva'dan başkası değil; Dubrovino çiftliğinin ölmekte olan sahibi ise Arina Petrovna'nın oğlu Pavel Vladimiroviç; Aninka ve Lyubinka adlı kızlarsa Arina Petrovna'nın bir zamanlar "önüne payını fırlattığı" rahmetli kızı Anna Vladimirovna Ulanova'nın öksüzleri. Onları ilk gördüğümüzden bu yana geçen zaman on yıldan fazla değil, ancak kişilerin durumları öylesine değişti ki, Golovlev ailesini yıkılmaz bir kale gibi gösteren o yapay bağların izi bile kalmadı ortada. Arina Petrovna'nın güçlü elleriyle kurduğu aile kalesi öylesine birdenbire çöküverdi ki, Arina Petrovna bu çöküşü asıl gerçekleştiren kişi olan kan içici Porfişka'ya yardım ederek bu çökmeyi desteklemiş olduğunun farkına bile varamadı.

Golovlev yurtluğunun kavgacı, dediğim dedikçi sahibesi Arina Petrovna küçük oğlunun evinde hiçbir söz ve oy hakkı olmayan bir sığıntı oldu. Başı önüne üştü, sırtı kamburlaştı, gözleri söndü; hareketlerinde eski çeviklikten iz kalmadı. Yapacak hiçbir işi olmadığından onca ilerlemiş yaşında örgü örmeyi öğrendi, ama kafası hep başka yerlerde olduğundan bunu bile doğru dürüst beceremedi. Nerelerdeydi kafası Arina Petrovna'nın? Bunu kendisi de bilmiyordu, ama herhalde örgü işinde

değildi. Oturup örmeye başladı mı birkaç dakika geçmeden elleri düşüyor, başı koltuğun arkalığına yıkılıyordu: Hatırlıyor, yaşlılara özgü uyku hali bastırıncaya kadar hatırlıyordu ya da birden ayağa kalkarak bir şeyler arıyormuş gibi odada dolaşmaya başlıyor, oraya buraya bakınıyordu; ömrü boyunca elinde tuttuğu birtakım anahtarları yitirmişti de bunları nasıl ve nerede yitirdiğini bir türlü anlayamıyordu sanki.

Arina Petrovna'nın egemenliğine ilk darbe, kölelik hukukunun kaldırılmasından çok, bu değişiklikten önceki hazırlıklarla indi. Önce basit söylentiler, sonra bölge komiteleri, sonra redaksiyon komisyonları... bütün bunlar insanı kahrediyor, büyük bir karışıklık yaratıyordu. Zaten çok yaratıcı bir hayalgücü olan Arina Petrovna bir sürü saçma şeyler kuruyordu. Örneğin birden bir soru kıpırdıyordu kafasında: Acaba Agaşka'yı nasıl çağırmam gerekecek? Herhalde Agafyuşka demem gerekir... Kim bilir, Agafya Fyodorovna demem bile gerekebilir?* Ya da kendini bomboş evin içinde dolaşır görüyordu: Uşaklar toplanmışlar, tıkınıp duruyorlar. Tiksininceye kadar tıkındıktan sonra da artanları masanın altına fırlatıyorlar. Bodrumu dolaşır görüyordu kendini bazen de: Yulka'yla Fyoşka'ya rastlıyor burada, ikisi de ağızlarını çiğneyemeyecekleri kadar yiyecekle doldurmuşlar, tıkınıp duruyorlar! Onlara çıkışacak oluyor, ama boğazı düğümleniyor, lafı ağzında kalıyor. "Sen şimdi ne diyebilirsin ki onlara! Özgür insanlar artık onlar! Mahkemeye bile veremezsin belki!"

---

* Rusça'da özel adlar değişik koşullara bağlı olarak çok değişik biçimlerde söylenebilir. Aile çevresi, arkadaşlar, yakın dostlar arasında söylenen adlar, bu adların resmi belgelerde geçen biçimlerine pek az benzer. Bunun dışında kişilerin birbirlerine karşı tavırları da bu adların değişik biçimlerde söylenişlerine neden olur. Burada da A. Petrovna, Agafya'ya "Agaşka" diyerek onu küçük görmekte, toprak köleliğini kaldıran reformdan sonra hizmetçisinin adını nasıl söyleyeceği kendisine dert olmaktadır. Haksız da sayılmaz Arina Petrovna, çünkü Agafya'ya seslenebilmesi için önünde oldukça uzun bir ad listesi var: Agafya, Agafyuşka, Aganya, Ganya, Ganyusya, Ganyuşa, Aga, Agaha, Agaşa, Agaşka, Gaşa, Gasya vb. (Ç.N.)

Bu tür saçmalıklar ne kadar önemsiz olurlarsa olsunlar, bir süre sonra onlardan insanı yavaş yavaş içine alan ve onun bütün etkinliklerini felce uğratan fantastik bir gerçek meydana gelir.

Arina Petrovna bir gün yönetimin dizginlerini elinden bırakıverdi ve iki yıl boyunca sabahtan akşama kadar:

"Ya öyle, ya böyle! Ya devlet başa, ya kuzgun leşe! Çağrı üstüne çağrı: Birinci çağrı! İkinci çağrı! Sonuç: Ne eme, ne seme!"diye bağırmaktan başka bir iş yapmadı.

Bu arada tam komite karmaşasının başladığı bir sırada Vladimir Mihayliç öldü. Ölümüne doğru iyice uslanmış, Barkov'dan da her türlü Barkovcu yaramazlıktan da el etek çekmişti. Son sözleri şunlar oldu:

"Beni huzuruna uşaklarla yan yana çağırmadığı için Tanrı'ma şükrediyorum!"

Bu sözler Arina Petrovna'nın duygulu ruhunu derinden etkiledi; kocasının ölümü geleceğe ilişkin kuruntu ve sayıklamalarla birlikte Arina Petrovna'nın yaşamına bir tür umutsuzluk rengi kattı. Eski, kocaman Golovlev konağı bile, içindeki herkesle birlikte ölmeye hazırlanıyor gibiydi.

Porfiri Vladimiroviç, Arina Petrovna'nın mektuplarına sızan kimi yakınlarından, onun kafasının ne denli karışık olduğunu şaşılası bir duyarlıkla sezdi. Mektuplarında hep çıkışan, ders veren Arina Petrovna gitmiş, onun yerini "iman duygusunun azaldığı günümüzde köleleri bile yüz üstü bırakmayan Tanrı, varlıklı olmaları dolayısıyla kilise için bir dayanak ve süs olan insanlardan yardımını hiç esirgemez" diyen, Tanrı'nın gücüne hayran bir Arina Petrovna almıştı. İyuduşka, annesinin Tanrı'ya güvenmeye başlamasından, ondaki en sıkı ve sağlam şeylerin bir sarsıntı geçirmekte olduğunu içgüdüsel olarak sezdi ve kendine özgü birtakım şeytani planlarla bu sarsıntıdan yararlandı.

Kölelere özgürlüklerini veren yasanın* çıkmasından hemen önce Golovlevo'ya beklenmedik bir ziyaret yaptı; annesini bitkin, yıkılmış bir durumda buldu.

Karşılıklı selamlaşmadan sonra Arina Petrovna'nın ilk sorusu:

"Neler olup bitiyor? Petersburg'da neler konuşuluyor?" oldu.

Porfişa başını önüne eğdi, karşılık vermedi. Oğlunun sorusuna cevap vermemesinden durumların pek de iyi olmadığı sonucu çıkaran Arina Petrovna:

"Kendini benim yerime bir koy!" diye sürdürdü sözlerini. "Evimin hizmetçiler bölümünde otuz tane iğrenç kız var, nasıl davranacağım ben şimdi onlara karşı? Benim bakımım altında kalırlarsa neyle besleyeceğim onları? Şimdi lahanam da, patatesim de, ekmeğim de var, karnımızı doyurup gidiyoruz çok şükür! Ama bu iş olursa eğer her şey için benim pazara gitmem, her şey için para ödemem, satın alıp bunlara dağıtmam gerek: Bu koca sürü nasıl doyar?"

Porfişa, sevgili dostu anneciğinin gözünün içine bakıyor, ona hak verdiğini göstermek için acı acı gülümsüyordu.

"Eğer onları, canınız nereye istiyorsa gidebilirsiniz, diye zincirlerinden koyuverirlerse... bilmem ki, bilmem ki bunun sonu nereye varır?"

Porfişa, "Bunun sonu nereye varır?" sözünü kendisi de komik buluyormuş gibi hafifçe gülümsedi.

"Hayır dostum, gülme! Bu iş çok ciddi: Allah bunlara akıl fikir ihsan etsin! Belki o zaman... Şimdi, beni ele alalım örneğin: Onlar adamsa, ben mısır koçanı mıyım yani? Öyle ya da böyle, bana da bir yer bulmak gerek. Peki nasıl olacak bu iş? Sonra bizim aldığımız terbiye... Dans etmek, şarkı söylemek, konuk kabul etmek... İyi ama bu sünepe kızlar olmasa nasıl yaparım ben

* 19 Şubat 1861 tarihli yasa (Ç.N.)

bütün bunları? Ne konuk ağırlayabilirim, ne de hatta kendime yemek pişirebilirim... Hiçbir şey gelmez benim elimden, dostum!"

"Allah kerimdir, anneciğim!"

"Evet, bir zamanlar öyleydi dostum, ama bu gün değil! Onun kerimliği de bir yere dayanıyormuş: biz iyiydik, o da bize karşı cömertti; kötü olduk kusura bakmayın, darılıp gücenmece yok, oluverdi! Ne düşünüyorum biliyor musun: Her şeyden el etek çekmeyi! Doğru söylüyorum! Babanın mezarı yanında kendime bir dam yapıp orada yaşayıp gitmeyi!"

Porfişka kulaklarını dikti, ağzının köşesinde hafif bir salya belirmişti.

Olta atar gibi büyük bir dikkatle:

"Mülkleri kim yönetecek?" diye sordu.

"Kusura bakmayın ama kendiniz de yönetebilirsiniz! Çok şükür bu hale getirdim! Bunca yük hep bir kişinin omuzlarında kalamaz."

Arina Petrovna birden tökezlemiş gibi durdu, başını kaldırdı, İyuduşka, ağzında salyalar, sırıtarak kendisine bakıyordu; yağlanmış gibi ışıldayan yüzünde şehvet pırıltıları vardı.

Arina Petrovna buz gibi bir sesle:

"Ne o," dedi "beni öbür dünyaya yolcular gibisin? Erken değil mi daha, cancağzım? Sakın yanılmayasın!"

Böylece bu ilk görüşmede bir sonuç alınamadan konu kapatıldı. Ama öyle konuşmalar vardır ki, bir kez başlandı mı sonları gelmez. Nitekim Arina Petrovna birkaç saat sonra aynı konuya yeniden döndü.

Hayal kurar gibi:

"Çiftlikleri paylaştırıp Moskova'ya, Sergey-Troitse Manastırı'na gideceğim," dedi. "Kendime bir ev alıp orada yaşayacağım."

Porfiri Vladimiroviç deminki yanlışını tekrarlamamak için bu kez kendini tuttu ve hiçbir şey söylemedi.

"Geçen yıl rahmetli babacığın daha sağken, yatak odamda tek başıma oturuyordum, biri gelip sanki kulağıma 'Evliyaya git! Evliyaya git!' diye seslendi! Hem de tam üç kez!.. Sağıma soluma bakındım, kimsecikler yoktu. Eh, dedim, bu bana gaipten bir ses besbelli. Eğer inancım Tanrı katında makbulse, ben hazırım. Bunu dememle birlikte odanın içine öyle hoş, öyle hoş bir koku yayıldı ki! Tabii hemen yol eşyalarımı hazırlamalarını emrettim, akşama yola çıkmıştım bile!

Arina Petrovna'nın gözleri bile yaşarmıştı bunları anlatırken. Bundan yararlanan İyuduşka hemen annesinin elini öptü, hatta kolunu beline dolamaya bile cesaret ederek:

"İşte şimdi cici oldunuz" dedi. "Ah, canım anneciğim! Tanrı'yla arası iyi olana ne mutlu! Sen Tanrı'ya dua edersin, Tanrı da sana yardım eder. Böyledir bu işler canım dostum anneciğim!"

"Dur, daha sözümü bitirmedim! Ertesi akşam doğruca manastıra, evliyaya koştum. Akşam ayini yapıyorlardı, mumlar yanıyor, dualar okunuyor, buhurdanlardan mis gibi kokular yayılıyordu! Nerede olduğumu şaşırdım bir an, yerde miydim, gökte miydim? Ayinden çıkıp doğruca başkeşiş İona'nın yanına gittim ve kendisine, 'Mübarek efendimiz, kiliseniz bugün neden bu kadar güzel?' diye sordum. O da bana: 'Anlatayım nedenini hanımefendi,' dedi. 'Bu gün ikindi ayininde peder Avvakum bir mucizeyle karşılaşmış, dua için ellerini kaldırdığı sırada kilisenin kubbesini bir nur kapladığını, nurun içinden de bir güvercinin kendisine bakmakta olduğunu görmüş!' İşte o anda kararımı verdim, artık zamanıdır, Sergey-Troitse Manastırı'na gidip hayatımın kalan günlerini orada tamamlayacağım dedim."

"Peki biz ne olacağız? Kim bakacak bize? Ah anneciğim, anneciğim!"

"Eh, küçük değilsiniz artık, başınızın çaresine bakabilmelisiniz! Ben de Annuşka'nın öksüzleriyle birlikte evliyanın kanatları altına sokulup, orada yaşayacağım. Belki ikisinden birinde Tanrı'ya kulluk etme isteği uyanır, kızlar manastırı Hotkov, iki adım ötede nasıl olsa. Kendime küçük bir ev alırım, bahçe yaparım, lahanacığım da patatesçiğim de, kendime yetecek kadar her şeyim olur."

Bu konuşmalar bütün anlamsızlıklarıyla birkaç gün boyunca tekrarlandı durdu. Arina Petrovna birkaç kez son derece gözü pek önerilerde bulundu, sonra bu önerilerinden caydı, sonra yine aynı önerileri yaptı, en sonunda işi o kerteye getirdi ki, artık caymaya da, dönmeye de olanak yoktu.

İyuduşka'nın gelişinin üzerinden altı aya yakın bir zaman geçmiş ama Arina Petrovna ne Sergey Troitse Manastırı'na gitmiş, ne de kocasının mezarı yanında bir eve yerleşmişti. Yalnız çiftlikleri oğulları arasında paylaştırmış, kendine paralarını alıkoymuştu. Bu paylaştırmada da İyuduşka'yı gözetmiş ve çiftliklerin daha iyilerini ona vermişti.

***

Kendisi yine Golovlevo'da kalmıştı. Tabii, aile komedileri eskisi gibi sürüp gidiyordu. İyuduşka canı dostu anneciğine gözyaşları içinde yalvararak kendi mülklerini dilediği gibi yönetmesini ve gelirlerini alarak dilediği gibi harcamasını rica etti. "Bana da uygun bulduğunuz kadarını ayırırsınız, ayıracağınız miktar çok az bile olsa ben yine de memnun kalacağım, canım dostum anneciğim" dedi. Pavel ise annesine soğuk soğuk bir teşekkür etti ("ısırmak istiyordu sanki") ve hemen Petersburg'daki görevinden ayrılarak payına düşen Dubrovino çiftliğine yerleşti ("anacığının hayır duasını bile alamadan, cin tutmuş gibi özgürlüğünün üzerine atladı").

Bundan sonra da Arina Petrovna'nın zihninde bir bulanıklık başladı. Daha önce kan içici Porfişka'nın ruhunu en ince nokta-

larına kadar okuyabilirken, şimdi onu sisler ötesinden görüyor gibiydi. Çiftliklerini paylaştırmıştı, köylüler de özgürlüklerine kavuşmuşlardı ama kendisi hâlâ kimseye hesap vermeden Golovlevo'da yaşıyordu; onun anlayabildiği tek şey buydu. Öteki oğlu da iki adım ötedeydi, ama iki oğlu arasında ne büyük fark vardı böyle! Porfişa hem kendini hem de ailesini annesinin yönetimine bırakmıştı; Pavel ise herhangi bir konuda kendisine akıl danışmak şurda dursun karşılaştıklarında dişlerinin arasından yılan gibi tıslayarak konuşuyordu.

Bilinci karardıkça, sevgili oğluna yüreği daha bir kaynıyordu. Porfiri Vladimiroviç ondan hiçbir şey istemiyordu, o kendiliğinden yerine getiriyordu onun isteklerini. Çiftliğin yapılarında birtakım eksikler saptıyor, toprakları yetersiz buluyordu. Filanca yerde yabancı birinin toprağı bizim topraklara sokulmuş, bunu satın alsak iyi olur. Falanca yerdeki toprak küçük bir çiftlik kurmaya elverişli, ama çayırı az; ama şansa bak, onun hemen bitişiğinde satılık bir çayır var. Hem de ne güzel bir çayır!.. Arina Petrovna kendinden geçmiş, hem bir anne, hem de çiftlik yönetimini iyi bilen bir kadın olarak yeteneklerini olanca parlaklığıyla sevgili oğluna sergilemek hevesine düşmüştü. Ama Porfiri Vladimiroviç kabuğuna çekilmiş gibiydi. Arina Petrovna çeşitli alışveriş önerileriyle onu boş yere kışkırtmaya çalışıyordu. Falanca yerdeki ormanı ya da filanca yerdeki çayırlığı satın alma konusundaki önerilerine Porfiri Vladimiriç'in yanıtı hiç değişmiyordu; "canım dostum anneciğim, ben, lütfedip bana verdiklerinizden de çok memnunum."

Bu yanıtlar Arina Petrovna'yı daha bir kışkırtıyordu. Bir yandan kendini çiftlik işlerine yeniden kaptırması, öte yandan iki adım ötede yaşamasına karşın annesini görmek bile istemeyen "alçak Pavluşa'ya" kızgınlığı ona Golovlevo'nun artık kendi malı olmadığını unutturmuştu. Mal edinme tutkusu yeniden

bütün varlığını sarmıştı ama bu kez bütün kazandıkları kendi adına değil, sevgili oğlu adına geçiyordu. Böylece Golovlevo iyice büyüdü, gelişti, bayındırlaştı. Bütün parasını bu işler için harcayan Arina Petrovna kalan parasının faiziyle geçinemeyecek bir duruma düşmüştü ki, İyuduşka annesine çok saygılı bir mektup yazarak bundan böyle yıllık hesapları tutarken nelere dikkat etmesi gerektiğini gösteren birtakım muhasebe örnekleri gönderdi. Mektupta çiftliğin belli başlı gelir kaynakları arasında ahududu, bektaşi üzümü, mantar vb. gibi kalemler de yer alıyordu. Her kalem için ayrı ayrı hesaplar yapılmıştı. Aşağı yukarı şu şekildeydi bu hesaplar:

18 yılında ahududu mevcudu	**... kök**
Yeni dikim yoluyla bunlara katılanlar	**... kök**
Yukarıda gösterilen köklerden elde edilen toplam ahududu	**... p ... f ... zol***
Bu miktardan:	
Sizin, canım dostum anneciğim kullandığınız	**... p ... f ... zol.**
Çok sayın Porfiri Vladimiroviç Golovlev Bey'in reçeli için harcanan	**... p ... f ... zol.**
İyi huylarından dolayı N adlı çocuğa verilen	**... p ... f**
Basit halka yemek için satılan	**... p ... f ... zol.**
Alıcı bulunamadığından ya da başka nedenlerle çürüyen	**... p ... f ... zol.**
vb. vb.	

Not: O hesap yılının ürünü bir önceki yıldan daha azsa bunun hangi nedenlerden kaynaklandığı (kuraklık, aşırı yağmur, dolu vb. gibi) gösterilmelidir.

* *p* (pud) 1630 gr; *f* (funt) 409.5 gr; *zol* (zolotnik) 4.26 gr (Ç.N.)

Arina Petrovna yüreğinin derinlerinden bir "Ahh" çekti. İlkin İyuduşka'nın cimriliği çok şaşırtmıştı kendisini: Bektaşi üzümünün hesabının tutulduğu Golovlevo'da ne görülmüş ne duyulmuş bir şeydi; İyuduşka ise, görünüşe bakılırsa en çok bu madde üzerinde ısrar ediyordu; ikincisi de bütün bu muhasebe örneklerinin kendisinin elini kolunu bağlayan bir anayasadan başka bir şey olmadığını çok iyi anlamıştı.

Epeyce süren tartışmalı mektuplaşmadan sonra aşağılanan Arina Petrovna öfke içinde Golovlevo'dan ayrılıp Dubrovino'ya taşındı; onun evden ayrılmasından hemen sonra da Porfiri Vladimiriç Petersburg'daki görevinden ayrılarak Golovlevo'ya yerleşti.

Hiç istemediği halde bütün işlerden el çekmek ve hareketsiz bir yaşam sürdürmek zorunda kalan yaşlı kadının hayatında o günden sonra iç karartıcı günler birbiri ardınca sıralandı. Davranışları zaten bir tuhaf olan Pavel Vladimiriç annesi yanına gelince daha bir gerginleşti, nedenli nedensiz kavga çıkarır oldu. Annesini karşılaması öyle ahım şahım değilse de kahrı çekilebilir bir biçimdeydi; yani onu ve öksüz yeğenlerini evine kabul etti, bakımlarını da üstlendi; yalnız iki koşulu vardı; birincisi evin üst katına kimse çıkamayacak, ikincisi de çiftlik yönetimine karışılmayacaktı. Bu ikinci koşul, Arina Petrovna'yı epey heyecanlandırdı. Pavel Vladimiriç'in evini iki kadın yönetiyordu; bunlardan ilki kiler sorumlusu Ulituşka'ydı; sinsi bir kadındı bu ve kendisinin kan içici Porfişka'yla gizlice haberleştiğinden kuşkulanılıyordu; ikincisiyse Pavel Vladimiriç'in babasının eski oda hizmetçisi Kiryuşka'ydı; çiftlik işlerinden hiç anlamayan bu kadının da işi gücü Pavel Vladimiriç'e uşaklara özgü kaba birtakım şeyler öğretip durmaktı. İkisi birden evi insafsızca soyuyorlardı. Onların hırsızlıklarını gördükçe Arina Petrovna'nın yüreği sızlıyordu. Oğlunu uyarmak, çay, şeker, yağ konusunda onun gözünü açmak için kaç kez girişimde bulunmuştu, ama

boşuna. Ulituşka kaç kez yaşlı hanımının gözünün içine baka baka şekerleri avuçlayıp avuçlayıp cebine doldurmuştu. Arina Petrovna gözleriyle gördüğü bu hırsızlıklara sessiz bir tanık olarak kalmak zorundaydı. Çünkü bu konuda bir şey söylemek için ağzını açmaya görsün, Pavel Vladimiroviç lafı hemen ağzına tıkıyordu:

"Evde yalnız bir kişinin emir vermesi gerek anneciğim. Bunu bir tek ben söylüyor değilim, herkesin yaptığı bu. Ben verdiğim emirlerin aptalca olduğunu biliyorum ama varsın benim emirlerim aptalca olsun. Sizinkiler akıllıca olurmuş, varsın akıllıca olsun. Siz akıllısınız, hem de çok akıllısınız, ama yine de İyuduşka sizi yersiz yurtsuz bıraktı."

Bütün bunların üzerine tuz biber ekercesine Arina Petrovna bir de Pavel Vladimiriç'in içtiğini öğrendi. İçki tutkunluğu köydeki yalnız yaşamı sırasında başlamış ve giderek onu kaçınılmaz sona götürecek olan korkunç bir tempoya ulaşmıştı.

Annesinin eve taşındığı ilk günlerde ondan biraz utanıyor gibiydi; üst kattaki dairesinden sık sık aşağıya, annesini görmeye iniyor ve onunla konuşuyordu. Konuşurken oğlunun dilinin dolandığını gören Arina Petrovna uzun süre bunun Pavluşka'nın aptallığından ileri geldiğini sanmıştı. Onun kendisiyle "konuşma"ya gelmesinden hoşlanmaz ve bunu kendisi için büyük bir sıkıntı sayardı. Gerçekte de Pavel Vladimiriç sürekli olarak saçma sapan bir şeylerden yakınır dururdu. Ya bütün bir hafta tek damla yağmur yağmamıştır, ya bir başlamış ortalığı sele vermiştir; ya ağaçlara birtakım zararlılar dadanmıştır, ya da köstebekler çayırlığı delik deşik etmiştir. Bunların hepsi onun yakınmaları için bitmez tükenmez birer kaynaktı. Üst kattan inip annesinin karşısına geçer ve başlardı:

"Gene bulutlar dolaşıyor üstümüzde! Golovlevo buradan pek mi uzak? Kan içicinin topraklarına dün bol bol yağmur yağdı!

Bize gelince tek damla yok. Bulutlar üstümüzde dönenip duruyor ama yağmura gelince avucumuzu yalıyoruz!"

Ya da:

"Şuna bakın nasıl da yağıyor! Dibi delindi sanki mübareğin. Oysa çavdarlar daha yeni çiçeğe durmuştu. Otların yarısı çürüdü. Golovlevo buradan pek uzak sanki! Kan içici çoktan harmanını hasadını yaptı, bizse oturmuş yağmurun dinmesini bekliyoruz. Çaresiz bu kış hayvanları çürük otla besleyeceğiz!"

"Elin kolun bağlı oturursan olacağı budur!"

"Ne yapmamı emredersiniz? Yağmuru Golovlevo'ya göndermemi mi?"

"Yağmur değil benim dediğim, sendeki genel..."

"Hayır, bana ne yapmam gerektiğini söyleyin. 'Genel'i özeli bırakın da dosdoğru söyleyin... Yoksa iklimi mi değiştirmemi istiyorsunuz? Şu işe bakın: Golovlevo'ya yağmur gerekiyordu, yağdı; şimdi gerekmiyor, yağmıyor! Eh, elbette orada her şey yetişir... Bizdeyse her şey tam tersine! Karnımızı doyuracak kadar bile yiyecek bulamadığımız gün bakalım nasıl konuşacaksınız!"

"Takdiri ilahi..."

"Öyleyse takdiri ilahi deyin, 'genel' 'özel' karıştırmayın!"

Bazen iş o kerteye gelirdi ki, kendi malından mülkünden bile yüksünürdü.

"Neden bu Dubrovino düştü sanki bana? Ne işe yarar burası?"

"Neden? Dubrovino çiftlik değil mi? Nesini beğenmiyorsun, toprağı iyi, her şeyi yeterli... Ne düşündün yine birdenbire?"

"Ne düşüneceğim, bu zamanda insanın mülkü değil, nakit parası olmalı! Bambaşka şey şu para. Koydun muydu cebine, başını alır gidersin. Ama bu taşınmaz mallar..."

"Ne gibi bir özelliği var ki zamanımızın, mülk sahibi olmak kötü olsun?"

"Şöyle bir özelliği var ki... Bakın siz gazete okumuyorsunuz ama ben okuyorum. Bu sıralar her yanı avukatlar sardı, bilmem anlatabiliyor muyum..? Avukat mülkünün olduğunu bir öğrendi mi, tamam! Seni tongaya düşürmek için döner durur artık çevrende!"*

"Elinde yasaya uygun kâğıtların olduktan sonra nasıl tongaya düşürebilirmiş seni?"

"Onun orası onların uzmanlığı ya da bakmışsın bizim kan içici bir avukat tutmuş, o da sana ihbarnameydi, celpnameydi yağdırmaya başlamış!.."

"Ne diyorsun sen, bu memlekette adalet yok mu?"

"Adalet olduğu için celpnameler, ihbarnameler gönderiliyor ya... Adalet olmasaydı celpnamesiz de alırlardı toprağını elinden, adalet olduğu için celpnameyle yapıyorlar bu işi. Gorlopyatov diye bir arkadaşım vardı, amcası ölünce aptallık edip mirasını almaya kalkıştıydı... On paralık alacağa karşılık yüz binlik borçlarla karşı karşıya geliverdiydi! Senetlerin de hepsi sahteymiş! Üç yıldır mahkemelerde sürünüyor. Önce amcasının mülkünü elinden aldılar, sonra da kendi mülkünü açık artırmayla sattılar; Al sana mülk!"

"Gerçekten böyle bir yasa var mı?"

"Yasa olmasa satabilirler miydi? Benim anladığım dünyada yasası olmayan bir şey yok. Vicdanı olmayanlar için bütün yasalar açık, vicdanı olanlar içinse bütün yasalar kapalı. Git de ara bakalım kitapta bunu bulabilir misin?"

---

* 1864 yargı reformundan sonra avukatlar birdenbire zenginleştiler; avukatlık ücreti çoğu kez varlıklı müşterilerin çıkarlarını savunmak için gerçeğin örtbas edilmesindeki ustalığa göre belirlenir oldu. 1870'lerde yazdığı pek çok yapıtında S. Sçedrin böylesi avukatları hicvetti. (Ç.N.)

Arina Petrovna bu tür tartışmalarda hep aşağıdan alırdı. Bazen içinden "Def ol gözümün önünden alçak!" diye bağırmak geçer, ama sonra biraz düşününce susardı. Yalnız kendi kendine: "Tanrım, nasıl canavarlar doğurmuşum ben böyle!" diye mırıldanırdı. "Biri kan içici, öteki meczup gibi bir şey! Kimin için biriktirmişim bunca malı mülkü, kimin için kendi lokmalarımı saymışım, geceler uyku uyumayı unutmuşum?.. Kimin için?!"

Pavel Vladimiriç kendini içkiye verdikçe konuşmaları iyice tuhaflaştı. Birdenbire konuşmaya başlıyor va hiç akla hayale gelmeyecek fantastik birtakım şeylerden söz ediyordu. Sonunda Arina Petrovna bu işte bir tuhaflık olduğunu anladı. Örneğin sabahleyin yemek odasındaki dolaba bir sürahi votka konuyor, öğleye doğru içinde tek damla bir şey kalmıyordu. Ya da konuk odasında otururken yemek odasındaki dolaptan kulağına gizemli birtakım şıngırtılar gelirdi; kim var orada diye seslendiğinde de birinin parmak uçlarına basarak üst kata giden merdivenlere doğru uzaklaştığını duyardı.

Bir gün Ulituşka'ya:

"Kadınım, yoksa kendisi içiyor mu?" diye sordu.

Ulituşka kin dolu bir gülümsemeyle:

"Demleniyorlar efendim," dedi.

Annesinin her şeyini öğrendiğini sezen Pavel Vladimiriç, iyice teklifsizleşti. Bir sabah yemek odasındaki dolap ortadan kayboldu. Arina Petrovna dolabın nereye gittiğini sorunca da Ulituşka:

"Üst kata götürmemizi emrettiler," dedi, "daha rahat demlenmek için..."

Gerçekten de üst katta sürahiler büyük bir hızla dolup boşalıyordu. Burada kendi kendisiyle kalan Pavel Vladimiriç insanlar arasına karışmaktan tümden nefret etti ve kendisine özel, fan-

tastik bir gerçeklik yarattı. Kendisinin birdenbire değişiverip, göze görünmez olduğu, birdenbire zenginleşiverdiği aptalca bir kahramanlık romanıydı bu; romanın kahramanları da kendisiyle kan içici Porfişka'ydı. Porfişka'ya duyduğu nefretin ruhunun nasıl da derinlerine kök saldığının kendisi de pek farkında değildi. Porfişka'dan, beyniyle, ruhuyla, bütün varlığıyla her an, her dakika nefret ediyordu. Onun o iğrenç hayali canlıymış gibi hep gözünün önünde dolaşıyor, kulaklarındaysa içinde, ikiyüzlülüğün yasalarına boyun eğmeyen, bütün canlılara karşı soyut bir kinin tınladığı, duygululukla ikiyüzlülük arasına salıncak kurmuş usanç verici gevezelikleri uğuldayıp duruyordu. Pavel Vladimiriç içiyor ve İyuduşka yüzünden evde katlanmak zorunda kaldığı hareketleri hatırlıyordu. Aklını en çok taktığı konu malların paylaşılmasıydı: İyuduşka'ya ve kendisine düşenleri son kapiğine kadar bir kez daha hesaplıyor, her karış toprağı kafasında ölçüştürüyor ve... nefret ediyordu. Votkayla ateşlenen hayalgücü eskiden aşağılandığı sahneleri yeniden yaratıyordu ama bu kez aşağılanan o değil, İyuduşka, aşağılayan da kendisi oluyordu. Örneğin, kendisi birdenbire iki yüz bin ruble kazanıyor ve bunu İyuduşka'ya bildirmeye gidiyordu (karşılıklı konuşmalarıyla tam bir sahne), İyuduşka'nınsa haberi alınca yüzü cin çarpmış gibi oluyordu. Ya da dedesi ölüyordu ve kendisine tam bir milyon bıraktığı halde kan içiciye tek kapik bırakmıyordu (ortada ölecek bir dede falan yoktu, ama yine de bütün konuşmalarıyla bu tam bir sahneydi). Bazen de kendini görünmez edecek bir ilaç bulduğunu düşlüyor ve böylece kan içici kardeşini inim inim inletecek birtakım oyunlar oynuyordu. Akla hayale gelmedik kötülükler bulmakta hayalgücü yorulmak nedir bilmiyordu; böyle anlarda üst katta anlamsız birtakım kahkahalar uzun uzun yankılanıyor, bu kahkaları duyan Ulituşka da etekleri zil çala çala durumu İyuduşka'ya bildirmeye koşuyordu.

Kardeşinden nefret ettiği kadar korkuyordu da. İyuduşka'nın gözlerinden insanı büyüleyen bir zehir döküldüğünü, sesinin bir

yılan gibi sürünerek insanın ruhuna sızdığını ve iradesini felce uğrattığını çok iyi biliyordu. Bu bakımdan onunla hiçbir şekilde karşılaşmamaya karar vermişti. Kan içicinin Dubrovino'ya annesinin elini öpmeye geldiği günler (anneciğini evden kovmuştu ama ona saygılarını sunmayı sürdürüyordu) Pavel Vladimiriç üst katın kapısını kilitler ve İyuduşka'nın annesiyle ettiği gevezelikler boyunca kendini kilit altında tutardı.

Günler böylece gelip geçerken Pavel Vladimiriç ölümcül bir derde tutularak yatağa düştü.

***

Gelen doktor yasak savma kabilinden geceyi Dubrovino'da geçirmiş, sabah erkenden de kente dönmüştü. Gitmeden önce açıkça hastanın iki günden fazla yaşayamayacağını, imzasını doğru dürüst atamayacak bir halde olduğu için de kendisine "senet sepet" gibi şeyleri imzalatmak için de zamanın geçmiş olduğunu söyledi.

"Atar bir imza atmasına ama sonra mahkeme işi bir kurcalamaya başladı mı, yakanızı kolay kurtaramazsınız! Evet İyuduşka annesine saygıda kusur etmez ama yine de sahtekârlık davası açar ve mahkeme sonunda da sevgili anneciğini Sibirya'ya sürerse yolu açık olsun, güle güle gitsin diye ayinler yaptırır!"

Arina Petrovna sabahtan beri beyni keçeleşmiş gibi dolanıp duruyordu. Kalkıp duaya durmak istiyor "acaba Tanrı bir şeyler telkin etmez mi?" diye, ama aklına bir tek dua gelmemesi bir yana dili bile dönmüyordu. "Tanrım senin acıman sonsuzdur, bana acı" diye başlıyor, birden, nasıl olduğunu kendisi de anlamadan duanın "beni şeytanın şerrinden koru" bölümüne geçiyordu. Dili durmadan "koru!" "koru!" diye tekrarlarken aklı başka yerlerde dolaşıyordu, ya üst kata çıkıp Pavel Vladimiriç'in dairesine bir göz atıyor ya bodruma inip kilerleri dolaşıp ("güzün ne çok şey vardı burada, hepsini yağmalamışlar") ya da durup uzak geçmişi hatırlamaya başlıyordu. Her yanı alacakaranlık

sarmış, bu yarı karanlık içinde bir sürü insan durmamacasına çalışıp çabalıyor, bir şeyler biriktiriyor duaya başlıyordu yeniden: *kutlu erkek... kutlu erkek... buhurdanlık gibi... bana öğret... bana öğret...* Ama giderek dili ağzının içinde dönmez oluyor... görmeyen gözleri duvardaki tasvire takılı... elleri kalçasında... ağzı kocaman açık... donmuş gibi kımıltısız kalakalıyordu.

Sonunda oturup ağlamaya başladı. Işığı sönmüş gözlerinden buruşmuş yanaklarına akan gözyaşları yüzündeki kırışıkların derinlerinde bir an duraklıyor, sonra üzerindeki eski basma bluzun yakasına damlıyordu. Acıyı, umutsuzluğu ve olup bitenlere güçsüzce karşı koyuşu birlikte yaşıyordu şimdi o. Yaşlılık, güçsüzlük, durumundaki çaresizlik... her şey sanki onu biricik kurtuluş yolu olan ölüme çağırıyor gibiydi; öte yandan geçmiş günlerdeki sözü geçerliğini, geçmiş günlerin bolluğunu, enginliğini hatırlatıyor ve bu hatıralar yüreğini öylesine sıkıştırıyor, onu öylesine karşı konulmaz bir biçimde toprağa çekiyordu ki, kafasında "Ölsem de kurtulsam" gibi bir düşünce ışıyor, ama hemen sonra bu düşünce yerini "Yaşasam ne var sanki"ye bırakıyordu. Ne İyuduşka, ne ölüm döşeğinde yatmakta olan oğlu aklına geliyordu, sanki ikisi de yaşamıyordu artık onun için. Kimseyi düşünmüyor, kimseden nefret etmiyor, kimseyi suçlamıyordu; parası olup olmadığını ve varsa eğer kalan ömrünü tamamlamasına yetip yetmeyeceğini bile unutmuştu. Öldürücü bir iç sıkıntısı kaplamıştı tüm varlığını. Tiksinç ve acı! Döktüğü gözyaşları için yapabileceği tek açıklama buydu. Uzaklardan gelmişti bu gözyaşları; Golovlevo'dan ayrılıp Dubrovino'ya taşındığı dakikadan beri damla damla birikmişlerdi. Artık başına gelebilecek olan her şeye hazırdı. Bir şeyler olacağını hep beklemiş, sezmiş ama bu bekleyişin de bir gün sona erebileceğini böylesine açık seçik bir biçimde hiçbir zaman düşünmemişti. İşte şimdi bu son gelip çatmıştı, büyük bir iç sıkıntısı ve umutsuz bir yalnızlığı da birlikte getirerek! Bütün ömrünü bir

şeyler kurmak, yapmak, çoğaltmak için didinmekle geçirmişti ve şimdi tüm didinmelerinin bir hayal uğruna olduğu ortaya çıkmıştı. Hayatı boyunca aile sözcüğü dilinden düşmemişti; aile adına kimilerini cezalandırmış, kimilerini ödüllendirmişti; aile adına kendini her şeyden yoksun bırakmış, kendine işkence etmiş, hayatını hayat olmaktan çıkarmıştı, oysa şimdi birdenbire kendisinde özellikle olmayan şeyin aile olduğu ortaya çıkıvermişti.

"Tanrım, herkeste mi böyle bu" düşüncesi kafasının içinde uğuldayıp duruyordu.

Sonunda yere çöktü, başını bir eline dayayıp, gözyaşları içindeki yüzünü "gör! gör halimi!" der gibi yükselmekte olan güneşe çevirdi. Ne inliyor, ne de lanet okuyordu, yalnız gözyaşlarına boğulurcasına sessiz sessiz hıçkırıyordu.

"Kimsem yok! Hiç kimsem yok! yok! yok! yok!" düşüncesi yüreğini dağlıyordu.

Ama işte gözyaşları da tükendi. Yüzünü yıkayıp amaçsızca yemek odasına girdi, ama burada da bu kez pek sırnaşık bulduğu yakınmalarıyla kızlar üşüştü başına.

Lyubinka öteden:

"Dayım da amma aptalmış!" diye söze karışıyordu.

Arina Petrovna öğleye doğru can çekişmekte olan oğlunun odasına girmeye karar verdi. Merdivenleri ürkek ürkek parmak uçlarına basa basa çıktı. Alacakaranlıkta kapıları el yordamıyla buluyordu; loştu üst kat; pencerelere, ışığı güçlükle sızdıran yeşil perdeler asılmıştı. Çoktandır havalandırılmamış odalardan yayılan ağır kokuya ahududu, yara yakısı, kandil yağı ve varlığı doğrudan doğruya hastalıkla ölümü çağrıştıran başka bir yığın tiksinti verici koku karışıyordu. İki oda vardı burada, birinde Ulituşka oturmuş ahududu ayıklıyor, önündeki yemiş yığını üzerinde vızıl vızıl uçuşan, dudaklarına arsızca konan si-

nekleri hırsla üfleyerek kovmaya çalışıyordu. Bitişikteki kapısı yarı açık duran odadan ardı arkası kesilmeyen kuru ve kesik bir öksürük duyuluyor, arada bir acı verici bir balgam sökmeyle öksürük sesi bir süre için duyulmaz oluyordu. Arina Petrovna, gelişine Ulituşka'nın nasıl bir tepki göstereceğini bekler gibi alacakaranlıkta kararsızlıkla duraladı. Ulituşka istifini bozmamıştı, hastayı etkilemek için kim nasıl bir girişimde bulunursa bulunsun bunun bir yarar sağlamayacağından emin gibiydi. Yalnız dudaklarında öfkeli bir kımıldama oldu ve Arina Petrovna fısıltıyla söylenen sözcüğü duydu: Şeytan!

"Canım sen biraz aşağı iner misin?" dedi Ulituşka'ya.

"Hayrola, bir şey mi oldu?" diye homurdandı Ulituşka.

"Pavel Vladimiriç'le konuşacağım. Sen aşağı in biraz!"

"İnsaf edin hanımefendi! Nasıl yalnız bırakırım onu ben? Ya birdenbire bir şey oluverir de yardımım gerekirse?"

Bu sırada yatak odasından boğuk bir ses duyuldu:

"Ne oluyor orada?"

"Dostum emret de Ulita gitsin. Seninle konuşmak istiyorum.

Arina Petrovna bu kez öyle üsteleyici, öyle inatçı davranmıştı ki, kazanan o oldu. Haç çıkararak odaya girdi. Hasta pencereden ötede, iç duvarın önünde duran yatağında sırtüstü uzanmış, yaptığı işin farkında değilmişçesine sigara içiyordu. Üzerinde beyaz bir yorgan vardı. Yoğun sigara dumanına karşın sinekler üzerine öyle bir hırsla atılıyorlardı ki, hasta bir bu elini, bir öteki elini yüzünün çevresinde durmamacasına sallamak zorunda kalıyordu. Öyle zayıf, öyle bir deri bir kemik ellerdi ki bunlar, bilekten omuza kadar hemen aynı incelikte uzanan kemikler bile açıkça belli oluyordu. Başını umutsuzlukla yastığına gömmüştü; yüzü ve bütün bedeni kuru bir ateşle yanıyordu. Çukurlarına kaçmış iri yuvarlak gözleri bir şey arıyormuş gibi odanın içinde dolaşıyor ama hiçbir eşya üzerinde durmuyordu.

Burnu uzamış, sivrilmişti, ağzı yarı açıktı. Öksürmüyordu ama soluk alıp verirken öyle güç harcıyordu ki, varlığının tüm enerjisi göğsünde toplanmış gibiydi.

Arina Petrovna yatağın ayakucundaki bir koltuğa otururken:

"Nasılsın, nasıl hissediyorsun kendini bugün?" diye sordu.

"Fena değil... yarın... belki de bugün... doktor ne zaman gelmişti bize?"

"Doktor bugün buradaydı."

"Eh öyleyse yarın..."

Bir sözcüğü hatırlayamıyor, kıvranıyordu."

"... ayağa kalkabilirim mi demek istiyorsun? İnşallah dostum, inşallah!"

İkisi de bir dakika kadar sustular. Arina Petrovna'nın söylemek istediği bir şey vardı, ama bunun için oğluyla konuşmaya girmesi gerekiyordu; hiç yapamadığı bir şeydi bu, oğluyla baş başa kaldığında ne konuşacağını bilemiyordu.

Sonunda hasta oldu konuşan:

"İyuduşka... yaşıyor mu?"

"Ona ne olacak keyfi yerinde!"

"Kardeşim Pavel de ölüyor işte, Tanrı'nın izniyle onun çiftliği de bana kalacak, diye düşünüyordur herhalde?"

"Bir gün hepimiz öleceğiz, öldük mü de çiftimiz çubuğumuz yasal mirasçımız kimse, ona kalacak..."

"Yalnız kan içiciye kalmayacak! Köpeklere atarım ona vermem!"

Esaslı bir fırsattı bu: Pavel kendiliğinden açmıştı konuyu. Arina Petrovna bundan hemen yararlandı. O anda kendisi için en önemli şey elleriymiş gibi, ışığa tuttuğu ellerini büyük bir dikkatla incelerken, oğlunun yüzüne bakmadan, söz arasındaymışçasına:

"Bunu düşünmek gerek!" dedi.

"Neyi düşünmek gerek?"

"Çiftliğinin kardeşine kalmasını istemiyorsan ne yapman gerektiğini..."

Hasta sustu. Yalnız gözleri hiç de doğal sayılmayacak bir biçimde genişlemişti, yüzü de gitgide kızarıyordu.

Arina Petrovna sözünü sürdürerek:

"Öksüz yeğenlerini de düşünmen gerekmez mi dostum?" dedi. "Para pul olarak ne var ellerinde? Sonra anneni de..."

"Her şeyinizi kaptırdınız değil mi kendisine?"

"Neresinden bakarsan bak... suçluyum, suçlu olduğumu biliyorum... Ama büyük bir günah işlemiş değilim... Onun da oğlum olduğunu düşündüm o kadar... Hem sen de bunları annenin başına kakmayabilirdin."

Pavel Vladimiriç'ten ses yok.

"E, bir şey söylesene!"

"Beni bir an önce gömmek niyetindesiniz o zaman?"

"Gömmekle ilgisi yok bunun... ne olur ne olmaz diye... başka Hıristiyanlar da... yani herkes hemen ölmüyor, ama genel olarak... yani her insanın ömrünün bir sınırı vardır..."

"Madem öyle bekleyin o sınırı!"

Arina Petrovna başını eğdi, işin sarpa sardığını açıkça görüyordu, ama gelecek günlerin karanlığı onu öylesine korkutuyordu ki, hiçbir yarar sağlamayacağını bilmesine karşın girişimini sürdürdü.

"Benden niçin nefret ettiğini anlayamıyorum?"

"Sizden nefret etmek mi? Hiç de değil... Ben hatta... Affedersiniz, ama bizi öyle terbiye ettiniz ki siz, hepimiz tıpkı..."

Kesik kesik, tıkanırcasına söylemişti bunları; sesinde hem güçsüzlük hem de zafer tınlaması vardı; gözlerinde ışıklar tutuşuyordu; omuz ve ayakları huzursuzca titriyordu.

"Sana karşı gerçekten bir suç işlemiş olabilirim, eğer böyleyse Tanrı aşkına bağışla beni!"

Arina Petrovna kalktı, eli yere değecek kadar eğilip selam verdi. Pavel Vladimiriç gözlerini kapadı, hiç seslenmedi.

Arina Petrovna sonunda açıkça konuşmaya cesaret ederek:

"Taşınmazları ele alalım," dedi. "Bu halinde emir vermen olacak şey değil. Porfiri yasal mirasçın; bu durumda varsın taşınmazların onda kalsın... Ama ya taşınır mallarınla paraların?"

Pavel Vladimiriç titredi ama yine bir şey söylemedi. Para sözcüğünden Arina Petrovna'nın söylemek istediği şeyi değil de, büyük olasılıkla "işte eylül geldi, yüzdeleri almak gerek... altmış yedi bin altı yüzü beşle çarpıp ikiye bölersek kaç eder?" gibi özel bir hesaplamayı anlamıştı.

"Kim bilir belki de senin ölmeni istediğimi düşünüyorsundur, ama yanılıyorsun dostum! Sen sağ ol yeter o zaman bu kocamış ananın da derdi az olur! Neyim eksik senin yanında? Sayende karnım da tok, sırtım da pek. Hatta canım tatlı bir şey istese o bile var. Benim söylemek istediğim hani Hıristiyanlarda gelenektir, öbür dünyayı beklemeye başlayanların..."

Arina Petrovna uygun bir sözcük arıyormuş gibi duraladı, yüzünü pencereden yana çevirdi ve:

"Yakınlarının geleceklerini güvence altına alması gerekir," diyerek sözlerini tamamladı.

Pavel Vladimiriç hareketsiz yatıyor, hafif hafif öksürüyor ve söylenenleri dinleyip dinlemediğini belli edecek hiçbir harekette bulunmuyordu. Annesinin vaazlarından usanmış gibiydi.

Arina Petrovna yine söz arasındaymış gibi:

"Para insanın sağlığında elden ele geçebilir," diye mırıldandı ve yeniden ışığa tuttuğu ellerini incelemeye koyuldu.

Hasta hafifçe titredi, ama bunu fark etmeyen Arina Petrovna sözlerini sürdürdü:

"Yasalar da paranın elden ele geçebileceğini öngörmüştür, dostum. Çünkü para kazanılan bir şeydir. Dün varken bugün olmayabilir. Kimse de bunun hesabını sormaz, soramaz. Canım istedi falancaya verdim o kadar!"

Pavel Vladimiriç kin dolu bir gülümsemeyle:

"Paloçka'nın hikâyesini hatırlamış gibisiniz!" dedi "O da parasını *'elden ele'* karısına vermiş ama paraları alan kadın âşığıyla kaçmıştı!"

"Dostum benim âşığım yok!"

"Olsun para insanın eline geçti mi, sevgilisiz de kaçabilir!"

"Hayret beni nasıl anlamışsın!"

"Sizi hiç anladığım yok! Beni dünya âleme aptalmışım gibi gösterdiniz, pekâlâ aptalım ben! Para elden ele geçebilir, sen de öyle yap! Peki sonra kendim ne yapayım? Gidip bir manastıra sığınmamı ve oradan paralarımı nasıl yediğinizi izlememi mi emrediyorsunuz?"

Heyecanla, kinle ve bir çırpıda söylediği bu sözler onu halsiz düşürdü, on-on beş dakika kadar sonra da ciğerleri yırtılırcasına öksürmeye başladı. Öyle bir öksürüktü ki bu, acınası bir insan kalıntısında bu kadar kuvvet bulunduğuna şaşmamak elde değildi. Sonunda derin bir soluk aldı ve gözlerini kapadı.

Arina Petrovna şaşkın şaşkın çevresine bakınıyordu. Şu ana kadar pek inanmamıştı ama ölüm döşeğinde yatmakta olan oğlunu bir şeyler imzalaması için kandırmaya çalışmanın İyuduşka'nın zafer gününü yaklaştırmaya çalışmaktan başka bir işe yaramayacağını artık apaçık görüyordu. İyuduşka geldi bir an gözünün önüne. İşte tabutun arkasında yürüyor, işte kardeşine son bir Yehuda öpücüğü konduruyor, gözlerinden iki küçük damla iğrenç gözyaşı bile akıtıyor. İşte tabut toprağa kondu. İyuduşka gözlerini havaya kaldırmış, dudakları kımıl kımıl. Sesine bir keder notası vermeye çalışarak "el-ve-da kardeşim!"

diye haykırıyor. Bundan sonra Ulituşka'ya yarım dönerek, "Buğday tatlısından eve de götürmeyi unutmayın!" diyor. "Masaya temiz bir örtü serin... Kardeşçiğimizi evde de analım!" İşte yas yemeği de bitiyor; İyuduşka yemek boyunca papaz efendiyle rahmetlinin iyi yanlarından konuşuyor, papaz efendi de bu övgülerin hepsini onaylıyor. Yemekten sonra ellerini kutsaması için papaz efendiye uzatırken, "Ah kardeşim! Kardeşim! Bizimle birlikte yaşamak istemedin!" diye haykırıyor. Ama işte sonunda hepsi, Tanrı'ya şükür tıka basa karınlarını doyuruyorlar ve hatta öğle uykusuna bile yatıyorlar. İyuduşka ev sahibi olarak evin odalarını dolaşıyor, eşyaları teslim alıyor, listeler düzenleyip kayda geçiriyor ve herhangi bir eşya konusunda ikirciklendiği zaman kuşkuyla annesine bakıyor.

Geleceğe ilişkin bütün bu kaçınılmaz sahneler Arina Petrovna'nın gözlerinde canlanırken, İyuduşka'nın sıvışık, tiz sesi de kulaklarında çınlıyor:

"Anneciğim hatırlıyor musunuz kardeşimin altın kol düğmecikleri vardı hani... çok cici şeylerdi... bayramlarda falan takardı... bir türlü bulamıyorum nereye gitmiş olabilirler acaba?"

***

Arina Petrovna daha aşağı inmeye bile fırsat bulamamıştı ki, Dubrovino Kilisesi'nin yanındaki tepede dört at koşulu açık bir fayton göründü. Faytonun şeref koltuğunda Porfiri Golovlev başı açık olarak gururla oturuyor ve kiliseye bakarak haç çıkarıyordu. Karşısındaki koltukta oğulları Petenka'yla Volodenka oturuyorlardı. Arina Petrovna'nın yüreği hopladı. "Sırtlan! Leş kokusunu almış bile!" Kızlar da korkmuşlar, ninelerine sokulmuşlardı. O ana kadar sessizliğin egemen olduğu evde bir telaştır başlamıştı. Kapılar çarpılıyor, insanlar koşuşturuyor, bağırmalar duyuluyordu: "Bey geliyor! Bey geliyor!" Evdeki herkes bir anda dış merdivenlerin ağzına birikmişti. Kimi haç çıkarıyor, kimi öylece bekleyiş içinde duruyordu, ama herkes

Dubrovino'da bugüne kadarki hayatın geçici, gerçek hayatınsa gerçek efendinin yönetimi altında yeni başlamakta olduğunu anlıyor gibiydi. "Eski" efendi zamanında emektar uşaklardan çoğuna aylık veriliyordu; bunlar efendilerinin otuyla inek besliyorlar, kendilerine ayrılan topraklarda bostan yetiştiriyorlar ve genel olarak "özgür" yaşıyorlardı; "yeni" efendinin eski yöntemler mi sürdüreceği, yoksa yeni Golovlev yöntemleri mi uygulayacağı, doğal olarak hepsini yakından ilgilendiriyordu.

İyuduşka Dubrovino'luların kendisini karşılamalarına bakarak burada her şeyin sona ermekte olduğunu anladı. Faytondan ağır ağır indi, elini öpmeye koşan uşakları "çekilin, çekilin!" der gibi bir el hareketiyle savuşturdu, avuçlarını birbirine yapıştırıp dudaklarında fıs fıs birtakım dualarla ağır ağır merdivenlerden çıkmaya başladı. Yüzünde aynı anda hem derin bir acı, hem de kadere boyun eğmişlik anlatımı vardı. İnsan olarak içi yanıyordu, Hıristiyan olaraksa şikâyet etmeye cesaret edemiyordu. Hem dualarıyla Tanrı'dan bağış diliyor hem de asıl Tanrı'nın iradesine boyun eğiyordu. İki oğlu hemen onun arkasından yan yana yürüyordu. Volodenka babasını taklit ediyordu. Onun gibi avuçlarını birbirine yapıştırmış, gözlerini yukarı kaldırmıştı, dudakları kımıl kımıldı; Petenka ise kardeşinin oynadığı oyunu keyifle izliyordu. Onları sessiz bir uşak topluluğu izliyordu.

İyuduşka annesinin önce elinden, sonra dudaklarından, sonra yine dudaklarından öptü; sonra canı dostu anneciğinin belini okşadı ve başını acıyla iki yana sallayarak:

"Hep üzgünsünüz!" dedi. "Ama bu iyi bir şey değil dostum, hem de hiç iyi bir şey değil! Hiç kendinize sormuyor musunuz Tanrı buna ne der diye? Der ki: Ben hikmetimle her şeyin en iyisini yapmaya çalışıyorum, o ise şikâyet edip duruyor. Ah anneciğim! Anneciğim!"

Sonra yeğenlerini öptü ve sesinde dayıları olmanın verdiği sevecen bir azarlama tonuyla:

"Siz de mi kızböcekleri, siz de mi ağlıyorsunuz?" dedi. "Hemen gülümseyin bakayım! Bir daha ağladığınızı görürsem..."

Çok kızmış gibi olduğu yerde tepindi, daha doğrusu tepiniyor göründü; aslında lütufkâr bir havada yeğenleriyle şakalaşıyordu.

"Bir de bana bakın!" diye sürdürdü sözlerini. "Bir kardeş olarak içim yanıyor! Kim bilir kaç kez de ağladım... Kardeşime acıyorum hatta çok acıyorum, gözyaşı dökecek kadar acıyorum... Biraz ağlayıp kendine gelmeli insan. Tanrı'yı düşünmeli, Tanrı neyin nasıl olacağını bizden daha mı iyi bilir? diye düşünmeli. Böyle düşündün müydü cesaret bulursun. Herkesin böyle davranması gerek! Sizin de anneciğim, sizin de yeğenciklerim, sizin de" uşaklara döndü, "hepinizin... Bakın bana aslan gibi dolaşıp duruyorum!"

Aynı sevecen havada nasıl "aslan gibi" olduğunu gösterdi: Dikleşti, göğsünü ileri çıkardı, bir ayağını öne attı, başını geriye verdi. Herkes gülümsedi ama buruk bir gülümsemeydi bu, "eh, örümcek ağını örmeye başladı" der gibiydi sanki herkes.

Salondaki gösterisini tamamlayan İyuduşka konuk odasına geçti, burada annesinin elini bir kez daha öptü ve geçip divana kurulurken:

"İşte böyle, canım dostum anneciğim," dedi. "Kardeşim Pavel de..."

Arina Petrovna duyulur duyulmaz bir sesle yineledi:

"Evet, Pavel de..."

"Ya, ya, ya... Çok vakitsiz bırakıp gidiyor bizi çok! Dışarıdan bakınca, evet, kendimi tutuyor gibiyim, ama anneciğim içim nasıl yanıyor kardeşime bir bilseniz! Oysa kardeşim beni sevmezdi; kim bilir belki de bu yüzden cezalandırdı onu Tanrı!"

"Böyle bir anda bunları hatırlamayabilirdin! Eski çekişmeleri unutmalı insan..."

"Ben, anneciğim çoktan unuttum! Laf olsun diye söylüyorum sadece: Sevmezdi kardeşim beni, niçin sevmezdi bilmiyorum. Bense hem doğrudan, hem dolaylı her yola başvurdum: 'Ağamsın, paşamsın' dedim, 'kardeşim canım' dedim, ama o benden hep kaçtı! İşte Tanrı da şimdi kendisinin defterini dürüyor!"

"Bunları hatırlamanın gereği yok diyorum sana! Adamcağız neredeyse yolcu!"

"Ya anneciğim, ne büyük bir giz şu ölüm değil mi! Günü saati ne zaman gelir çatar kimse bilmez! Mesela o kardeşim ne planlar kuruyor, kendini ne kadar yükseklerde görüyordu, oysa Tanrı bir anda bütün planlarını altüst ediverdi! Şimdi günahlarını bağışlatabilse kim bilir nasıl sevinirdi, ama hiç olur mu, bütün günahları defterine bir güzel işlenmiştir! Bu deftere yazılanları, anneciğim, öyle kolay kolay silemez insan!"

"Ya tövbe ederse? Kabul olunur herhalde?"

"Dilerim kabul olunur! Hem de yürekten dilerim. Gerçi o beni sevmezdi ama ben yine de dilerim! Ben herkes için iyilik dilerim zaten. Kardeşim bana haksızlık etti ama n'oldu? Tanrı kendisini yatağa serdi; dikkat: Ben değil Tanrı! Nasıl anneciğim çok mu acı çekiyor?"

Arina Petrovna yalan söyledi:

"Fazla sayılmaz... Fena değil durumu... Doktor buradaydı... Bayağı umutluyum dedi."

"Aman ne güzel! Aman ne güzel! Siz yüreğinizi geniş tutun dostum, belki de iyi olur ayağa kalkar! Biz burada kendisi için üzülür, Tanrı'ya şikâyetlenirken, kim bilir o yatağında oturmuş iyileştiği için sessiz sedasız Tanrı'ya şükrediyordur!"

Bu fikir İyuduşka'nın öyle hoşuna gitti ki, usulca kikirdedi, sonra annesine hoş bir sürprizini haber verir gibi:

"Ben size konuk geldim anneciğim," dedi. "Şöyle, akrabaca!.. Hiç belli olmaz, bakarsın avutmak, akıl danışmak, emir vermek gibi işler gerekebilir... İzin verir misiniz?"

"Ne izni verecekmişim! Ben kendim konuğum burada!"

"Diyeceğim şu dostum: Bugün cuma yani perhiz günü olduğuna göre emir buyurun da bana etsiz bir öğle yemeği hazırlasınlar. Biraz tuzlu balık, mantar, biraz lahana... fazla bir şey gerekmez! Ben de bu arada şöyle akrabaca yukarıya, kardeşime bir çıkayım, belki yetişirim. Bedeni için değil ama ruhu için bir yardımım dokunabilir. Onun durumunda biri için ruh daha önemlidir. Çünkü anneciğim bedenimizi şuruplarla, yakılarla iyi edebiliriz ama ruh için çok daha esaslı ilaçlara gerek vardır."

Arina Petrovna hiçbir şey demedi. "Son"un önlenemezliği düşüncesi tüm varlığını öylesine kaplamıştı ki, çevresinde olup bitenleri, söylenen sözleri donakalmışçasına bir uyuşukluk içinde izliyordu. İyuduşka'nın nasıl ahlaya oflaya divandan kalktığını, nasıl sırtını kamburlaştırıp ayaklarını sürüye sürüye yürüdüğünü görüyor (bazen kendini böyle güçsüz göstermeyi severdi; bu şekilde davranmakla herkesin gözünde daha saygın olacağını sanırdı); onun üst katta görünüvermesinin Pavel'i nasıl heyecanlandırdığını ve belki sonunu daha da yaklaştıracağını anlıyor ama gün boyu çektiği heyecanlardan düştüğü bitkinlikle kendini rüyadaymış gibi hissediyordu.

Bütün bunlar olup biterken Pavel Vladimiriç anlatılmaz heyecanlar içinde kıvranıyordu. Üst kattaki odasında yapayalnızdı ve evde hiç de doğal sayılmayacak birtakım şeylerin geçmekte olduğunu duyuyordu. Çarpan kapılar, koridorda duyulan ayak sesleri ona tümüyle gizemli görünüyordu. Bir ara olanca sesiyle bağırdı, hizmetçileri çağırdı ama bağırmanın yararlı olmayacağını anlayınca bütün gücünü toplayıp yatağında doğruldu ve kulak kesilip dinlemeye başladı. Konuşmalar, bağırıp çağırmalar dinmiş ve evi birden bir ölüm sessizliği kaplamıştı. Kendini korkunç bir belirsizlikle kuşatılmış gibi duyuyordu. Gün ışığı, kapalı perdelerin arasından güçlükle sızıyor, köşedeki kutsal tasvirin önünde de bir kandil yanıp durduğundan odayı dolduran

alacakaranlık daha bir yoğunlaşmış görünüyordu. Kutsal tasvirin bulunduğu bu gizemli köşeye dikmişti gözlerini, sanki orada, derinlerde ilk kez gördüğü bir şey kendisini çok şaşırtmıştı. Kandilin ışığını doğrudan alan altın çerçeveli tasvir, bu ışıkla inanılmaz bir aydınlığa boğuluyor ve karanlığın içinden canlı bir şey ilerliyormuş gibi oluyordu. Tavanda küçük bir ışık halkası oynuyordu. Kandilin alevi kuvvetlendikçe halka daha da aydınlanıyor, alev zayıfladıkça halka da soluyordu. Odanın alt kesimi daha loştu, gölgeler titreşiyordu burada. Kandil yanan köşeye bitişik duvarda bir hırka asılıydı, onun da üzerinde gölgeler ve ışık çizgicikleri kımıldadığından hırka yerinden oynuyormuş gibi görünüyordu. Pavel Vladimiriç gözlerini dikip dikkatle baktı, baktı ve birden bu köşede bulunan her şeyin hareket etmeye başladığını sandı.

Yapayalnızlık, umarsızlık ve ölüm sessizliği... Bunların ardında da gölgeler, gölgeler, gölgeler... Bu gölgeler birbiri ardınca yürüyormuş gibi geliyordu ona. Gözleri dehşetten irileşmiş, ağzı yarı açık bu gizemli köşeye bakıyor ve bağırmak istediği halde ağzından yalnızca bir inilti duyuluyordu. Boğuk boğuk kesik kesik, tıpkı havlar gibi inliyordu. Ne merdivenlerdeki gıcırdamayı, ne de bitişik odadaki sakıntılı ayak seslerini duymuştu; birden başucunda İyuduşka'nın tiksinç gölge çizgisi belirdi. Oradan, şu karşısında dalgalanıp duran karanlıktan çıkmış gibi geliyordu ona İyuduşka! Daha başkaları da vardı bu karanlıkta, daha başkaları da, başkaları da... Gölgeler, gölgeler... sonsuz sayıda!.. Geliyorlar, geliyorlar...

Başı cansızmış gibi yastığına düşerken içten gelen bir dürtüyle:

"Kim bırakmış bunları? Niçin? Nereden?" diye bağırdı.

İyuduşka yatağın yanında durmuş dikkatle hastaya bakıyor ve başını acıyla iki yana sallıyordu.

Sesine, yalnızca kendisinin becerebildiği tatlı bir dokunaklılık noktası katarak:

"Acı duyuyor musunuz?" diye sordu.

Pavel Vladimiriç susuyor ve olup biteni anlamaya çabalıyormuş gibi bomboş gözlerle ona bakıyordu. İyuduşka bu arada köşedeki kutsal tasvire yaklaştı, önünde diz çöktü, üç kez yerlere dek eğilerek selam verdi, sonra kalkıp yeniden yatağın yanına geldi.

"Hadi bakalım kardeşim kalk!" dedi yatağın yanındaki koltuğa yerleşirken. "Tanrı sana inayetini gönderdi!"

Gerçekten de Tanrı'nın "inayet"i cebindeydi sanki, öyle sevinç dolu bir sesle söylemişti bunu.

Pavel Vladimiriç sonunda gerçeği anlamıştı: Karşısındaki bir gölge değil, etiyle kemiğiyle kan içicinin ta kendisiydi. Birden ürperdi ve titremeye başladı. İyuduşka aydınlık, pırıl pırıl gözlerle ve akrabaca bakıyordu kardeşine; ama hasta bu gözlerde her an dışarı fırlayarak boğazını sıkacak bir "ilmik" gizlendiğini görüyordu.

İyuduşka akrabaca şakalarını sürdürerek:

"Ah kardeşim! ah kardeşim!" dedi. "Yaramaz çocuklar gibi yatıp kalmışsın! Hadi bakalım, toparla kendini, kalk ayağa! Kalk ve tıpış tıpış yürüyüver! Anneciğimiz de bizim nasıl yaman çocuklar olduğumuzu görsün ve bize aferin desin. Hadi canım, hadi kuzum!"

Hasta kendinden geçercesine:

"Def ol, kan içici!" diye haykırdı.

"Aaa-a! Hiç böyle yapılır mı kardeşim! Ben seni avutmak için sevgiyle yanına geliyorum, sen bana nasıl sözler söylüyorsun! Günah, hem de çok günah! İnsanın dili nasıl döner de öz kardeşine böyle bir şeyi söyler, hayret doğrusu! Ayıp cancağızım, hem de çok ayıp! Dur da şu yastığını düzelteyim!"

İyuduşka yerinden kalkıp parmağıyla yastığa bir fiske attı.

"İşte böyle! Şimdi çok iyi oldu. Artık güzel güzel uyuyabilirsin, yarına kadar bir daha düzeltmek gerekmez!"

"Çekil... git başımdan!"

"Aman ne ayıp! Hastalık seni nasıl da bozmuş böyle! Huyun bile değişmiş de ters, dikbaşlı bir adam olmuşsun! Git de git..! Nasıl giderim yahu! Boğazın kurur ıslatmak istersin, sana su veririm; bak kandilin fitili yanmış onu düzeltirim, kandiline yağ koyarım. Sen yatarsın, ben otururum, uslu uslu öylece dururuz, vaktin nasıl geçtiğini anlamayız bile!"

"Git şurdan, kan içici!"

"Bak sen bana sövüyorsun ama ben senin için dua edeceğim. Çünkü bu konuşanın sen değil, içindeki hastalık olduğunu biliyorum. Ben, kardeşim, bağışlamaya alışığım, herkesi bağışlarım ben. Bak mesela bugün sana gelirken yolda bir köylüye rastladım, adam ağzının içinden bir şeyler homurdandı. E, homurdanmışsa ne olmuş! Varsın homurdansın! Homurdanmakla kendi dilini pis etti o! Bana gelince, homurdanmasına hiç kızmadığım gibi bir de kutsadım kendisini! Doğru söylüyorum!"

"Soydun değil mi köylüyü?"

"Kim? Ben mi? Yok, dostum, ben kimseyi soymam; soygunculuğu büyük yollar üzerinde soyguncular yapar, bana gelince, ben hep yasalara göre hareket ederim. Köylünün atını çayırlığımda mı yakaladım, hadi canım, derim, doğru sulh mahkemesine! Ha! yargıç başkasının çayırlığında at otlatmak yasalara aykırı değildir mi dedi, eh ne yapalım, Tanrı yardımcısı olsun, gitsin yoluna! Ama yargıç, hayır otlatılamaz mı dedi, kurtulamazsın elimden kardeş, bastır bakalım cezayı! Yasalara göre cancağızım, her işimiz yasalara göre!"

"Yehuda! Hain! Ananı kapıya bırakıp ele güne muhtaç ettin!"

"Bak yine aynı şeyi söyleyeceğim: İster gücen ister gücenme, bu senin söylediklerin laf değil! Gerçek bir Hıristiyan olmasaydım bu sözlerinden dolayı inan iki elim yakanda olurdu!"

"Kapıya koydun ananı, kapıya, kapıya, kapıya!"

"Hadi kes artık, kes! Bak ben şimdi Tanrı'ya dua edeceğim, belki seni de biraz rahatlatır bu!"

İyuduşka kendini ne kadar tutarsa tutsun, ölüm döşeğindekinin küfürleri içine öyle işlemişti ki, ağzı çarpılmış, dudakları bembeyaz olmuştu. Ama yine de ikiyüzlülük, yaradılışının öylesine vazgeçilmez, ayrılmaz bir öğesiydi ki, başladığı güldürüye bir türlü son veremiyordu. Son sözleriyle birlikte gerçekten de diz çöküp ellerini iki yana açtı ve beş on dakika kadar dudakları kıpır kıpır, bir şeyler okudu durdu. İşini bitirdikten sonra rahatlamış, aydınlanmış bir yüzle hastanın yanına yaklaştı, yeniden koltuğuna yerleşirken:

"Ben, kardeş," dedi, "buraya sana bir yardımda bulunmak için gelmiştim. Bak sen bana sövüyorsun ama ben senin ruhunu düşünüyorum. Lütfen söyle bakalım şimdi, en son ne zaman günah çıkarmıştın?"

"Tanrım, nedir bu!" diye inledi hasta. "Ulitka! Agaşka! Kimse yok mu orada? Götürün şunu buradan!"

"Ckı, cık, cık! Sakin ol cancağızım! Bilirim, bu konudan konuşmayı hiç sevmezsin sen! Evet kardeşim, sen her zaman kötü bir Hıristiyan'dın, şimdi de öyle kalıyorsun. Oysa böyle bir anda biraz da ruhunu düşünmen ne güzel olurdu, ne güzel! Ruhlarımız kardeşçiğim... çok, çok özenli olmalıyız ruhlarımız konusunda! Kilisenin bize buyruğu nedir? Dua etmek ve şükretmek değil mi?.. Dahası da var: Bir Hıristiyan'ın ölümü ağrısız, utançsız ve sakin olmalıdır... kolayca! İşte böyle, dostum! Şimdi bir adam gönderip papaz efendiyi çağırtır ve içtenlikle günah çıkartırsan... Peki peki! Konuşmuyorum, tamam, kestim! Ama doğrusu buydu..."

Yüzü kıpkırmızı kesilen Pavel Vladimiriç az kalsın tıkanıyordu. Şu anda kafasını duvarlara çarpıp parçalayabilecek durumda olsa hiç düşünmeden çalardı başını duvarlara.

"Gelelim çiftlik konusuna..." İyuduşka sürdürüyordu konuşmasını. "Belki de bu konuda gereken emirleri vermişsindir? Doğrusu çiftliğine söz yok! Çok, çok güzel bir çiftlik bu! Toprağı bile Golovlevo'nunkinden daha güzel! Hem killi hem kumlu bir toprak! Paran da vardır herhalde... Doğrusu benim bir şeyden haberim yok kardeş! Bir tek kölelerini para karşılığı salıverdiğini biliyorum... Ama nasıl, hangi koşullarla?.. İşin bu yanıyla hiç ilgilenmedim. Yalnız bugün yolda, sana gelirken, herhalde kardeşim Pavel'in parası vardır ve eğer parası varsa bu konuda da gerekli emirleri vermiş olsa gerek, diye düşündüm."

Hasta derin bir göğüs geçirip yüzünü öte yana çevirdi.

"Hiçbir emir vermedin mi bu konuda? Aman daha iyi dostum daha iyi! Yasaya göre doğru olan da bu! Şunun şurasında yabancılara değil, kendi yakınlarına kalacak! Baksana benim halime! Bir ayağım çukurda sayılır! Ama yine de vasiyetname falan düşündüğüm yok. Neden dersen madem yasalar benim yerime her şeyi yerine koymuş, öyleyse bir de benim şunu filancaya, bunu filancaya bırakıyorum gibi birtakım kâğıtlar yazıp imzalamama ne gerek var! Öyle değil mi ama cancağızım? Hem böylece ne kavga, ne kıskançlık, ne de dedikodu... Her şeyi yasalar tatlı tatlı halledip gidiyor!"

Korkunç bir durumdu bu. Pavel Vladimiriç'e diri diri bir tabuta konulmuş gibi geliyordu; sanki kendisini zincire vurmuşlardı, yarı baygınmışçasına derin bir uykuda kımıltısız yatıyor ve kan içicinin kendisine nasıl sövüp saydığını dinliyordu.

En sonunda celladına yalvarmaya başladı:

"Git... Tanrı aşkına... çekil, git!"

"Peki, peki, peki! Sakin ol! Gidiyorum! Biliyorum beni sevmiyorsun... Ayıp dostum, öz kardeşini sevmemen çok ayıp!

Oysa ben seni nasıl da severim! Çocuklarıma da hep söylemişimdir; Kardeşim Pavel bana karşı suçludur ama ben onu yine de severim! Eveet, demek ki vasiyetnamen yok, herhangi bir kâğıt da imzalamadın! İşte bu çok güzel dostum! İnsanın bazen daha ölmeden de çalıp çırparlar parasını... Özellikle de yalnızsa o kişi, kimi kimsesi yoksa! Neyse, ben bunu incelerim! Efendim? Ne dedin? Bıktın mı benden? Peki, peki öyle olsun, gidiyorum! Yalnız izin ver de bir dua edeyim!"

Kalkıp avuçlarını birbirine yapıştırdı ve acele acele bir şeyler fısıldadı.

"Elveda dostum! Sıkma canını! Güzel güzel uyu! Kim bilir, belki de Tanrı yardım ediverir! Biz bu arada annemle oturur konuşuruz, belki de bir çarecik buluveririz. Aşağıda öğle yemeği için bana perhiz yemeği hazırlamalarını söylemiştim, kardeşim... Tuzlu balık, mantar, lahana falan... Kusura bakmazsınız değil mi! Buyur? Yine mi bıktırdım? Ah kardeşim, kardeşim!.. Peki, peki, gidiyorum. Senin için önemli olan, hiç heyecanlanmamak. Heyecanlanma, yat ve derin bir uykuya dal!" Sonunda kesinlikle çıkmaya karar vererek, yarı şaka yarı ciddi: "Hırr... Hırr..." diye ekledi.

"Kan içici" diye bir çığlık yükseldi ardından.

Öylesine tüyler ürpertici bir çığlıktı ki bu, İyuduşka yandığını hissetti.

***

Üst katta Porfiri Vladimiriç kardeşiyle tatlı tatlı söyleşirken, alt katta Arina Petrovna yine gençleri çevresine toplamış, o da onlarla söyleşiyordu (amaçsızca değil tabii, acaba ağızlarından bir şey kapabilir miyim diye).

Büyük torunu Petenka'dan başlıyor:

"Nasılsın bakalım?"

"İyiyim büyükanne, gelecek yıl subay çıkacağım."

"Acaba? Bir yıldır subay çıkacağım deyip duruyorsun! Sınavlarınız mı güç yoksa? Allah bilir seni!"

Volodya atılıyor!

"Büyükanneciğim, 'Din Dersine Giriş'in son sınavından çaktı. Papaz soruyor: Tanrı nedir? O: Tanrı bir ruhtur... Ve ruh... kutsal ruh..."

"Vah, vah! Nasıl yaparsın böyle! Sanırım öksüzler bile bilir bunu!"

Parlak bilgisini göstermek isteyen Aninka atılıyor bu kez:

"Tabii bilirim! Tanrı bir ruhtur... Gözle görünmez..."

Lyubinka onun sözünü kesiyor:

"Onu kimsecikler hiçbir yerde görmemiştir."

Aninka sürdürüyor:

"Her şeyi bilen , rahim, kadir, her yerde hazır ve nazır..."

Lyubinka:

"Senden bir yerlere kaçamam, güzel yüzün beni her yerde görür: Göklere çıksam oradasın, yedi kat yerin dibine insem oradasın..."

"Sen de böyle karşılık vermiş olsaydın, şimdi aramızda apoletli olarak bulunurdun... Ya sen Volodya, sen ne düşünüyorsun bu konuda?"

Kıpkırmızı kesilen Volodya bir şey söylemiyor.

"'...ve kutsal ruh' derdin değil mi sen de? Ah çocuklar, ah çocuklar! Görünüşünüze bakınca nasıl da çevik, kıpırdaksınız, ama bilim denen şeyi bir türlü öğrenemiyorunuz. Babanız haylaz olsaydı hadi neyse.. Size karşı davranışı nasıl?"

"Hep aynı büyükanne."

"Sopa atıyor mu? Dayaktan vazgeçtiğini duymuştum?"

"Şimdi daha az... Ama yine de... En önemlisi insanı müthiş bıktırıyor."

"İşte bunu anlayamadım, bir baba nasıl bıktırırmış çocuklarını?"

"Hem de nasıl bıktırıyor büyükanneciğim. Sormadan bir yere gitmek ya da bir şey almak olanaksız... Berbat bir durum kısacası!"

"E, siz de sorun, diliniz kopmaz ya!"

"Nasıl soracaksın büyükanne, onunla konuşmaya başladın mı, bir daha yakanı kurtaramazsın elinden. Durup bekleyeceksin artık... O ağır ağır, sündüre sündüre konuşup duracak. Öyle sıkıcı ki konuşmaları!"

"Bizi kapı arkalarından dinlemesi de var büyükanne. Birkaç gün önce Petenka kendisini suçüstü yakaladı..."

"Ah sizi haylaziar! Peki o ne yaptı?"

"Hiçbir şey. Ben: 'Babacığım kapı arkalarını dinlemek hoş bir şey değil sonra burnunuzu falan eziverirler!' dedim. O: 'Bana bir şey olmaz ahbap' dedi, 'ben bu işi hırsızlar gibi usulcacık yapıyorum.'"

"Geçen gün de, nineciğim, ağaçtan düşmüş bir elmayı alıp dolabına koymuştu, ben de gördüm yiyiverdim. Nasıl aradı elmasını, bütün uşakları nasıl sorguya çekti..."

"Allah Allah bu kadar cimri mi oldu?"

"Cimriliğinden değil... Ufak tefek şeylerle uğraşmayı seviyor. Ufak kâğıtları toplayıp saklıyor, dalından yere düşmüş, çürümüş meyveleri arıyor..."

"Sabah ayinlerini çalışma odasında yapar, sonra da bize birer parça kilise çöreği verir... Ama nasıl bayat... Taş gibi! Biz de bir gün kendisine bir şaka yaptık. Çörekleri koyduğu yeri öğrenip içlerini oyduk, sonra da tereyağıyla doldurduk!"

"Siz de az değilsiniz ha!.."

"Ertesi gün düştüğü şaşkınlığı gözünüzün önüne getirin! Tereyağlı kilise çöreği!.."

"Epey azarlamıştır herhalde sizi?"

"Yok bir şey olmadı... Yalnız bütün gün tükürüp durdu ve sürekli olarak 'reziller!..' diye söylendi. Ama tabii biz bunu hiç üzerimize alınmadık! Yalnız büyükanne, o sizden korkuyor!"

"Niye korkacakmış benden... Korkuluk muyum ben?"

"Korkuyor inanın... Ona lanet edersiniz diye korkuyor. En korktuğu şey, sizin kendisine lanet etmeniz!"

Arina Petrovna düşünceye dalıyor. Önce: Gerçekten de lanet etsem... diye düşünüyor. Lanet ediyorum sana!.. desem? Ama az sonra bu düşüncenin yerini çok daha önemli bir başkası alıyor: İyuduşka yukarıda ne yapıyor? Ne dolaplar çeviriyor? Kıvranıp duruyordur herhalde? Sonunda aklına bir buluş geliyor ve sevinçle:

"Volodya canım," diyor, "senin ayakların tezdir, usulca yukarı çık da orada ne konuştuklarını bir dinleyiver!"

"Zevkle nineciğim!"

Volodenka ayak uçlarına basarak yürüyor ve kapının ardında kayboluyor.

Arina Petrovna sorgulamasını Petenka'yla sürürüyor:

"Nereden aklınıza geldi bugün bize gelmek?"

"Ne zamandır hazırlanıp duruyorduk zaten büyükanneciğim ama bugün Ulituşka birini gönderip haberi ulaştırdı: Doktor çağırılmış buraya ve amcam bugün değilse bile en geç yarın ölecekmiş..."

"Peki miras-vasiyetname gibi şeyler de konuşuldu mu?"

"Büyükanneciğim, bizim evde bütün gün miras işleri konuşulur. Babam bu işlerin eskiden nasıl olduğunu anlatır... ta, dedemizden önceki zamanları, hatta Goryuşkina nineyi hatırlatır. Dediğine göre eğer Varvara Mihaylovra halamızın çocukları olmasaymış Goryuşkino çiftliği de bizim olacakmış! Hem halamız da o çocukları kimbilir kimden peydahlamış, ama başkala-

rını ayıplamak bize düşmezmiş! Bununla birlikte komşunun gözündeki çöpü görürmüşüz de, kendi gözümüzdeki merteği görmezmişiz... ya işte böyleymiş!"

"Vay anasını! Varvara hâlâ evliydi, bir şeyler olduysa bile kocası kapatıp gitmişti!"

"Goryuşkino'dan her geçişimizde bu hikâyeyi anlatmadan edemez. Dediğine göre Natalya Vladimirovna nine de Goryuşkino'dan getirilmiş, bu bakımdan da işe ne yandan bakarsan bak Goryuşkino'nun Golovlev soyuna ait olması gerekirmiş; oysa rahmetli babacığı kız kardeşine çeyiz olarak verivermiş! Dediğine göre Goryuşkino'nun kavunları da kavun olurmuş hani! Her biri yirmi funt çeken nah şöyle kavunlar!.."

"Yirmi funt mu? Bu kadarını hiç duymamıştım! Peki, Dubrovino için ne düşünüyor, neler söylüyor?"

"Buna benzer şeyler. Kavun-karpuz... Bomboş şeyler hep! Yalnız son günlerde sık sık, 'Ne dersiniz çocuklar, kardeşim Pavel'in parası çok mudur acaba?' diye sormaya başladı. Ta ne zaman her şeyi ince ince hesapladı, nineciğim: İpoteği kaldırmak için yatırılacak parayı, çiftliğin ne zaman vesayet kurulunun eline geçeceğini, borçlardan ne kadarının ödendiğini... Hatta bütün bu hesapları yaptığı kâğıtları bile gördük... gördük ve sakladık bile bu kâğıdı... Bu kâğıt yüzünden az kalsın çıldırıyordu! O kâğıdı masasına saklıyor, biz oradan alıp dolaba gizliyorduk; o dolaba kilitliyor, biz anahtar uydurup dolabı açıyor ve kilise çöreğinin içine tıkıştırıyorduk... Bir seferinde yıkanmak için banyoya girmişti, bir de ne görsün, kâğıt orada rafın üstünde durmuyor mu!.."

"Bayağı eğlenceliymiş sizin orası."

Bu sırada Volodenka dönüyor ve bütün gözler ona yöneliyor.

"Hiçbir şey duyulmuyor nineciğim," diyor fısıltıyla, "yalnız babam 'ağrısız, utançsız ve sakin' gibi bir şeyler söylüyor, amcam da ona 'git başımdan kan içici!' diye bağırıyor..."

"Vasiyetname konusunda bir şey duymadın mı?"

"Galiba öyle bir şeyden söz ediyorlardı ama tam anlayamadım... Babam kapıyı sıkıca örtmüştü ve onun vızıltısından başka bir ses duyulmuyordu. Sonra birden amcam, 'çekil git başımdan!' diye bağırdı; ben de çabucak kaçıp geldim."

Arina Petrovna dalgın dalgın:

"Hiç değilse şu öksüzlere bir şeyler..." diye mırıldanıyor.

"Babamın eline düşerlerse zırnık vermez, nineciğim," diyor Petenka "Hatta ben bizi bile mirasından mahrum edeceğini düşünüyorum."

"Mezara götürecek değil ya paralarını!"

"Öyle ama o yine de bir şeyler bulur! Geçenlerde papaz efendiyle konuşmalarını duydum: Bir Babil kulesi kuracak olsak, buna çok mu para gerekir peder?" diye soruyordu.

"Canım merakından sormuştur..."

"Yok büyükanneciğim, düşündüğü bir şey var. Babil kulesi yaptırmasa, Aynaroz Manastırı'na bağışlar paralarını ama yine bize koklatmaz!"

Volodenka merak içinde:

"Amcam ölünce babamın mülkleri çok mu büyüyecek, nineciğim?" diye soruyor.

"Kimin daha önce öleceğini Tanrı bilir!"

"Ama babam da biliyor galiba nineciğim. Çünkü demin buraya gelirken, Dubrovino çukurunun oralarda şapkasını eline alıp haç çıkardı ve Tanrı'ya şükür, yine kendi topraklarımızdayız!" dedi.

"Büyükanneciğim o, nereyi ne yapacağını şimdiden kararlaştırdı bile! Bir ormancık mı gördü; 'anlayanın elinde ne orman olur ama burası' diyor. Çayırlık mı gördü; 'aman Tanrım şu çayıra bakın, şu otlara bakın! Koca bir aygır deposu vardı burada bir zamanlar' diyor."

Arina Petrovna göğüs geçirip:

"Evet, evet... ormancık da, çayırlık da... hepsi sizin olacak yavrularım..." diyor. "Eyvah merdivenlerde bir gıcırtı duydum!"

"Aman yavaş ol büyükanneciğim! Bu, odur... Hırsız gibi kapının ardına sokulmuş içeriyi dinliyordur!"

Bir an herkes susuyor; ama korkuları boşa çıkıyor. Arina Petrovna göğüs geçirip, kendi kendine "ah çocuklar! çocuklar!" diye mırıldanıyor. "Çocuklar" gözlerini öksüzlere dikmişler yiyecek gibi bakıyorlar. Öksüzler, yürekleri kıskançlıkla kabarmış, susuyorlar.

Petenka:

"Kuzenlerim, siz hiç matmazel Lotar'ı gördünüz mü?" diye soruyor.

Aninka'yla Lyubinka birbirlerine, "Acaba bu soru tarihe mi yoksa coğrafyaya mı ait?" der gibi bakıyorlar.

"Ah, evet... Helen... onu te-pe-tak-lak, te-pe-tak-lak derken bir görseniz... Çok güzel!"

"Bugün doktor da burada habire bu te-pe-tak-lak şarkısını söylüyordu... İhtilal olacak diye korkmuşlardı!"

Arina Petrovna araya girerek:

"Nereden çıktı bu tiyatro gevezeliği?" diyor. "Onlar tiyatroya değil, manastıra gidecekler, dostum..."

Aninka:

"Büyükanneciğim, siz de bizi hep manastıra gömmek istersiniz," diye sızlanıyor.

"Siz de, kuzenim, manastıra gidiyormuş gibi yapıp, Petersburg'a geçiverirsiniz. Biz size orada her yeri gösteririz!"

Arina Petrona vaazını sürdürerek:

"Onların aklında eğlence falan değil, yalnızca ilahi düşünceler olmalı," diyor.

"Biz onları, büyükanneciğim, Sergey Manastırı denen çöle arabayla götürür, getiririz, eh, bu da ilahi bir şey olmaz mı!"

Bu sözler üzerine öksüzlerin gözleri parlıyor, burunlarının ucu kızarıyor.

Aninka:

"Sergey'de çok güzel ilahiler okuduklarını duyduk!" diye haykırıyor.

"Öyledir, kuzenim. 'Üç Kutsallığı Olan İlahi'yi öyle bir söyler ki, babam bile öylesini söyleyemez. Oradan da eğlencenin yirmi dört saat eksik olmadığı Podyaçeska'ya caddesine götürürdük sizi!"

"Ah, kuzenler, biz size her şeyi ama her şeyi öğretirdik! Petersburg'da sizin gibi bir sürü küçük hanım var: Hepsi de ökçelerini tıkırdata tıkırdata yürürler."

Arina Petrovna yeniden söze karışıyor:

"Kızlara öğretmek için buldukları şeye bakın hele şunların. Sanırsın öğretmen olmuşlar da bilim öğretecekler! Bırakın onları kendi hallerine, Tanrı aşkına. Pavel ölünce onları da alıp Hotkov'a gideceğim... Orada yaşayacağız."

Birden kapının ardından bir ses duyuluyor:

"İşiniz gücünüz böyle iğrenç şeyler konuşmak!"

Konuşmaya daldıkları için İyuduşka'nın bir hırsız gibi kendilerine yanaştığını hiçbiri duymuyor. İyuduşka gözleri yaşlı, başı önüne düşmüş, yüzü bembeyaz, ellerini göğsünde kavuşturmuş, dudaklarında kımıl kımıl dualar içeri giriyor, bir süre gözleriyle kutsal tasviri arıyor, bulunca bir an soluğunu tutarak tasvire bakıyor, sonra sevgili dostu anneciğini kucaklayarak:

"Ah, çok kötü anneciğim, çok kötü!" diye haykırıyor.

"Gerçekten çok kötü mü durumu?"

"Ah, hem de nasıl! Oysa hatırlarsınız, eskiden aslan gibiydi!"

"Aslan gibi mi? Böyle bir şeyi hiç hatırlamıyorum!"

"Ah, hayır, anneciğim, böyle konuşmayın! O her zaman... Askeri liseden mezun olduğu gün bugünkü gibi hatırımda: Çakı gibiydi... Geniş omuzlar, kan damlayan yanaklar... Evet, evet, öyleydi, canım anneciğim! Hepimizin yazgısı yüce Tanrı'nın iki dudağı arasında! Bugün sağlıklıyız, güçlüyüz, yaşamak, gülüp oynamak, tatlı şeyler yiyip içmek istiyoruz, ama yarın..."

Duygulanıp elini sallıyor.

"Konuştu mu? Tek kelime olsun bir şey söyledi mi?"

"Çok az canım, yalnızca iki kelime: 'Elveda kardeşim' dedi. Ah anneciğim, anneciğim, hissediyor, sonunun geldiğini hissediyor!.."

"Senin de göğsün öyle hırıldasaydı, sen de hissederdin canım!"

"Hayır, anneciğim, benim demek istediğim o değil. Sezgiden söz ediyorum ben, denildiğine göre sezgi insanlara özgüymüş ve bir insan öleceğini önceden bilirmiş. Ancak günahlılar böyle bir avuntudan da yoksun olurlarmış!"

"Peki, peki! 'Vasiyetname' konusunu hiç konuşmadınız mı?"

"Hayır anneciğim. O bir şeyler söylemek istedi ama ben hemen susturdum kendisini. Yok dedim, vasiyetname konusunu konuşmak yok! Gönlünden benim için ne koparsa, kabulümdür, hiçbir şey bırakmasan ben karşılıksız olarak yine dua ederim senin için! Ah, anneciğim nasıl yaşamak istediğini bir görseniz!"

"Herkes yaşamak ister."

"Hayır anneciğim, örneğin beni ele alalım: Yüce Yaradan şu anda yanına çağıracak olsa ben hazırım gitmeye!"

"Tanrı'ya ulaşabileceğini ne biliyorsun, ya şeytanın koynuna gidersen?"

Öğleye dek sürüp giden bu tür konuşmalar öğle yemeği boyunca ve öğleden sonra da kesilmiyor. Arina Petrovna öyle sabırsız ki, sandalyesinde bile doğru dürüst oturamıyor. İyuduşka vızıldayıp durdukça ona lanet etme düşüncesi de daha sık yokluyor kafasını: Yoksa... yoksa lanet etsem mi?.. İyuduşka annesinin ruhunda esen fırtınadan habersiz, ışıltılı gözlerle ona bakıp usul usul konuşuyor ve sevgili anneciğini nasıl boğulacak hallere düşürdüğünü bilmeden habire cırlayıp duruyor.

Arina Petrovna'ysa içinden, gitgide daha kararlı olarak "Lanet edeceğim! Lanet edeceğim! Lanet edeceğim!" diye tekrarlıyor.

***

Odalar günlük kokuyor, evin her köşesinden ilahiler yükseliyordu; kapı ardına kadar açılmıştı, ölüye son bir saygı göstermek isteyenler gelip gidiyordu. Yaşarken kimsenin değer vermediği Pavel Vladimiriç'e ölünce herkes acımaya başlamıştı. "Kimseleri incitmediği", "kimseye kötü bir söz söylemediği" "kimseye yan bakmadığı" hatırlanıp duruluyordu. Daha önce hep olumsuz bulunan bu nitelikler, şimdi birden olumlu bulunmaya başlanmış, böylece de cenaze törenlerinde edilmesi âdet olmuş birtakım boş sözlerden, lakırdı kırıntılarından "iyi yürekli bir efendi" tipi yaratılmıştı. Kimi, rahmetlinin saflığından yararlanarak vaktiyle ona kazık attığını hatırlayıp yazıklanıyordu: Kimin aklına gelirdi böyle tertemiz bir varlığın sonunun bu kadar çabuk geleceği! Onlarsa onun yüzyıllarca yaşayacağını sanmışlardı! Oysa o "insan" bugün yaşıyor olsaydı yine yapacaklarını yaparlardı ona: Hadi çocuklar davranın! Enayi kısmını soymamak günahtır!

Köylücüğün biri İyuduşka'ya üç ruble uzatarak:

"Buyurun," dedi "Rahmetli Pavel Vladimiriç'e borcumdu. Aramızda kâğıt falan imzalamamıştık!"

İyuduşka parayı aldı, köylüyü övdü ve bu paraları "sönmeyen kandil"e yağ almak için kullanacağını söyleyerek:

"Dostum, bunu sen de göreceksin, başkaları da görecek, rahmetlinin de ruhu şad olacak," dedi. "Belki o da senin için orada dua eder! Hiç beklemediğin bir anda bir de bakmışsın Tanrı sana kucağını açıvermiş!"

Herkesin ağız birliği etmişçesine rahmetlinin değerli yanlarını ortaya koymasında içten içe yapılan bir karşılaştırmanın da payı vardı. Kimse İyuduşka'yı sevmiyordu. Aldatılamayacak bir insan olmasından değildi bu; incir çekirdeğini doldurmayacak şeylerle uğraşır, insana yapışır, canından bezdirirdi. Pek az kişi ondan toprak kiralamaya cesaret edebilirdi; çünkü fazla sürülmüş bir karış toprak, fazla biçilmiş bir demet ekin ya da bir tek gün geciktirilmiş kira yüzünden hemen mahkemeye koşardı. Pek çok insanı mahkemelerde sürüm sürüm süründürmüş ama sonuçta kendisinin de eline bir şey geçmemişti (onun nasıl karaçalıcı, yok yere suçlayıcı olduğu herkesçe bilindiği için çoğu kez açtığı davalar dosyanın kapağı bile kaldırılmadan geri çevriliyordu); ama yine de mahkeme kırtasiyeleriyle uğraşmak, dava peşinde koşmak onunla iş yapanları canından bezdiriyordu. "Ev alma komşu al" demişler. Golovlev'li efendinin nasıl bir komşu olduğunu herkes çok iyi biliyordu. Mahkemede suçsuz bulunmanın da çok önemi yoktu, çünkü o adamı kendi şeytani mahkemesine sürükler orada perişan ederdi. Kötülük (kötülük de değil de, ahlaki uyuşmuşluk, donup kalmışlık, ahlaki kemikleşmişlik) bir de ikiyüzlülükle örtüldü mü nedensiz bir korku yaratır insanda; işte bu yüzden İyuduşka'nın yeni "komşu"ları (İyuduşka büyük bir sevecenlikle "komşucuklarım" diyordu onlara) avuçlarını birbirine yapıştırmış, gözlerini yukarı devirmiş, üzerinde siyah giysilerle tabutun yanında duran kan içicinin önünden geçtikçe, korkuyla yarı bellerine kadar eğilip selam veriyorlardı.

Ölü, henüz evdeydi, bu bakımdan ev halkı ayaklarının ucuna basarak dolaşıyor, yemek odasına bir göz atıp (tabut yemek

odasında, masanın üzerindeydi) başlarını sallıyor ve fısıldaşıyordu. İyuduşka kendini bitmiş, perişan olmuş göstermeye çalışıyor, koridorlarda ayaklarını sürüye sürüye dolaşıyor, "ölücüğün" yanına uğruyor, duygulanıyor, tabutun örtüsünü düzeltiyor, evdeki eşyayı sayıp mühürleyen komiserle konuşuyordu. Aninka'yla Lyubinka ise hem ağlıyor, hem de incecik sesleriyle papaz yardımcılarının okudukları ayin dualarına katılıyorlardı. Eldokuması siyah bezden entariler giymiş hizmetçi kadınlar, ağlamaktan kızarmış burunlarını önlüklerine siliyorlardı.

Pavel Vladimiriç ölür ölmez Arina Petrovna odasına çekilmiş, kapıyı da kilitlemişti. Ağlayacak vakti yoktu onun; hemen bir karar vermesi gerekiyordu. Dubrovino'da kalmayı aklından bile geçiremezdi... "Olacak şey değil"di bu! Bu durumda önünde bir tek yol kalıyordu: Pogorelka'ya, bir zamanlar saygısız kızı Anna Vladimirovna'nın önüne "pay" olarak atılan, öksüzlerin köyüne gitmek. Bu kararı verince kendini hafiflemiş duydu: Sanki birdenbire ve sonsuzcasına İyuduşka'nın baskısından kurtulmuştu. Oturup sakin sakin yüzde beş faizli tahvillerini saydı. Elinde kendine ait on beş bin, bir o kadar da öksüzler için biriktirdiği olmak üzere otuz bin rublelik bir sermaye vardı. Yine sakin bir şekilde, Pogorelko'daki evi eli yüzü düzgün bir hale getirmek için ne kadar harcaması gerektiğini hesapladı. Sonra hemen Pogorelko muhtarını çağırmaları için adam gönderdi, doğramacı tutulması, bir araba gönderilerek kendisinin ve öksüzlerin eşyalarının alınması ve üzeri kapalı özel arabasının hazırlanması için emirler verdi (burada Dubrovino'da *kendine ait, özel* bir arabası duruyordu; bu arabanın *kendine ait* olduğunu *kanıtlayabilirdi*) ve yolculuk için hazırlanmaya başladı. İçinde İyuduşka'ya karşı ne nefret, ne de sevgi vardı; yalnızca onunla şu ya da bu şekilde herhangi bir bağı olması kendisine tiksinç geliyordu. Yemeklerden bile pek az ve iştahsızca yemişti, çünkü şu anda bu yiyecekler Pavel'in değil, İyuduşka'nındı. Porfiri

Vladimiriç birkaç kez sevgili dostu anneciğiyle çene çalmak için yanına gelmek istediyse de (annesinin ayrılık hazırlıkları içinde olduğunu anlıyor, ama hiç haberi yokmuş gibi davranıyordu) Arina Petrovna bırakmadı.

"Git, dostum, git! Hiç vaktim yok!" diyordu.

Üç gün sonra yola çıkmak için Arina Petrovna'nın her şeyi hazırdı. Sabah ayini yapıldı, ilahiler söylendi ve Pavel Vladimiriç toprağa verildi. Gömülme sırasında her şey, İyuduşka'nın Dubrovino'ya geldiği gün Arina Petrovna'nın hayal ettiği gibi oldu. Gerçekten de, tam tabutun mezara indirildiği anda İyuduşka "Elveda kardeşim!" diye bağırdı ve Ulituşka'ya dönerek çabuk çabuk:

"Ballı buğday! Ballı buğdayı unutmayın! Masaya da temiz bir örtü serin... Evde de anacağız kardeşimi!" dedi.

Gelenek uyarınca ölünün toprağa verilmesinden hemen sonra düzenlenen öğle yemeğine üç papazla (biri başpapaz) bir diyakoz çağrılıydı. Zangoçlar için antrede ayrı bir masa kurulmuştu. Arina Petrovna ve öksüzler yemeğe yol giysileriyle geldiler, ama İyuduşka burada da hiçbir şey anlamamış gibi davrandı; başpapazdan yemek ve içkileri kutsamasını rica etti, sonra votkaya uzanıp bir kadeh kendine, bir kadeh de papazlara doldurdu ve duygulu bir sesle:

"Yeni ölünün sonsuz anısına!" dedi "Ah kardeşim, kardeşim! Bizi bırakıp gittin! Asıl sen yaşamalıydın! Kötü bir kardeşsin sen! Evet, kötü!"

Bunları söyledikten sonra haç çıkardı ve kadehini başına dikti; bir daha haç çıkardı, ağzına bir parça havyar attı; sonra bir daha haç çıkardı, bu kez balığın tadına baktı.

Bu arada başpapaza:

"Yiyin peder, yiyin" diyordu. "Rahmetli kardeşimin kilerinden bunlar! Rahmetli yiyip içmeyi severdi! Güzel yemeklerden

hoşlandığı kadar 'belki bundan da çok,' başkalarını ağırlamayı severdi! Ah kardeşim, ah kardeşim! Bizi bırakıp gittin! Kötü bir kardeşsin sen! Evet, kötü!"

Kısacası kendini zırvalarına gene öyle kaptırmıştı ki, sevgili dostu anneciğini bile unutmuştu. Tam mantarı kaşıklamaya girişmişti ki birden annesini hatırladı; bir kaşık dolusu kızıl mantarı ağzına götürmek üzereyken:

"Ah, anneciğim canım benim" diye telaşla atıldı. "Ne kadar salağım! Tıkınıp duruyorum! Ah, ne günah! Anneciğim! Mezelerden! Şu kızıl mantardan! Dubrovino'nun kızıl mantarı! Ünlüdür!"

Ama Arina Petrovna sessizce başını sallamakla yetindi.

Sanki ilgiyle bir şeyler dinliyordu, sanki gözünün önünde bir ışık seli akıyordu; gençliğinden beri oynanmasına alıştığı ve kendisinin de katıldığı bu güldürü ona birden ilk kez izlediği yeni bir oyun gibi görünmüştü.

Yemek akrabaca tartışmalarla başladı. İyuduşka annesinin ev sahibi yerinde oturmasını diretiyor, Arina Petrovna'ysa kabul etmiyordu.

"Hayır! Burada ev sahibi sensin, canın nereye isterse otur!" diyordu kuru bir sesle.

İyuduşka ise itiraz ediyor:

"Hayır, anneciğim, ev sahibi sizsiniz!" diyordu. "Her yerde ev sahibi sizsiniz! Golovlevo'da da Dubrovino'da da... Her yerde!"

"Hayır, olamaz! Geç otur yerine! Tanrı bana nerede ev sahibi olmamı nasip ederse, orada otururum ev sahibi köşesine. Buranın efendisi sensin geç otur köşene!"

İyuduşka duygulanarak:

"Bakın ne yapalım," dedi. "Ev sahibi köşesini boş bırakalım... Sanki kardeşim de görünmeden aramızda bulunuyormuş gibi... O ev sahibi olsun, biz de onun konukları!"

Öyle yaptılar. Çorbalar dağıtılırken İyuduşka uygun bir konu seçip papazlarla konuşmaya başladı, ama daha çok papaza bakarak konuşuyordu:

"Bugün" dedi, "pek çok insan, ruhun ölmezliğine inanmıyor, ama ben inanıyorum!"

Başpapaz:

"Umutlarını yitirmiş birtakım insanlar olsa gerek bunlar," dedi.

"Hayır, umut meselesi değil bu, böyle bir bilim varmış... Sözde insan kendi kendine... yaşıyor ve derken bir gün birden ölüveriyor!"

"Günümüzde de amma bollaştı bu bilimler! Biraz eksiltseler şunları! Bilime inanıyorlar, ama Tanrı'ya inandıkları yok! Köylüler bile.. bilgin olmaya sıvandılar!"

"Çok haklısınız, muhterem peder! Onlar da bilgin olmak istiyorlar! Şu benim Naglovo'luları alalım: Yiyecek ekmekleri yok, geçenlerde toplanıp okul açmak için karar almışlar... Bilginler!"

"Bugün, maşallah, her şey için bir bilim çıkarttılar: Yağmur için bilim, güneşli hava için bilim.. Oysa eskiden nasıldı: Topluca duaya çıkılır, Tanrı'ya yakarılır; Tanrı da kendisinden ne isteniyorsa verirdi: Güneşli hava istersen güneşli hava, yağmur istersen 'Tanrı'nın yağmuru yok değil ki!' yağmur... Tanrı'da her şey herkese yetecek kadar vardır. Ama ne zamandır ki bilimle yaşanılır oldu, her şey tersine döndü, her şey zamansız olmaya başladı. Ekin ekmeye dursun, havalar kurak gider, harmanı kaldırayım dersin, yağmurdan gözünü açamazsın!"

"Sözleriniz kutsal gerçekler gibi, muhterem peder! Eskiden Tanrı'ya daha çok ibadet edilir, toprak da daha çok verirdi. Ürün dersen bugünkü gibi bire dört, bire beş falan değil, bire yüzdü... Anneciğim de hatırlar herhalde?.." İyuduşka annesini konuşmaya çekebilmek için ona döndü: "Hatırlıyor musunuz anneciğim?"

Arina Petrovna soğuk soğuk:

"Bizim taraflarda böyle bir şey olduğunu duymadım..." dedi. "Belki senin dediğin kutsal topraklar içindir.. Oralarda gerçekten de böyle olduğu söylenir..."

İyuduşka annesinin söylediklerini geçiştirerek:

"Evet, evet..." dedi. "Tanrı'yı tanımazlar, ruhun ölümsüzlüğüne inanmazlar, ama tıkınmaya gelince, Tanrı nazardan saklasın!.."

Muhterem peder tabağına börek almak için cüppesinin yenini sıvarken:

"Ne güzel söylediniz!" dedi. "Tek bildikleri şey yiyip içmek!"

Herkes çorbaya girişti. Bir süre yalnız çorba kâsesine dalan kaşıkların sesiyle muhterem pederlerin sıcak çorbayı üfleme sesleri duyuldu.

İyuduşka bir ara elinde kaşığıyla durarak:

"Katoliklere gelince," dedi, "evet, ruhun ölümsüzlüğünü inkâr etmiyorlar, ama yine de öldükten sonra ruhun doğrudan doğruya cennete ya da cehenneme değil, bir süre için ikisi arasında bir yerlere gittiğini ileri sürüyorlar..."

"Bu da saçma bir şey!"

"Yalnız, peder, bilmem ki size nasıl anlatsam..." İyuduşka düşünceye dalmış gibiydi. "Konuya bir de şu noktadan bakacak olursak..."

"Boş şeyler bunlar, konuşmaya bile değmez! Ne diyor kutsal kitabımız: Acılarla dolu karanlık bir yer ve erinçle dolu aydınlık bir yer... Hani 'ara yer' burada? Nerden çıkartıyorlar bunları?"

Besbelli İyuduşka bu düşünceye pek katılmıyordu; tam itiraz etmek üzereydi ki, bu konudan sıkılmaya başlıyan Arina Petrovna:

"Yemeğini yesene sen!" dedi. "İlahiyat bilgini kesildin başımıza! Bak çorban soğudu gitti..." Sonra konuyu değiştirmek için papaza dönerek: "Çavdarlarınızı kaldırabildiniz mi peder?" dedi.

"Kaldırdım, efenim.. bu yıl çavdarlar iyi verdi, ama yazlık ekin yüzümüzü pek güldürmeyecek gibi!.. Hele yulaflar, başak tutmadan birbirine karışmaya başladı. Tanesinden geçtik, sapından, samanından bile yararlanamayacağız..."

Arina Petrovna, tabağının dibinde kalan çorbayı kaşığıyla sıyıran İyuduşka'ya bakıp göğüs geçirerek:

"Yulaflardan bu yıl herkes yakınıyor," dedi.

İkinci yemek olarak bezelyeli jambon getirildiğini gören İyuduşka, bunu deminki konuya dönmek için bir fırsat bilerek:

"İşte Yahudiler bu yemeği yemezler," dedi.

Muhterem peder:

"Yahudiler murdar insanlardır," dedi. "Kendilerine domuz kulağı gösterildi mi kızmalarının nedeni de budur."

"Yalnız, peder, Tatarlar da yemezler domuzu... Bunun bir nedeni olsa gerek..."

"Nedeni mi? Tatarlar da murdardırlar! İşte nedeni!"

"Biz at eti yemeyiz, Tatarlarsa domuz etinden iğrenirler. Dediklerine göre Paris'te kuşatma* sırasında fare yiyorlarmış."

"Boş verin onları, onlar Fransız!"

Yemek böylece sürüp gidiyordu. Kremalı havuzbalığı mı getirildi sofraya, İyuduşka açıklıyordu:

"Buyrun, muhterem peder! Çok özel bir havuzbalığıdır bu, rahmetli kardeşim çok severdi!"

Kuşkonmaz mı getirildi:

"Şu kuşkonmaza bakın hele! Petersburg'da kuşkonmazın böylesini ancak bir gümüş rublecik ödeyerek alabilirsiniz. Rahmetli kardeşim, kendi eliyle yetiştirirdi bunları! Bakın şuna, nasıl da kalın!"

---

* Paris'in 1870 yılında Prusya ordularınca kuşatılması (Ç.N.).

Arina Petrovna'nın içi daralıyordu: Bir saat geçtiği halde yemeğin daha yarısına gelinmemişti. İyuduşka bile bile ağırdan alıyor gibiydi: Bir lokma yiyor, sonra bıçağını çatalını bırakıp bir araba gevezelik ediyor, sonra yine bir lokma yiyip, yine gevezeliğe duruyordu. Arina Petrovna bu yemek yiyiş yüzünden eskiden kendisine ne çok bağırırdı: "Yesene yemeğini şeytan! Tanrı affetsin..." Annesinin bu uyarılarını unutmuş gibiydi İyuduşka. Ya da, belki de, unutmamıştı da, inadına böyle yapıyordu; öç almak için. Belki bilinçli bir öç alma değildi bu, yaradılışı böyleydi; yılan gibi sinsi, sokucu bir yapısı olduğundan böyle yapıyordu. Sonunda sıcak etler de geldi. Diyakoz herkesi ayağa kaldırıp da tam "ölünün ruhuna dua"ya başladığı anda, koridor yönünden duayı bozan birtakım gürültüler duyuldu.

Porfiri Vladimiriç:

"Ne oluyor orda, meyhanede mi sandınız kendinizi?" diye bağırdı.

Arina Petrovna:

"Lütfen bağırma, benim sandıklarımı taşıyorlar!" dedi, sonra da alaylı alaylı: "Gözden geçirmeyecek misin sandıkları?" diye ekledi.

Herkes sustu, yüzünde renk diye bir şey kalmayan İyuduşka bile ne diyeceğini şaşırmıştı. Yine de, annesinin bu tatsız çıkışının yarattığı gergin havayı dağıtmak için hemen bir şeyler söylemesi gerektiğini akıl etti ve muhterem pedere dönerek:

"Örneğin, alalım şu yaban horozlarını..." dedi. "Rusya'da bu kadar bol olmasına karşılık, başka ülkelerde..."

Arina Petrovna onun sözünü keserek:

"Tanrı aşkına ye, bitir şu yemeğini!" dedi. "Bizim daha 25 verstlik yolumuz var, karanlık basmadan ulaşalım yerimize... Petenka, canım, koş da tatlıyı getirmelerini söyle!"

Birkaç dakika süren bir sessizlik oldu. Porfiri Vladimiriç tabağında kalan yaban horozunu çabucak bitirdi. Yüzü bembeyaz

olmuştu, dudakları titriyor, bacaklarını masanın altında sinirli sinirli titreterek ayaklarıyla döşemeye vuruyordu.

Sonunda:

"Kırıyorsunuz beni, sevgili dostum anneciğim, hem de çok kırıyorsunuz!" dedi. Bunları annesinin yüzüne bakmadan söylemişti.

"Seni kırmak kimin haddine düşmüş! Hem ne yaptım ki seni 'çok' kırdım?"

"Çok, çok kırıldım!... Öyle böyle değil, bayağı kırıldım! Böyle bir anda kalkıp gitmek! Şurada ne güzel oturup duruyordunuz... birden... Üstelik yok sandıkları gözden geçirmeler, yok bilmem neler... Çok kırıldım!"

"Gerçekten her şeyi bilmek istiyorsan, sana açıklayabilirim. Oğlum Pavel sağken oturuyordum ben burada. Pavel öldü, ben de gidiyorum. Sandıklara gelince, nasılsa Ulitka senin emrinle ne zamandır gözleyip duruyordu beni. Birinin ardına gizlenip yılan gibi oradan tıslamaktansa, annene açıkça kendisinden kuşkulandığını söyleyebilirdin."

İyuduşka:

"Anneciğim! Dostum! Ama siz... ben..." diye inleyecek oldu. Ama Arina Petrovna onun sözünü keserek:

"Tamam!" dedi. "Ben diyeceğimi dedim!"

"İyi ama, dostum, ben nasıl..."

"Tamam, dedim ya! Ben diyeceğimi dedim, sen de kes artık! Tanrı aşkına bırak da kavgasız gürültüsüz ayrılayım şuradan! Araba hazır herhalde?"

Gerçekten de avludan çıngırak sesleri geliyordu; ardından da dış merdivenlere yanaşan bir araba sesi duyuldu. Arina Petrovna masadan kalktı, ötekiler de onu izlediler.

"Şurda bir dakikacık dinlenelim, sonra yola koyuluruz," dedi Arina Petrovna; hep birlikte konuk odasına geçtiler.

Oturuyorlar ve hiç konuşmuyorlardı. Bu süre içinde İyuduşka kendini iyice toparlamıştı. Annesinin gözlerine suçlu bir köpek uysallığıyla bakarak:

"Burada, Dubrovino'da oturabilirdiniz, anneciğim," dedi. "Bakın, ne güzel buraları!.."

"Hayır, dostum, yeter bu kadar! Tam ayrılacağım sırada sana tatsız şeyler söylemek istemem... Burada kalamam artık! Nasıl kalayım! Muhterem peder, dua edelim!"

Herkes kalktı, dua edildi; sonra Arina Petrovna tek tek herkesi öptü, akrabaca kutsadı ve ağır adımlarla kapıya yöneldi. Porfiri Vladimiriç tüm ev halkının önünde onu dış kapıya kadar geçirdi, ama orada, merdivenlerin önünde tarantası* görünce içindeki şeytan kıpırdadı ve kafasından şimşek gibi "Bu araba kardeşçiğimin değil miydi?" düşüncesi geçti.

Bir yandan annesinin binmesine yardım ederken, bir yandan da arabayı gözucuyla süzerek:

"Yine görüşeceğiz, değil mi, aziz dostum?" dedi.

"Kısmetse görüşürüz, niye görüşmeyelim!"

"Ah, anneciğim, anneciğim! Vallahi çok yaramazsınız! Emredin, geri götürsünler şu arabayı sundurmaya, siz de eski yuvanızda... Tanrı'nın izniyle... Vallahi doğru söylüyorum!"

Arina Petrovna onun bu yılışmalarına hiç karşılık vermedi, arabaya iyice yerleşti, hatta haç bile çıkardı, ama nedense öksüzler ağırdan alıp duruyorlardı.

Bu arada İyuduşka gözlerini arabadan ayıramıyordu. Sonunda dayanamadı:

"Tarantas ne olacak, anneciğim? Siz mi gönderirsiniz, yoksa ben mi birini yollayıp aldırayım?"

Arina Petrovna öfkeden tirtir titreyerek:

---

* Dört tekerlekli uzunca bir tür araba (Ç.N.).

"Tarantas benim!" diye bağırdı; öyle acı bir haykırıştı ki bu herkes bir tuhaf oldu, utandı. "Benim! Benim! Benim! Tarantas benim. Ben onu... Kanıtlarım var... benim olduğunu söyleyecek tanıklarım var! Bana bunu da yapacaktın ha!.. Öyleyse ben de seni... Neyse biraz daha bekleyeyim... Bakalım daha neler göreceğim senden! Hadi çocuklar! Daha çok mu işiniz?"

"İnsaf edin anneciğim! Ben... şey için değil... Yani tarantas Dubrovino'ya ait olsa bile..."

"Benim dedim ya! Benim bu tarantas, Dubrovino'nun değil! Beni duyuyor musun?

"Peki, anneciğim, bir şey demedik... Unutmayın bizi... sık sık uğrayın... resmiyete falan boş verin... siz bize, biz size... akrabaca!"

Kendini zor tutan Arina Petrovna:

"Bindiniz mi çocuklar? Hadi bakalım arabacı!" diye bağırdı.

Araba hareket etti ve hafif bir tırısla yola koyuldu. İyuduşka merdivenlerde durmuş mendil sallıyordu; iyice uzaklaşan araba gözden yitmek üzereyken bir kez daha:

"Unutmayın!" diye bağırdı "Geligeliverin!.. Akrabaca! Biz size, siz bize... akrabaca!"

BİLANÇO

Kendisini başkasının sofrasında "fazladan bir kaşık" gibi duyabileceği Arina Petrovna'nın kırk yıl dursa aklına gelmezdi, ama işte bu an birdenbire gelip çattı, hem de onun yaşamında ilk kez olarak bedence ve ruhça çöktüğüne inandığı bir sırada. Zaten "bu an" hep birdenbire gelir; aslında insan nicedir güçten düşmüştür, ama kendini zorlayarak da olsa ayakta durabilmeyi başarmaktadır; derken nerden geldiği kestirilemeyen son bir darbeyle boylu boyunca yıkılıverir. Bu darbenin gelişini sezmek, onu önlemek zordur; yapılacak tek şey ona sessizce boyun eğmektir, çünkü kısa süre öncesine kadar sımsıkı ayakta duran insanı tam anlamıyla yıkıntıya çeviren bir darbedir bu.

İyuduşka'dan kopup Dubrovino'ya yerleştiğinde de ağırdı Arina Petrovna'nın durumu, ama o zaman hiç değilse oğlu Pavel'in bu baskısından hoşnut kalmamakla birlikte fazla bir boğazdan yüksünmeyecek kadar varlıklı olduğunu biliyordu. Şimdiyse çok farklı bir durum söz konusuydu: Her "lokma"nın sa-

yıldığı bir çiftliğin başındaydı artık ve kendisi bütün yaşamı köyde, köylülerin arasında geçmiş bir kişi olarak bu "lokma"nın değerini, zaten kıt kanaat geçinilen bir ortamda "fazladan gelen kaşığın" nasıl büyük bir yükü de beraberinde getireceğini çok iyi biliyordu.

Yine de Pogorelko'daki ilk günlerinde çiftlik işletmeciliğine ilişkin eski bilgilerini de kullanarak yeni yerine yerleşmek için büyük bir çaba gösterdi. Ama Pogorelko'nun işleri önemli bir sonuç sağlanmasına karşın çok yorucuydu, her an gözünü dört açması gerekiyordu; başlangıçtaki coşkunlukla üç kuruşu beş kuruş beş kuruşu on kuruş yapabileceğini, artık bu kadarcık bir şeyin de insanda bilgelik gerektirmeyeceğini düşündüyse de, kısa sürede yanıldığını anladı. Gerçekten de bilge olmaya gerek yoktu, ama kendisinde de ne eski coşku, ne de eski güç kalmıştı. Üstelik mevsimin güz olmasına, yani işlerin en civcivli dönemi olmasına karşın havaların hiç de iyi gitmemesi, onun bütün didinmelerini boşa çıkarıyordu.

Evden dışarı adım atmasına bile engel olan yaşlılık güçsüzlüğü gelip çattı. İnsanı kaderci bir tembelliğe mahkûm eden uzun, hüzünlü güz geceleri başladı, kadıncağız ne kadar çalıştı çabaladıysa da dişe dokunur bir şey elde edemedi.

Öte yandan öksüzlerin de keyiflerinin yerinde olmadığını fark etmemek elde değildi. Başları hep önlerinde, üzgün, suskun duruyorlardı. Geleceğe ilişkin bulanık birtakım tasarılar onları heyecanlandırıyordu; bu tasarılarda çalışma ve eğlenceli bir yaşam sürme hayalleri birbirine karışmış olarak yer alıyordu (kuşkusuz pek masumca eğlencelerdi hayal ettikleri). Bunlar arasında, okuyup bitirdikleri enstitüye ilişkin anılar; arada bir okudukları, işlerinde başarılı olmuş insanlara ilişkin kitaplardan edinilmiş fikirler ve enstitüdeyken kurdukları ilişkinlerden herhangi birine tutunarak insan yaşamında erişilebilecek en göz kamaştırıcı noktalara tırmanabilme umudu (ürkekçe bir umut)

da vardı. Ancak şu lanet olası Pogorelko'dan çekip gitmek, bütün bu bulanık düşünceler arasında hiçbir bulanıklığı, belirsizliği olmayan çok açık, kesin bir düşünceydi ve onların yüreklerini asıl sızlatan da buydu. Pırıl pırıl bir günün sabahında Aninka ve Lyubinka büyükannelerine Pogorelko'da daha fazla kalamayacaklarını ve kalmak istemediklerini açıkladılar. Buradaki yaşam hiçbir şeye benzemiyordu, gördükleri tek kişi papazdı ve o da nedense her karşılaşmalarında kandillerini kendi elleriyle söndüren bakirelerden söz ediyor ve böyle davranmanın "doğru olmadığını" söylüyordu. Kızların konuşmaları sertti çünkü büyükannelerinden korkuyorlardı, onun çok öfkeleneceğini ve kendilerine şiddetle karşı çıkacağını hesaplayarak ona göre hazırlanmışlardı. Ama Arina Petrovna'nın kızıp köpürmek şurda dursun, güçten düşmüş tüm yaşlıların pek meraklı oldukları o yararsız öğütlere bile başvurmadığını görerek çok şaşırdılar. Heyhat! Bir zamanlar kendine duyduğu büyük güvenle "Hotkov'a gider, toruncuklarımı da yanıma alırım" diyen zorlu kadın değildi bu artık. Yalnız yaşlılığın verdiği güçsüzlükle oluşmuş bir değişiklik değildi bu: Daha güzel, daha doğru bir şeyleri anlamaya başlamış olmanın da payı vardı bunda. Yediği son darbeler onu yalnızca uslandırmakla kalmamış, aynı zamanda düşünce ufkunun herhalde o ana kadar kendisince de bilinmeyen bazı yönlerini de aydınlatmıştı. O, her insanda uzun süre uyku durumunda bulunan ancak bir kez uyandılar mı da insanı, yıllardır umutsuz karanlıkların belirmesini gizlediği sevinç verici bir ışığa doğru karşı konulmaz bir biçimde sürükleyen belirli birtakım eğilimler bulunduğunu anlamıştı. Böyle bir eğilimin varlığını, haklılığını bir kez kabul ettikten sonra da kendinde ona karşı koyacak gücü bulamıyordu. Aslında torunlarını niyetlerinden vazgeçirmek için az uğraşmadı, ama kendisinin de inanmadığı güçsüz birtakım gerekçelerdi sıralayabildikleri. Onları bekleyen gelecekten kaygı duyuyor, yüksek sos-

yetede tanıdıklarının olmaması bu kaygısını daha da artırıyordu ama aynı zamanda bu ayrılığın zorunluluğunu ve kaçınılmazlığını da içinde duyuyordu. "Ne olacaklar?" sorusu büyük bir inatçılıkla her an karşısına dikiliyordu. Ama böylesi sorularla, hatta bundan daha korkunçlarıyla özgürlüklerine doğru atılanları durdurmak olası değildi. Kızlarınsa üzerinde durdukları tek şey buydu: Pogorelko'dan nasıl kurtulacakları? Gerçekten de birkaç kez ikirciklendikten, büyükannelerinin gönlünü etmek için hareket tarihlerini birkaç kez erteledikten sonra, günün birinde çekip gittiler.

Öksüzlerin de gitmesiyle Pogolerko'daki ev kaskatı bir sessizliğe gömüldü. Arina Petrovna eskiden de sık sık içdünyasına gömülürdü, ama yakınında bir insan soluğu duymak onun için bir avunç olurdu. Torunlarını geçirdikten sonra hayatında belki de ilk kez olarak varlığından bir şeylerin koptuğunu ve birdenbire önünde anlamsız bir boşluktan başka bir şey kalmamacasına sonsuz bir özgürlüğe kavuştuğunu duydu. Bu boşluğu kendi gözünden gizleyebilmek için konuk odalarıyla öksüzlerin dairesinin kapatılmasını emretti ("odun da daha az gider böylece"), kendisi için de yalnızca iki oda ayırdı: Bunlardan biri kutsal tasvirlerin bulunduğu dua odası, öteki de yatak odasıydı. Bu odayı aynı zamanda yemek ve çalışma odası olarak da kullanıyordu. Tutum olsun diye hizmetçileri de savdı ve yanında yalnızca, ayaklarını güçlükle sürüyen yaşlı kilerci Afimuşka'yla, çamaşır ve yemek işleri için asker dulu, tek gözlü Markovna'yı alıkoydu. Ama alınan bütün bu önlemlerin yararı pek az oldu: İçindeki boşluk duygusu, alıkoyduğu o iki odada da bırakmadı yakasını. Hiçbir umut ışığı taşımayan kaskatı bir yalnızlık ve usanç verici bir aylaklıkla "bu iki zorlu düşmanla" birlikte geçirmek zorunda kaldı ömrünün son günlerini. Bunu maddi ve manevi yıkıntının izlemesi çok sürmedi; üstelik aylak bir yaşam sürüyor olması bu yıkıntıyı daha da büyük boyutlara ulaştırdı.

Konfordan, çiftlik çalışmalarından ve akıl için besin olacak her türlü malzemeden yoksun köy yaşamlarına özgü tekdüze günler olanca can sıkıcılığıyla birbirini izliyordu. Arina Petrovna'nın çiftlik işleriyle uğraşmasına engel olan dışsal nedenlerin yanı sıra, hayatının son günlerinde üç beş kuruş için koşuşturmayı iğrenç bulmak gibi içsel nedenleri de vardı. Koşuşturup durmasını haklı gösterecek bir amacı olsa belki bu tiksintiyi yenebilirdi, ama işte asıl olmayan şey buydu. Herkes ondan bıkmış, o da herkesten, her şeyden... Eski dur-durak bilmez koşuşturmaların yerini birdenbire uyurgezercesine bir aylaklık almıştı: Öyle bir aylaklık ki, onun iradesini yerle bir etmekle kalmıyor, aynı zamanda birkaç ay önce hayalinden bile geçiremeyeceği birtakım eğilimler de uyandırıyordu içinde. Kimsenin yaşlı demeye cesaret edemeyeceği bu sağlam yapılı zorlu kadın, ne geçmişi, ne geleceği olan, yaşadığı andan başka hiçbir şey duyumsamayan bir yıkıntıya dönüşmüştü.

Gündüzleri çoğu zaman uyukluyordu. Üzerine yağlı iskambil kâğıtları açılmış masanın önündeki koltuğa oturup uyuklardı. Sonra titreyerek uyanır, bakışlarını pencereye yöneltir ve bilinçli hiçbir şey düşünmeden sınırsızca uzayıp giden engine dalardı. Pogorelka'daki evin iç karartıcı bir görünüşü vardı. Ne bir bahçe, ne bir ağaç gölgesi, ne en ufak bir konfor belirtisi... bozkırın ortasında sap gibi duran bir evdi bu. Önünde bir çiçeklik bile yoktu. Üzerine bir ağırlık çökmüş gibi basık, yılların kararttığı tek katlı bir evdi; arkasında da kendi gibi perişan birkaç kulübe vardı. Dört bir yanında uçsuz bucaksız tarlalar uzanıyordu; küçücük olsun bir orman parçacığı yoktu bu manzara içinde. Ama bu yoksul doğa, çocukluğundan beri tüm yaşamını hemen hiç ayrılmamacasına köyde geçiren Arina Petrovna'da bezginlik uyandırmak şurda dursun, kalbinde sıcaklığını hâlâ koruyan birtakım duygularını okşuyor, birtakım duygu artıklarını uyandırıyordu. Bakışları içgüdüsel olarak tüm varlığıyla

bağlandığı bu çıplak tarlaları arayıp duruyordu. Gözlerini tarlaların derinliklerine dikiyor, ufukta kara noktacıklar gibi görünen yağmurdan ıslanmış köy evlerine, köylerin beyaz badanalı kiliselerine, güneş ışınları arasında nazlı nazlı süzülen bulutların tarlalara düşen gölgelerine ve iki tarla arasındaki sınır çizgisinde yürüyen ama ona donup kalmışçasına kıpırtısız görünen tanımadığı bir köylüye bakıp duruyordu. Yalnız, bu sırada hiçbir şey düşünmüyordu, daha doğrusu düşünceleri öylesine darmadağınık oluyordu ki, bunları kısacık bir süre için bile olsa bir şey üzerinde toplayamıyordu. Yaşlılık uyuklaması bir kulak uğultusu gibi yeniden başlayana ve tarlalar, evler, kiliseler, uzakta yürüyen köylüler içinde yitene dek o bu manzaraya bakıp duruyordu.

Anılarına daldığı da oluyordu. Ama birbirleriyle ilintisiz, kopuk kopuk anılırdı bunlar. Dikkati, bunların biri üzerinde bile doğru dürüst duramıyor, bir anıdan ötekine atlayıp duruyordu. Ama yine de bazen belleğinde canlanan kimi hatıralar onu şaşkınlığa düşürüyordu. Ancak bunlar sevinç verici şeyler değil, -sevinçten yana geçmişi öyle yoksuldu ki!- katlanılması güç, acı birtakım aşağılanmalardı. O zaman içinde sanki bir ateş yanmaya başlıyor, kalbi acıyla burkuluyor ve gözlerine yaşlar hücum ediyordu. Elden ayaktan kesilmiş güçsüz yaşlılar gibi acı acı ağlıyordu. Ancak gözyaşları akarken zihni bilinçsiz çalışmasını sürdürüyor ve onu kendisi de hiç farkında olmadan böylesine kederlendiren konudan uzaklaştırıyordu; o kadar ki, yaşlı kadın birkaç dakika sonra kendi kendine "Acaba bana ne oldu?" diye sormaya başlıyordu.

Yaşayışı, yaşama doğrudan doğruya katılmaya benzemiyordu pek; sanki bu yıkıntıda toplanıp çıkarılması, hesabının görülmesi gereken birtakım eksik kalmış şeyler vardı da onları tamamlamak için yaşıyordu . Öyle de olsa, bu yarı uyuşuk yaşamın sürebilmesi için gerekli yaşamsal hareketleri yaptıracak birtakım dürtüler vardı ve yaşam akıp giderken ondaki bu dürtüleri de harekete geçiriyordu.

Gündüzler iyi kötü bilinçdışı uyuklamalarla geçiyordu, ama geceler dayanılacak gibi değildi. Arina Petrovna geceden çok korkardı. Hırsızlardan, hayaletlerden ve şeytandan korkardı; bu korku onun yaşamının ve yetiştiriliş biçiminin bir sonucuydu. Bütün bunlara karşı korunması ise çok zayıftı, çünkü yukarıda kısaca sözünü ettiğimiz ahı gitmiş vahı kalmış hizmetçilerin dışında Pogorelka'nın gece kadrosunu bir tek kişi oluşturuyordu, o da ayda iki ruble karşılığında geceleri efendilerin çiftliğini beklemek için köyden gelen ve belirli saatlerde dışarıda asılı duran dökme demirden levhaya birkaç kez vurmanın dışında hep sundurmada uyuklayıp duran topal Fedsyuşka'ydı. Gerçi ahırların bulunduğu yanda birkaç hizmetçi ve uşak daha vardı, ama bunlar kırk elli metre kadar uzaktaydılar ve oradan birini çağırmak pek kolay değildi.

Uykusuz geçen köy gecelerine katlanmak kolay değildir. Saat dokuz, hadi bilemediniz on oldu mu, yaşam durur, insanın içine korku salan kaskatı bir sessizlik başlar. Yapılacak bir şey yoktur, mumlara da acındığından ister istemez yatağa girilir.

İşte Afimuşka da sofradan semaveri kaldırır kaldırmaz, kölelik günlerinden kalma alışkanlıkla hanımefendinin oda kapısının hemen önüne bir keçe serdi, biraz kaşınıp esnedikten sonra keçenin üsütüne kıvrılıp derin bir uykuya daldı. Markovna'ysa hizmetçiler odasında bir süre daha homurdanarak dolaştı, birilerine sövüp saydı, ama işte sonunda o da sustu ve bir dakika bile geçmeden horlamalı ve sayıklamalı bir uykuya daldı. Bekçi, ben buralardayım, der gibi demir levhaya birkaç kez vurup uzunca sürecek bir sessizliğe gömüldü. Arina Petrovna'ysa iyice yanmış bir mumum ışığında oturmuş fal açarak uykusunu dağıtmaya çalışıyor; ama daha kâğıtları masanın üstüne yaymaya başlar başlamaz uykunun bastırdığını duyuyor. "Aman ha, bu uyku sersemliğiyle yangın falan çıkarırsın sonra!" diye söylenerek yatağına yöneliyor. Ancak kuştüyü yatağına girer girmez başka

bir dertle karşılaşıyor: Akşam boyunca üzerine çöken ağır uyku birdenbire yitip gidiyor. Hava deliklerinden bastıran sıcak hava yetmezmiş gibi bir de kuştüyü yatağın sıcaklığı havayı tümden katlanılmaz hale sokuyor. Arina Petrovna yatakta bir o yana bir bu yana dönüyor, birilerini çağırmak istiyor ama çağrısına kimselerin karşılık vermeyeceğini biliyor. Gizemli bir sessizlik var her yanda, yine dikkat kesilmiş bir kulak bir yığın ses duyabilir bu sessizlikte. İşte şurada bir şey çarptı, işte ötede bir uğultu, işte sanki koridordan biri geçti, işte odada bir esinti, hatta yüzünü okşar gibi oldu. Kutsal tasvirlerin önünde bir kandil yanıyor ve ışığıyla odadaki tüm eşyalara gerçek dışı şekiller veriyor, sanki bunlar gerçek eşyalar değil de, gerçeklerinin gölgeleri. Bu şekilleri ve gölgeleri birbirine karıştıran aldatıcı ışığa, kapısı yarı açık duran bitişik odada, kutsal tasvirlerin önünde yanan dört ya da beş kandilin ışığı daha katılıyor. Bu ışık sarı bir dörtgen biçiminde düşüyor yatak odasının döşeme tahtaları üzerine ve öteki ışığa karışmadan odanın karanlığını tek başına yarıp düştüğü yeri aydınlatıyor. Her yanda sessizce kımıldayan, titreşen gölgeler... İşte duvar kâğıtları altında bir fare tıkırtısı, "Hışt, iğrenç hayvan!" diye bağırıyor Arina Petrovna, sonra yine sessizlik. Yine gölgeler, yine nereden geldiği belli olmayan birtakım hışırtılar... gecenin büyük bölümü kulak kesilerek, uykuyla uyanıklık arasında gidip gelerek geçiyor ve ancak sabaha doğru başlıyor gerçek uyku. Saat altı dedi miydi, Arina Petrovna ayaktadır: Uykusuz geçen bir geceden bitkin düşmüş olarak.

Arina Petrovna'nın ne denli acınası bir yaşam sürdüğünü göstermeye yeten bu koşullara iki yenisi daha eklenmişti: Yetersiz beslenme ve oturduğu evdeki yaşama koşullarının kötülüğü. Çok az yiyordu ve yediği şeyler besleyici değildi; ev işletmesindeki kontrol eksikliğinden doğan zararı böylece kapatmayı düşünüyordu sanki. Oturduğu yere gelince, Pogorelka'daki ev

çok eski ve rutubetliydi, kaldığı iki odaysa hiç havalandırılmadığı gibi haftalarca temizlenmiyordu da. Böylece kimsesizlik, çaresizlik, bakımsızlık içinde yaşlılığın iyice düşkünlük anı yaklaşıyordu.

Ama yaşlandıkça yaşama isteği de artıyordu. Ya da yaşama isteğinden çok, ölüm düşüncesini hiç aklına getirmeden "ağız tadıyla yiyip içme" isteğiydi bu. Eskiden ölümden korkardı, şimdiyse onu tümden unutmuşa benziyordu. Yaşam konusundaki idealleri herhangi bir köylününkinden farklı olmadığı için "iyi yaşama" konusunda gönlünden geçen şeyler de çok basitti. Güzel yemekler yeme, dinlenme, neşeli insanlarla sohbet etme gibi ömrü boyunca kendini yoksun bıraktığı şeylerdi bunlar. Gevezelik, on paralık bir şey koparmak için çanak yalayıcılık, ikiyüzlülük, oburluk gibi sıradan beslemelere özgü birtakım eğilimler şaşılacak bir hızla gelişiyordu. Evde hizmetçiler için pişen kokmuş etli lahana çorbasını içerken, bir yandan da Golovlevo'nun kilerlerini, Dubrovino'nun havuzbalıklarını, Golevlevo ormanlarını dolduran mantarları, Golovlevo kümeslerindeki tavukları, hindileri düşünürdü. "Şimdi kaz çiğeriyle pişmiş bir çorba ya da kremalı mantar olsa" diye hayal kurar ve bu hayali öyle canlı olurdu ki, ağzı sulanır, dudakları çarpılırdı. Geceleri duyduğu her hışırtıyla tüyleri diken diken olup bir o yana bir bu yana dönerken, "Golovlevo'da olacaksın şimdi... Orada kilitler sağlam, bekçiler sadıktır... Demir levhaya sürekli vurur dururlar... Tanrı'nın koynundaymış gibi rahatça uyursun orada!" diye düşünürdü. Gündüzleri kimseyle tek kelime konuşmadan geçirdiği suskunluk saatleri boyunca, şimdi Golovlevo nasıl da kalabalıktır, orada içini dökmek için istemediğin kadar insan vardır, diye hayaller kurardı. Kısacası durmadan Golovlevo'yu hatırlar, hatırladıkça da orası kendine "güzel yaşam" ışınlarının toplaştığı göz kamaştırıcı aydınlıkta bir nokta gibi görünürdü.

Kafası Golovlevo hayalleriyle altüst oldukça, iradesi de gevşemeye başlar ve çok kısa bir süre önce orada uğradığı ağır

aşağılanmaları belleğinin derinlerine itelerdi. Rus kadınları besleme durumuna düştüklerinde, yetiştirilme biçimleri ve yaşam koşulları gereği hemen bu yazgılarına boyun eğerler. Geçmişi kendisini bu yazgıdan koruyormuş gibi görünmesine karşın Arina Petrovna da aynı duruma düşmekten kurtulamadı. "Vaktiyle" topraklarını çocuklarına bölüştürmek ve İyuduşka'ya inanmak gibi yanlışlara düşmemiş olsaydı, şimdi dediğim dedikçi, huysuz, herkesi eline baktıran sözü geçer bir kadın olarak kalabilirdi. Ama yapılan yanlışın düzeltilmesi olanaksızdı artık; bu durumda sert, hükmedici kadından, boyun eğen, ikiyüzlü besleme karakterine geçiş yalnızca bir zaman sorunuydu. Eski gücünün kalıntılarını korudukça bu değişmeyi belli etmiyordu, ama kendisini kurtuluşu olmayan bir çaresizliğe ve yalnızlığa mahkûm edilmiş gibi hissediverdi mi, içini bir korku sarmaya başlıyor ve bu korku yavaş yavaş, zaten sarsılmış olan iradesini büsbütün ortadan kaldırıyordu.

Böylece Pogorelka'ya ilk gelişinde çok soğuk bir biçimde karşılanan İyuduşka birdenbire iyi karşılanmaya başlandı. Eski kırgınlıklar kendiliğinden unutuldu ve yakınlaşma yönünde ilk adımı Arina Petrovna attı.

Golovlevo'dan bir şeyler isteyerek başlattı yakınlaşmayı. Pogorelka'dan İyuduşka'ya önceleri seyrek, sonra gitgide daha sık birtakım adamlar gelip gitmeye başladılar. Ya Pogorelka'da mantarlar bitmemiş oluyor, ya salatalıklar yağmurlardan beneklenmiş oluyor, ya da köleliğin kalkması ve özgürlük rüzgârlarının esmeye başlamasıyla bozulan bugünkü zamanda hindiler hastalıktan kırılıyordu ve "sevgili oğlumdan, rahmetli Palim'in yaşlı annesinden hiçbir zaman esirgemediği Dubrovino'nun havuz balıklarından gönderilmesi için emir vermesi" rica ediliyordu. İyuduşka yüzünü buruşturur ama hoşnutsuzluğunu açıkça göstermeye cesaret edemezdi. Havuz balıklarına kıyamazdı, ama annesinin lanetinden de ödü patlıyordu. Arina Petrovna'nın

bir gün, "Golovlevo'ya gelir, kiliseyi açtırır ve papazı çağırtıp sana lanet ederim!" dediğini hiç unutamıyordu; onu büyük ustası olduğu çeşitli edepsizlikleri yapmaktan alıkoyan tek şey de buydu. Ama yine de, bir yandan "sevgili dostu anneciği"nin ricalarını yerine getirirken, bir yandan da çevresindekilere üstü kapalı olarak yakınır, bu dünyada herkesin Tanrı tarafından yollanmış acı bir yükü omuzlarında taşımakla yükümlü olduğunu, ama bunun amaçsız bir şey olmadığını, çünkü bu acı yük olmazsa insanın kendini unutup ahlakının bozulacağını söylerdi. Annesine de şöyle yazardı: "Salatalıklardan, sevgili dostum anneciğim, olanaklarım ölçüsünde gönderiyorum; hindi konusuna gelince, üretim için ayırdığımız damızlıkların dışında yalnız baba hindiler kaldı, bunların da sizin sınırlı sofranız için pek iri olmaları dolayısıyla yararlı olacaklarını sanmıyorum, bu bakımdan acaba siz Golovlevo'yu onurlandırıp yoksul soframıza katılmak lütfunda bulunmaz mıydınız? O zaman bu asalak hindilerden (asalak diyorum çünkü benim aşçı Matvey onları çok güzel buruyor) birini kızarttırır ve ağız tadıyla bir güzel yeriz, kıymetli anneciğim".

Böylece Arina Petrovna sık sık Golovlevo'ya gidip gelmeye başladı. İyuduşka'yla birlikte hindilerden de, ördeklerden de afiyetle yedi, öğleden sonraları ve geceleri rahat uykular çekti ve kendisinde kocamakla gelişen, İyuduşka'da ise doğuştan bir yetenek olan gevezelikle, en anlamsız konularda saatlerce çene çalıp gönlünü avuttu. Hatta uzun süren dulluk yaşamından bıkan İyuduşka'nın ev işlerini yönetmesi için Yevpraksinya adında ruhban sınıfından bir kızı yanına aldığını duyduğunda bile bu ziyaretlerini kesmedi. Dahası, haberi duyar duymaz hemen Golovlevo'nun yolunu tuttu ve daha arabasından inmeden çocukça bir sabırsızlıkla İyuduşka'ya, "Göster bakayım günahkâr 'rua', göster şu 'dam'ını bana!" dedi. O günkü ziyaretinden büyük zevk duydu, çünkü Yevpraksinya yemekte ona kendi eliyle hizmet etmiş, yemekten sonra uyuması için yatağını kendi elleriyle ha-

zırlamıştı; akşamsa üçü birlikte iskambil oynamışlardı. İyuduşka'ya gelince, konunun böylece kapanmış olmasından hoşnuttu; bu bakımdan da annesine duyduğu büyük gönül borcunun bir belirtisi olarak Arina Petrovna giderken arabasına başka pek çok şeyin yanı sıra çiftlik ürünü olmayıp dışardan satın alındığı için çok büyük bir saygı gösterisi ve değerli bir armağan sayılan bir funt havyar konulmasını emretti. Bu soylu davranış yaşlı kadının öyle hoşuna gitti ki, dayanamayarak:

"İşte bunun için çok teşekkür ederim, aziz dostum!" dedi. "Anneni bu yaşlılık günlerinde düşünüp kolladığın için Tanrı seni sevgili kulları arasına alacaktır. Artık Pogorelko'ya dönünce canım sıkılmaz. Havyarcığı önceden beri severim, şimdi senin lütfunla yine yiyebileceğim!"

***

Arina Petrovna'nın Pogorelka'ya göçüşünün üzerinden beş yıl geçti. İyuduşka Golovlevo'ya nasıl yerleştiyse öylece kaldı. Yalnız bu arada epeyce yaşlandı, sararıp soldu. Bununla birlikte üçkâğıt, yalan, edepsizlik ve özellikle gevezelikte eskisinden daha ileri gitti, çünkü artık yiyip içme karşılığı olarak bütün gevezeliklerini dinlemek zorunda olan biri vardı elinin altında: Sevgili dostu anneciği.

İyuduşka'nın Tartuffe* ya da toplumsal konularda bülbüller gibi şakıyan günümüzün herhangi bir Fransız burjuvası anlamında ikiyüzlü olduğu düşünülmemelidir. Evet, İyuduşka ikiyüzlüydü, ama tam anlamıyla Rus kumaşından dokunmuş bir ikiyüzlü, yani her türlü ahlak ölçütlerinden yoksun ve iki kere iki dört ederken başka gerçek tanımayan bir ikiyüzlüydü. Cehaleti sınırsızdı, komşularını dava etmekten neredeyse zevk duyuyordu, yalancıydı, gevezeydi ve hepsinin üstüne şeytandan çok korkardı. Bütün bunlar gerçek ikiyüzlülük için sağlam malzeme olma bakımından olumsuz özelliklerdir.

* Molière'in *Tartuffe* adlı oyununun ikiyüzlü kahramanı.

Fransa'da ikiyüzlülük eğitimle oluşturulur, "iyi bir terbiye"nin gereklerinden sayılır ve hemen her zaman siyasal ya da sosyal bir renk taşır. Din, toplumsal esaslar, mülkiyet, aile, devlet konularının ikiyüzlüleri olduğu gibi, son zamanlarda bir de "düzen" ikiyüzlüleri çıkmıştır. Böylesi bir ikiyüzlülüğü inanç olarak adlandıramasak bile herhalde, başka türlü değil de ille bu şekilde ikiyüzlülük etmeyi hesaplarına uygun bulan insanların altında toplandığı bir bayrak olduğunu söyleyebiliriz. Onlar altında toplandıkları bayrağın anlamını bilerek, bilinçli olarak yaparlar ikiyüzlülüklerini, yani kendilerinin ikiyüzlü olduklarını bildikleri gibi, bunun başkaları için bir giz olmadığını da bilirler. Bir Fransız burjuvası için dünya, iki ikiyüzlünün karşılıklı diyalogundan oluşan bitmek bilmez bir oyunun oynandığı kocaman bir sahneden başka bir şey değildir. İkiyüzlülük: Kibarlığa, gösterişe, güzel dış görünüşe bir çağrı ve ikiyüzlülük (en önemlisi): Bir dizgindir. Kuşkusuz bu durum toplumun doruklarında salına salına ikiyüzlülük yapanlar için değil, kazanın dibinde ikiyüzlülüğün "i"sinden habersiz kaynaşanlar için söz konusudur. İkiyüzlülük toplumda tutkuların azgınlaşmasını önler ve bu azgınlaşmayı çok sınırlı bir azınlığın ayrıcalığı haline sokar. Tutkulardaki gemi azıya alma küçük ama sıkı örgütlenmiş bir topluluğun sınırlarını aşmadıkça hiçbir tehlike taşımadığı gibi incelik, zarafet geleneğini de destekler ve besler. Resmi ikiyüzlülüğe tapınmakla geçen zamandan arta kalan dakikalarda, belli sayıdaki *cabinets particuliers*'de zarafet eğitimiyle uğraşılmamış olsaydı, bugün bu kavram tümüyle yok olmuş olurdu. Ama tutkuların gemi azıya alması herkes için erişilebilir bir şey olursa ve herkese her türlü istekte bulunabilmek özgürlüğü verilir ve bunun doğal ve yasal bir şey olduğu kabul edilirse, işte o zaman bu azma büyük bir tehlikeye dönüşebilir. Bu durumda toplumda yeni katmanlar oluşur ve bunlar eskileri büsbütün köşeye

sıkıştırmasalar bile en azından etkilerini büyük ölçüde sınırlandırırlar. Giderek *cabinets particuliers*'lere öylesine gereksinim duyulmaya başlanır ki, en sonunda, "bunları büsbütün ortadan kaldırsak işimiz daha kolay olmaz mı?" diye sorulmaya başlanır. İşte Fransız toplumunu yöneten sınıflar böylesi istenmeyen durumlardan ve sorulardan, basit bir âdet olmaktan çıkıp uyulması zorunlu bir yasa halini alan sistemli ikiyüzlülükle korunmaktadır.

Günümüz Fransız tiyatrosu da küçük bazı istisnalarla ikiyüzlülüğe saygı esası üzerine kurulmuştur. Fransa'nın en iyi tiyatro oyuncuları, yani hayatın çirkefliklerini inanılmaz bir gerçeklikle canlandırdıkları için büyük alkış toplayan oyuncular, oyunun sonlarında her zaman boş birkaç dakika bulup, bu çirkeflikleri erdemin üstünlüklerine ilişkin süslü sözlerle rötuştan geçirirler. Dört perde boyunca kocasını en aşağılık biçimde aldatan Adel, beşinci perdede ne yapıp eder Fransız kadının mutluluğu bulmak için sığınacağı biricik yerin aile ocağı olduğunu haykırır. Eğer aklınıza, "yazar oyunu diyelim beş perde daha uzatmış olsaydı acaba Adel ne yapardı?" gibi bir soru gelecek olursa, sonraki dört perdede de kocasını aldatmaya devam eder, beşinci perdede ise izleyicilere ailenin kutsallığına ilişkin aynı vaazı verirdi diye yanıtlayabilirsiniz sorunuzu ve bu yanıtınızda hiç yanılmamış olursunuz. Birtakım varsayımlarda bulunmaya da gerek yoktur. Adel'in kocasını hep aldattığını ve sonunda namuslu bir Fransız kadınının tek kutsal tapınağının aile ocağı olduğunu açıkladığını görmeniz için yalnızca Theatre Français'den Gymnase'e, oradan Vaudeville ya da Varietes'ye gitmeniz yeter. Bu gerçek toplumun öylesine iliğine işlemiştir ki, bu işte son derece saçma bir çelişki bulunduğunu kimseler fark etmez; hayatın gerçeği ikiyüzlülüğün gerçeğiyle el ele vererek öylesine birbirine dolanmıştır ki, bu iki gerçekten hangisinin saygıya değer olduğunu bir çırpıda söyleyivermek kimsenin harcı değildir.

Biz Ruslar böylesine renkli bir terbiye sistemine sahip değiliz. Bizleri öyle sıkı yöntemlerle eğitmiyorlar, bizim şu ya da bu ideolojinin savunucusu, propagandacısı olmamızı sağlamaya da çalışmıyorlar, duvar diplerinde biten ısırgan otları gibi yetişip gitmemiz için kendi halimize bırakıveriyorlar. Bu bakımdan bizde ikiyüzlü pek az, yalancı, sahte sofu ve geveze pek boldur. Herhangi bir ideoloji için ikiyüzlülük yapmaya gereksinme duymayız, çünkü hiçbir ideolojiden haberimiz yoktur. Böylece toplumsal kuramlardan, ideolojilerden habersiz, tümüyle özgür olarak yalan söyler, gevezelik eder ve kendi halimizde yuvarlanır gideriz.

Buna sevinmek mi yoksa üzülmek mi gerekir, karar vermek bana düşmez. Bununla birlikte düşüncem şu ki; ikiyüzlülük nasıl insanın içine öfke ve korku salarsa, nedenli nedensiz birbiri ardınca sıralanan yalanlar da insanda iğrenti uyandırır. Bu bakımdan en iyisi, bilinçli ikiyüzlülük mü üstündür yoksa bilinçsiz ikiyüzlülük mü konusunu bir yana bırakmak ve ikiyüzlülerden de, yalancılardan da kaçınmaktır.

Böylece, İyuduşka'ya ikiyüzlüden çok, rezil, yalancı ve geveze diyebiliriz. Köye kapanınca kendini tam anlamıyla özgür hissetti, çünkü burada yeteneklerini kullanmak, eğilimlerini alabildiğine koyuvermek için hiçbir yerde bulamayacağı enginliği bulmuştu. Golovlevo'da doğrudan hiçbir dirençle karşılaşmadığı gibi, kendisini, şu rezilliği de yapardım ama işte insanlardan utanıyorum düşüncesine yöneltebilecek en ufak bir sınırlamayla da karşılaşmıyordu. Kimsenin kınamasından, eleştirisinden rahatsız olmadığı gibi, ayıplayıcı bakış falan gibi şeyleri de iplediği yoktu, dolayısıyla kendini denetim altında tutması gerekmiyordu. Çapaçulluk, pasaklılık, özensizlik onun kendine karşı tavrında en belirleyici özelliklerdi. Her türlü sınırlamanın dışında alabildiğine bir özgürlük onu ne zamandır kendine çekip

duruyordu. Köye daha önce gelmemesinin nedeni, burada avare, anlamsız bir yaşam sürme korkusuydu. Bir devlet dairesinin renksiz havası içinde otuz yılını geçirmiş bir kişi olarak boş kaptan tamtakır kaba, tamtakır kaptan boş kaba laf aktarmaksızın geçen bir dakikaya bile gönülleri razı olmayan eski, köklü memurların bütün alışkanlıklarını, isteklerini, hırslarını benimsemişti. Ama durumu biraz daha yakından inceleyince, boş oturup başını kaşıyacak vakti olmama olayının yalnızca devlet daireleriyle sınırlı kalamayacağını, bunun istediği yerde kolayca uygulayabileceği çok hareketli bir olay olduğunu anladı ve gerçekten de Golovlevo'ya yerleşir yerleşmez kendine, bu işler bir gün biterse ben n'aparım diye en ufak bir korku duymaksızın üzerlerinde bitmez tükenmez bir biçimde çalışabileceği yığınla ıvır zıvır iş, yığınla incir çekirdiğini doldurmaz önemli sorun yarattı.

Daha sabahtan yazı masasının başına geçip çalışmaya başlıyordu. İlk iş olarak hayvan sorumlusundan, kiler sorumlusundan ve kâhyadan aldığı hesapları önce bir türlü, sonra bir başka türlü kayda geçiriyor; ikinci iş olarak mal ve para varlığını hesaplıyor: Her kapiği, her eşyayı yirmi deftere geçiriyor, toplamlarını alıyor, bu sırada da ya yarım kapik eksik buluyor, ya da koca bir kapik fazla buluyordu. Bu işler bitti mi eline kalemi alıp ya sulh yargıcına, ya da dava vekiline komşularından yakınan dilekçeler yazıyordu. Bütün bu işler bir tek boş dakika bırakmadığı gibi, dışardan bakınca sebatlı, zorlu bir çalışma havası yaratıyordu. Zaten İyuduşka'nın işsizlikten falan yakındığı yoktu, onun yakındığı, sırtında hırkasıyla bütün gün odasında çalışıp durduğu halde işlerini bir türlü bitirememesiydi. Masanın üzerinde sürekli, birbirine özenle dikilmiş, ancak bir türlü gözden geçirilme fırsatı bulunmadığı için rastgele atılmış yığınla rapor dururdu. Bunlar arasında büyükbaş hayvanlar sorumlusu Fekla'nın yıllık raporu da vardı: Baştan beri kendisine

kuşkulu görünen bu raporu inceleyecek boş zamanı bir türlü bulamamıştı.

Dış dünyayla her türlü bağı tümüyle kesilmişti. Ne kitap, ne gazete, ne de mektup geliyordu kendisine. Oğullarından Volodenka kendini öldürmüştü, Petenka'yla ise yalnızca kendisine para gönderdiği zamanlarda iki satırlık mektuplarla haberleşirdi. Kendisini dört bir yandan kuşatan cehalet, batıl inançlar ve boştan tamtakıra, tamtakırdan boşa aktarmak havasından kurtulmak için parmağını bile kıpırdatmaması bir yana bu konuda gizli-açık küçücük bir istek bile duymuyordu. Hatta III. Napolyon'un artık tahtında oturmadığını, adamın ölümünden ancak bir yıl sonra bir komiserden öğrenmiş ve hiçbir olağanüstü tepki göstermemişti. Yalnızca haç çıkarıp "Tanrı cezasını affetsin!" diye fısıldamış ve:

"Nasıl da gururluydu!" demişti. "Ona tu kaka, buna tu kaka, hiçbir şey beğenmezdi! Krallar saygılarını sunmak için ayağına giderler, prensler koridorlarda sıralarını beklerdi! Ama bak, Tanrı bunların hepsini bir anda nasıl da altüst ediverdi!"

Aslına bakılırsa sabahtan akşama kadar hesap kitap üstünde olmasına karşın çifliğinde olup bitenlerden haberi bile yoktu. Bu anlamda, saçlarını değirmende değil, devlet dairesinde ağartmış bir memurun bütün özelliklerine sahipti. Şimdi gözünüzün önüne şöyle bir sahne getirin: Müdürün biri neşeli bir anında masa şefini çağırıyor ve şöyle diyor: "Aziz dostum! Bazı konuları kafamda daha iyi canlandırabilmem için Rusya'nın yıllık patates üretimini bilmem gerekiyor. Bu konuya ilişkin hesapları ayrıntılı olarak çıkartıp getirebilir misiniz bana?" Bizim masa şefi böyle bir soru karşısında zerre kadar bocalar mı dersiniz? Kendisinden istenen şeyi bulabilmek için nasıl bir yol izlemesi gerektiğini bir an olsun düşünür mü? Hayır! Çok kolay bir yol buluverir o: Önce bir Rusya haritası çizip eşit karelere böler ve her karenin kaç dönüme denk düştüğünü hesaplar, sonra da bir bak-

kal dükkânına uğrayıp bir dönüme ne kadar patates ekildiğini, her dönümden ortalama ne kadar ürün alındığını öğrenir ve son olarak da Tanrı'nın izni ve aritmetikteki dört işlemin yardımıyla Rusya'da uygun hava koşulları altında şu kadar, uygun olmayan hava koşulları altında ise şu kadar patates üretildiğini hesaplayıverir! Ve onun bu çalışması yalnızca müdürünü memnun etmekle kalmaz, çok ciddi bir "Belleten"in yüz ikinci cildinde de yer alabilir.

İyuduşka'nın ev işlerinin yönetimi için seçtiği kadın da yarattığı koşullara tümüyle uygundu. Yevpraksinya, Kapelka'daki Nikola Kilisesi zangocunun kızıydı ve her bakımdan tam bir hazineydi. Ne hızlı kavrayış, ne zihin çevikliği ne de tezcanlılık... bunların hiçbiri yoktu onda. Buna karşılık çalışkan, uysal, tokgözlüydü. Hemen hiçbir şey istemezdi İyuduşka'dan. Hatta İyuduşka kendisiyle "yakın ilişki" kurduktan sonra bile bu tavrı değişmedi ve yalnızca, "canım istediği zaman soğuk şıradan izin almadan içebilir miyim?" diye sordu. Kızın bu çıkar gözetmek nedir bilmeyen hali İyuduşka'nın öyle hoşuna gitti ki, hemen şıradan başka iki fıçı elma turşusunu da emrine verdi ve bu konuda hiç kimseye hiçbir sorumluluğu bulunmadığı açıkladı. Meraklısı için kızın pek öyle çekici bir görünüşü yoktu, yalnız fazla titiz olmayanlar ve ne istediğini bilenler için hiç fena sayılmazdı: Büyücek, beyaz bir yüz; seyrek, sarı saçlarla çevrelenmiş dar bir alın; iri ve donuk gözler, dümdüz bir burun, belirsiz bir ağız ve bu ağızda bir ressam taslağının fırçasından çıkmışı andıran kayboldu kaybolacak, gizemli bir gülümse... Kısacası, sırtından başka belirgin hiçbir yanı yoktu: Sırtı o kadar geniş ve güçlüydü ki, en kayıtsız bir insanın bile yaradana sığınıp iki küreği arasına bir şamar indiresi gelirdi. O da durumu bilir ve hiç gücenmezdi, hatta İyuduşka ilk kez onun kalın ensesini okşadığında, omuzlarını çekip kürek kemiklerini oynatıvermişti.

Bu renksizlik içinde yaşama yeni bir şey katma umudu taşımayan birbirinin aynısı günler geçip duruyordu. Yalnız Arina

Petrovna'nın ziyareti bu sönük hayata bir parça olsun canlılık kazandırabiliyordu; doğrusunu söylemek gerekirse, önceleri annesinin arabası daha uzaktan göründüğünde yüzünü buruşturan İyuduşka gitgide bu ziyaretlere alıştı, hatta onları arar, özler oldu. Annesinin ziyaretleri onun gevezelik etme açlığını gideriyordu. Gerçi o çeşitli hesaplar ve raporlar üzerine kendi kendisiyle de gevezelik etme olanağını bulabiliyordu, ama sevgili dostu annesiyle laflamanın tadı bir başkaydı. Bir araya geldiler mi sabahtan akşama kadar konuşurlar, yine de konuşmaya doyamazlardı. Her şey üzerine konuşurlardı: Eskiden ürünler nasıldı, bugün nasıl; toprak sahipleri eskiden nasıl yaşarlardı, bugün nasıl yaşıyorlar; eskiden yoksa tuzlar mı daha iyiydi ki, bugünkü hıyar turşuları bir türlü eskilerin tadına ulaşamıyordu vb. vb.

Bu konuşmaların su gibi akmak ve kolayca unutulmak gibi bir üstünlüğü vardı. Dolayısıyla bunları sanki ilk kez konu ediliyorlarmışçasına, aynı ilgiyle sonsuzcasına yinelemek mümkündü. Bu konuşmalarda Arina Petrovna'nın bayağı bayağı sevmeye başladığı ve yanından bir dakika bile ayırmadığı Yevprakseyuşka da bulundu. Bazen konuşmaktan sıkılıp hep birlikte masanın başına geçerler ve gece geç saatlere kadar iskambil oynarlardı. Yevprakseyuşka'ya visti de öğretmek istediler se de o bir türlü anlayamadı. Böyle gecelerde kocaman Golovievo konağı canlanır gibi olurdu. Bütün pencerelerde ışıklar görünür, gölgeler oynaşırdı; dışardan geçen yabancı birine, "bu evde kim bilir ne şen insanlar yaşıyor!" diye düşündürtebilecek bir canlanmaydı bu. Semaver, kahve takımları, çerezler bütün gün masadan eksik olmazdı. Arina Petrovna'nın yüreği sevinçle dolar, günübirlik gelmiş olmasına karşın, iki, üç, hatta dört gün kalıverirdi. Dahası, Pogolerko'ya gitmek için Golovlevo'dan ayrıldığı anda, buradaki bu "neşeli hayat"a yeniden ve bir an önce kavuşmak için kafasında hemen bir bahane yaratırdı.

***

Kasım sonları. Her yanı baştan aşağı beyazlar kaplamış. Gece. Tipi. Soğuk, sert bir rüzgâr önüne gelen her şeyi kamçılıyor, her yanı iniltiye boğuyor ve savrulup kaldırdığı karlardan bir anda küçük tepeler oluşturuyor. Köy, kilise ve yakındaki orman tipiden, havada deliler gibi uçuşan karlardan görünmez durumda; Golovlevo'nun asırlık ağaçları inim inim inliyor. Ama efendilerin evi aydınlık, sıcak ve rahat. Yemek odasında Arina Petrovna, Porfiri Vladimiriç ve Yevprakseyuşka semaverin çevresinde toplanmışlar. Odanın bir köşesinde üzerinde oynanmaktan yıpranmış iskambil kâğıtları duran bir oyun masası var. Yemek odasının açık duran iki kapısından biri, kutsal tasvirlerin bulunduğu odaya (burası kandillerle iyice aydınlatılmış durumda), ötekisi, yine bir kutsal tasvirin önünde yanık bırakılmış bir kandilin aydınlattığı ev sahibi efendinin çalışma odasına açılıyor. Fazla ısınmış odalara bir de kandil yağı ve semaverdeki kömürün kokusu sindiği için boğucu bir hava var odalarda. Semaverin karşısında oturan Yevprakseyuşka çay fincanlarını yıkıyor ve havluyla kuruluyor. Semaverden, nicedir hep aynı müzik yükseliyor: Bazen olanca gücüyle ıslık çalıyor semaver, bazense uyumaya başlayacakmış gibi derinden derine fokurduyor. Kapağının kenarlarından fışkıran buharlar, çeyrek saatten beri üzerinde duran demliği bulut gibi sarıyor. Oturanlar söyleşiyorlar.

Arina Petrovna Yevprakseyuşka'ya:

"Bugün kaç kez yenildin sen Tanrı aşkına?" diyor.

"İstesem yenilmezdim," diyor Yevprakseyuşka, "sırf siz sevinesiniz diye..."

"Hadi canım sen de! Demin üçlüyle beşliyi attığımda nasıl sevindiğini görmedim mi sanki! Ben Porfiri Vladimiriç değilim canım: O seni şımartıyor, hep aynı kâğıtlarla çıkıyor karşına. Bana gelince, ha-ha, bildiğin oyunculardan değilim ben!.."

"Öyle ya, hile yaparsınız siz!"

"Günahıma giriyorsun ama!"

"Daha demin yakalamadım mı? Sinek yedilisiyle kupa sekizini çift olarak atmaya çalışmıyor muydunuz? Gözümle gördüm ve yakaladım!"

Yevpraksayuşka bunları söylerken semaverin üstünde duran demliği almak için kalkıyor ve sırtını Arina Petrovna'ya dönüyor.

Arina Petrovna elinde olmadan:

"Tanrı nazardan saklasın, o nasıl sırt öyle Yevprakseyuşka!" diyor.

İyuduşka da oturduğu yerden:

"Ya, ya, sırtına diyecek yoktur!" diye söze karışıyor.

"Sırt da sırt! Utanmazlar! Ne yaptı sırtım size ki uğraşıp duruyorsunuz?"

Yevprakseyuşka bir o yana, bir bu yana bakıp gülümsüyor. Sırt konusu onun zayıf yanı. Demin yaşlı aşçı Savelyev bile, "Yuh, sırta bak, sırt değil, mutfak ocağı!" dediği halde gelip Porfiri Vladimiriç'e şikâyet etmemişti.

Çay fincanları ardı ardına doluyor ve semaverin öfkesi yatışıyor. Tipiyse arttıkça artıyor: Bazen bir kar dalgası olup camlara vuruyor, bazen anlatılmaz bir inilti olup duvarlara sürünerek geçiyor.

Arina Petrovna:

"Şuna bak, sanki kudurdu!" diyor.

Porfiri Vladimiriç:

"Kudurursa kudursun!" diyor. "O kudursun, biz burda çaycağımızı içeriz, öyle değil mi ama dostum, anneciğim?"

"Bu havada yolda belde olanlara Tanrı yardım etsin!"

"Bizim için bir şey yok! Evet, kimileri için karanlık ve soğuk, ama burası hem aydınlık, hem de sıcak; oturmuş sıcacık çayca-

ğızlarımızı yudumluyoruz. Şekerciğimiz, kaymakçığımız, limoncuğumuz da eksik değil! Canımız çayımızı romla içmek isterse, romcağımız bile var!"

"Öyle, ama eğer şimdi..."

"İzin verin anneciğim, ben de aynı şeyi söylüyorum: Gerçekten de şu anda yolda belde olana Tanrı acısın! Ne yol kalmıştır orta yerde, ne iz, her şey karla örtülüdür. Kurt korkusu da cabası. Bizim burası derseniz, hem aydınlık, hem sıcak... bir şeyciklerden korkumuz yok. İçimiz alabildiğine rahat, ne güzel oturmuşuz evceğimizde. Canımız iskambilcik mi oynamak istedi, oynarız; çaycağız mı içmek istedi, içeriz; ama gereğinden fazla içmeyiz, savurganlığın ne anlamı var, öyle değil mi? Çünkü, düşünecek olursak bütün bunlar bize nerden ve nasıl geliyor? Bütün bunlar bize, tatlı anneciğim, Tanrı bizden yardımını esirgemiyor da öyle geliyor. Eğer yerlerin ve göklerin biricik hâkimi Tanrımız olmasaydı belki biz de şimdi soğuk ve karanlıklar içinde yolumuzu yitirmiş olurduk... Üstümüzde eski bir ceketçik, belimizde yırtık bir kuşakçık ve ayağımızda yırtık pırtık çarıkçıklarla..."

"Çarıkçığı da nerden çıkardın? Herhalde biz de soylu bir aileden geliyoruz! Ne olursa olsun ayağımızda çizmeciklerimiz bulunurdu!"

"Peki bizim neden soylu doğduğumuzu biliyor musunuz, anneciğim? Gönlü yüce Tanrım bizden lütuflarını esirgemiyor da ondan! Bu lütuflar olmasaydı, şimdi ufacık bir kulübede oturuyor ve mum yerine çıra yakıyor olurduk... Kahve, çay gibi şeyler derseniz, aklımızdan bile geçiremezdik! Ben herhalde oturmuş çarık dikiyor olurdum, siz sade suya lahana çorbası pişiriyor olurdunuz, Yevprakseyuşka da bez dokuyor olurdu. Bütün bunlar yetmezmiş gibi onbaşı da belki bizi angaryaya gönderirdi..."

"Bu havada onbaşı da dışarı çıkamazdı!"

"Bilinir mi hiç, canım dostum anneciğim? Bir de bakmışsınız bir savaş patlamış ya da isyan olmuş, sevkıyata başlamışlar, askerlerin zamanında yerinde olması gerek! Geçenlerde komiser, III. Napolyon'un öldüğünü anlatıyordu, Fransızlar edepsizlik etmeye başlamışlardır bile! Bizimkiler ne yapacaklar, doğal olarak onlar da ileri atılacaklar, ondan sonra da, hadi bakalım aslan köylücük, dayan! Soğukmuş, tipiymiş, yol iz yokmuş, aldırmazlar bile: Yürü yavrum köylücük, emir yukarıdan! Bizi herhalde şimdilik korurlar, arabalara falan doldurup bir yere götürmezler!"

"Onun orası kesin! Tanrı bize karşı çok eli açık!"

"Ben de onu söylüyorum ya! Her şey, her şey, anneciğim, Tanrı'dan! Isınacağımız odunu veren de O, yiyeceğimiz yemeği veren de. Biz sanıyoruz ki, neyimiz varsa kendi paramızla satın almışız, oysa şöyle derinlemesine bir düşünürsek her şeyin Tanrı'dan olduğunu anlarız. Eğer o istemeseydi, hiçbir şeyciğimiz olmazdı. Diyelim şimdi canım portakalcık yemek istedi: Hem kendim yer, hem sevgili dostum anneciğime ikram eder, hem de herkese birer tanecik verirdim. Çünkü portakal almak için param var, parayı çıkarır, ver portakal derim. Ama Tanrı ohha! Dur! dedi, ben de duruyorum, tıpkı hıyarsız filozof* gibi!.."

Gülüşüyorlar. Yevprakseyuşka:

"Siz onu benim külahıma anlatın!" diyor. "Pesoçnoye'deki Uspenye Kilisesi'nde kutsal eşya muhafızı olan bir dayım vardı; Tanrı'ya inancı o kadar kuvvetliydi ki, Tanrı'nın onu koruması gerekirdi! Ama yine de bir gün yolda tipiye yakalandı ve dondu gitti!"

---

* İ.A. Kırolv'un (1769-1844) bir fablından alınmış dize (Durmadan bilimin üstünlüğünden söz eden bir filozof taslağı sebze yetiştiren ve "benim bütün bilimim işte şu ellerimdir" diyen komşusu köylüye, sahip olduğu yüksek bilim ve kitapları sayesinde ondan daha çok hıyar elde edebileceğini öne sürerse de sonuçta bir tek bile hıyar elde edemeyerek "hıyarsız filozof" olarak kalır) (Ç.N.).

"Ben de aynı şeyi söylüyorum ya! Tanrı adamı isterse dondurur, isterse ondurur. Duaya gelince, kabul gören dualar vardır, kabul görmeyen dualar vardır. Kabul görenler Tanrı'ya ulaşır, kabul görmeyenlerse, sanki öyle bir dua ağızdan çıkmamış gibi öylece kalır. Ne biliyorsun, belki dayının duası kabul görmeyenlerdendi, onun için de Tanrı'ya ulaşamadı."

"Yirmi dört yılında Moskova'ya gidişimi hatırlıyorum... Pavel'e hamileydim. Aralık ayıydı..."

"İzin verin anneciğim, dua hakkındaki sözümü bitireyim... İnsan her şey için dua eder, çünkü her şeye ihtiyacı vardır. Yağcık da gereklidir insana, lahanacık da, hıyarcık da... Kısacası her şey gereklidir. Hatta insan bazen zayıflık gösterir ve kendisine gerekli olmayan şeyleri bile ister. Oysa Tanrı yukarıdan her şeyi daha iyi görür. Sen ondan yağcağız istersin, o sana biraz lahanacıkla biraz soğancık gönderir; sen burada güneşçik çıksın, hava ısınsın diye yırtınırsın, o sana yağmurcuk "hem de dolucukla karışık olarak" gönderir. İşte bunların hepsini anlayacak ve isyan etmeyeceksin! Geçen eylüldeydi galiba, kışlık ekinimiz çürümesin diye Tanrı'dan soğuk havalar istediydik, ama Tanrı bize soğuk göndermedi, kışlık ekinimiz de tarlada çürüdü gitti."

Arina Petrovna oğlunun acısını paylaşarak:

"Hem de nasıl çürüdü!" diyor. "Novinki'de kışın ekin diye bir şey kalmadı! İlkbahara tarlaları yeniden sürmek ve yeniden ekmek gerekecek!"

"Ben de tam bunu söylüyordum işte! Biz burada ne ince hasaplar yapar, ne kurnazlıklar düşünürüz, ama Tanrı bizim bütün bu düşündüklerimizi bir anda yerle bir ediverir! Siz, anneciğim, yirmi dört yılında başınızdan geçen bir olayı anlatacaktınız galiba?"

"Neydi acaba? Unutup gitmişim. Herhalde Tanrı'nın lütfu üzerine bir şeydi... Hatırlamıyorum, dostum, hatırlamıyorum."

"İnşallah başka bir zaman hatırlarsınız. Dışarda fırtına göz açtırmıyormuş, varsın açtırmasın, aziz dostum, siz reçelciğimizden yiyiniz. Çiftliğimizin vişneciklerinden yapılmıştır! Yevprakseyuşka elceğiziyle kaynattı."

"Yemez olur muyum! Doğrusunu söylemek gerekirse vişneyi bu sıralar pek gördüğüm yok. Eskiden soframdan hiç eksik olmazdı, şimdiyse... Senin bu Golovlevo'nun vişneleri hem sulu, hem iri; Dubrovino'dayken bunlardan yetiştirmek için çok uğraştım, ama nedense hep tatsız oldu... Baksana Yevprakseyuşka, reçele Fransız votkasından da koyuyor musun?"

"Koymaz olur muyum! Nasıl öğrettiyseniz, öyle yapıyorum. ben de size bir şey soracaktım: Hıyar turşusu yaparken kakule* de koyuyor muydunuz?"

Arina Petrovna epeyce düşündükten sonra ellerini iki yana açarak:

"Hatırlamıyorum, dostum," diyor, "galiba eskiden koyardım, ama şimdilerde koyduğum yok. Şimdiki turşularıma turşu demeye bin şahit ister! Evet, eskiden koyardım... Hatta çok iyi hatırlıyorum koyduğumu... Eve dönünce reçeteleri bir karıştırayım, belki bulurum. Eskiden, gücüm kuvvetim yerindeyken hiçbir şeyi kaçırmaz, yazardım. Bir yerde bir şey mi hoşuma gitti, hemen sorar soruşturur, kâğıda geçirirdim ve eve gidince de denerdim. Hatta bir zamanlar öyle bir sır elde etmiştim ki... Adama bin ruble veriyorlardı da kimselere açmıyordu sırrını! Ben kilercinin eline yirmi beş kapik sıkıştırıverdim, o da bana damlasına kadar her şeyi olduğu gibi anlatıverdi!"

"Gerçekten de, anneciğim, zamanında kimseler su dökemezdi sizin elinize! Kurt bir politikacıydınız!"

"Kurt bir politikacı falan değildim! Ama Tanrı'ya şükür ki, har vurup harman savurmadım. Tam tersine, artırdım. Şimdi de

* Zencefilgillerden hoş kokulu bir baharat.

ektiklerimi biçiyorum: Golovlevo'nun şu vişnelerini bile ben yetiştirmiştim!"

"Bunun için size çok teşekkür ederim, anneciğim! Binlerce teşekkürler, hem kendi adıma, hem de soyum sopum adına! İşte böyle!"

İyuduşka ayağa kalkıp annesine gidiyor ve elinde öpüyor.

"Anneni böyle rahat ettirdiğin için sana da teşekkürler! Kışlık hazırlıklarını çok iyi yapmışsın doğrusu, hem de çok iyi!"

"Hazırlık olup da neyimiz var sanki! Sizin zamanınızdaydı o işler! O kadar kileriniz vardı hiçbirinde bir karışlık boş yer bulunmazdı!"

"Yalan söyleyecek değilim ya, hep tedarikli olurdum... Hiçbir zaman evine karşı ilgisiz bir kadın olmadım. Kilerlerin çokluğuna gelince, eh, o zaman dönen çark da ona göreydi, şimdikinin belki on katı fazla boğaz vardı. Bir tek uşakları gözünün önüne getir, yeter: Hepsini doyur, giydir, kuşat. Kimine hıyarcağız, kimine şıracağız... amma azar azar derken bir de bakıyorsun ki, oho... almış başını gitmiş!"

"Her şeyin pek bir bol olduğu bereketli zamanlardı canım! Ekmek dersen ekmek, meyve dersen meyve... Her şey boldu!"

"Gübre çok kullanılırdı, ondan olurdu bolluk!"

"Hayır anneciğim, bolluğun nedeni gübre değil, Tanrı'ydı. Tanrı'nın bir lütfuydu bu bolluk! Babamın bahçeden getirdiği bir elmayı hatırlıyorum: herkes şaşıp kalmıştı elmayı görünce! Tabağa sığmamıştı mübarek!"

"Böyle bir şey hatırlamıyorum! Evet, elmalar iyi olurdu ama öyle tabağa sığmayanını... Hayır, hatırlamıyorum! Taç giyme sırasındaydı... Dubrovino göletinde yirmi kiloluk bir havuzbalığı tutmuşlardı, bunu hatırlıyorum, bak bu gerçekti!"

"Havuzbalıkları da, meyveler de... her şey iriydi o zamanlar. Bahçıvan İvan'ın nah şöyle karpuzlar yetiştirdiğini hatırlıyorum..."

İyuduşka bunları söylerken kollarını iki yana iyice açıyor; kocaman bir daire yapmak istiyormuş ama ellerini bir türlü kavuşturamıyormuş gibi yapıyor...

"Evet, karpuzlar da olurdu. Yalnız, dostum, sana şunu söyleyeyim ki, karpuz dediğin yılına göre olan bir şeydir. Bir yıl hem bol ve iri, hem de çok lezzetli olur, ertesi yıl hem az verir, hem de lezzetsiz olur, üçüncü yıl ise hiç vermez. Şunu da ekleyeyim ki, ektiğin yere de bağlıdır bu iş. Grigori Aleksandriç'i alalım... Hlebnikova'da hiçbir şey yetiştiremezdi adamcağız. Bir tek kavun yetiştirirdi. Ama ne kavun!"

"Demek ki ona da Tanrı'nın lütfu kavun üzerineymiş!"

"Herhalde. Tanrı'nın lütfu olmadan bir şeycikler yapamaz, bir yerlere kaçamazsın!"

İki fincan çay içen Arino Petrovna'nın gözü yavaş yavaş oyun masasına doğru kaymaya başlıyor. Onunla bir an önce hesaplaşmak için Yevprakseyuşka'nın da içi içine sığmıyor. Ama ikisinin de kafasının içinden geçen gerçekleşmiyor, çünkü Arina Petrovna birden bir şey hatırlıyor.

"Sana bir haberim var: Dün öksüzlerden bir mektup aldım."

"Onca sustuktan sora, demek sonunda bir ses verdiler. Besbelli işleri bozuk, para istiyorlar?"

"Hayır, para değil. Al oku da keyfini çıkar!"

Arina Petrovna cebinden bir mektup çıkarıp İyuduşka'ya uzatıyor. Şunları okuyor İyuduşka:

"Büyükanneciğim, bize artık ne hindi, ne de tavuk gönderin. Para da istemiyoruz, kendiniz, faiz için biriktirin. Biz Moskova'da değil, Harkov'dayız, tiyatroya girdik, yazın da panayırları dolaşacağız. Ben, Aninka, sahneye ilk kez *"Perikola"** da çıktım, Lyubinka'ysa *"Anyuta'nın Gözleri"***nde. Alkışlarla beni

* *"Perikola"* J. Offenbah'ın opereti.

** *"Anyuta'nın Gözleri"* 1860'larda popüler olmuş bir vodvil. (Ç.N.)

üst üste birkaç kez sahneye çağırdılar, özellikle de Perikola'nın kafayı bulmuş olarak söylediği 'ben hazırım, hazırım, hazırım!' şarkısından sonraki sahnede. Lyubinka da çok beğenildi. Müdür bana yüz ruble aylık ve Harkov'da kazancı bana kalacak bir gece, Lyubinka'ya da yetmiş beş ruble aylık ve yazın, panayırda kazancı ona kalacak bir gösteri sözü verdi. Bunların dışında, subay ve avukatlardan birtakım armağanlar alıyoruz. Yalnız avukatlar bazen kalp para veriyorlar, onun için dikkatli olmak gerekiyor. sevgili büyükanneciğim, Pogorelka'daki her şeyden dilediğiniz gibi yararlanın, biz bir daha oraya hiç dönmeyeceğiz, hatta orada nasıl yaşanabileceğini bile anlayamıyoruz. Dün ilk kar düştü buralara ve iki avukat arkadaş troykayla gezmeye götürdü bizi. Biri Plevako'ya* çok benziyor, korkunç da yakışıklı! Kafasının üzerine şampanya dolu bir bardak koyarak öyle hareketli dansları öyle ustalıkla yaptı ki, çok eğlendik! Öteki pek yakışıklı değil, Petersburg'lu Yazıkov** gibi. Düşünebiliyor musunuz: *'En Güzel Rus Şarkı ve Romanları'* kitabını okuyarak kendini öyle perişan etti ki, az kalsın mahkemede baygınlık geçiriyordu. İşte böyle, her gün ya subaylarla, ya avukatlarla gezip duruyoruz. Arabalara biniyor, en iyi restoranlarda yemekler yiyor ve hiç para ödemiyoruz. Siz de, büyükanneciğim, Pogorelka'da yetişen hiçbir şeyi esirgemeyin kendinizden: Buğdayıymış, piliciymiş, mantarıymış... afiyetle yiyin! Biz aslında servetimizi bile seve seve..."

"Hoşça kalın, kavalyelerimiz geldi, troykayla gezmeye çağırıyorlar!"

"Canım, biriciğim, hoşça kalın!"

Aninka

Ve ben Lyubinka"

*/** Plevako ve Yazıkov dönemin iki ünlü avukatı. İlki, önemli ağır ceza davalarında yaptığı söylev niteliğindeki savunmalarıyla ün yapmıştı. İkincisi ise hukuk dışında yazına da merak salarak, Sçedrin'in avukatlar için kaleme aldığı ironik yazılarına yanıt niteliğinde şeyler yazmıştı.

İyuduşka mektubu geri uzatırken:

"Tuh size e mi!" diyor.

Arina Petrovna düşünceli oturuyor ve bir süre hiçbir şey söylemiyor.

"Onlara cevap yazmadınız, değil mi anneciğim?"

"Hayır, daha yazmadım. Mektubu da dün aldım aslında. Sözde bunu göstermek için gelmiştim buraya, ama laflamaya dalınca unutup gitmişim."

"Yazmayın daha iyi."

"Nasıl yazmam? Pogorelka onların, onlara hesap vermek zorundayım."

İyuduşka da düşünceye dalıyor, uğursuz bir şeyler geçiyor gibi kafasından.

Arina Petrovna:

"Aklımda fikrimde hep onların bu batakta kendilerini nasıl koruyacakları," diyor. "Öyle bir durum ki, bir tek yanlış adım attın mı gittin demektir! Kızlık şerefini koydunsa bul ondan sonra!.."

İyuduşka öfkeyle:

"Sanki pek lazımdı da onlara!.." diyor.

"Öyle deme... Bir kız için hayatta en büyük hazine budur... Öylesini sonra kim alır?"

"Şimdi, anneciğim, evli olmadan da karı koca gibi yaşıyor millet. Dinin kurallarına da herkes gülüyor. En yakın çalılığa gidip, oracıkta, çalıların altında evlenip veriyorlar. Bunun da adı medeni nikâh!"

İyiduşka birden kendine geliyor: Kendisinin de "üstelik ruhani sınıftan" bir kızla günahkâr bir beraberliği olduğunu hatırlıyor ve sözünü düzeltmeye çalışıyor:

"Tabii bazen gerek duyulan durumlar olabilir... Yani, diyelim insan güçlü kuvvetli, ama aynı zamanda da dulsa... bu gereklilik dolayısıyla bazen yasa da değişebilir!"

"Elbette! Gereklilik dedin miydi akan sular durur, suçulluğu bile bülbül gibi öter! Azizler bile gereklilik karşısında günah işlemişlerdir, nerde kaldı biz günahkârlar!"

"Ben de bunu söylüyorum ya! Yerinizde olsam, biliyor musunuz ne yapardım?"

"Akıl ver, dostum, söyle."

"Pogorelka için ellerinden genel bir vekâletname alırdım."

Arina Petrovna'nın bakışları ürkekleşiyor.

"Oranın yönetimi için elimde tam bir vekâletname zaten var."

"Yalnız yönetim için değil. Satış, rehine koyma ve dilediğiniz her türlü tasarrufta bulanabilmek için genel bir vekâletname..."

Arina Petrovna gözlerini yere çeviriyor ve susuyor.

İyuduşka düşüncesinde diretiyor:

"Bu, üzerinde enine boyuna düşünülmesi gereken bir konu, anneciğim. İyice düşünün!"

Ama Arina Petrovna susmaya devam ediyor. Yaşlılık nedeniyle düşünme, kavrama yeteneği epey azalmış durumda gerçi, ama yine de İyuduşka'nın verdiği bu "akıl" kendisinin üzerinde tuhaf bir etki yapıyor. Ve İyuduşka'dan korkuyor: Bir yandan Golovlevo'nun sıcaklığı, geniş olanakları, bolluğu yönünden yazıklanıyor, öte yandan İyuduşka'nın genel vekâletnameden söz etmesinin boşuna olmadığını ve boğazına yeni bir ilmik takmaya çalıştığını sezerek tehlike karşısında gerilemeye benzer bir duyguya kapılıyor... Durum öylesine gerginleşiyor ki, Arina Petrovna mektubu gösterdiği için içinden kendine lanetler savurmaya başlıyor. Bereket versin Yevprakseyuşka imdada yetişiyor:

"Ne oldu! Hani iskambil oynayacaktık?"

Arina Petrovna dört elle sarılıyor bu sözlere:

"Ya hadi oynayalım, oynayalım!" diyor ve hemen çay masasından kalkıp oyun masasına yöneliyor. Ancak bu arada aklına yeni bir şey geliyor ve Porfiri Vladimiriç'e dönerek: "Bugün hangi gün, biliyor musun?" diyor.

İyuduşka şaşırmış:

"Kasımın yirmi üçü, anneciğim!" diyor.

"Evet, yirmi üçü de, yirmi üç kasımda ne olduğunu hatırlıyor musun? Ayini unuttun galiba?"

Yüzü bembeyaz olan Porfiri Vladimiriç haç çıkarıyor.

"Aman yarabbi! Korkunç bir şey bu! Gerçekten yirmi üçü mü bugün? İzin verin de takvime bir bakayım."

Birkaç dakika sonra takvimi getiriyor ve takvim yaprakları arasına sokulmuş olan bir kâğıdı arayıp buluyor. Kâğıtta şunlar yazılı:

"23 Kasım. Sevgili oğlum Vladimir'in ölüm günü. Sevinçli güne kadar rahat uyu oğlum!

Ve her yıl bugün ne yapıp edip senin için ayin yaptırmayı unutmayacak olan baban için Tanrı'ya dua et".

"Yuh! Ah, Volodya, Volodya! Hiç iyi bir oğul değilsin! Kötüsün! Besbelli baban için Tanrı'ya hiç dua etmemişsin! Etmemişsin ki, Tanrı babanda bellek diye bile bir şey bırakmamış. Ne yapacağız şimdi, anneciğim?"

"Canım kıyamet kopmuş değil ya, ayini yarın yaptırırsın olur biter! Ayini de, duasını da hepsini yaparız yarın. Bütün suç aslında ben unutkan ihtiyarda. Hep bunları hatırlatmak için geliyorum, ama yolda aklımdan uçup gidiyor."

"Büyük günaha battım! İyi ki kutsal tasvirler odasının kandilleri yanıyor! İçime doğmuş gibi sanki! Oysa bugün ne bayram ne bir şey! Mübarek Giriş Günü'nden beri yanıp duruyor kandilleri. Yalnız demin Yevprakseyuşka yanıma gelip 'Şu yanan

kandilleri söndüreyim mi?' diye sormuştu. ben, sanki içime doğmuş Yüce Tanrım, bir dakika kadar düşündüm ve, 'Elleme, yansın!' dedim. Demek bunun içinmiş!"

"Hiç değilse kandilciklerin yanıyor olması iyi! Bu da ruhlara esenlik verir! Söyle bakalım şimdi, sen nereye oturuyorsun? Bana mı kâğıt atacaksın, yoksa yardım etmek için sevgiline mi?"

"Ah, anneciğim, bilmiyorum ki benim oynamam yakışık alır mı?.."

"Niye yakışık almasınmış! Otur şuraya! Tanrı bağışlar! Hem bile bile değil ki canım, unutkanlıktan! Azizlerin bile başına gelmiş şeylerdir bunlar! Yarın şafakla birlikte kalkar, duasını da, ayinini de, her şeyi gereğince yerine getiririz. Hem, yakınları ve iyi insanlar kendisini hatırladıkları için merhumun ruhu sevinir, hem görevimizi yerine getirdiğimiz için bizim içimiz rahat eder. İşte böyle, dostum! Üzülmen gerekmez, her zaman söylerim bunu: Birincisi üzülmekle oğlunu geri getiremezsin, ikincisi de günah işlemiş olursun!"

Annesinin bu sözleri İyuduşka'yı yatıştırıyor, gidip annesinin elini öpüyor.

"Ah, anneciğim, anneciğim! Altın gibi bir kalbiniz var! Vallahi! Siz olmasaydınız ne yapardım ben şu anda? Ben size söyleyeyim: Mahvolurdum! Berbat olurdum, perişan olurdum!"

Porfiri Vladimiriç yarınki törenler için gerekli emirleri verdikten sonra hep birlikte oyun masasına oturuyorlar.

Bir el, iki el derken Arina Petrovna Yevprakseyuşka'ya hep aynı kâğıtları atıp durduğu için İyuduşka'ya kızmaya başlıyor. Beriki ise, oyuna kâğıt dağıtmak için verilen aralarda durmadan rahmetli oğluyla ilgili anılarına dalıyor.

"Nasıl da tatlıydı, sevecendi! İzinsiz bir şey almazdı. Kâğıt mı gerek: 'Babacağım kağıt alabilir miyim?' Al, dostum! Ya da:

'Babacığım bugün için kaymaklı havuz balığı pişirtmek lütfunda bulunur musunuz?' Hay hay, dostum! Ah, Volodya, Voladya! Ne kadar iyi bir çocuktun, bir de şu babanı bırakmasaydın!"

"Ne oldu ona birdenbire, bir türlü anlayamadım! Ağzının tadı yerinde, güzel güzel yaşayıp gidiyordu, ben de seviniyor ve eh, olursa bu kadar olur, diyordum. Derken birdenbire... Düşünebiliyor musunuz işlenen günahın büyüklüğünü? Düşünün, anneciğim, insanın kıydığı ne burada: Yüce Tanrı'nın bize armağanı olan can!.. Ve ne için? Nesi eksikti? Parası mı? Aylıklarını hiçbir zaman geciktirmiyordum ki; düşmanlarım bile bunun böyle olmadığını söyleyemez. 'Ha, yetmiyor muydu' eh, kızma dostum, idare etmesini bileceksin. Her gün de şeker şerbet yenip içilmez ki! İşte, böyle, kardeşçiğim! Bak baban demin para alacağını umuyordu, ama kâhya geldi ve Terpenkov'lu köylülerin vergilerini ödemediklerini söyledi. Ne yapalım, ben de sulh mahkemesine döşendim dilekçeyi! Ah, Volodya, Volodya! Hayır, sözümü geri alıyorum, iyi bir çocuk değilsin sen, babanı öksüz bıraktın!"

Oyun kızıştıkça anılar daha bir duygusallaşıyor, sıklaşıyordu.

"Sonra ne kadar da akıllıydı! Bir olayı hatırlıyorum. Kızamıktan yatıyordu, yaşı yedi var-yoktu, annesi geldi yanına: 'Anne! Anne!' dedi, 'meleklerin kanatları olduğu doğru mu?' Annesi de, 'evet,' dedi, 'yalnız meleklerin kanatları vardır.' 'Madem öyle,' dedi, 'demin babam gelmişti buraya, onun da arkasında kanatçıklar vardı, bu nasıl oluyor?'"

Sonunda oyun iyice saçma bir durum alıyor: İyuduşka, aralarında as, papaz ve kızın da bulunduğu sekiz kâğıtla oyunu kaybediyor, gülüşmeler ve alay başlıyor. İyuduşka da bütün bunlara sessizce boyun eğiyor, hatta o da gülüyor kendine. Hep bir ağızdan gülündüğü bir sırada Arina Petrovna birden susup kulak kesiliyor.

"Durun hele. Kesin gürültüyü! Birisi geliyor!" diyor.

İyuduşka'yla Yevprakseyuşka da dinliyorlar, ama bir şey duyamıyorlar.

"Gelen var diyorum size! Bakın... işte! Rüzgâr getiriyor sesleri! İşte! Geliyor... İyice yaklaştı hatta!.."

Yeniden dinlemeye başlıyor ve gerçekten rüzgârla arada bir yaklaşan, arada bir uzaklaşan derinden derine birtakım çıngırak sesleri duyuyorlar. Beş dakika daha geçince çıngırak sesleri iyice belirginleşiyor, bunun hemen ardından da sesler avludan gelmeye başlıyor.

Aralıktan duyulan bir sesle İyuduşka yerinden kalkıyor, yüzü bir anda kireç gibi oluyor ve olduğu yerde donup kalmış gibi öylece dikiliyor.

***

Petenka cansız adımlarla girdi içeri, babasının elini öptü, aynı şekilde büyükannesinin de elini öptü, Yevprakseyuşka'yla selamlaştı ve oturdu. Bu, üzerinde subay yol elbisesi bulunan, epeyce yakışıklı, yirmi beş yaşlarında bir delikanlıydı. Onun için söylenebilecek söz işte bu kadardı ve İyuduşka'nın da bundan fazlasını bildiği kuşkuluydu. Baba oğulun birbirlerine karşı tavırlarından gerginlik olduğu bile söylenemezdi: Sanki hiçbir şey yoktu aralarında. İyuduşka bu adamın resmi belgelere göre oğlu olduğunu, bir de ona, belirli sürelerde belirli bir miktar "daha doğrusu kendisinin uygun gördüğü bir miktar" para göndermek zorunda olduğunu, buna karşılık da ondan saygı ve sözünün dinlenmesini beklediğini biliyordu; bildiği tek şey buydu. Öte yandan Petenka'nın bildiği de kendisini durmadan sıkıştıran bir babası olduğuydu. Golovlevo'ya da, özellikle subay çıktığından bu yana gidip gelmekten hoşlanıyordu; ancak o bu ziyaretleri babasıyla oturup sohbet etmekten zevk aldığı için değil, yaşamda kendini vereceği bir amacı olmayan bütün insanlar gibi baba ocağının o içgüdüsel çekimine kapıldığı için yapıyordu. Ama bu kez onu buraya sürükleyen nedenin bir gereksinim,

esaslı bir zorunluluk olduğu anlaşılıyordu, çünkü anadan babadan uzaklarda sürtüp duran soylu çocuklarının baba ocağına döndüklerinde duydukları sevince benzer bir sevinç duyduğunu gösterecek hiçbir belirti yoktu kendisinde.

Konuşmaya pek istekli değil gibiydi. Babasının tekrarlayıp durduğu, "Amma sürpriz ha! Ne büyük bir lütuf bu, kardeş! Ben de oturmuş, hep yarabbim, böyle bir gecede kimdir dışarı çıkmak zorunda kalan? diyordum, bak sen, meğer kimmiş!" türünden sözlerine ya tümden susarak, ya da zoraki bir gülümsemeyle karşılık veriyordu. "Nereden esti aklına böyle birdenbire?" sorusuna ise bayağı içten bir cevap verdi: "Öyle işte, aklıma esti, geldim".

"Sağ olasın! Babanı hatırladın demek! Sevindirdin beni! Büyükanneciğini de hatırlamışsındır herhalde?"

"Hatırladım tabii."

"Dur! Bugünün kardeşinin ölüm yıldönümü olduğunu da hatırlamışsındır?"

"Evet, onu da hatırladım."

Konuşma bu hava içinde yarım saat kadar sürdü: Petenka gerçek cevaplar mı veriyor, yoksa yalnızca savuşturuyor muydu, burası belli değildi. Bu bakımdan, çocuklarının kayıtsızlıklarını sürekli sineye çeken İyuduşka bu kez dayanamadı ve:

"Evet, kardeş," dedi, "hiç sevecen bir çocuk değilsin sen! Hiç kimse senin tatlı dilli olduğunu söyleyemez!"

Petenka babacığının bu sözlerini uysallıkla dinlese, ya da daha iyisi kalkıp babacığının elini öpse ve, "Bağışlayın beni babacağım, yoldan geldim yorgunum" deseydi her şey tatlıya bağlanabilirdi. Ama Petenka hiç de efendice denmeyecek bir tavırla.

"Öyleysem öyleyim, n'apalım!" dedi.

Bayağı kaba sözlerdi bunlar; sanki, ilişme bana, der gibiydi. Porfiri Vladimiriç öyle üzüldü, öyle üzüldü ki, daha fazla susamayacağını anlayarak acı dolu bir sesle:

"Ben sizin için nasıl kaygılanır dururum!" dedi. "Hatta şurada oturur, nasıl yapsak yarabbim, derim, nasıl yapsak da her şey güzel, iyi, herkes rahat, dertsiz olsa! Sizse benden uzaklaştıkça uzaklaşıyorsunuz!"

"Siz dediğiniz de kim?"

"Peki, sen... Gerçi nur içinde yatsın ama rahmetli de senin gibiydi!"

"Neden? Ben size çok minnettarım!"

"Hiç belli olmuyor ama.. Ne minnet, ne bir çift tatlı söz, hiçbir şey!"

"Canım huyum böyleyse ben ne yapayım! Hem ne diye hep çoğul konuşup duruyorsunuz? O öldü gitti..."

"Evet, öldü, Tanrısından buldu. Tanrı anaya babaya boyun eğmeyen çocukları böyle cezalandırır işte. Ama ben onu yine de unutmuyorum, işte yarın da ruhunun esenliği için ayin yaptırıp dua okutacağım. O beni çok gücendirmişti, ama ben yine de görevimi unutmuyorum... Hey yarabbim, ne günlere kaldık! Oğul babasının evine geliyor ve daha gelir gelmez rezilleşmeye başlıyor! Bizim zamanımızda böyle miydi! Golovlevo'ya gelirken, çiftliğe daha otuz verst kala, 'Yüce Tanrım, bana Hazreti Davut uysallığı ver!' diye dua ederdik. İşte annem, o günleri bilen bir insan olarak aramızda, o söylesin! Halbuki bugün.. Yok, anlamıyorum, anlamıyorum!"

"Vallahi ben de anlamıyorum. Şuraya sessiz sedasız geldim, elinizi öptüm, selamlaştım, kimseye tek kötü laf etmeden sessizce oturmuş çayımı içiyorum, bir akşam yemeği verirseniz eğer, onu da yerim... İşi buraya nasıl getirdiniz, anlamıyorum?"

Arina Petrovna koltuğuna oturmuş onları dinliyordu: Hatırlayamayacağı kadar uzun yıllar önce başlamış çok iyi bildiği bir hikâyeyi dinler gibiydi. Tümden unutulduğu sanılan bir kitabın işte yine aynı sayfası açılmıştı. Babayla oğul arasındaki böylesi

bir karşılaşmanın hiç de iyi sonuçlanmayacağını deneyleriyle biliyordu o. Bu bakımdan tartışmaya karışmak ve öğüt niteliğinde yatıştırıcı bir iki söz söylemek istedi. Öğütlerine şakacı bir ton vermeye çalışarak:

"Şu Hint horozlarına da bakın hele!" dedi. "Daha şimdi karşı karşıya geldiler, hemen cenge tutuştular! Nasıl da atılıyorlar birbirlerinin üzerine! Şimdi havada tüyler uçuşmaya başlayacak! Aah ah! Ne günlere kaldık! A yiğitlerim benim, şurada sessiz sakin oturup akıllı uslu konuşsanız da, ben de size bakıp gönensem olmaz mı! Sen, Petenka, aşağıdan almalısın, insan babasının karşısında her zaman aşağıdan almalı, çünkü o babadır! Baba sözleri bazen acı gibi gelir, ama sen uysallıkla, boyun eğerlikle, saygıyla karşılamalısın bunları, çünkü sen bir oğulsun! Bakarsın o acı dediğin sözler birden tatlanıvermiş, bundan yine sen kazançlı çıkarsın! Sen de, Porfiri Vladimiriç, hoşgörülü ol biraz! O senin oğlun! Gençtir, tatlı söz bekler senden! Göz açtırmayan tipiyi delerek, kar tepeciklerini aşarak yetmiş beş verstlik yoldan geldi; yoruldu, üşüdü, herhalde uykusu da gelmiştir! İşte çayımız da bitti, emret akşam yemeğimizi de getirsinler, yiyip yatalım! İşte böyle, evlatlarım! Hepimiz odalarımıza çekilir, dua eder, kalbimizdeki öfke diner. Uyurken Tanrı içimizdeki bütün kötü düşünceleri dağıtır, yok eder! Yarın da erkencecik kalkar, rahmetli için duamızı ederiz, ayinimizi yaparız, her işimiz bitince evimize gelir konuşuruz. İnsan dinlenince söyleyeceğini sırasıyla söyler, yerinde konuşur. Sen, Petenka, Peterburg'u anlatırsın, sende Porfiri, köyü, köydeki yaşamı anlatırsın. Şimdi haydi bakalım, önce bir karnımızı doyuralım, sonra da kulağı yere verilim!"

Bu öğüt etkisini gösteriyor, yalnız, gerçekten inandırıcı olduğu için değil, İyuduşka biraz fazla ileri gittiğini anlayarak günün tatsızlıkla bitmesini önlemek istediği için. Bu bakımdan

kalkıp annesinin elini öpüyor, verdiği "bilgece öğüt" için teşekkür ediyor ve yemeğin getirilmesini emrediyor. Yemek, hiç konuşulmadan, soğuk bir hava içinde geçiyor. Herkes odasına çekiliyor, ev yavaş yavaş sessizliğe gömülüyor; odadan odaya sürünen mezar sessizliği, dua faslının bütün öteki odalardan daha uzun sürdüğü son noktaya, yani çiftlik sahibinin odasına da erişiyor ve kutsal tasvirler karşısında bitmez tükenmez tapınmasını bitiren İyuduşka da yatağına çekiliyor.

Porfiri Vladimiriç yatıyor ama bir türlü uyuyamıyor. Oğlunun gelişinin olağandışı bir nedeni olduğunu seziyor ve önlem olarak kafasında daha şimdiden laf ola beri gele birtakım öğütler doğmaya başlıyor. Aralarında anlamsal ya da mantıksal bir bağ bulunmayan bu öğütlerin her türlü olaya uygulanabilirlik gibi bir üstünlüğü var. Dilbilimsel ve sözdizimsel kurallar da söz konusu değil bu öğütler için: Kafada birbirinden bağımsız özlü sözler olarak birikiyor bunlar ve bu yığından ağız dolup dile üşüşenler dünyaya geliyorlar. Bununla birlikte olağanın dışında bir olayla karşılaştı mı özlü söz saldırısından kafasının içinde öyle bir karışıklık başlıyor ki, uyumakla bile yatışamıyor.

İyuduşka uyuyamıyor: Kafasını dolduran yığınla boş şeyin altında eziliyor. Aslında Petenka'nın böyle birdenbire çıkıp gelmesindeki giz onu pek de heyecanlandırmıyor. Çünkü İyuduşka her şeye hazır ve hiçbir şeyin kendisini gafil avlayamayacağını, hiçbir şeyin kendisine, çevresinde bir ağ gibi ördüğü bomboş ve çürümüş özlü sözlerinden ödün verdirtmeyeceğini biliyor. Onun için ne acı, ne sevinç, ne nefret, ne de sevgi var. Onun için dünya, sonsuzcasına gevezelik etmeye bahane olan bir tabuttan başka bir şey değil. Volodya'nın kendini öldürmesinin acısı dayanılacak gibi değildi, ama o dayanmıştı. İki koca yıl süren üzünçlü bir öyküydü bu. Tam iki yıl mücadele etmişti Volodya. Önce babasına el açmamak gururluluğunu göstermiş, ama sonra di-

renci kırılmış, yalvarmaya, bir şeyler kanıtlamaya, gözdağı vermeye başlamıştı... Ama her seferinde de, aç bir insana ekmek yerine uzatılan taştan başka bir şey olmayan hazır bir özlüsözle karşılaşmıştı. İyuduşka uzattığı şeyin ekmek değil bir taş parçası olduğunun bilincinde miydi, değil miydi, bunun burası tartışılabilir, ancak onun verebileceği tek şey bu taştı ve o da taşını veriyordu. Volodya kendisini tabancayla öldürdüğünde onun için ayin yaptırmış, takvimine ölüm gününü yazmış ve her yılın yirmi üç kasımında ayin yaptırıp "sabah duası" okutacağına söz vermişti. Ama bazen, zayıf da olsa onun bile içinden bir ses yükseldiği olur ve bir aile anlaşmazlığının intiharla çözümlenmesinin en azından kuşkulu bir şey olduğunu fısıldardı; böyle durumlarda kafasındaki özlüsözler birbiri ardınca diline üşüşür ve "Tanrı anaya babaya boyun eğmeyen çocukları cezalandırır", "Tanrı burnu büyükleri sevmez" vb. gibi yığınla özlüsözü sayıp döktükten sonra rahatlardı.

Şimdi de öyle Petenka'nın başına kötü bir şeyler geldiğine kuşku yoktu, ama o, Porfiri Golovlev, ne yapıp edip bu olayın dışında kalmalıydı. Eveet, kendi düşen ağlamaz; kendin pisledin kendin temizle; her inişin bir çıkışı vardır... Yarın sabah oğlu kendisine ne derse desin ona söyleyecekleri işte bunlar olacaktı, yalnızca bunlar. Ya Petenka da Volodya gibi kendisine ekmek yerine uzatılan taş parçasını kabul etmezse? Ya o da öteki gibi... İyuduşka bunu aklına şeytanın getirdiği inancıyla birkaç kez tükürüyor. Bir yandan öte yana dönerek uyumaya çalışıyor, ama bir türlü uyuyamıyor. Tam uykusu gelecek gibi olurken birden kafasına özlüsözler üşüşüyor: Eli erse göğe uzanır! Ayağını yorganına göre uzat!.. İşte ben... İşte sen... Çok tezcanlısınız çok! Atasözünü bilmiyor musun: Acele işe şeytan karışır!.. Kafasına doluşan, beyninin içinde cirit atan saçmalıkların baskısı altında eziliyor, ertesi gün kendisini selamete ulaştıracağını umduğu bu gevezeliklerin ağırlığıyla uyuyamıyor.

Yoldan bitkin düşmüş olmasına karşın Petenka da uyuyamıyor. Onun ancak burada, Golovlevo'da çözümlenebilecek bir işi var, ancak bu öyle bir iş ki, neresinden girişeceğini kendisi de bilmiyor. Aslında hiç umut olmadığını ve Golovlevo ziyaretinin gereksiz üzüntüler yaratmaktan başka bir işe yaramayacağını çok iyi biliyor Petenka; buraya da her insanda bulunan ve "her yolu sonuna kadar dene!" diye fısıldayarak bütün akıl faaliyetlerine baskın çıkan kör bir kendini koruma içgüdüsüyle geldi zaten, ama çelik gibi sağlam ve her şeye katlanmaya hazır olması gerekirken daha ilk karşılaşmada az kalsın babasıyla kapışacaktı. Bakalım bu yolculuktan ne çıkacak? Taşı ekmeğe çeviren bir mucize gerçekleşecek mi?

Acaba tabancayı alıp şakağına dayayarak: "Baylar! Ben bu üniformayı taşımaya layık değilim! Ben devlet parasını çalmış bir adamım! Bunun için de kendime en şiddetli ama en adil cezayı uyguluyorum!" deyip tetiği çekmek ve her şeyi orada, o anda bitirmek daha doğru olmaz mıydı? Teğmen Golovlev "ölüm nedeniyle adı defterden silinmiştir!" Evet, bu hem sonuç alıcı, hem de güzel bir davranış olurdu. Arkadaşlar da ardımdan, ihtiraslarına kapılmış mutsuz bir insandın sen, ama soyluydun, derlerdi!.." Ama işte Petenka böyle davranacak yerde işi öyle bir duruma sokmuştu ki, yaptığını herkes öğrenmiş ve kendisine çaldığı paraları yerine koyması için belirli bir süre izin verilmişti. Sonra da alaydan kovulacaktı. Sonuç olarak yeni başladığı askerlik yaşamı yüz kızartıcı bir biçimde sona erecekti, ama o bu sonuca da razıydı ve bunu sağlamak için gelmişti Golovlevo'ya, hem de ekmek yerine taş alacağını bile bile.

Bir de bakmışsın bir şeyler oluvermiş?! Neden olmasın!.. Bir de bakmışsın, şimdiki Golovlevo'da da babası artık.. Ama hayır, babam ölmemeli! Niçin ölsün? Babam ölmeden yeni bir Golovlevo, "yeni ilişkiler"... Belki de büyükannem yardım eder, parası var nasılsa! Bakar ki işin sonu bir felaket, veriverir, "al

yavrum," der, "verdikleri süre dolmadan koş, yetiştir!" Ve işte yola çıktı bile... Arabacıya daha hızlı, daha hızlı sürmesini söylüyor... İstasyona tam tren kalkarken yetişiyor... Ve işte sürenin dolmasına iki saat kala, alayda! "Aslan Golovlev!" diyor arkadaşları. "Elden gel, soylu delikanlı! Şu andan başlayarak her şey unutuldu, tamam mı!" Ve yalnız eski alayına dönmekle kalmıyor, önce üsteğmen, sonra yüzbaşı, daha sonra da alay emir subayı oluyor (Mutemetlik zaten yapmıştı) ve derken alayın kuruluş günü...

Ah! Bu gece bir bitse! Yarın... Ne olacaksa varsın olsun yarın! Acaba neler dinlemek zorunda kalacak yarın? Yarın mı? Peki ama neden ille de yarın? Koca bir gün daha yok mu? Babasını kandırmak ve kendine acındırmak için özellikle iki gün izin almıştı ya... Allah kahretsin! Kimi kandıracak, kimi acındaracaksın? Onu mu! Daha neler!..

Düşünceleri yavaş yavaş uykunun karanlığı içinde yitip gidiyor. Çeyrek saat kadar sonra ise bütün ev uykunun ağır sessizliğine bürünüyor.

Ertesi sabah erkenden bütün ev halkı ayaktaydı. Herkes kiliseye gitmiş, bir tek Petenka yol yorgunluğunu öne sürerek evde kalmıştı. Sonunda ayin de, sabah duası da bitti ve kilisedekiler eve döndüler. Petenka bu durumda yapılması gereken şeyi yaptı ve elini öpmek için babasına yaklaştı, ama İyuduşka elini iğreti bir şekilde ve onun yüzüne bakmadan uzattı, hatta oğlunu kutsamadı bile ve bunu herkes gördü. Çay içildi, ballı buğday yenildi; İyuduşka asık yüzle, ayaklarını sürüye sürüye dolaşıyor, konuşmaktan kaçınıyor, göğüs geçiriyor, içinden dua ediyormuş gibi ellerini önünde kavuşturuyor ve oğluna hiç bakmıyordu. Petenka da diken üstünde gibiydi, sessizce oturuyor ve sigara üstüne sigara içiyordu. Sabaha geçeceği umulan dünkü gerginlik geçmek şurda dursun daha da sertleşmişti. Arina Petrovna durumun ciddiliğinden kaygılanarak Yevprakseyuşka'nın ağzını aramaya karar verdi:

"Bir şey mi oldu? Neden sabahtan beri kanlılar gibi bakıyorlar birbirlerine?"

"Ne bileyim ben? Onların işine karışmak haddime mi düşmüş!"

"Sakın sebep sen olmayasın? Belki toruncağız da sana takılıyordur?"

"Niye takılsın bana? Yalnız az önce beni koridorda gözetlerken Porfiri Vladimiriç'e yakalandı!"

"Demek buymuş!.."

Gerçekten de durumunun ağırlığına bakmadan Petenka uçarılıklarını burada da sürdürmek istemişti. Yevprakseyuşka'nın muhteşem sırtı onun da dikkatini çekmiş ve bunu ona açıklamaya karar vermişti. Aslında kiliseye gitmek istemeyişinin nedeni de buydu; ve işlerini yöneten sorumlu olarak Yevprakseyuşka'nın da kiliseye gitmeyip evde kalacağını umuyordu. El ayak çekilip de ev sessizliğe bürününce sırtına kaputunu atarak koridorda bir köşeye gizlenmişti. Bir dakika sonra antreden hizmetçiler odasına giden kapı hızla kapanıp da koridorun ucunda elinde çay için hazırlanmış tatlı çörek tepsisiyle Yevprakseyuşka görününce, Petenka onun iki küreği arasına şaplağı indirip "Sırta bak, sırta!" demeye hazırlanmıştı ki, birden yemek odasının kapısı açılmış ve babası görünmüştü.

"Alçak herif, buraya çirkeflik etmek için geldinse şimdi emir verir seni merdivenlerden aşağı attırırım!"

Babasının bu öfkeli haykırışı üzerine Petenka tabii saniyede yok oluvermişti.

Ama sabahki bu olayın, buraya halletmek için geldiği iş üzerine olumlu bir etkide bulunmayacağını anlamayacak kadar aptal değildi. Bu bakımdan şimdilik susmaya ve babasıyla yapacağı konuşmayı yarına ertelemeye karar vermişti. Yine de, babasının sinirlerini yatıştıracak en ufak bir şey yapmadığı gibi üstelik sakınması gereken pek çok şeye de boş veriyor ve ap-

talca davranıyordu. Örneğin babasının odayı dolduran duman bulutlarını dağıtmak için sinirli sinirli el kol sallamasına aldırış etmeden sigara üstüne sigara içiyordu. Sonra Yevprakseyuşka'ya ikide bir fırlattığı edepsiz bakışlar ve onun da bu bakışlara ucun ucun gülümseyerek karşılık vermesi İyuduşka'nın gözünden kaçmıyordu.

Kırık, keyifsiz bir hava içinde uzayıp duruyordu gün. Arina Petrovna Yevprakseyuşka'yla kâğıt oynamaya denediyse de bu havayı değiştirmedi. Bir şey oynanmıyor, bir şey konuşulmuyor, hatta böylesi durumlar için herkesin kafasında her zaman hazır bekleyen oyalayıcı birtakım saçmalıklar bile akla gelmiyordu. Güçlükle yemeğe oturulabildi, ama sofrada da kimse ağzını açmadı. Yemekten sonra Arina Petrovna Pogorelka'ya gitmek için ayaklanacak olduysa da İyuduşka sevgili dostu anneciğinin bu niyetinden basbayağı korkuya kapılarak:

"Tanrı aşkına oturun anneciğim!" diye bağırdı. "Size ne oldu... ne oldu ki beni bu... bu kötü evlatla baş başa bırakmak istiyorsunuz? Hayır, hayır! Aklınızdan çıkarın gitmeyi! Dünyada bırakmam!"

"Peki ne oldu, söylesene?" dedi Arina Petrovna. "Aranızda... bir şey mi geçti?"

"Şimdilik bir şey olmuş değil, ama göreceksiniz ki... Hayır, beni bırakmayın! Ne olacaksa sizin yanınızda olsun... Bu damdan düşer gibi gelişin muhakkak bir nedeni var! Bir şey olursa siz de tanık olursunuz!"

Arina Petrovna başını salladı ve kalmaya karar verdi.

Yemekten sonra Porfiri Vladimiriç uyumak için odasına çekildi, Yevprakseyuşka'yı da ne olur ne olmaz diye köye, papazın yanına yolladı; Pogorelka'ya dönüşünü erteleyen Arina Petrovna da odasına gidip koltuğunda uyuklamaya başladı. Talihini büyükannesinin üzerinde denemek için bunun en uygun an olduğuna karar veren Petenka doğruca Arina Petrovna'nın odasına yollandı.

"Ne o, ihtiyarla kâğıt oynamaya mı geldin?" diye karşıladı onu Arina Petrovna.

"Hayır, büyükanneciğim, iş konuşmaya geldim."

"Peki, otur da anlat bakalım."

Petenka bir dakika kadar kararsızlık içinde sustuktan sonra birden:

"Büyükanneciğim ben devlete ait parayla kumar oynadım ve kaybettim!" dedi.

Bu beklenmedik sözlerden gözleri kararan Arina Petrovna korku dolu bir sesle:

"Çok mu?" dedi.

"Üç bin."

Bir dakika kadar süren bir sessizlik oldu; Arina Petrovna sanki bir yerlerden imdat bekler gibi kaygıyla bir o yana bir bu yana bakıyordu. Sonunda:

"Bu yüzden adamı Sibirya'ya süreceklerini biliyorsun değil mi?" dedi.

"Biliyorum."

"Ah zavallı, zavallı!"

"Ben, büyükanne, sizden borç isteyecektim... İyi faiz veririm size..."

Arina Petrovna iyice korkmuştu.

"Ne diyorsun sen, ne diyorsun? Benim ancak cenazemin kaldırılmasına yetecek param var! Karnımı da öksüz torunlarımın lütfuyla doyurabiliyorum, bir de işte burada oğlumun evinde bir şeyler yiyebiliyorum! Hayır, hayır, hayır! Bırak beni, Tanrı aşkına bırak! Git babandan iste!"

"Günahını koklatmaz o büyükanneciğim, ben size güvenmiştim!"

"Ne diyorsun sen, ne diyorsun! Olsa seve seve verirdim, ama para ne arasın bende! Sen en iyisi yine babana git, ama şöyle-

saygıyla, sevecenlikle... Böyleyken böyle babacağım, oldu bir kere, gençliktir, bir hata işledim, suçumu biliyorum... de, gülümse, elini öp, önünde diz çök, ağla 'bilirsin sever o bunu...' bir de bakmışsın sevgili oğlu için çuvalın ağzını açıvermiş!"

"Ne diyorsunuz! Gerçekten verir mi? Gitsem mi acaba? Ama, durun bir dakika! Büyükanneciğim siz kendisine, 'Oğluna para vermezsen sana lanet ederim!' deseniz?.. Bilirsiniz hep korkar sizin lanetinizden."

"Canım laneti de nerden çıkardın şimdi! Git, kendin iste. İsteyiver, dostum! Babanın önünde fazladan bir iki kez eğilmekle başın kopacak değil ya! Babandır o senin! Elbette o da kendi yönünden durumu anlayacaktır! Vallahi doğru söylüyorum! Git, ondan iste!"

Ellerini arkasında bağlayan Petenka bir şey düşünüyormuş gibi aşağı yukarı dolaşmaya başladı, sonunda durarak:

"Yok," dedi, "imkânı yok vermez! Önünde eğileceğim diye kafamı yerlere vurup parçalasam kılı kıpırdamaz. Ama eğer siz lanetinizle tehdit ederseniz... Ne yapayım ben şimdi büyükanneciğim?"

"Vallahi bilmem ki yavrum! Git bir dene, belki yumuşatabilirsin kendisini. Ama sen de nasıl, nasıl yapabildin böyle bir şeyi? Devlet parasıyla kumar oynanır mı hiç? Nasıl oldu, birileri mi aklına girdi yoksa?"

"Yok. Parayı aldım ve kumarda kaybediverdim işte. Madem sizin kendi paranız yok, öksüzlerinkinden versenize!"

"Delirdin mi sen! Kendine gel! Nasıl verebilirim sana öksüzlerin parasını? Çok rica ediyorum, beni rahat bırak! Ve bir daha da bana bundan söz etme!"

"Demek vermek istemiyorsunuz? Yazık! Oysa çok iyi faiz verirdim size. Aylık yüzde beşe ne dersiniz? Az mı? Pekâlâ, yıllık yüzde yüz!"

Arina Petrovna elini sallayarak:

"Git şuradan, durduk yerde aklımı çelme benim!" dedi. "Allah aşkına çekil, git! Baban duyacak olsa seni benim kışkırttığımı sanır! Hey yarabbim, şuracıkta bir şekerleme yapayım dedim, hatta bayağı içim bile geçmişken o bana nasıl bir iş için gelmiş!"

"Ne yapalım. Gidiyorum. Demek vermiyorsunuz? Çok güzel. Tam akrabaca. Üç bin ruble için torununuz Sibirya'ya sürülsün! Yola çıkarken ardımdan yolculuk duası okutmayı da unutmayın, emi!"

Petenka kapıyı çarptı ve çıktı. Aptalca umutlarından biri boşa çıkmıştı; şimdi ne yapacaktı? Yapacak tek şey vardı: Her şeyi olduğu gibi babasına açıklamak. Bir de bakmışsın bir şeyler oluvermiş?.. Bir de bakmışsın... "Gidip bitireyim şu işi artık!" diye düşündü. "Ama hayır! Niçin ille de bugün?.. Ya yarına bir şeyler oluverirse?.. Ama ne olabilir? Yok, yine de en iyisi yarın... Evet, yarın. söyler ve giderim!"

Her şeyi bitirecekti yarın.

Büyükannesiyle yaptığı konuşmadan sonra akşam daha da bir keyifsiz geçti. Petenka'nın geliş nedenini öğrendikten sonra Arina Petrovna bile bir köşeye sinip kalmıştı. İyuduşka annesiyle şakalaşmayı denediyse de, onun düşünceli halini görünce vazgeçti. Petenka da hiç konuşmuyor, durmadan sigara içiyordu. Yemekten sonra Porfiri Vladimiriç:

"Evet," dedi, "teşrif nedeninizi hâlâ söylemeyecek misiniz?"

Petenka asık bir yüzle:

"Yarın söylerim," dedi.

***

Petenka sabah erkenden kalktı; geceyi gözlerini hemen hiç kırpmadan geçirmişti. "Belki de verir?" umuduyla başlayan ve sürekli olarak "Ne diye geldim buraya?" sorusuyla biten iki başlı

bir düşünce kafasını kemirip durmuştu. Belki de babasını anlayamıyordu, ama yine de babasında amacına uluşmak için sömüreceği bir tek zayıf yan bulamıyordu. Bir tek şey duyumsuyordu o: Babasının yanındayken, ele geçmez, anlaşılmaz bir şeyle karşı karşıyaymış gibi oluyordu. İşe nereden girişeceğini, söze nasıl başlayacağını bilememesi korku değilse bile bir tedirginlik yaratıyordu. Çocukluğundan beri böyleydi bu durum. Kendini bildiğinden beri babasından bir şey istemek durumunda kalsa işler dönüp dolaşıp öyle bir yerlere geliyordu ki, isteğini babasının kararına bırakmaktansa, bundan vazgeçmenin daha iyi olcağı sonucuna varıyordu. Şimdi de aynı durum söz konusuydu. Nereden, nasıl başlayacak, ne söyleyecekti? Of, of! Ne demeye gelmişti sanki buraya!"

Umutsuz bir keder sarmıştı içini. Yine de önünde yalnızca birkaç saati kaldığını ve eğer bir şeyler yapacaksa hemen harekete geçmesi gerektiğini anlayarak silkindi, yapmacık bir kararlılık havası takındı, ceketinin önünü ilikleyip bir şeyler mırıldana mırıldana babasının çalışma odasına doğru sert adımlarla yürüyüşe geçti.

İyuduşka dua ediyordu. Dindar bir adamdı o ve her gün birkaç saatini seve seve tapınmaya ayırırdı. Yalnız tapınması Tanrı'yı sevdiğinden ve dualarıyla ona yaklaşabileceğini umduğundan değildi; şeytandan korkardı ve dua ederse Tanrı'nın kendisini şeytandan koruyacağını düşünürdü. Çok dua bilirdi, özellikle de dua sırasındaki duruşların, pozların ustası olmuştu. Yani dudaklarını ne zaman oynatıp gözlerini ne zaman havaya açacağını, haç çıkarırken ne zaman gözlerini yumup kendinden geçmişçesine duygulanacağını ve ne zaman bu işi ağırbaşlı hareketlerle yapacağını çok iyi bilirdi. Duruma göre de belirli zamanlarda gözleri ve burnu kızarır ve sulanırdı. Ama tapınma onun ne ruhunu yeniler, ne içinde cıvıltılar yaratır, ne de karanlık ruhuna bir damla ışık saçardı. Tapınıp dua ederken bir yan-

dan bu işin gerektirdiği bütün beden hareketlerini yapar, bir yandan da pencereden bakarak, örneğin kilerlere sormadan giren olup olmadığını gözlerdi. Bu, genel hayat formüllerinden bağımsız olarak tek başına varolabilen ve kendine yetebilen çok özel bir hayat formülüydü.

Petenka içeri girdiğinde Porfiri Vladimiriç yere diz çökmüş ve ellerini iki yana açmış durumdaydı. Duruşunu hiç bozmadı, yalnız "şimdi zamanı değil" gibilerinden bir elinin parmaklarını havada hafifçe silkeledi. Petenka semaver ve çay takımlarının hazırlandığı yemek odasına geçip beklemeye başladı. Yarım saat kadar bekledi burada ama bu süre ona babasının kendisini bile bile beklettiğinden emin olduğu için sonsuzluk kadar uzun geldi. Az önce takındığı yapmacık kararlılık yerini yavaş yavaş sıkıntılı bir tedirginliğe bırakmaya başladı. Önce bir süre sessiz sakin oturdu odada, sonra kalkıp volta atmaya başladı, sonra da ıslıkla bir şarkı tutturdu; ama işte tam bu anda çalışma odasının kapısı aralandı ve İyuduşka'nın sesi duyuldu:

"Islık çalmak isteyen gidip ahırda çalar ıslığını!"

Biraz sonra Porfiri Vladimiriç törensel bir toplantı için hazırlanmış gibi tertemiz çamaşırlar ve baştan aşağı siyahlar giyinmiş olarak içeri girdi. Yüzünde öylesine sevimli, sevinçli bir aydınlık ve uysallık taşıyordu ki, sanki az önce "günahlarından arınmıştı".

Oğluna yaklaştı, öptü, haç çıkardı ve selamlaştı.

"Günaydın, oğlum!"

"Günaydın!"

"Gece iyi uyudun mu? Yatağını iyi yapmışlar mı? Pireciklerden, tahtakurucuklarından rahatsız olmamışsındır inşallah?"

"Sağ olun, iyi uyudum"

"Oh, Tanrı'ya şükür, demek uyuyabildin. İşte böyledir bu iş: İnsan ancak baba evinde böyle tatlı tatlı uyuyayabilir. Ben kendimden biliyorum: Petersburg'da ne kadar konforlu bir yerde

kalırsan kal, burada, Golovlevo'da olduğu kadar rahat ve tatlı bir uyku uyuyamazsın. Burada insan sanki beşikte sallanır gibi uyur. Evet, şimdi ne yapalım senle: Önce birer fincan çay mı içelim, yoksa hemen mi konuşmak istiyorsun?"

"Hemen konuşsak iyi olur. Altı saat sonra yola çıkmam gerekiyor. Belki bir şeyler üzerinde enine boyuna düşünmek için zamana gerek duyabiliriz."

"Peki. Yalnız, kardeş bak açık söylüyorum: Ben öyle enine boyuna düşünmem. Cevabım her zaman hazırdır. Doğru bir şey istiyorsan benden, baş üstüne! Doğru şeyleri hiç geri çevirmem. Gücümü aşsa bile, eğer doğru bir şeyse geri çevirmem! Yaratılışım böyle! Ama eğer doğru bir şey değilse istediğin, hiç kusura bakma! Sana acırım, o ayrı, ama kabul etmem! Ben, kardeş, öyle dolambaçlı işlerden anlamam! İçi dışı bir insanımdır. Hadi çalışma odasına gidelim! Sen konuşursun, ben dinlerim! Bakalım neymiş meselen!"

Çalışma odasına girdiklerinde Porfiri Vladimiriç kapıyı hafif aralık bıraktığı gibi, ne kendisi oturdu, ne de oğluna oturması için yer gösterdi; odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Nazik bir durumun söz konusu olduğunu sezmişti sanki ve sanki böyle işler ayakta, dolaşırken daha iyi konuşulurdu. Hem insanın yüzünün anlatımını gizlemeye, hem de konuşma tatsızlaştığında kestirip atmaya elverişli bir durumdu bu. Kapının aralık bırakılması ise tanık gösterebilmek içindi: Annecik ve Yevprakseyuşka herhalde birazdan çay içmek için yemek odasına geçerlerdi.

Petenka birden:

"Baba, ben devlet parasıyla kumar oynayıp kaybettim," dedi.

İyuduşka hiçbir şey söylemedi, yalnız dudaklarının nasıl kımıldadığı görülebiliyordu. Bunun ardından, hep olduğu gibi kendi kendine bir şeyler mırıldanmaya başladı.

"Üç bin ruble kaybettim. Öbür güne kadar bu parayı götürüp yerine koymazsam başıma çok kötü şeyler gelebilir."

Porfiri Vladimiriç sevecen bir sesle:

"E, sen de götür koy!" dedi.

Baba oğul odada hiç konuşmadan birkaç tur attılar. Petenka açıklamalarını sürdürmek istediyse de tıkanır gibi olduğunu hissetti. Sonunda:

"Parayı nereden bulayım?" dedi.

"Ben, sevgili dostum, senin kaynaklarını bilemem. Devlet parasıyla kumar oynarken hangi kaynaklara güvendiysen oradan bul!"

"Siz de çok iyi bilirsiniz ki, böyle durumlarda insan kaynak falan düşünmez!"

"Dostum, ben bir şey bilmiyorum. Hiçbir zaman kumar oynamadım... Arada bir annemle iskambil oynadığımız olur, o da sırf ihtiyarcık eğlensin diye... Ve lütfen beni bu kirli işlere bulaştırma! Hadi gidip çayımızı içelim! Oturur ne güzel çaycağızlarımızı içeriz, belki bazı şeylerden de konuşuruz, ama Tanrı aşkına bu konuyu konuşmayalım!"

İyuduşka bir an önce kapağı yemek odasına atmak için kapıya doğru yürüdüyse de Petenka onu durdurdu.

"Bir dakika! Benim ne olursa olsun bu işin içinden sıyrılmam gerek!"

İyuduşka gülümseyerek Petenka'nın yüzüne baktı.

"Evet, sıyrılman gerek cancağızım!"

"Yardım edin öyleyse!"

"Ha, bak bu apayrı bir konu. Bu işin içinden ne yapıp edip sıyrılman gerektiğini söylüyorsun, ki çok doğru, ama nasıl sıyrılacaksın, orası beni ilgilendirmez!"

"Niçin yardım etmiyorsunuz bana?"

"Çünkü, birincisi senin pis işlerini kapatmak için bende para yok, ikincisi de bu işin beni ilgilendirir bir yanı yok. Kendi düşen ağlamaz. Her inişin bir çıkışı vardır. İşte böyle, dostum! Demin de sözlerime başlarken, eğer doğru bir şeyse istediğin... demiştim."

"Biliyorum, biliyorum. Dağarcığınızda böyle sözler çoktur sizin..."

"Dur rezilleşme, bırak da sözümü bitireyim! Bunların boş sözler olmadığını istesem hemen kanıtlayabilirim sana... Demin de dediğim gibi: Eğer boynumuzun borcu olan, doğru bir şey istiyorsan, başüstüne dostum! Her an isteğini yerine getirmeye hazırım! Yok eğer ters bir şeyler için ricada bulunmaya geldiysen, kusura bakma kardeş! Pis işler için bende para yok, yok, yok! Olmayacak da! Bunu böyle bilesin! Ve yine bilesin ki, bu sözlere 'boş sözler' demeye hakkın yok! Anlayan için bu sözler gerçeklerin ta kendisidir!"

"Bana neler olacağını hiç düşünmüyor musunuz!"

Ellerini dua eder gibi yukarı kaldıran İyuduşka göz ucuyla da kutsal tasvire bakarak:

"Tanrı bilir, azizim!" dedi. "Tanrı nasıl istemişse öyle olur!"

Baba oğul odada birkaç tur daha attılar. İyuduşka sanki oğlu kendisini tutsak etmiş de bundan yakınıyormuş gibi isteksiz yürüyordu; Petenka ellerini arkasında kavuşturmuş, yüzünde çarpık bir gülümseme, bıyıklarını kemirerek onun arkasından gidiyordu.

"Ben sizin hayatta kalan tek oğlunuzum, bunu unutmayın!"

"Tanrı, dostum, Hazreti Eyüb'ün çoluğunu çocuğunu, varını yoğunu aldı da elinden, yine de onun ağzından tek bir şikâyet sözü çıkmadı. 'Tanrım,' dedi, 'verdin, sen alıyorsun, takdir senindir!' İşte böyle kardeş!"

"Onunkini Tanrı almış, bizimkini ise siz alıyorsunuz. Volodya..."

"Sen galiba çirkefleşmek niyetindesin?"

"Hayır bu çirkeflik değil, gerçek. Herkes biliyor ki Volodya..."

"Hayır, hayır, hayır! Senin bu çirkef sözlerini dinlemek istemiyorum! Hem yeter artık! Söylenecek her şey söylendi! Sen diyeceğini dedin, ben de cevabımı verdim! Şimdi gidip çayımızı içelim! Oturur biraz konuşuruz, yemeğimizi yeriz, ayrılışına içeriz, sonra da Tanrı yardımcın olsun! Tanrı'nın sana lütfunun farkındasın değil mi! Hava açtı, yollar da kaymak gibi oldu. Usul usul, tıkır tıkır gidersin istasyoncuğuna ve yolun ne zaman bittiğini anlayamazsın!"

"Beni dinleyin! Bakın sizden rica ediyorum! Eğer içinizde duygu adına bir damlacık bir şey varsa..."

"Hayır, hayır, hayır! Bu konu bitmiştir artık! Hadi yemek odasına geçiyoruz: Anneciğim kim bilir nasıl çaysamıştır! Yaşlı kadını, bekletmek doğru olmaz!"

İyuduşka sert bir dönüşle, neredeyse koşar adım, kapıya atıldı. Petenka onun ardından:

"İster yemek odasına gidin, ister yatak odasına," diye bağırdı, "ama ben bu konuşmayı burada bırakmayacağım! Tanıkların yanında konuşmaya başlarsak daha da kötü olur!"

İyuduşka durup döndü ve oğlunun tam karşısına dikilerek heyecanlı bir sesle:

"Benden ne istiyorsun alçak?" diye bağırdı.

"Kaybettiğim paraları ödemenizi!"

"Asla!"

"Son sözünüz bu mu?"

İyuduşka köşede asılı duran kutsal tasviri göstererek:

"Bunu görüyor musun?" dedi. "Bu babamın beni kutsadığı tasvirdir... İşte bunun önünde söylüyorum sana: Asla!"

Ve kararlı adımlarla çalışma odasından çıktı.

Ardından bir ses duyuldu:

"Katil!"

***

Arina Petrovna masanın başındaydı. Yevprakseyuşka da çayla ilgili son hazırlıkları görüyordu. Yaşlı kadın Petenka'dan utanıyor gibi sandalyesinde sessiz, düşünceli oturuyordu. İyuduşka, âdeti üzere elini öpmek için ona yaklaştı, o da yine âdeti üzere mekanik bir hareketle onu kutsadı. Sonra yine âdet üzere herkes birbirine geceyi nasıl geçirdiğini sordu. Bu soruya da yine âdet üzere bir iki kelimelik kısa karşılık verildi.

Arina Petrovna'nın içi akşamdan beri sıkılıp duruyordu. Petenka'nın kendisinden para istemesinden ve "lanet" konusunu hatırlatmasından beri tuhaf, gizemli bir tedirginliğe kapılmıştı; kafasında hep aynı düşünce dönüp duruyordu; lanet edersem ne olur? Baba-oğlun sabahleyin çalışma odasına kapanıp konuştuklarını öğrenince Yevprakseyuşka'ya:

"Hadi kadınım, usulcacık git de kapı ardından dinleyiver neler konuştuklarını," demişti.

Ama ahmak Yevprakseyuşka gidip kapıyı dinlemesine karşın konuşulanlardan hiçbir şey anlamamıştı:

"Kendi aralarında konuşup duruyorlar işte," demişti, "pek fazla bağırdıkları da yok!"

Bunun üzerine Arina Petrovna dayanamamış ve kalkıp yemek odasna geçmişti. Ama bu arada çalışma odasındaki konuşma sona ermek üzereydi; bir tek Petenka'nın sesini yükseltiğini, Porfiri Vladimiriç'in de ona vızıldar gibi cevap verdiğini duyabilmişti.

"Vızıldıyor," diye düşünmüştü. "Tam bir vızıldama bu! O zaman da böyle vızıldıyordu aslında, ama ben o sıra anlayamadım bunu!"

Sonunda baba-oğul içeri girdiler. Petenka, yüzü kıpkırmızı güçlükle soluk alabiliyordu; gözleri irileşmiş, saçları dağılmış, alnında minik ter tanecikleri birikmişti. İyuduşka'nınsa, tam tersine, yüzü bembeyaz ve öfkeliydi; kayıtsız görünmeye çalışmasına karşın, alt dudağının titrediği belli oluyordu. Sevgili dostu anneciğine her zamanki sabah selamı sözlerini bile güçlükle söyleyebildi. Sonunda herkes masadaki yerini aldı; Petenka uzakça bir iskemleye oturmuştu; kaykılarak oturduğu iskemlede ayak ayak üstüne atmış, sigara içiyor, bu arada da alaylı alaylı babasına bakıyordu.

"İşte anneciğim, havacığımız da açıldı," diye başlıyor İyuduşka. "Oysa dün nasıl da yer gök birbirine girmişti! Tanrı istemeyegörsün, her yer bir anda sessiz, sakin, pırıl pırıl oluveriyor, öyle değil mi dostum?"

"Hiç haberim yok, bugün evden dışarı çıkmadım."

İyuduşka sözlerini sürdürüyor:

"Tam da biz değerli konuğumuzu yolcu edecekken oluyor bunlar! Demin pencereden öyle bir göz attım da, aman Tanrım, nasıl sessiz, nasıl sakin, pırıl pırıl dışarısı! Sanki melekler uçuşmuşlar da kanatlarıyla bir anda bütün bu kudurganlığı silivermişler!"

Ama İyuduşka'nın bu sevecen sözlerine kimseden bir karşılık gelmiyor. Yevprakseyuşka gürültülü gürültülü üfleyerek ve höpürdeterek çayını fincan tabağından içiyor; Arina Petrovna bakışlarını fincanına dikmiş, susuyor; Petenka'ysa sandalyesinde ileri geri sallanarak babasını, sanki içinde yükselen bir kahkahayı güçlükle bastırıyormuş gibi alaycı ve kışkırtıcı bakışlarla süzüyor.

Porfiri Vladimiriç yeniden söze başlıyor:

"Petenka hızlı gitmese de akşama kadar istasyona rahat yetişir. Atlar kendi atlarımız, yorgun değiller. Muravyovo'da iki saat kadar dinlendirilirler ve yemleri de verilirse istasyona şimşek

hızıyla ulaşırlar. Ondan sonra da, düüt! Koca lokomotif düdük çalıp çuf çuf etmeye başlar! Ah, Petka, Petka! İyi bir evlat değilsin sen! Ne olurdu sanki burada bizimle kalsan, biraz konuğumuz olsan? Hem bizi sevindirirdin, hem de burada bir hafta içinde nasıl kendini topladığını görürdün!"

Petenka sandalyesinde sallanmaya ve babasına bakmaya devam ediyor.

İyuduşka sonunda dayanamıyor ve sinirli sinirli:

"Yüzümde nakışlar mı var, ne diye bakıp duruyorsun öyle?" diyor.

"Bakıyorum ve sizden daha neler göreceğiz diye bekliyorum!"

"Yok kardeş, bir şey göremeyeceksin! Diyeceğimi dedim ben ve sözümden de caymam!"

Bir an kaskatı bir sessizlik oluyor ve sessizlikte açıkça duyulan bir fısıltı yükseliyor:

"İyuduşka!"

Hiç kuşkusuz Porfiri Vladimiriç de duyuyor bu aşağılayıcı seslenişi (hatta yüzü bembeyaz oluyor) ama ses kendisine kadar ulaşmamış ve ne denildiğini tam duyamamış gibi bir tavır takınıyor ve:

"Ah, çocukcağızlar, çocukcağızlar!" diyor. "Size acıyorum, canlarım benim deyip sevip okşamak isterdim sizi, ama ne yapalım, kısmet değilmiş! Ananızdan babanızdan kendiniz uzaklaşıyorsunuz, onlardan daha çok değer verdiğiniz birtakım dostlar, arkadaşlar ediniyorsunuz. Ne yapalım, öyle olsun! Düşünüyorsun, düşünüyorsun, ama elinden bir şey gelmiyor! Siz gençler geveze yaşlılarla birlikte olmaktansa, yaşıtlarınızla birlikte olmaktan hoşlanıyorsunuz! Eh, ne yapalım, bize de yakınmadan buna katlanmak düşüyor; yarabbim, diyoruz yalnızca, nasıl biliyorsan öyle yap, irade senden, kulluk, boyun eğmek bizden."

"Katil!"

Petenka bu kez fısıldamıyor, neredeyse bağırıyor. Arina Petrovna torununa korkuyla bakıyor, gözünün önünde ahmak Styopka'nın hayaline benzeyen bir gölge görünüp kayboluyor.

Heyecandan tirtir titreyen İyuduşka:

"Kime diyorsun bunu?" diyor.

"Hiç, tanıdığım biri var da..."

"Deme yahu! Açık açık söylesene şunu! Nasılsa Tanrı biliyor aklından geçenleri! Belki de burada bulunanlardan birineydi bu iltifatın?"

Herkes susuyor; çay fincanları masanın üzerinde el sürülmeden öylece duruyor. İyuduşka da iskemlesinin arkasına kaykılıyor ve sinirli sinirli öne arkaya sallanmaya başlıyor. Artık hiçbir umudu kalmadığını gören Petenka ölümle karşı karşıya kalan insanların duydukları derin acıya benzer bir acının etkisiyle her türlü aşırılığa hazır. Babayla oğul anlatılmaz bir gülümsemeyle birbirlerinin gözünün içine bakıyorlar. Genellikle ölçüyü elden kaçırmamayı bilen Porfiri Vladimiriç'in kendini tutamayacağı an yaklaşıyor.

"Bir mesele çıkarmadan efendi efendi çekip gitsen iyi olur!"

"Merak etmeyin, gideceğim!"

"E, ne bekliyorsun öyleyse? Bela çıkarmak için aranır gibi bir halin var! Ama kardeş, benim kimseyle kavga etmeye niyetim yok. Biz burada kavga dövüş bilmeden sessiz sakin, kendi halimizde yaşayıp gidiyoruz... Şurada yaşlı başlı ninen oturuyor, hiç değilse ondan utanmalısın! Niye geldin buraya?"

"Söyledim ya!"

"Onun içinse boşuna zahmet etmişsin, kardeş! Hemen gidebilirsin! Hey, oradakiler, küçük bey için araba hazırlayın! Kızarmış bir piliçcik, havyarcık... yumurtacık filan işte, bir kâğıda sarıp arabasına koyuverin. İstasyonda atlara yem verirlerken sen

de bunlarla safranı bastırırsın, kardeş! Hadi bakalım, selametle!"

"Hayır, daha gitmiyorum! Önce kiliseye gidip Tanrı'nın Vladimir adlı öldürülen bir kulu için dua okutacağım."

"Kendini öldüren, demek istiyorsun..."

"Hayır, öldürülen."

Babayla oğul, bütün gözleriyle bakıyorlar birbirlerine; bir saniye sonra birbirlerinin üzerine atılacaklar sanki... Ama İyuduşka insanüstü bir çabayla kendini tutuyor ve kaykıldığı iskemlesiyle birlikte masaya doğru dönerek:

"Pes doğrusu!" diyor kırık bir sesle.

Petenka kabaca:

"Evet, öldürülenin ruhuna!" diye tekrarlıyor.

"Peki kim öldürmüş onu?"

İyuduşka, böyle konuşursa oğlunun efendiliğini takınacağını, yaptığı kabalığı anlayacağını umuyor, ama Petenka içinde küçücük bir kuşku ve söylesem mi, söylemesem mi kararsızlığı olmayan bir sesle:

"Siz!" diyor.

"Ben mi?!"

Porfiri Vladimiriç uğradığı şaşkınlıktan kendine gelecek gibi değil. Aceleyle iskemlesinden kalkıp kutsal tasvire dönüyor ve dua etmeye başlıyor.

"Siz! Siz! Siz!" diye hınçla tekrarlıyor Petenka.

Yeniden masaya dönen İyuduşka:

"Yüce Tanrım, sana şükürler olsun," diyor, "duadan sonra nasıl da ferahladım! Bana bak aslanım, baban olduğum için senin açıklamalarını istesem hiç dinlemezdim... Ama neyse, oldu bir kez, dinledik! Yani şimdi sence Volodenka'yı ben mi öldürdüm?"

"Evet, siz!"

"Bence bu iş böyle olmadı. Bence o kendini tabancayla öldürdü. O sırada ben buradaydım, Golovlevo'da, o ise Peterburg'daydı. Nasıl öldürebilirim ben bu durumda onu? Buradan, yedi yüz verst öteden..?"

"Sanki anlamıyorsunuz, değil mi!"

"Evet, anlamıyorum ve anlamadığımı Tanrı da biliyor!"

"Peki kim Volodya'yı beş parasız bıraktı? Kim aylığını kesti? Kim?"

"Hah ha güleyim bari! O da babasından izin almadan evlenmeyeydi!"

"İzin verdiniz ama!"

"Kim? Ben mi? Bırak Tanrı aşkına! Ben izin falan vermedim!"

"Doğru, burada da özel yöntemlerinizi kullandınız! Ağzınızdan çıkan her sözcüğün on ayrı anlamı var, işin yoksa bulmaca çözer gibi düşün dur, acaba ne demek istedi diye!"

"Hiçbir zaman izin vermedim! 'Babacığım, ben Lidoçka'yla evlenmek istiyorum,' diye bir mektup yazmış bana. Dikkatini çekerim: 'İstiyorum' diyor, 'izin verir misiniz' değil. Ben de kendisine, 'evlenmek istiyorsan evlenebilirsin, sana engel olamam!' diye yazdım. Hepsi bu!"

"Hepsi bu!" diye alay ederek tekrarlıyor Petenka babasının sözlerini. "Peki bu izin değil mi?"

"Elbette değil! Ne demişim ben: Sana engel olamam! O kadar! Ama izin veriyor muyum, vermiyor muyum, orası belli değil. Hem adam benden izin istememiş ki izin verebileyim: Lidoçka'yla evlenmek istiyorum baba! İyi ya, evlen kardeşim! İster Lidoçka'yla, ister bilmem ne oçkayla, kiminle istersen evlen! Engel olamam sana!"

"Engel olamazsınız ama bir lokma ekmeğe muhtaç bırakabilirsiniz, değil mi? Açık açık yazsaydınız ya: 'Niyetin hoşuma gitmiyor evlat, evet sana engel olamam, ama bundan böyle de benden beş para bekleme!' Böylece, hiç değilse amacınızın ne olduğu anlaşılırdı."

"Asla yakıştıramam böyle sözleri kendime! On sekiz yaşını doldurup ergin olmuş oğluma gözdağı vereceğim!? Asla! Benim kuralımdır: Kimseye engel olmam! Evlenmek mi istiyorsun kardeşim, evlen! Ama sonuçta saçını başını yolarsan, orasına karışmam! Herkes bir iş yaparken bu işin sonu nereye varır diye düşünmeli: Yüce Tanrı aklı bunun için vermiş insanoğluna. Hem, kardeş, ben kimsenin işine karışmam, karışmadığım gibi başkalarının da benim işime karışmalarını istemem, yalnız istemem de değil, buna asla izin de vermem! Duyuyor musun, saygısız, kötü oğlum: İzin de vermem!"

"Aman vermeyin! Yalnız, herkesin ağzı tıkanmıyor işte!"

"Hiç değilse pişman olsaydı! Babasını gücendirdiğini anlasaydı! Eh, olmuş, bir rezilliktir yapmışsın, pişman olsana, af dilesene be adam! Affedersiniz canım babacığım, sizi üzdüm, desene! Yook, ille de harın olacaksın!"

"Yazdı ama size, bir lokma ekmek alacak parası olmadığını, artık dayanacak gücü kalmadığını açıkladı!"

"Babalara bir şey açıklanmaz arkadaş, babalardan yalnızca af dilenir!"

"Bunu da yaptı! Öylesine düştü, bitti ki, sizden af da diledi! Her şey yapıldı, her şey!"

"Olsun, yine de haksızdı ya! Bir kez af diledin, baktın baban affetmiyor, gel, bir daha dile, n'olur yani, ölür müsün!"

"Ah, siz!"

Petenka bunu söyledikten sonra iskemlesinde kaykılmış otururken birden doğrulup masaya dönüyor, iki dirseğini birden masaya dayıyor ve ancak duyulur bir sesle:

"O zaman ben de..." diye inliyor.

Yüzü gitgide çarpılmaya başlıyor, isterik hıçkırıklarla ve titreyerek:

"Ben de..." diye tekrarlıyor.

"Suçunu bilmek bir erdem olup..."

Ama İyuduşka başladığı vaazı bitiremiyor; hiç beklenmedik bir şey oluyor çünkü o anda. Tartışma sırasında herkes Arina Petrovna'yı unutup gitmişti. Oysa o aile üyeleri arasında geçen bu sahneye karşı hiç de ilgisiz bir seyirci gibi değildi, hatta tam tersine, içinden hiç de doğal sayılmayacak bir şeylerin geçtiği, belki de, hayatının sonuçlarının olanca çıplaklığıyla zihninde canlandığı bir anı yaşamakta olduğu hemen anlaşılıyordu. Yüzü canlanmış, gözleri büyümüş, parlamıştı; dudakları sanki bir şey söylemek istiyor da söyleyemiyormuş gibi titriyordu. Odada tam Petenka'nın hıçkırıkları yükseldiği anda, ağır ağır yerinden kalktı, elini ileri uzattı, birden yaşlı bedeninden bir çığlık koptu:

"Laa-net-li-yo-ruum!"

YEĞENCİK

İyuduşka yine de Petenka'ya istediği parayı vermedi, ama iyi yürekli bir baba olarak, yola çıkacağı sırada oğlunun arabasına hem tavuk, hem sövüş et, hem de börek konulmasını emretti. Sonra buz gibi esen rüzgâra aldırmadan uğurlamak için kapıya kadar çıktı, "nasıl, rahat oturabildin mi, ayaklarını sıkıca örttün mü?" diye ilgilendi, eve dönünce de yemek odasının penceresinden uzaklaşmakta olan arabaya bakarak uzun uzun haç çıkardı, oğlunun iyi bir yolculuk geçirmesi için dua etti. Kısacası bir uğurlama töreni için gerekli her şeyi tam akrabaca yerine getirdi.

"Ah, Petka, Petka! Kötü bir oğulsun sen, evet, kötü! Geliverdin ve bak neler yaptın! Ah, ah, ah! Babacığınla, nineciğinle, efendi bir çocuk gibi tatlı tatlı oturup konuşsan ne olurdu sanki! Ama yok, olmaz! Ben kim oluyorum ki, değil mi? Akılsa, sende var, hem bizim aklımız kaç para eder seninkinin yanında, değil mi? Hay senin aklına emi! Ah, ah, ah! Bu ne felakettir yarabbim!"

Kendi kendine böyle söylenip duruyordu ama yüzünde bir şeyler duyduğunu gösteren en küçük bir değişiklik, sesinde yo-

lunu şaşırmış oğluna babaca çağrı olarak alınabilecek bir tek nota yoktu. Zaten bu sözlerini kimseler duymamıştı, çünkü odada bir tek Arina Petrovna vardı, o da az önceki sarsıntının etkisiyle bir anda bütün yaşam gücünü yitirmiş gibiydi: Ağız yarı açık, gözleri donmuş gibi bilinçsizce ilerde bir noktaya takılmış, hiçbir şey duymadan semaver başında oturuyordu.

Sonra hayat gereksiz telaşlar ve bitip tükenmek bilmez gevezeliklerle dolu olarak eski yatağında akmaya başladı.

Petenka'nın beklentisinin tersine Porfiri Vladimiriç annesinin lanetlemesini oldukça sakin karşıladı, ve kafasında her zaman hazır durumda bekleyen düşünce ve kararlarından bir milim bile gerilemedi. Aslında yüzü bir parça sararmamış değildi, bir de annesine doğru atılarak:

"Anneciğim! Canım! Sakin olun Tanrı aşkına, güvercinim! Tanrı büyüktür, her şey yoluna girer!" diye bağırmıştı.

Ama bu sözleri kendinden çok, annesi adına duyduğu bir kaygının ifadesi gibiydi, Arina Petrovna'nın davranışı öylesine birdenbire olmuştu ki, İyuduşka kendini korkmuş göstermeyi bile akıl edememişti. Daha dün annesi kendisine karşı o kadar sevecendi, onunla şakalaşıyor, Yevprakseyuşka'ya kâğıt oynuyordu, demek ki bu önceden tasarlanmış "gerçek" bir lanetleme değil, bir anlık öfkeyle söylenivermiş bir sözdü. Aslında annesinin lanetinden çok korkuyordu, ama o bu işi avare kafasında tam bir tiyatro sahnesi gibi canlandırmıştı: Kutsal tasvirler, yanan mumlar, annesi odanın ortasında ayakta... yüzü kararmış, korkunç... ve lanet ediyorum sana! diye bağırıyor. Sonra: Gök gürlüyor, mumlar sönüyor, odanın perdeleri yırtılıyor, yeryüzünü karanlıklar kaplıyor, gökyüzünde ise, şimşeklerle aydınlanan bulutların arasında Yehova'nın öfke dolu yüzü görünüyor! Şimdi, mademki bütün bunlar olmamıştı, öyleyse annesinin yaptığı da lanetleme değil, öylece aklına esivermiş bir saçmalıktı! Hem kendisini "gerçek biçimde" lanetlemesi için de bir neden yoktu

ortada, çünkü son zamanlarda kavga etmelerini gerektirecek hiçbir şey olmuyordu. Tarantasın annesine ait oluşunu kuşkuyla karşıladığını açıklamasından bu yana da çok zaman geçmişti (İyuduşka kendi kendine o zaman suçlu olduğunu ve lanetlenmeyi hak ettiğini kabul ediyordu) Arina Petrovna artık yatışmıştı, Porfiri Vladimiriç'inse tek düşüncesi, sevgili dostu anneciğinin gönlünü hoş tutmaktı.

"Ah, zavallı, çok kötü durumu, çok!" diye avutuyordu kendini. "Zaman zaman ne yaptığını, ne dediğini kendi de bilmiyor. Canım benim, kâğıt oynamaya oturur, bir de bakmışsın, uyuyakalmış!"

Yiğidi öldür, hakkını yeme: Aslında annesinin böyle çöküvermesi onu kaygılandırıyordu. Onun kaybına henüz hazırlamamıştı kendini; enine boyuna düşünülmesi, ince ince hesaplanması gereken pek çok şey vardı: Dubrovino'dan ayrıldığında annesinin ne kadar parası vardı örneğin? Bu para faize yatırıldığında ne kadar gelir getirebilirdi ve annesi gelirin ne kadarını harcayabilir, buna ne kadar ekleyebilirdi? Kısacası tek tek kafa yorulacak bir yığın ayrıntı vardı ki o, bu işi yapmadı mı kendini gafil avlanmış hissederdi.

Bazen "İhtiyarın eli sıkıdır," diye düş kurardı, "hepsini yiyemez, nerede yiyecek! Mülkleri bize paylaştırdığında epeyce nakiti vardı! Acaba öksüzlere bir şeyler verdi mi? Yok, yok, onlara da fazla bir şey vermiş olamaz! Var canım, iyi para var ihtiyarda!"

Ama bunlar şimdilik ciddi düşünceler değildi ve zihninde kalıcı bir etki bırakmadan uçup gidiyordu. Zaten uğraşıp durduğu günlük o kadar çok ıvır zıvır işi vardı ki, şiddetli bir zorunluluk olmaksızın bunlara yenilerini eklemek istemiyor, bu bakımdan da annesinin varlığıyla ilgili sorunları erteleyip duruyordu. Ancak hiç beklemediği bir anda ortaya çıkıveren lanetle-

me sahnesi aklını başına getirdi ve artık işe başlama zamanının geldiğine karar yerdi.

Zaten felaket de onun beklediğinden çok daha çabuk gelip dayandı kapıya. Petenka'nın ayrılışının ertesi günü Arina Petrovna Pogorelka'ya gitti ve bir daha da Golovlevo'ya dönmedi. Burada bir ay süreyle tam bir yalnızlık içinde yaşadı: Odasına kapandı, kimseyle konuşmadı; hizmetçilerle bile çok gerekmedikçe konuşmuyordu. Sabah kalkınca hep yaptığı gibi yazı masasının başına geçiyor iskambil kâğıtlarını masaya yaymaya başlıyordu, ama başladığı bu işi hemen hiçbir zaman tamamlayamıyor, bir süre sonra gözleri pencereye dikili, donmuş gibi yerinde öylece kalakalıyordu. Ne düşünüyordu? Ya da daha doğrusu, bir şey düşünüyor muydu? Bunu insan yüreğinin en ulaşılmaz gizlerine ulaşmış olanlar bile anlayamazdı. Sanki bir şeyler hatırlamak ister gibiydi; örneğin buraya, bu odaya, bu duvarların arasına nasıl gelmişti? Onun bu katı suskunluğundan telaşa kapılan Afimyuşka odasına uğruyor, oturduğu koltukta yığılmış duran yastıkları düzeltiyor, onunla konuşmaya çalışıyordu, ama hep kendisine bu odaya katlanılmadığını gösteren tek kelimelik cevaplar alıyordu. Bu süre içinde Porfiri Vladimiroviç bir iki kez Pogorelka'ya uğradı, annesini Golovlevo'ya çağırdı, kırmızı mantarlar, havuz balıkları ve Golovlevo'nun başka çekici şeyleriyle onun gönlünü çelmeye çalıştı ama yaşlı kadın bütün bu önerilere yalnızca gizemli bir gülümsemeyle karşılık verdi.

Bir sabah, her zamanki gibi yatağından kalkmak istedi, ama kalkamadı. Belirli bir şikâyeti, ağrısı, sızısı yoktu, ama kalkamıyordu işte. Bununla birlikte bu durum, sanki son derece doğalmış gibi onu hiç heyecalandırmadı. Daha dün masasında oturacak, odada dolaşacak gücü vardı, bugünse ancak yatağında yatacak "hali" vardı; hatta o kendini şimdi daha rahat hissediyordu. Ancak bu durum Afimuşka'yı telaşlandırmıştı: Hanımından habersiz hemen Porfiri Vladimiriç'e bir haberci yolladı.

İyuduşka ertesi gün sabah erkenden geldi. Arina Petrovna daha da ağırlaşmıştı. Hemen hizmetçilerden annesinin neler yiyip içtiğini, boğazı için gereksiz harcamacıklar yapıp yapmadığını soruşturmaya girişti, ancak Arina Petrovna'nın neredeyse bir aydır hemen hiçbir şey yemediğini, dünden beriyse ağzına tek lokma bir şey koymadığını öğrendi. Çok üzüldü, elini kolunu salladı ve iyi bir oğul olarak doğrudan annesinin odasına girip buraya soğuk hava taşımak gibi bir düşüncesizlik yapmadı, önce hizmetçilerin odasına gidip sobanın başında ısındı, hazır buraya gelmişken (kadavra kokusu almakta şeytani duyarlığa sahip bir burnu vardı) birtakım emirler verdi, gerektiğinde hemen adam gönderip çağırtmak için papazın evinde olup olmadığını, annesinin kâğıtlarını sakladığı sandığın yerini, kilitli olup olmadığını soruşturdu, bu önemli konularda içi rahatlayınca aşçı kadını çağırdı ve kendisi için öğle yemeği hazırlanmasını emretti.

"Fazla bir şey istemez!" dedi. "Tavukçuğunuz var mı? Bana ondan bir çorbacık! Tuzlu etçeğiniz de vardır herhalde? Bir de kızartmacık oldu mu, doydum demektir!"

Arina Petrovna yatağında serilmiş gibi sırtüstü yatıyor ve güçlükle soluyordu; ağzı açıktı, gözleri iyice irileşmişti; tek kolu, üzerindeki tavşan derisi yorganın altından dışarı çıkmıştı ve boşlukla donmuş gibi duruyordu. Oğlunun gelişinin evde başlattığı sesleri dinliyor gibiydi; kulağına belki İyuduşka'nın verdiği emirler de ulaşmıştı. Kapalı duran perdeler nedeniyle oda alacakaranlıktı. İyice yanan mumların fitilleri suya değdikçe cızırdıyordu. Odada ağır bir koku vardı: Aşırı yakılmış ocaktan yükselen sıcaklık, kandillerden yayılan is ve miyazmadan odanın havası dayanılmaz derecede boğucuydu. Porfiri Vladimiriç ayağındaki keçe çizmelerle bir yılan gibi annesinin yatağına sürünüverdi; uzun, zayıf bedeni alacakaranlıkta gizemli bir salıntı içindeydi. Arina Petrovna korku mu, şaşkınlık mı anlattığı belli olmayan bakışlarla onu izliyor ve yorganının altında büzülüyordu.

"Ben geldim, anneciğim," dedi İyuduşka "Ne oldu size böyle yorgan döşek serilip kalmışsınız! Ah, ah, ah! Benim de bu gece bir türlü uyuyamamamın nedeni buymuş demek! Bütün gece sanki biri beni dürttü durdu: Aman, dedim, yarın gideyim de Pogorelka'daki dostlarımı bir yoklayayım, ne yapıyorlar, ne ediyorlar... Sabah da hemen kibitkaya çift at koşturduğum gibi soluğu burada aldım!"

Porfiri Vladimiriç sevecenlikle kikirdedi, Ama Arina Petrovna hiç karşılık vermediği gibi yorganın altında daha da büzüldü.

"Tanrı'nın lütfu boldur, anneciğim! Burada sizin için önemli olan, kendinizi üzmemeniz! Tükürmüşüm hastalığına! deyip yatağınızdan kalkın ve odada aslan gibi dolaşın! İşte böyle!"

Porfiri Vladimiriç iskemlesinden kalktı ve odada aslan gibi nasıl dolaşılacağını gösterdi.

"Durun da şu perdeleri kaldırıp yüzünüze bir bakayım! Tanrı nazardan saklasın! Eğer siz de hastaysanız, ben bir şey bilmiyorum güvercinim! Yalnız biraz yüreklendireceksiniz kendinizi, bunun üstüne biraz Tanrı'ya dua edip biraz da süslendiniz mi baloya bile gidebilirsiniz! Bakın size ne getirdim: Bogoyavlenskaya'nın kutsal suyu! Hadi için bakayım!"

Porfiri Vladimiriç cebinden küçük bir şişe çıkardı, masada bulduğu bir bardağa şişeyi boşaltıp hastaya uzattı. Arina Petrovna başını kaldırmak için yekindiyse de başaramadı.

"Öksüzler olsaydı..." diye inledi.

"Öksüzleri de nerden çıkardınız şimdi! Ah, anneciğim, anneciğim! Ne oldu size böyle birdenbire? Şuncacık hastalanmakla insan kendini böyle koyuverir mi? Her şey yapılır! Öksüzlere de haber veririz, Petenka'yı da çağırırız Petersburg'dan, gereken her şeyi sırasıyla yaparız! Ne acelemiz var güzelim, biz sizinle daha nice yıllar birlikte güzel güzel yaşayacağız! Hem de ne güzel

yaşayacağız! Yazın ormana gidip mantar, ahududu, kara frenküzümü, yemişler toplayacağız! Olmadı mı, Dubrovino'ya gider, balık tutarız! İhtiyar kulayı arabamıza koşar, tıngır da mıngır, sallana sallana ne güzel gideriz!"

"Öksüzler olsaydı..." diye tekrarladı Arina Petrovna; sesi acılıydı.

"Öksüzler de gelir merak etmeyin! Biraz beklerseniz herkesi çağırdığımızı göreceksiniz. Hepimiz dizinizin dibinde toplanacağız. Siz gurk tavuk olacaksınız, biz de sizin civcivleriniz... Geh bili bili bili! Eğer cici olursanız her şey yolunda olur, ama bakın size söylüyorum: Böyle hastalıklar falan icat ettiğiniz zaman hiç cici olmuyorsunuz! Sizi yaramaz sizi! Nelere de niyetlenmiş!.. Ah, ah, ah! Herkese örnek olacak yerde neler yapıyorsunuz! Hiç güzel değil, güvercinim, hiç güzel değil!"

Porfiri Vladimiriç sevgili dostu anneciğine moral vermek için daha ne diller döktü, nice şakalar yaptı, ama yaşlı kadın saatten saate daha kötüleşti. Kasabaya doktor için bir adam gönderdiler, hasta durmadan öksüzleri anıp üzüldüğü için İyuduşka kendi eliyle Aninka ve Lyubinka'ya bir mektup yazdı; mektubunda kendi tavrıyla onlarınkini karşılaştırdı ve kendini gerçek Hıristiyan, onları ise nankör olarak niteledi. Gece doktor geldi, ama artık hiçbir yararı olamazdı. O gün Arina Petrovna'da "kandilin yağı tükendi." Sabaha karşı saat dörtte koma başladı, altıda ise Porfiri Vladimiriç annesinin yatağının dibine diz çökmüş, haykırıyordu:

"Anneciğim! Dostum! Beni kutsayın!"

Ama Arina Petrovna bu haykırışların hiçbirini duymadı; donuk gözleri bir şeyler anlamak istiyor da anlayamıyormuş gibi boşluğa dikilmişti.

İyuduşka da anlayamıyordu. Gözlerinin önünde açılan şu mezarın, canlı dünyayla olan son bağını ve tüm benliğini dolduran hiçliği paylaşabildiği son canlı varlığı alıp götürdüğünü,

bu hiçlik duygusunun bundan böyle akacak bir yol bulamayacağı için kendisini boğuncaya kadar içinde birikeceğini anlayamıyordu.

Her zamanki telaşıyla cenaze törenine ilişkin sonu gelmez ayrıntıların içine daldı. Ayinler yaptırıyor, kırkıncı gün duaları için gereken emirleri veriyor, papazla konuşuyor, ayaklarını sürüye sürüye bir odadan öbürüne dolaşıyor, cenazenin bulunduğu yemek odasına uğrayıp haç çıkarıyor, gözlerini yukarı kaldırıyor, geceleri kalkıp usulca kapıya yaklaşarak İncil okuyucusunun tekdüze sesini dinliyor, daha başka bir yığın ayrıntıyla uğraşıyordu. Arina Petrovna sağlığında cenaze harcamaları için gereken parayı, hem de nereye ve kime ne kadar verileceğini gösteren ayrıntılı bir listeyle birlikte bıraktığı için bu konuda kendisinin harcama yapmasına hiç gerek kalmamıştı; öte yandan annesinin bu tutumu kendisini şaşırtmakla birlikte çok da sevindirmişti.

Annesini gömer gömmez hemen işe girişti: Kâğıtları karıştırırken on ayrı vasiyatname buldu (bunlardan birinde annesi kendisi için "saygısız" sözcüğünü kullanıyordu); ancak bunların hepsi Arina Petrovna'nın o eski astığı astık kestiği kestik günlerinde hazırlanmış ve resmileştirilmeden taslak halinde bırakılmış şeylerdi. Bu bakımdan İyuduşka kendisini annesinin yasal tek mirasçısı ilan ederken yalana başvurmak zorunda kalmayacaktı ve bu durum doğal olarak onu çok sevindirmişti. Miras, on beş bin ruble nakit parayla, aralarında az kalsın anayla oğulun arasının açılmasına neden olacak olan şu ünlü tarantasın da bulunduğu önemsiz birkaç taşınır maldı. Arina Petrovna kendi hesaplarıyla öksüzlerin hesaplarını öyle titizce ve öyle birbirine karıştırmadan tutmuştu ki, hangi hesabın kime ait olduğu bir bakışta anlaşılabiliyordu. İyuduşka kendisine düşen şeyler için hemen veraset hakkını kullanmaya başladı, vasilik kuruluna gidecek evrakı mühürledi, annesinin hepsi de birbirinden eski olan giysilerini hiz-

metçilere dağıttı, eşya listesinde Arina Petrovna'nın "benim" diye işaret ettiği tarantasla iki ineği Golovlevo'ya gönderdi, son bir ayin daha yaptırdıktan sora da kendi evinin yolunu tuttu.

Uğurlama için taşlıkta toplanan uşaklara:

"Hanımlarınızı bekleyin!" dedi. "Gelirlerse başüstüne, gelmezlerse kendi bilecekleri iş! Ben üzerime düşen her şeyi yaptım; vasilikle ilgili hesapları düzene koydum, hiçbir şey gizlemedim, ne yaptımsa açık açık ve hepinizin gözü önünde yaptım. Anneciğimin bıraktığı nakit para yasalara göre benimdir; Golovlevo'ya gönderdiğim tarantasla iki inek de yasalara göre benimdir. Hatta bana ait olup da burada bıraktığımz bazı şeyler de vardır, ama önemi yok! Öksüzlere yardım Tanrı'nın buyruğudur! Anneciğime yazık oldu! İhtiyarcık, çok iyi yürekliydi. düşünceliydi! Sizleri, uşaklarını da düşünmüş ve gardırobunu da sizlere bırakmış! Ah, anneciğim, anneciğim! Bizi böyle öksüz bırakıp gitmekle hiç iyi yapmadınız güvercinim! Ama ne gelir elden, madem Tanrı'nın emri böyleymiş, biz onun kutsal iradesine boyun eğmek zorundayız! Tek ki siz rahat uyuyun yattığınız yerde! Bize gelince... ne önemimiz var ki bizim, düşünmeye bile değmeyiz biz!"

Açılan bu mezarı çok geçmeden bir başka mezarın açılması izledi.

Oğlunun başına gelenlere karşı Porfiri Vladimiroviç'in davranışı oldukça tuhaftı. Gazete almadığı, kimselerle mektuplaşmadığı için Petenka'yla ilgili mahkeme kararı konusunda bir yerden haber alması olanaksızdı. Aslında bu konuda bir şey duymak, bilmek istediği de çok kuşkuluydu. Kendini korumaktan başka bir şey düşünmeyen ve bu uğurda en aşağılık şeylere başvurmaktan kaçınmayan, bu bakımdan da ardında en küçük bile bir iz bırakmadan yok olup gidecek bir insandı bu! Hiç az değildir dünyada böyleleri; kimselere sokulmadan ve sokulmak da istemeden tek başlarına yaşarlar; gelecek dakikaların kendi-

lerine neler getireceğini bilmezler ve sonunda yağmur kabarcıkları gibi söner giderler. Kimseyle dostluk ilişkileri yoktur, çünkü dostluk için iki taraf arasında ortak ilgilerin bulunması gerekir; kimseyle iş ilişkileri yoktur, çünkü on paralık kırtasiyecilik işlerinde bile ölü gibidirler, ellerinden bir şey gelmez. Porfiri Vladimiroviç tam otuz yıl bir devlet dairesinde çalışmış olmasına karşın, bir sabah işinden ayrıldığında hiç kimse onun eksikliğini fark etmemişti. İşte bu yüzden oğlunun başına gelenleri de ancak uşaklar arasında birtakım haberler dolaşmaya başladıktan sonra duydu. Hatta o zaman bile hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davrandı; bir gün Yevprakseyuşka Petenka'dan söz açacak olunca da elini kolunu sallayarak:

"Hayır, hayır, hayır!" diye bağırdı. "Bilmiyorum, duymadım, bilmek ve duymak da istemiyorum! Onun pis işlerini öğrenmeye hiç mi hiç niyetim yok!"

Ama sonunda yine de öğrenmek zorunda kaldı. Petenka'dan, bir süre sonra uzak illerden birine yollanacağını bildiren bir mektup aldı; Petenka'nın merak ettiği babacağının bu yeni durumda da kendisine maaşını göndermeye devam edip etmeyeceğiydi. Porfiri Vladimiriç mektubu aldığı gün sabahtan akşama kadar büyük bir şaşkınlık içinde odadan odaya dolaştı durdu, arada bir ibadet odasına uğrayıp haç çıkardı, oflayıp pufladı, akşama doğru nihayet kendini toplayabildi ve oğluna şu mektubu yazdı:

"Suçlu oğlum Pyotr!"*

"Yurdumun, yasalara saygı göstermek zorunda olan sadık bir kulu olarak mektubuna cevap bile vermemem gerekirdi, ancak insanlara özgü zayıflıklardan uzak kalmayan bir baba olarak,

* İyuduşka'nın oğluna burada "Pyotr" demesi, araya mesafe koyması ve resmi tavır takınması anlamına geliyor (Bkz. s. 95'deki dipnot). İstese ona şu adlardan biriyle de seslenebilirdi: Petenka, Petyayka, Petyuşka, Petunya, Petya, Petyoşa, Petrusya, Petruşa vb.

içimden gelen acıma duygusuyla, kendini kendi elleriyle yakan sen oğulcuğuma iyi bir öğüt vermekten de geri duramıyorum. Bu konudaki düşüncelerim kısaca şöyle: Çarpıldığın ceza ağır olmakla birlikte tümüyle hak edilmiş olduğu için, bundan sonraki hayatında sana yol gösterecek olan biricik ve en önemli şeydir. Bunun dışındaki her şeyi, bütün isteklerini, hatta bu isteklerin adlarını bile unutacaksın, çünkü bunlar senin durumundaki bir insan için kışkırıcı ve Tanrı'ya karşı isyan uyandırıcı şeylerdir. Fazla akıllı olmanın acı meyvelerini tatmış bulunuyorsun, şimdi de boyun eğmenin meyvelerini tat bakalım, zaten önünde bundan başka yapacak bir şey de yok. Verilen cezaya isyan etmeye kalkışma, çünkü devlet seni cezalandırmış değil, düzelmen için eline bir fırsat vermiştir. Buna şükret ve yaptığın yanlışları düşünüp pişman ol; durmaksızın düşüneceğin şey budur, yoksa zamanını nasıl zevk ve eğlenceyle geçireceğin değil (hiç mahkûm olmadığım halde ben bile sahip değilim buna). Bu sağduyulu öğüde uy ve devletimizin büyük bir lütufla sana verdikleriyle yetinerek yeniden doğmuşçasına bambaşka bir insan ol. Bana gelince, sahibi olduğumuz bütün nimetlerin yaratıcısı olan Tanrım'a sana direnç ve uysallık vermesi için yalvaracağım; hatta bu mektubu yazdığım gün bile kilisedeydim ve senin için çoşkuyla dua ettim. Girdiğin yeni yolda seni kutsuyorum. Kızgın olmakla birlikte seni hâlâ seven,

Baban

Porfiri Golovlev"

Bu mektubun Petenka'nın eline geçip geçmediği belli değil, yalnız bir ay kadar sonra Porfiri Vladimiroviç, oğlunun sürgün yerine ulaşmadan hastalanarak yol üstündeki kasabalardan birinin hastanesine kaldırıldığını ve burada öldüğünü bildiren resmi bir yazı aldı.

İyuduşka artık yapayalnızdı ama bu yeni yitiğiyle birlikte sonsuz bir boşluğa yuvarlandığını ve bu boşlukta kendi gevezeliklerinden başka hiçbir şeyin bulunmadığını hâlâ anlayamıyordu. Anlayamıyordu çünkü, oğlunun ölümü Arina Petrovna'nın ölümünün hemen ardına rastlamıştı ve o bu sırada kendinden geçmişçesine annesinin kâğıtlarıyla uğraşıyor, hesaplarını gözden geçiriyordu. Her kâğıdı bin kez elden geçiriyor, her kuruşun hesabını tutuyor, hesaba geçirdiği her kuruşun öksüzlerin kuruşlarıyla ilgisi olup olmadığını araştırıyor ve bu işi başkasının hakkının kendine, kendi hakkının da başkasına geçmesini istemediğinden yaptığını söylüyordu. Bütün bunları niçin yaptığı, bu çabalarından sonuçta kimin yararlanacağı gibi sorular, kendini delicesine kaptırdığı boş işler arasında bir kez olsun aklına gelmiyordu. Sabahtan akşama kadar yazı masasında oturup habire bir şeyler yazıyor, çiziyor, hesaplıyor, rahmetlinin verdiği emirleri eleştiriyor hatta hayallere daldığı bile oluyordu. Bu didinmeler yüzünden kendi çiftliğine ait hesaplarla bile uğraşmayı bırakmıştı.

Ev tam anlamıyla sessizliğe gömülmüştü. Eskiden de kendi bölümlerinde oturmayı tercih eden hizmetçiler şimdi efendilerin evine iyice uğramaz olmuşlardı; uğramak zorunda kaldıkları zaman da ayaklarının uçlarına basarak yürüyor, fısıltıyla konuşuyorlardı. Bu evde de, bu adamda da insana irade dışı bir korku salan, ancak kör inançlarla açıklanabilecek uğursuz, karanlık bir şeyler vardı. Zaten İyuduşka'yı içine almış olan karanlığın gitgide daha da yoğunlaşması gerekiyordu.

***

Bağlı olduğu tiyatro Büyük Perhiz'de gösterilerine ara verince Aninka Golovlevo'ya geldi; Lyubinka onunla birlikte gelememişti, çünkü sözleşmesine göre Romni, İzyum, Kremençuk'a giderek konserler vermek ve Büyük Perhiz boyunca repertuvarındaki bütün şarkıları söylemek zorundaydı.

Kısa süren artistlik mesleği sırasında Aninka iyice gelişmişti. O artık Dubrovino ve Pogorelka'da hafif bir sesle şarkı söyleyerek, kendine nerede bir yer bulacağını bilemiyormuş gibi sallana sallana odalarda dolaşan o eski saf, kansız ve biraz da uyuşuk kız değildi. Hayır, o ne olduğunu kesinlikle belirlemiş, laf altında kalmayacağı daha ilk bakışta anlaşılan serbest davranışlı bir kızdı. Dış görünüşü de değişmişti ve bu durum Porfiri Vladimiriç'i hem şaşırtmış, hem de hoşuna gitmişti. Boyu posu yerinde, pembe yanaklı, dolgun göğüslü, ela gözleri biraz çıkıkça, özenle örülmüş platin saçları ağır bir şekilde ensesine dökülen endamlı bir kadın vardı karşısında ve görünüşe bakılırsa subay efendilerin ardından iç çekmeleri gereken "Güzel Helen"in ta kendisi olduğunun da bilincindeydi. Sabah erken geldiği Golovlevo'da hemen ayrı bir odaya çekilmiş, az sonra da üzerine geçirdiği şahane ipekli robunun uzun eteğini hışırdatarak ve sandalyeler arasından göz kamaştırıcı ustalıkta manevralarla süzülürcesine geçerek çay için yemek odasına inmişti. İyuduşka her şeyden çok Tanrı'sını severdi, ama bu onun güzellerden, hele hele etine dolgun kadınlardan hoşlanmasına engel değildi. Bu bakımdan Aninka'yı önce haç çıkarıp kutsadı, ardından iki yanağından özel bir şekilde öptü ve bu arada da yan gözle göğüslerine öyle ısrarla baktı ki, Aninka belli belirsiz gülümsedi.

Çay içmeye oturdular. Aninka kollarını yukarı kaldırarak gerindi ve hafifçe esneyerek:

"Aman dayı, sizin buralar da ne kadar sıkıcı!" dedi.

Gözünde birden şehvet kıvılcımları tutuşan Porfiri Vladimiriç:

"Hayda! Daha oturmadan sıkılmaya başladın!" dedi. "Hele bizimle biraz kal bakalım, bakarsın buraları da neşeli bulmaya başlayıverirsin!"

"Yok yok! İlginç bir şey yok buralarda! Neyiniz var Tanrı aşkına? Her yan kar, bir komşunuz bile yok... Galiba bir alay varmış sizin buralarda, ha?"

"Alay da var, komşular da... Yalnız açık söylemek gerekirse bunlar beni hiç mi hiç ilglendirmiyor. Ama sen eğer..."

Porfiri Vladimiriç sözünü bitirmedi, yalnızca yeğenine bakıp "öhhö" demekle yetindi. Belki bu duraksamayla onun kadınlık merakını uyandırmak istiyordu; ne olursa olsun Aninka'nın yüzünde deminki belli belirsiz gülümseme yeniden belirmişti. Dirseklerini masaya dayayan genç kız büyük bir dikkatle Yevprakseyuşka'ya bakıyordu; bardakları kurulamaktan kıpkırmızı kesilen Yevprakseyuşka da iri, dumanlı gözleriyle ters ters ona bakıyordu.

"Bu benim yeni kâhya kadınım," dedi Porfiri Vladimiriç, "çok çalışkandır..."

Aninka başını belli belirsiz salladı ve usulca *"Ah! Ah Que J'aime... Que J'aime... les mil"mili"mili"aires!"** diye mırıldanmaya başladı. Şarkıyı mırıldanırken kalçaları da kendiliğinden harekete geçmişti. Odayı bir sessizlik kapladı, İyuduşka gözlerini yere indirmiş, yavaş yavaş çayını yudumluyordu.

Aninka yeniden esneyerek:

"Çok sıcıkı!" dedi.

"Bir sıkıcı tutturmuş gidiyorsun! Dur bakalım yahu, bekle biraz... Kızakları koşturayım sana, gez gezebildiğin kadar!.."

"Dayı! Niye süvari olmadınız siz?"

"Kimin ne olacağı Tanrı tarafından belirlenmiştir de ondan, dostum. Buna süvarilik, ötekine memurluk, üçüncüye esnaflık, dördüncüye..."

"Ah, evet evet! Beşinciye, altıncıya, yedinciye... Aklımdan çıkmış işte! Ve bütün bunları Tanrı belirliyordu, değil mi?"

---

* Su"su"subayları ah, nasıl severim! Ah, nasıl severim! (Fr.).

"Tabii, Tanrı! Yalnız, dostum, böyle şeylerle alay edilmez! İncil'de ne diyor biliyor musun: Tanrı'nın emri olmadan..."

"Şu başımızdaki saçlar üzerine olan söz mü! Ah, bunu da biliyorum! Ama felakete bakın ki bugün herkes takma saç kullanıyor! İşin buraya varacağını kestirememişler herhalde öyle değilmi! Saç demişken... Benim saçlarım nasıl dayı? Çok güzel, öyle değil mi?"

Porfiri Vladimiriç (nedense ayak uçlarına basarak) Aninka'ya yaklaştı, saç örgülerini elledi. Yevprakseyuşka da elinde çay dolu fincan tabağıyla öne uzandı, dişlerinin arasına bir şeker parçası sıkıştırmış olmasına karşın:

"Peruk herhalde?" diye sormaktan kendini alamadı.

"Peruk değil, kendi saçlarım. Dayı, bir gün bunları sizin önünüzde çözerim!"

"Gerçekten güzel saç örgülerin!" dedi İyuduşka; bunu söylerken alt dudağı iğrenç bir şekilde aşağı sarkmıştı; ama hemen sonra kendine geldi, böyle gönül ayartıcı şeylere tükürüp geçmesi gerektiğini hatırladı: "Seni fingirdek seni! Seni fingirdek seni! Aklın fikrin saç örgülerinde, uzun kuyruklu eteklerde! Asıl sorman gereken şeyleri hiç sorduğun yok!"

"Ya... Büyükannem... Öldü, değil mi?"

"Tanrı'nın rahmetine kavuştu, dostum! Hem bunun nasıl olduğunu bir bilsen! Sessiz, sakin, hiç kimseler duymadan! Hiçbir utanç, yüz karası yaşamadan ruhunu teslim etti! Herkesi bir bir andı, herkesi kutsadı, papaz çağırıp günah çıkardı! Ve birdenbire nasıl bir huzura kavuştu!.. Kendisi söyledi bunun böyle olduğunu: Birden kendimi çok hafiflemiş duydum, dedi. Düşünebiliyor musun, tam bunu söyledi, hemen ardından derin derin solumaya başladı... Bir soludu, iki soludu, üçüncüde baktık ki artık yaşamıyor!"

İyuduşka yerinden kalktı, kutsal tasvire döndü, avuçlarını birbirine yapıştırıp dua etti. Öyle güzel ve etkileyiciydi ki yalanı, kendi gözlerinden bile yaşlar fışkırmıştı! Ama Aninka pek öyle duygulanmışa benzemiyordu. Aslında bir dakika kadar dalıp gitmişti, ama bunun nedeni bambaşkaydı.

"Kız kardeşimle bana içmemiz için ekşimiş sütlerden verirdi, hatırlıyor musunuz dayı? Şu son zamanlarda değil ama... Son yıllarında çok iyiydi çünkü.. Benim dediğim, zengin olduğu yıllarda.."

"Geçmişi karıştırma bakalım şimdi! Ekşimiş sütler, baksana maşallahın var! Sen şimdi söyle bakalım bana, mezarlığa gidecek misin?"

"Olur, gidelim!"

"Yalnız, daha önce bir günah çıkarıp ruhunu temizlesen..?"

"Ruhumu mu temizlesem? Kirli mi ki ruhum..?"

"Canım ne de olsa artist değil misin?.. Bütün bunlara katlanmak büyükannen için kolay mı oldu sanıyorsun?.. Mezarcığa gitmeden önce bir ayincik yaptırsan, sonra günah çıkarıp ruhunu temizlesen iyi olurdu! Yarın erkenden ayin için gerekli emirleri verir, ondan sonra da Tanrı'nın izniyle yola çıkardık!"

İyuduşka'nın önerisi son derece saçmaydı, yine de Aninka bir an şaşırdı, ama hemen sonra kendini toparladı, kaşlarını çattı ve sertçe:

"Hayır, ben böylece... hemen şimdi gideceğim!"

"Sen bilirsin! Yalnız benim sana öğüdüm şu: Yarın sabah ayinciğimizi yaptırır, çaycağımızı içer, kızakçığımıza bir çift atcağız koşturur ve beraberce gidiverirdik! Senin ruhun günahlarından arınırken büyükannenin ruhu da...."

"Kusura bakmayın dayı ama çok budalasınız? Bu söylediklerniz de çok saçma şeyer, üstelik ısrar da ediyorsunuz!"

"Ne o, beğenemedin mi? Kusura bakma canım, ben doğrucu davutumdur! Yalanı sevmem! Gerçeği ise hem başkalarına söylerim, hem de kendim dinlerim! Gerçek bazen insanın hoşuna gitmez, acıdır, ama olsun yine de dinleyeceksin! Dinlemek zorundasın, çünkü o gerçektir! İşte böyle gözümün içi! Sen hele burada bizim usullerimizle biraz yaşayıver göreceksin ki elde gitar panayır panayır dolaşmaktan çok daha iyidir böylesi!"

"Dayı, Tanrı aşkına neler söylüyorsunuz siz! Elde gitarla... falan!"

"Peki canım, gitarla değil, ama onun gibi bir şeyle, klarnet mi ne!.. Ama bana ahmak diyerek ilk sen kırıcı konuşmaya başladın! Ben yaşını başını almış bir insan olarak sana yalnızca gerçeği söylüyorum."

"Peki peki, gerçeği söylüyorsunuz, artık bu konuyu kapatalım! Lütfen söyler misiniz, büyükannemden miras kaldı mı?"

"Kalmaz olur mu! Yasal mirasçısı da orada hazır bulunuyordu!"

"Yani, siz... Eh, bunun böyle olması daha iyi. Burada, Golovlevo'da mı gömülü kendisi?"

"Hayır, kendi isteği üzerine Pogorelka'daki Nikolana Vople kilisesinin yanındaki mezarlığa gömdük."

"Pekâlâ, ben gidiyorum. Atlarınızı kiralayabilir miyim dayı?"

"Kiralamak mı? Canım atlar kendi atlarımız! Yabancı değilsin herhalde! Yeğen düşersin sen bana, yeğencik!.. (Porfiri Vladimiriç "akrabaca" sırıttı). Üstü kapalı kızakçağımız da, bir çift atcağızımız da Tanrı'ya şükür bulunur! Yoksa ev değil burası! Ben de gelsem mi seninle? Hem mezarcığımızı ziyaret eder, hem Pogorelka'ya uğrardık! Etrafa bir göz atar, neyi nasıl yapacağımızı düşünür, konuşurduk... Güzel bir çiftliğiniz var, yararlanılacak epey yer var orada!"

"Yok, ben yalnız giderim, niye geleceksiniz siz? Aklıma gelmişken: Petenka da öldü, değil mi?"

"Evet, dostum, Petenka da öldü. Ona bir yandan gözyaşları dökecek kadar acıyorum, bir yandan da suçun kendisinde olduğunu düşünüyorum! Babasına karşı her zaman saygısız bir oğuldu, Tanrı da kendisini bu yüzden cezalandırdı! Tanrı erişilmez bilgeliğiyle bir şeylere kendince düzen vermişse, bunu değiştirmek ne sana, ne de bana düşer!"

"Elbette, değiştiremeyiz. Yalnız benim kafama takılan bir şey var: Burada böyle yaşamaktan korkmuyor musunuz dayı?"

"Niye korkacak mışım? Etrafımdaki şu cennet nimetlerine baksana!" İyuduşka bunu söylerken eliyle kutsal tasvirleri göstermişti. "İşte burada da var, çalışma odamda da var, hele ibadet odam, gerçek bir cennettir! Gördün mü ne çok koruyucum varmış!"

"Yine de... hep yalnızsınız... korkunç bir şey bu!"

"Korktum mu hemen diz çöküp dua ederim, bir anda geçer gider! Hem neden korkacağım ki! Gündüz aydınlık, gece de bütün odalarımızda ışıklar yanar! Akşam yoldan geçen biri burada balo veriliyor sanır! Oysa balo kim, ben kim! Koruyucularım, bir de Tanrı'nın sevgili kulları... İşte benim bütün balom!"

"Biliyor musunuz, Petenka ölmeden önce bize bir mektup yazdı."

"Yapma! Hiç değilse akrabalık duygularını yitirmemiş desene! Neyse, buna da şükür!"

"Evet ya, yazdı. Yalnız mahkeme sonuçlanıp da mahkûm olduktan sonra... Kumarda üç bin ruble kaybetmiş ve siz kendisine bu parayı vermemişsiniz. Oysa siz zenginsiniz dayı?"

"Başkasının cebindeki parayı hesaplamak kolaydır! Bazen bize adamın çuvallar dolusu altını varmış gibi gelir, varır bakarsın ki ancak kandiline yetecek yağı vardır garibin, o da kendinin değil, Tanrı'nındır!"

"Öyleyse biz sizden daha zenginmişiz! Kavalyelerimizi de zorlayarak aramızda altı yüz ruble topladık ve kendisine gönderdik!"

"Ne 'kavalye'si yahu!"

"Ah, dayı! Artistiz biz canım!.. Demin ruhumu 'temizlememi' söyleyen siz değil miydiniz!"

"Böyle konuşmandan hiç hoşlanmıyorum!"

"İster hoşlanın ister hoşlanmayın! Tanrı bunu da böyle düzenlemiş demek ki... değiştirmek ne size, ne bana düşer, öyle değil mi? Size göre bunu da Tanrı'dan olması gerekmez mi?"

"Hiç değilse dinsizlik etme! Ne dersen de, ama dinsizlik etme!.. İzin veremem buna! Nereye göndermiştiniz paraları?"

"Hatırlamıyorum. Küçük bir kasabaydı... Kendisi öyle yazmıştı..."

"Benim bir şeyden haberim yok. Eğer parası olsaydı, öldükten sonra bana göndermeleri gerekirdi! Hepsini bir çırpıda harcayıp tüketmiş olamaz! Bilmiyorum, para falan almadım ben. Gardiyanlar, bekçiler falan yararlandılar herhalde?"

"Canım bizim de paramızı istediğimiz yok ki, ben öylesine söyledim! Yalnız... Korkunç bir şey bu dayı: Üç bin ruble için bir adamın mahvolup gitmesi!"

"Hiç de üç bin ruble için değil... Bu bize böyle geliyor, üç bin ruble için diyoruz, üç bin ruble!.. Üç bin ruble! Oysa Tanrı..."

İyuduşka iyice kendinden geçmiş, her şeyi ayrıntılarıyla bir güzel açıklamaya girişmişti: Nasıl Tanrı... görünmez yollarla... onun hikmeti... ve bütün bunlar..." Ama Aninka kabaca esneyerek:

"Of, ne sıkıcı sizin burası dayı!" dedi.

Porfiri Vladimiroviç bu kez gerçekten darıldı ve sustu. Uzun süre bir aşağı bir yukarı dolaşıp durdular yemek odasında; Aninka esniyor, Porfiri Vladimiriç her köşede haç çıkarıyordu. Sonunda kızağın hazırlandığını bildirdiler, böylece akrabaların uğurlanışındaki geleneksel güldürü başladı. Golovlev kürkünü

giyip dış merdivenlere çıktı, burada Aninka'yı öptü ve uşaklara bağırdı: "Ayaklarını! Ayaklarını sarın! Sıcacık olsun şöyle! Ballı buğday? Ballı buğdayı unuttunuz mu yoksa!" Bir yandan da havada haç çıkarıyordu.

Aninka büyükannesinin mezarını ziyarete gitti; Voplino papazından ayin yapılmasını rica etti, papaz çömezleri ilahi okurken ağladı. Aslında epey üzünçlü bir tabloydu bu. Arina Petrovna'nın gömülü olduğu kilise yoksul sayılan kiliselerdendi; sıvaları yer yer dökülmüştü ve alttan kocaman yamalar halinde tuğlalar ortaya çıkmıştı; çanın sesi hem zayıf, hem de boğuktu; papazın sırtındaki cüppe bile lime limeydi. Bütün mezarlık öyle kalın bir kar örtüsü altındaydı ki, Arina Petrovna'nın mezarına ulaşabilmek için yolu küreklerle temizlemek gerekti. Daha taşı dikilmemişti mezarın, yalnız yazısı bile yazılmamış, beyaz, sıradan bir haç duruyordu üzerinde. Mezarlık köylerden uzakta, ıssız bir yerdeydi. Papazla öteki kilise görevlilerinin kararmış izbeleri hemen kilisenin yanına sokulmuştu; buradan dört bir yana doğru, üzerinde yer yer bir çalının sivrildiği, üzeri karla örtülü ıssız bir ova uzanıyordu. Mezarlıkta, papazın cüppesinin eteklerini havalandıran, çömezlerin söyledikleri ilahileri kapıp uzaklaştıran sert bir mart rüzgârı esiyordu.

Tören bitince papaz:

"Bölgemizin en zengin çiftlik sahibinin bizim yoksul kilisemizde, şu gösterişsiz haçın altında sonsuz uykusuna yatacağı kimin aklına gelirdi efendim?" dedi.

Bu sözler Aninka'yı yeniden ağlattı. *Üzeri yemeklerle dolup taşan masada şimdi bir tabut duruyor** dizelerini hatırladı ve gözyaşları sel gibi akmaya başladı. Sonra papazın evine gitti, çay içti, papazın karısıyla sohbet etti, ardından yine: *Ve ölüm bembeyaz yüzüyle çevresindekilere bakıyor*** dizelerini hatırladı ve yeniden hüngür hüngür ağlamaya başladı.

---

*/** Derjavin'in "Prens Meşçerskiy" kasidesinden dizeler (Ç.N.).

Küçük hanımın geleceği Pogorelka'da bilinmediği için sobalar yakılmamıştı. Aninka kürkünü çıkarmadan odaları dolaştı, bir büyükannesinin yatak odasında, bir de kutsal tasvirler odasında biraz oyalandı. Yatak odasında büyükannesinin yatağı hâlâ toplanmamış duruyordu, bir yığın yağlı kuştüyü yastık, kılıfları sıyrılmış olarak yatağın üzerine atılmıştı. Yazı masasının üzerinde darmadağınık durumda birtakım kâğıtlar vardı; yerler süpürülmemişti ve bütün eşyayı kalın bir toz tabakası kaplamıştı. Aninka eskiden büyükannesinin oturduğu koltuğa çöktü ve düşünceye daldı. Önce geçmişe ilişkin birtakım anılar canlandı kafasında, ama sonra bunların yerini yaşadığı günlerin anıları aldı. Geçmişe ilişkin anılar kopuk kopuktu, bir görünüp bir yiterek canlanıyorlardı kafasında; bugüne ilişkin anılarsa daha derli toplu ve süreğendi. Özgür yaşamaya başlayalı beri bu nefret ettiği yerde yaşamak için karşı konulmaz bir arzuyla dolup taşmaya başlamıştı! Sessizdi burası; rahat değildi, sevimli değildi, ama sessizdi, çevredeki her şey ölüymüşçesine sessizdi. Gökyüzü, engin kırlar... koş koşabildiğin kadar! Dönüp ardına bakmadan amaçsızca, körlük gibi solumaktan göğsün sızlayana kadar koş! Peki ya orada, daha yeni kopup geldiği ama yeniden dönmek zorunda olduğu o yarı göçebelik ortamında kendisini neler bekliyordu? Ve oradan neler getirmişti? Pis kokulu otellere, lokantalardan, bilardo salonlarından taşan bitmez tükenmez gürültülere, üstü başı yağ kir içindeki garsonlara, yarı karanlık, nemli ve çok soğuk bir sahnede, insanın dokunmaya bile iğreneceği boyalı bez dekorlar arasında yapılan provalara ilişkin birtakım anılar, hepsi bu! Sonra: Subaylar, avukatlar, aşağılık birtakım konuşmalar, boş şişeler, üzerleri şarap lekeli masa örtüleri, yoğun sigara dumanı ve gürültü, gürültü, gürültü! Ve neler söylemezlerdi ona! Nasıl utanmazca ellerlerdi! Hele şu palabıyıklı olanı, içmekten sesi çatallaşmış, gözleri kan çanağı, üzerinden hiç çıkmayan ahır kokusuyla şu... ah, neler, ne aşa-

ğılık şeyler söylerdi o! Aninka bunları hatırlayınca ürperdi, gözlerini kapadı. Ama çok sürmedi bu durum, derin bir göğüs geçirip yerinden kalktı, kutsal tasvirler odasına geçti. Tasvir dolabında fazla bir şey kalmamıştı, kalanlar da hiç kuşkusuz annesine ait olanlardı, büyükannesine ait olanları ise İyuduşka yasal varis olarak alıp Golovlevo'ya götürmüştü. Dolaptaki yerlerinden çıkarılan tasvirlerin boşlukları oyulmuş göz gibi duruyordu. Kandiller de yerinde değildi, onları da İyuduşka almıştı; yalnız sarı bir mumdan arta kalan küçücük bir parça, teneke bir şamdanda öksüz öksüz duruyordu.

Afimyuşka:

"Dolabı da götüreceklerdi az kalsın," dedi, "bunun gerçekten de küçük hanımın çeyizi olup olmadığını epey soruşturdular!.."

"Götürseydi! Verseydiniz, götürseydi! Söylesene Afimyuşka, büyükannem ölürken çok acı çekti mi?"

"Pek çekti sayılmaz, topu topu bir günden biraz fazla yattılar. Sanki kendileri son verdiler her şeye. Öyle bildiğimiz anlamda bir hastalıkları falan yoktu! Yalnız hiç konuşmuyorlardı, birkaç kez sizin ve kız kardeşinizin adını andılar, o kadar!"

"Demek tasvirleri Porfiri Vladimiriç götürdü?"

"Evet, o götürdü. Bunlar öz anacağımın malı tasvirler, dedi. Tarantasla iki ineği de götürdü. Büyükannenizin kâğıtlarını inceledi... Oradan çıkarmış bunların sizin değil de büyükannenizin olduğunu. Atlardan birini de alıp götürecekti, ama Feduliç vermedi: 'Bizimdir bu at,' dedi, 'ta ne zamandır Pogorelka'nındır...' Bunun üzerine korkup bıraktı."

Aninka avluyu da dolaştı, hizmetçilerin bölümüne, samanlığa, ahıra uğradı. Ahırda, nicedir temizlenmemiş gübre yığını içinde "döner sermaye" duruyordu; yirmi kadar cılız inek ve üç at. "Parasını veririm," diyerek ekmek istedi ve ineklere birer parça ekmek yedirdi. Hayvanlara bakan kadın küçük hanımını izbesine çağırdı; masanın üzerine bir çömlek süt konmuştu;

ocağın yanındaki köşede, küçük bir tahta parmaklığın gerisinde de, yeni doğmuş bir buzağıcık duruyordu. Aninka sütten içtikten sonra buzağıya koştu, kendinden geçercesine yüzünden, burnundan öptü, ama hemen sonra tiksintiyle dudaklarını sildi; buzağının yüzünün salya mıdır nedir iğrenç bir şeylerle kaplı olduğunu söyledi. Son olarak cüzdanından üç sarı banknot çıkarıp emektar hizmetçilere verdi ve yola çıkmak için davrandı.

Üstü örtülü arabaya yerleşirken, kollarını göğsünde çapraz kavuşturmuş olarak ardından ayrılmadan kendisini izleyen muhtar Feduliç'e:

"Ne yapacaksınız?" diye sordu.

"Ne yapalım, yaşayacağız!" dedi Feduliç kısaca.

Aninka'nın yeniden neşesi kaçtı: Feduliç'in sözlerinde gizli, ince bir alay tınlaması sezmişti. Bir süre durdu... göğüs geçirdi ve:

"Elveda!" dedi.

Feduliç:

"Bizse... buraya döneceğinizi, bizimle yaşayacağınızı sanmıştık!" dedi.

"Hayır!.. Ne fark eder... yaşayın!"

Yeniden yaşlar boşandı gözlerinden, onun ağladığını gören herkes ağlamaya başladı. Doğrusu tuhaf bir durumdu bu: Görünüşe bakılırsa Aninka'nın yazıklanacağı bir şey yoktu, hatta hatırlayacağı bir şey de yoktu, ama işte ağlıyordu! Ötekiler de öyle: Alışılmış soru ve cevaplar dışına çıkan bir şey söylenilmemişti, ama yine de herkes bir "tuhaf" olmuştu. Onu arabaya yerleştirip her yanını güzelce sardılar, hep birden iç çektiler ve araba hareket edince ardından:

"Yolun açık olsun!" diye bağırdılar.

Mezarlığın önünden geçerken arabacıya durmasını emretti ve yeniden ama bu kez tek başına, temizlenmiş yoldan mezara yü-

rüdü. Hava iyice kararmış, kilise adamlarının evlerinde ışıklar yanmıştı. Aninka bir eliyle mezarın üzerindeki tahta haça tutundu; ağlamıyor, yalnız hafifçe sallanıyordu, Özellikle düşündüğü bir şey yoktu, yalnızca acıyordu, bütün varlığıyla acıyordu. Büyükannesine değil, kendine acıyordu. Bilinçsizce sallanarak, mezara doğru eğilerek on beş dakika kadar öylece durdu, sonra birden Lyubinka belirdi gözünün önünde: Kremençuk'ta mı olur artık başka bir yerde mi, neşeli bir topluluk içinde bülbüller gibi şakıyordu:

Ah! Ah! Que J'aime, que J'aime!
QUe J'aime les milli"milli"milli"taires!

Az daha düşücekti. Hemen arabaya koştu, yerine oturdu ve arabacıya Golovlevo'ya çekmesini emretti.

***

Dayısının yanına döndüğünde sessiz, neşesizdi. Ancak bu durum onun acıktığını hissetmesine engel değildi (dayıcığı telaşından kendisine yolluk olarak tavuk koydurmayı bile unutmuştu) ve yemek odasında çay masasını hazır görünce çok sevindi. Doğal olarak Porfiri Vladimiriç onu soru yağmuruna tutmakta gecikmedi.

"Gittin mi?"

"Gittim."

"Mezar başında dua ettin? Ayincik de yaptırdın?"

"Evet, ayincik de yaptırdım."

"Papaz evindeydi öyleyse?"

"Elbette! O olmasa ayini kime yaptıracaktım!"

"Tabii tabii... Çömezlerin ikisi de orada mıydı, ilahi okudular mı?"

"Okudular."

"'Sonsuzluğa kadar yaşayacak' ilahisini değil mi? Evet, sonsuzluğa kadar yaşayacak rahmetli! Akraba canlısı, sevgi dolu bir ihtiyarcıktı!"

İyuduşka iskemlesinden kalktı, yüzünü kutsal tasvire döndü ve haç çıkardı.

"Pogorelka'yı nasıl buldun? Bir yaramazlık yok ya?"

"Doğrusunu isterseniz bilmiyorum. Sanırım her şey yerli yerinde."

"'Sanırım' mı! Biz zaten hep 'sanırız'! Bir de şöyle daha dikkatlice bakarız ki, meğer şurası çatlak, burası patlakmış!.. Başkalarının zenginliği konusunda fikir yürütmemiz de böyledir: 'Sanırım'... hep 'Sanırız' biz! Neyse, ben sana söyleyeyim: Güzel bir yurtluğunuz var; rahmetli anneciğim güzel bir yer verdi size, hatta kendi parasından da epey harcama yaptı orası için... Eh, elbette, öksüzlere yardım da günah değil ya!"

Bu övgüleri dinlerken Aninka yüreği sevgi dolu dayıcığını kızdırmaktan kendini alamadı:

"Pogorelka'daki ineklerden ikisini niye aldınız, dayı?"

"İnek mi? Ne ineği? Ha, Çernavka'yla Prividenka'yı söylüyorsun? Ama, dostum, onlar anneciğimindi!"

"Siz de onun yasal mirasçısı, değil mi? Peki, sizin olsun. Hatta isterseniz bir de buzağıcık göndermelerini emredeyim size?"

"Bak, bak, görüyor musun, nasıl ısırmaya başladın! Buzağıyı falan karıştırma, sence nasıl yani, inekler anacığımın değil miydi?"

"Ne bileyim ben! Pogorelka'da durup duruyorlardı!"

"Sen bilmiyorsan, ben biliyorum! İneklerin anacığımın olduğuna ilişkin elimde belgeler var. Kendi eliyle düştüğü bir kayıt aradım ve buldum: 'Benim' diye yazmış oraya."

"Neyse, bırakalım! Konuşmaya değer bir şey değil!"

"Ama bak, hani uyuz bir at var ya Pogorelka'da, onun için bir şey diyemem! Sanırım o da anneciğimin, ama kesin bilmiyorum! Kesin bilmediğim bir şey için de iddiada bulunmam!"

"Neyse bırakalım, değmez."

"Hayır, niçin bırakacakmışız! Ben, kardeş, doğrucu Davut'um, bir işi öyle üstü kapalı bırakmam, gerçek neyse bulur çıkarırım! Niçin konuşmayacak mışız? Kendi malına herkes acır: Ben de acırım, sende acırsın! Konuşalım! Madem konuşuyoruz, işte sana dosdoğru söylüyorum: Kimsenin malını istemem, kendi malımı da kimseye vermem. Siz yabancım değilsiniz, ama yine de böyle bu!"

Aninka yine kendini tutamadı:

"Kutsal tasvirleri bile almışsınız!"

"Tasvirleri de, başka şeyleri de... Yasal mirasçı olarak bana düşen her şeyi aldım."

"Tasvir dolabında nedereyse boş oyuklardan başka bir şey kalmamış!"

"N'olmuş kalmamışsa! Onun da önünde dua edilir! Tanrı'ya dolap değil, senin duan gerekli! Sen eğer içinden gelerek dua edersen, kötü tasvirlerin önünde de duan Tanrı'ya ulaşır! Ama dudakların kımıl kımıl ederken gözlerin fıldır fıldır çevrede dolaşıyorsa güzel tavsirler de seni kurtaramaz!"

İyuduşka bu arada kalktı ve kendi tasvirleri "güzel" olduğu için Tanrı'ya şükretti.

"Eski tasvir dolabı hoşuna gitmiyorsa kendine yenisini yaptır! Çıkarılmış tasvirlerin yerine de kendin yenilerini koydur! Eskilerini anneciğim çalışıp kazanıp kendi koymuştu oraya, yenilerini de sen kazan, koy!"

Porfiri Vladimiriç'e bu düşüncesi öyle mantıklı ve yalın göründü ki, kendini tutamayıp kikirdedi.

"Söyler misin lütfen," dedi Aninka, "şimdi ne yapmam gerekiyor benim?"

"Hele bekle biraz önce biraz dinlen, yat, uyu, kendine gel. Ondan sonra oturur konuşuruz, danışır düşünürüz, bir de bakmışsın ikimiz bir şeyler buluvermişiz!"

"Sanırım, reşitiz biz?"

"Evet, reşitsiniz. Çiftliğinizi kendiniz yönetebilirsiniz artık!"

"Hiç değilse buna şükür!"

"Sizi kutlamaktan onur duyuyorum, efendim!"

Porfiri Vladimiriç kalktı, öpmek için Aninka'ya sokuldu.

"Aman dayı, çok tuhafsınız! Habire öpüp duruyorsunuz!"

"Niye öpmeyecek mişim! Yabancım mısın sanki! Bugüne bugün yeğenim olursun! Öpüyorsak akrabaca öpüyoruz. Ben, dostum, akrabalar için her zaman hazırım! İster üçüncü, ister dördüncü göbekten olsun, akraba dedin miydi ben her zaman..."

"Dayıcığım bunları bırakın da, bana ne yapmam, nasıl davranmam gerektiğini söyleyin... Kente gidip uğraşmam gerekiyor herhalde?"

"Kente de gideriz, uğraşırız da... Her şeyi sırasıyla yaparız. Ama sen önce bir dinlen, yaşa! Tanrı'ya şükür lokantada değilsin öz dayının evi burası! Yemekler yersin, çaycağızlar içersin, reçelceğizlerden tadırsın, her şeyimiz bol! Bir yemek hoşuna gitmedi mi, başkasını iste! İste, emret! Lahana çorbası hoşuna gitmezse, emret başka çorba getirsinler! Köftecik iste, ördekçik iste, domuz yavrucuğu iste... Ne istersen iste... Yapış Yevprakseyuşka'nın yakasına!... İyi ki aklıma geldi, Yevprakseyuşka, baksana, ben burada domuz yavrucuğu falan deyip övünüyorum ama var mı bizde domuz yavrucuğu, doğru dürüst bildiğim yok!"

Bu anda içinde sıcak çay bulunan fincan tabağını ağzının önünde tutan Yevprakseyuşka evet anlamında burnundan hava çıkardı.

"Bak, görüyor musun, domuzcuğumuz da varmış! Canın ne isterse emredebilirsin! İşte böyle!"

İyuduşka yeniden Aninka'ya uzanıp dizine akrabaca vurdu, tabii tesadüfenmiş gibi bu işi biraz da uzattı; öksüzcük içgüdüsel olarak geri çekilirken:

"Eh, ben gitsem iyi olur artık," dedi.

"Ben de onu söylüyorum işte. Oturup kafa kafaya verelim, konuşalım, düşünelim, sonra gideriz. Duamızı etmeden, yolculuk gereklerimizi görmeden öyle pat diye yola çıkamayız! Acele işe şeytan karışır! Arkamızdan atlı kovalamıyor! Hadi Lyubinka'nın panayıra yetişmesi gerek, sana n'oluyor! Bir şey soracağım sana: Pogorelka'ya yerleşecek misin?"

"Ne işim var benim Pogorelka'da!"

"Ben de sana aynı şeyi söyleyecektim. Gel buraya, benim yanıma yerleş. Yaşar gideriz seninle, hem de ne güzel yaşarız!"

İyuduşka bunları söylerken Aninka'ya öyle şehvetle baktı ki, sıkılan Aninka:

"Hayır dayı, sizin yanınıza yerleşemem," dedi, "sıkıcı bir yer burası!"

"Ah seni aptalcık! Bir sıkıcıdır tutturmuş gidiyorsun, nereden çıkartıyorsun bunları, anlamıyorum! Herhalde kendin de söyleyemezsin! İşi olan adam can sıkıntısı nedir bilmez, dostum! Beni alalım: Zamanın nasıl geçtiğini anlamam bile! Her gün çiftliğin işleriyle uğraşırım: Oraya bakarsın, buraya bir göz atarsın, öteye bir uğrarsın, konuşur, dert dinler, düşünür, edersin, bir de bakarsın ki gün bitivermiş! Bayram günleri dersen, kiliseye! İşte senin de yapacağın bu! Gel, bizimle yaşa: sana da uğraşacağın bir şeyler buluruz, bulamazsak eğer oturur Yevprakseyuşka'yla iskambil oynarsın, olmadı mı, emredersin, kızağı hazırlarız, gez babam gez! Yazın da ormana, mantar toplamaya gideriz, çimenlerin üstünde çay içeriz!"

"Olmaz dayı, boşuna yormayın kendinizi!"

"Vallahi çok iyi yaşardın!"

"Hayır! Bakın ne diyeceğim: Yol beni epey yordu, hemen yatıp uyuyamaz mıyım?"

"Uyusunda büyüsün, tıpış tıpış yürüsün... Demek e e e yapacaksın? Tabii yapabilirsin, karyolacağın da hazır, her şeyin tamam! Güzel güzel uyu, rahat et! Ama yine de bu işi bir düşün: burada, Golovlevo'da kalman çok iyi olur!"

***

Aninka geceyi rahatsız geçirdi. Pogorelka'da üzerine çöken sinir bozukluğu devam ediyordu. Öyle anlar vardır ki, o ana dek yalnızca varlığını sürdüren bir insan, birdenbire yalnız yaşadığını değil, hayatında bir de çıbanın bulunduğunu anlayıverir. Bu çıban nereden gelmiş, nasıl, ne zaman oluşmuştur... çoğu kez bunları kendi kendine doğru dürüst açıklayamadığı gibi, çıbanın oluşumun da onu gerçekten oluşturan nedenlere bağlayamaz. Ama onun için gerçeği irdelemenin gereği de yoktur: Çıbanın varlığı ona yeter. Bu ani keşif herkes üzerinde aynı acılı etkiyi yapar, yalnız zamanla kişiden kişiye bağlı olarak pratik sonuçlarda değişiklikler görülür. Bilinç, kimilerinde yeni temeller üzerinde yeni bir hayat kurma kararlılığını yaratır, kimilerindeyse yalnızca geçiçi bir acıyı yansıtır, ki bu gelecek bakımından iyiye bir dönüş sağlamadığı gibi, bugün bakımından da daha acı verici bir durumdur; daha acı vericidir, çünkü ilk durumda hiç değilse telaşa kapılan vicdanın aldığı kararlar sayesinde gelecek için birtakım umut ışıkları var demektir.

Aninka bilincindeki çıbanı bularak hayatına yeni bir içerik verebilecek kişilikte biri değildi, ama yine de akılsız bir kız olmadığı için, ekmeğini kendi çalışmasıyla kazanma hayalleriyle (ki bu bulanık hayallerdi Pogorelka'yı kesin olarak terk etmesinin başlıca nedeni), taşra tiyatrolarında artistlik etme gerçeği arasında dipsiz bir uçurum olduğunu çok güzel anlıyordu. Sakin bir çalışma hayatı yerine, bitmez tükenmez içki âlemleri, aşağılık eğlenceler, sonu olmayan bir koşuşturma, düzensiz, anlamsız bir yaşam olmuştu bulduğu. Yaşamda onu, önünde bir zamanlar boyun eğdiği yoksulluk ve çevreden gelen katı baskılar

yerine, lüks ve bolluk karşılamıştı, bununla birlikte o şimdi bu lüksü yüzü kızarmadan hatırlayamıyordu. Bütün bu değişiklikler kendi de farkına varmadan olup bitmişti: İyi bir yere doğru gitmek için yola çıkmıştı, ama şu kapı yerine öteki kapıya rastlamıştı. Aslında arzu ve hayalleri gerçekten iddiasız, alçakgönüllüce şeylerdi. Pogorelka'dayken taraçada oturup kurduğu hayallerde kendini kaç kez ciddi, çalışkan, kendini yetiştirmek isteyen, hayır yolunda ("hayır" sözünün anlamı pek de belli değildi) her türlü yoksulluğa dirençle katlanacak kişilikli, metin, kararlı bir kız olarak görmüştü; ama çalışma hayatının o geniş yoluna çıkar çıkmaz pratikte kendiliğinden öyle bir durum doğdu ki, bütün hayalleri bir anda paramparça oldu. Ciddi iş, ciddi çalışma denilen şey kendiliğinden gelmiyordu, bu ancak, çetin aramalar ve bu aramalara tümüyle değilse de önemli ölçüde yardımcı olan birtakım hazırlıklarla elde edilebiliyordu. Aninka'nınsa kişiliği de, eğitimi de hayattan beklentilerini karşılamaktan uzaktı. Kişilik olarak ateşli, kabına sığmaz olduğu söylenemezdi, yalnız biraz sinirliydi; sahip olduğu ve çalışma hayatına atılmada kullanacağı eğitimsel malzeme öylesine zayıf, kapsamsızdı ki hiçbir ciddi meslek için temel görevi göremezdi. Bu, enstitü-operet eğitimi denilebilecek bir eğitimdi ve galiba da operet yanı ağır basıyordu. Bu karmakarışık eğitimde havuz problemleri, başörtüsüyle verilen "pas"lar, Pyotr Pikardskı'nin* vaazları, Güzel Helen'in "yaramazlıkları", Felitsa'ya yazılan övgü şiirleri, soylu kızların koruyucularıyla onların komutanlarına duyulan gönül borcu ve daha neler neler vardı. Bu karışık Rus salatası içinde (ki bunun dışında kendini tümüyle tabula rasa** olarak adlandırabilirdi ve hiç de haksız sayılmazdı) bir çıkış

* Keşiş Piyotr Amyenskiy: 1096 yılında haçlı birliklerine komuta ediyordu ve haçlı seferleri onun bir söyleviyle başlamıştı (Ç.N.).

** Tabula rasa (Temiz tahta) Bütün bilgilerin yalnızca duyumlarla kazanıldığını ileri süren felsefe akımında (duyumculuk), insan bilincinin, duyu algılama deneyimi olmaması nedeniyle hiçbir bilgiye sahip olamadığı başlangıç durumunu (örn. yeni doğmuş bebek bilinci) nitelemek için kullanılan terim (Ç.N.).

yolu bulabilmek bir yana, neyin ne olduğunu ayırt edebilmek bile olanaksızdı. Sahip olduğu eğitsel malzeme onda emek sevgisi, çalışma sevgisi değil, yüksek sosyete sevgisi, kavalyelerle kuşatılmış olma, onlardan sürekli gönül okşayıcı sözler duyma ve sosyete hayatı denilen hayatın gürültüsüne, pırıltısına, kargaşasını gömülme isteği uyandırıyordu.

Daha Pogorelka'da yaşadığı, daha çalışma hayatına atılma tasarılarının kafasında yeni yeni uç vermeye başladığı ve böyle bir hayata atılmakla Mısırlıların kölelikten kurtulmalarına benzer bir özgürlüğe kavuşacağını sandığı sıralarda bile kendini dikkatle incelemiş olsaydı, "evet, ta o zaman bile" hayallerinin, çalışıp hayatını kazanma isteğinden çok, kendisi gibi düşünen insanlarla çevrili olmak ve akıl fışkıran konuşmalarla zaman öldürmek isteğini kapsadığını anlayabilirdi. Aralarında yer almayı ve kendileriyle konuşmayı hayal ettiği insanlar elbette hem çok akıllı olacaklardı, hem de yalnızca namuslu ve ciddi şeylerden söz edeceklerdi; yalnız burada birinci rol ne olursa olsun hayatın aylaklık, avarelik yanındaydı. Yoksulluk temizdi, ama yalnızca bolluğun olmaması anlamına geliyordu. Bu bakımdan da kendi ekmeğini kazanma hayalleri, taşra tiyatrolarından birinde operet artistliği önerisiyle gerçekleşiverince önerilen işi, daha önce düşündüklerine çok aykırı olmasına karşın hemen kabul etti. Helen'in Menealus'la olan ilişkileri konusunda vaktiyle enstitüde edindiği bilgileri çok kısa bir süre içinde tazeledi, bunlara bir de Tavriya'nın görkemli prensinin* özyaşamöyküsüne ilişkin ayrıntıları kattı ve sonunda edindiği bütün bu bilgilerin sahneye çıkmasına, vilayet tiyatrolarında ve panayırlarda "Güzel Helen" ve "*Heroldştayn Düşesinden Parçalar*"** gibi

* Tavriya'nın görkemli prensi: Tavriya, Kırım Yarımadası'nın eski adıdır. Söz konusu prens de II. Katerina'nın gözdesi Prens G.A. Potemkin Tavriçeştki'dir (Ç.N.).

** *"Heroldştayn Düşesinden Parçalar"*: Offenbah'ın II. Katerina'nın özel yaşamından da bazı kesitleri işlediği popüler opereti (Ç.N.).

oyunlarda oynamasına yeteceğine karar verdi. Bu arada vicdanının ne kadar temiz olduğunu duyumsamak için de, Moskova'dayken tanıştığı bir üniversite öğrencisinin adım başında tekrarladığı şu sözleri hatırlıyordu: Ah, kutsal sanat!.. Kendine hayat yolunda kılavuz edindiği ve tutkuyla sarıldığı bu söz, elini kolunu bağlayan son bağları da çok uygun bir şekilde çözmüş oldu ve bütün varlığıyla atılmak istediği mesleğine girişi için bir dış dekor oluşturdu.

Artistlik hayatı onu heyecanlandırdı. Bilinçli bir amacı ve kendisine yön verecek bir hazırlığı olmaksızın, yapayalnız, gürültüye, pırıltılara, övgülere susamış kişiliğiyle, birbirleriyle hiç ilgisi olmayan bir sürü insanın devindiği bir kargaşa içine girmiş buldu kendini. Yapıları ve inançları birbirlerinden çok farklı insanlardı bunlar; bu bakımdan da aralarından şu grupla ya da bu grupla ilişki kurmanın aynı yönlendirici etkenle gerçekleşmesi olanaksızdı. Olanaksızdı ama yine de hem o grup, hem öteki grup hem de şu üçüncü grup aynı hakla onun çevresini meydana getiriyordu; bundan çıkarılabilecek sonuç da, bu işte yönlendirici etken falan gibi şeylerin söz konusu olmadığıydı. Demek oluyor ki onun hayatı, kendini neşeli, genç ve az çok paralı sayan herkesin kapısını çalabileceği bir yol geçen hanını temsil ediyordu. Açıktır ki burada kendine kafa dengi bir topululuk seçmek gibi bir durum kesinlikle söz konusu değildi; bütün mesele, yalnızlıktan bunalmamak için, hangisi olursa olsun, topluluklardan birine yanaşmaktı. Aslında "kutsal sanat" kendisini getire getire çirkef çukuruna getirmişti; ama başı birden hızla dönmeye başladığı için o bunu fark edemedi. Ne otellerin ve hanların gürültüsü, pis kokusu, ne buralardaki koridor hizmetçilerinin kirden kapkara suratları, ne dürülüp öteye beriye savrulmuş pis boyalı dekorlar, ne hayranlarının edepsizce davranışları... hiçbir şey, hiçbir şey onu ayıltmıyordu. Hatta, sürekli erkekler topluluğu arasında bulunduğunu ve du-

rumları sabit kadınlarla kendisi arasında aşılmaz bir engel olduğunu bile fark edemiyordu...

Gololevo'ya geliş onu bir an için ayıltır gibi oldu.

Geldiği dakikadan beri içinde bulantıya benzer bir şeyler duyuyordu. Duygulu bir kız olduğu için de, her yeni ve duygulu durumu çarçabuk benimsiyordu. Golovlevo'ya gelir gelmez kendini "hanımefendi" gibi duymasının nedeni de buydu. Burada kendinin olan şeyler bulunduğu aklına geldi: Kendi evi, yakınlarının mezarları vb. Bu eski durumu yeniden görmek ve bir zamanlar ardına bile bakmadan kaçtığı havayı yeniden solumak istedi. Ama bütün bu istekler ve duygular Golovlevo'da karşılaşacağı gerçekler önünde paramparça olmak zorundaydı. Bu açıdan o, nicedir görmediği insanların arasına güler yüzle giren, ama birdenbire, bu davranışının herkesçe tuhaf karşılandığını gören bir insana benzetilebilirdi. İyuduşka'nın göğüslerine kayan iğrenç bakışları ona, ardında kolay kolay kurtulamayacağı bir geçmiş bulunduğunu hatırlatmıştı. Pogorelka'daki uşakların saf saf sordukları sorulardan, Voplino papazıyla karısının derin derin göğüs geçirerek verdikleri öğütlerden ve İyuduşka'nın yeni bir ağızla başladığı vaazlarından sonra akşam yalnız kalıp da geçen günün değerlendirmesini yaptığında, eski "küçük hanım"ın bir daha dönmemek üzere yok olup gittiğini, kendisinin artık yalnızca acınası kasaba tiyatrolarında bir artist olduğunu ve Rusya'da da bir kadın artiste, genelev kadınından farklı bir gözle bakılmadığını iyice anlamış bulunuyordu.

Sanki bir düştü yaşamı. *"Güzel Helen"*de soyunuyor, "*Petrikola*"da sarhoş rolüne çıkıyor, "*Düşes Herolştayn'dan Parçalar*"da akla gelebilecek en edepsiz şarkıları söylüyor, hatta "*La Chose*" ve "*L'amour*" gibi oyunların sahnelenemiyor olmasına yazıklanıyor ve eğer bu oyunlar oynanabilseydi kalçalarını nasıl baştan çıkarıcı bir biçimde titretebileceğini, kuyruklu elbisesi içinde nasıl gözalıcı salınmalarla yürüyebilece-

ğini hayal ediyordu. Aklına gelmeyen tek şey, yaptıkları üzerinde düşünmekti. Düşündüğü tek şey vardı: Bütün yapıp ettikleri "sevimli" olsun, "şık" olsun ve bir de kentte yerleşmiş olan alayın subayları kendisini beğensinler. Ama bütün bunların ne demek olduğunu ve göğüslerini titretmesinin subaylar üzerinde nasıl bir etki yapacağını kendine hiç sormuyordu. Subaylar kentte her bakımdan belirleyici kitleyi oluşturuyorlardı ve o başarısının onlara bağlı olduğunu biliyordu. Adamlar kulise saldırıyorlar, hatta kendisi yarı çıplakken hiç utanmadan soyunma odasının kapısını çalıyorlar ve onu küçük adıyla çağırıyorlardı... O bütün bunları basit bir formalite, zanaatının kaçınılmaz bir gereği sayıyor ve kendi kendine yalnızca, acaba beni burada, sahne arkasındaki rolümde nasıl buluyorlar, "sevimli" mi, "sevimsiz" mi diye soruyordu. Ama daha bedenini de, ruhunu da genelleşmiş bulmuyordu. Kendini bir an için yeniden "küçük hanım" olarak duyduğu şu anda ise birdenbire dayanılmaz bir tiksinti yükselmişti içinde. Sanki bedenini örten her şey son parçasına kadar çıkarılıp atılmış ve çırılçıplak halkın karşısına itilmişti; sanki bedeninin her yanında terli ellerin, salyalı ağızların dokunuşunu ve üzerine eğilmiş hayvanca pırıltılarla dolu bulanık gözlerin bakışını duyuyordu; çıplak bedeninin yuvarlak çizgileri üzerinde anlamsızca kayan bu gözler sanki ondan cevap istiyordu: Söyle bakalım neymiş şu "la chose?"

Nereye gitmeli, olanca ağırlığıyla bastıran bu geçmişten nasıl kurtulmalı? Bu soru kafasında umutsuzca dönüp duruyordu; evet, gerçekten de yalnızca dönüp duruyordu; ne bir cevap bulabiliyor, ne de hatta bir cevap arıyordu... Bu da bir tür düştü sanki: önceki hayatı da düştü, şimdiki uyanışı da... Duygulu bir kız biraz üzülmüş ve duygularına kapılmıştı, hepsi bu! Merak edecek bir şey yok, geçer! Hayatta mutlu dakikalar olduğu gibi acı dakikalar da vardır: eşyanın doğası gereğidir bu. Birinciler de,

ikinciler de kalıcı değildir, geçer gider ve bir kez yoluna girmiş olan hayatın akışını değiştiremezler. Bu akışa yeni bir yön verebilmek için çetin uğraşları göze almak, maddi ve manevi cesaret sahibi olmak gerekir. Bu ise neredeyse intihar gibi bir şeydir. İntihar etmeden önce insan hayatına lanet eder, ölümün kendisi için bir kurtuluş olduğunu da bilir, ama yine de ölüm aleti elinde titrer: Bıçak boğazdan kayar, tam alında patlaması gereken tabanca daha aşağı da patlar ve yalnızca sakatlar. Burada da aynı durum söz konusudur, şu farkla ki, bu iş biraz daha zordur. Burada da eski hatayı öldürmek gerekir, yalnız bu işi öyle yapacaksın ki, onu öldürürken kendin sağ kalacaksın. "Hiç" diye adlandırılan şey bayağı intiharlarda tetiğin çekilmesiyle birdenbire elde edilir; bu özel intiharda "yenilenme" diye adlandırılan şeye ise çilekeşçe diyebileceğimiz çetin çabalar sonucu ulaşılır. Ama yine de elde edilen "hiç"tir; çünkü bir insanın kendini baskı altında tutmasından, kendini her şeyden yoksun bırakmasından ibaret olan bir hayata normal bir hayat denilemez. İradesi zayıf ve kolay yaşamaya alışmış bir kimse için böylesi bir "yenilenme"nin uzaktan görünüşü bile baş döndürücüdür. Bu bakımdan da, elinde olmadan gözlerini yumup başını öteye çevirir. Evet, bu yüzden kendinden utanır, kendini korkaklıkla suçlar, ama yine dönüp eskiden beri tepelediği yolda yürümeye devam eder.

Ah! Çalışmak, kendi emeğiyle yaşamak ne güzel şeydir! Ama yalnızca güçlü insanlar ve bir de lanetli bir güruhla doğuştan çalışmaya mahkûm olanlar dost olabilirler bu güzellikle. Yalnız onları korkutmaz çalışmak. Çünkü birinciler çalışmanın anlamını, onun bağrında sakladığı zenginliği kavramışlardır, bu bakımdan onun zevkine de varabilirler; ikinciler içinse çalışmak doğuştan bir zorunluluk, sonra da alışkanlıktır.

Aninka Pogorelka ya da Golovlevo'da yerleşip kalmayı aklının köşesinden bile geçirmiyordu; bunda koşulların kendisini getirip bıraktığı ve onun da içgüdüsel olark dört elle sarıldığı

işinin, çalışma koşullarının büyük payı vardı. Ona izin vermişlerdi ve o da izninin programını yapmış, hatta Golovlevo'dan ayrılacağı günü bile saptamıştı. Kişilikleri zayıf insanların hayatlarını çerveleyen dış duvarlar onların üzerlerindeki yükü hafifletir. Güç anlarda içgüdüsel olarak bu duvarlara dayanır ve orada kendilerini haklı çıkaracak gerekçeler bulurlar. Aninka da böyle yaptı: Golovlevo'dan olabildiğince çabuk ayrılacaktı, dayısı kendisini alıkoymaya kalkışacak olursa da, belirlenen günde işinin başında olması gerektiğini ileri sürerek sıyrılacaktı işin içinden.

Ertesi sabah uyanınca koca Golovlev konağının bütün odalarını dolaştı. Issızlık, yalnızlık, yabancılık, boşluk, "kalıtçısızlık" duyuluyordu her yanda. Bu evde süresiz kalmak dehşet verici bir düşünceydi; anlaşılmaz bir heyecana kapılarak, kendi kendine "Asla!" dedi, "Asla!".

***

Porfiri Vladimiriç onu ertesi gün de her zamanki sevecenliğiyle karşıladı; yalnız onun bu davranışıyla karşısındakini okşamak mı, yoksa onun kanını mı emmek istediğini ayırt edebilmek çok zordu.

"Ne o, tezcanlı," diye şakalaştı yeğeniyle, "uyandın mı? Ne yana koşuyorsun böyle sabah sabah?"

"Gerçekten de, dayı, acelem var; izinliyim biliyorsun, zamanında dönmem gerek."

"Yine kalça kıvırtmaya mı? Bırakmam!"

"İster bırakın, ister bırakmayın! Ben nasıl olsa gideceğim!"

İyuduşka acı acı baş salladı, sonra tatlı bir serzenişle:

"Rahmetli büyükannen ne derdi duysaydı?" dedi.

"Anneannem sağlığında da biliyordu. Hem dayı, ne biçim şeyler söylüyorsunuz siz? Dün beni elde gitar panayırlarda do-

laştırıyordunuz, bugün de kalça kıvırtmaya gönderiyorsunuz! Bir daha böyle şeyler duymak istemiyorum, anladınız mı?

"E, ne demişler, gerçek insanı ısırır işte böyle! Ama ben gerçeklerden şaşmam! Eğer doğruyu..."

"Hayır hayır! İstemiyorum, istemiyorum! Sizin ne doğrunuz, ne eğriniz gerekli bana! Anlıyor musunuz! Bir daha sizden böyle şeyler duymak istemiyorum!"

"Nasıl da köpürdün gene! Seni küçük kızböceği seni! Hadi gel gidip akıllı uslu çayımızı içelim! Semaver herhalde masada nicedir fokurduyor ve 'gelin çayımı için' diye bizi çağırıyordur..."

Porfiri Vladimiriç şaka yaparak "kalça kıvırtma" sözünün yarattığı kötü etkiyi silmek istiyordu, hatta artık barıştıklarını göstermek için uzanıp yeğeninin beline sarılmak istedi, ama onun bu davranışı Aninka'ya öyle ahmakça, hatta öyle mide bulandırıcı göründü ki, tiksinir gibi uzaklaşarak:

"Çok ciddiyim dayı, hiç zamanım yok!" diye tekrarladı.

"Pekâlâ, gidip önce çayımızı içelim, sonra konuşuruz!"

"Neden ille de çaydan sonra konuşacağız? Çaydan önce konuşmamıza bir engel mi var?"

"Çaydan sonra konuşmamız gerektiği için çaydan sonra konuşacağız! Her iş sırasına göre yapılır. Önce birini, sonra ötekini... Önce birini, sonra ötekini... Önce çay, sonra sohbet, sonra da iş... Merak etme, hepsini yetiştiririz."

Gevezeliğin böylesi karşısında boyun eğmekten başka çare yoktu. Çay içmeye başladılar, bu arada İyuduşka işi alçakça uzatıyor, çayını küçük küçük yudumlarla içerek zaman kazanmaya çalışıyor, haç çıkarıyor, ellerini kalçalarına vura vura rahmetli anacağından ve başka bir yığın ipe sapa gelmez şeylerden söz ediyordu... sonunda gevezeliğine ara verip:

"İşte şimdi konuşabiliriz," dedi. "Nasıl, epey kalacak mısın burada?"

"En çok bir hafta! Daha Moskova'ya da uğramam gerek."

"Bir hafta, dostum, yaman süredir; bir haftada dünya kadar işi devirebileceğin gibi hiçbir işi de yapamayabilirsin... Bu, işe nasıl sarıldığına bağlıdır."

"Biz çok iş yapalım, dayı."

"Ben de onu söylüyorum ya... Çok iş de yapılabilir, az iş de. Bazen çok iş yapmak istersin, az iş çıkar; bazen de az yaptım dersin, bir de bakarsın ki Tanrı'nın izniyle bütün işler bitivermiş, nasıl oldu bu diye şaşarsın. Bak şimdi, sen acele edip duruyorsun, Moskova'ya da uğraman gerekiyormuş, niye uğraman gerekiyor Moskova'ya? diye sorsam, kendin de doğru dürüst bir cevap veremezsin... Onun için en iyisi sen Moskova'yı falan bir yana bırak da, orada geçireceğin zamanı buradaki işine harca."

"Moskova'ya muhakkak gitmem gerek, oradaki tiyatrolardan birine geçiş yollarını arayacağım. İş konusuna gelince, demin siz kendiniz de bir haftada çok şey yapılabileceğini söylediniz."

"Aman ne dedim: İşe sarılmana bağlıdır bu, dedim. Eğer gerektiği gibi sarılırsan, tereyağından kıl çeker gibi kolayca bitiriverirsin bütün işini, ama gerektiği gibi sarılmazsan işin uzar da uzar, uzar da uzar..."

"O zaman siz bana neyi nasıl yapacağım konusunda yol gösterin, dayı!"

"Ya, ya... Böyledir bu işler işte... İşin düştü mü, 'Bana yol gösterin dayı'. Başka zamanlar, gelsin dayının evinde canı sıkılmalar, gelsin bir an önce sıvışmanın yollarını aramalar... Değil mi?"

"Canım ben yalnızca bana ne yapmam gerektiğini söylemenizi istiyorum."

"Dur hele, acele etme! Ben de onu söylüyorum işte: Dayıya işin düştü müydü, canım dayım, bir tanem dayım; dayıyla işin

bitti miydi, nah sana dayı! Arka dönülür, kuyruk gösterilir dayıya! Ama sorulmaz: Canım dayıcığım, benim Moskova'ya gitmek gibi bir niyetim var, siz ne dersiniz buna?"

"Tuhaf adamsınız dayı! Benim kesinlikle gitmem gerek Moskova'ya... Ya sorduğumda siz olmaz deyiverirseniz?"

"Olmaz dersem, demek ki olmaz; otur kal dayıcığının dizinin dibinde! Yabancı biri değil ki sana bunu söylesen, dayın... Artık dayıların sözü de mi dinlenmeyecek? Ah, dostum, dostum! Yatıp kalkıp şükredin bir dayınız olduğu için: Size acıyan, gerektiğinde size engel olan!.. Öyle insanlar vardır ki, kimseleri yoktur! Ne acıyanları, ne gerektiğinde kendilerine engel olanları... Tek başlarına büyürler! Ve bir bilsen onların başlarına... Ah, hayatta neler olmaz, dostum, neler... ne rastlantılar!.."

Aninka karşı koyacak oldu, ama bunun yangına körükle gitmek demek olacağını anlayarak sustu. Oturuyor ve gitgide havaya girip coşan Porfiri Vladimiriç'e umutsuzlukla bakıyordu.

"Aslında sana ne zamandır söylemek istiyordum... Sizin şu... panayırları dolaşmanız hiç hoşuma gitmiyor! Gerçi gitardan söz ettim mi kızıyorsun ama ben yine de..."

"Hoşuma gitmiyor demek kolay! Başka ne yapabileceğimizi söyleyebiliyor musunuz?"

"İşte söylüyorum: Benim yanımda otur!"

"Olmaz... bu... dünyada olmaz!"

"Niyeymiş?"

"Burada yapacağım hiçbir şey yok benim. Ne yapayım ben burada! Sabah kalk, çay iç, çay içerken de: Eh, az sonra kahvaltıyı getirirler, diye düşün; kahvaltı ederken: Öğle yemeği için sofrayı az sonra hazırlamaya başarlar de; öğle yemeğinde: Çaya çok var mı daha? Sonra da akşam yemeği ve uyku... insan ölür burada!"

"Herkes böyle yapıyor, dostum. Herkes önce çay içer, sonra kahvaltı etme alışkanlığı olanlar kahvaltı eder, ama bak benim kahvaltı etme alışkanlığım yoktur; sonra öğle yemeği yerler, sonra akşam çayını içerler, en sonra da yatar uyurlar. Bunun herhalde ne gülünç, ne de ayıp olan bir yanı var! Örneğin ben..."

"Ayıp olan bir yanı falan yok, ama bana göre değil.

"Birini kırmış olsam, biri için kötü bir şey söylemiş olsam, o zaman haklısın... Böyle bir şey için ben de kendimi kınardım! Ama çay içmenin, öğle, akşam yemekleri yemenin kötülük neresinde? İsa yardımcın olsun, ama ne kadar aceleci olursan ol, yiyip içmeden yaşayamazsın!"

"Evet, bütün bunlar güzel de, bana göre değil!"

"Her şeyde kendi ölçülerini kullanıyorsun... olmaz! Büyükleri de düşüneceksin! Tutturmuşsun bir 'bana göre değil', gidiyorsun... Böyle mi söylenir! 'Tanrı isterse' demek yok mu? Doğru olan, uygun olan bu değil mi! Biz eğer Golovlevo'da Tanrı'nın emirlerine uyarak yaşamasak, Tanrı'ya karşı çıksak, günah işlesek, Tanrı'ya isyan etsek, başkalarını kıskansak ya da başka kötülükler yapmış olsak, eh, o zaman haklı olurdun ve biz de ayıplanmayı hak etmiş olurduk. Yalnız tabii bu noktada bizim Tanrı'nın emirlerine aykırı davrandığımızı da kanıtlamak gerekir. Oysa sen 'Bana göre değil!' deyip işin içinden çıkıyorsun! Pekâlâ, o zaman ben de sana şunu söyleyeyim: Bana göre olmayan da pek çok şey var! Senin benimle bu şekilde konuşman örneğin... Hem benimle böyle konuşuyorsun, hem de benim sana akrabaca sunduğum tuzu, ekmeği yiyorsun... Ama ben n'apıyorum: Oturuyor ve susuyorum! Büyüklük sende kalsın, sen ona usulca hissettirmeye çalış, belki aklı başına gelir, diye düşünüyorum! Ben seninle gülücüklerle, şakacıklarla konuşurken, koruyucu meleğin belki sana gerçeği gösteriverir! Benim kendimi düşündüğüm yok, benim düşündüğüm, üzüldüğüm sensin! Aah, ah! Çok kötü davranıyorsun dayına, dostum, çok

kötü! Hani ağzımdan kırıcı bir söz çıksa bari! Sana karşı kötü davransam, benden ufacık bir kötülük görsen, neyse... Kız o zaman dayına. Tanrı büyüklerin öğütlerini dinlemeyi emretmiş de olsa, sana karşı kırıcı bir söz söylediysem kız bana! Ama ben ne yapıyorum: Şuracıkta sessiz sakin, kendi halimde oturuyor, ağzımı bile açmıyorum! Yalnız, Tanrım, nasıl etsem, ne yapsam da hepimiz iyi, rahat, sevinç içinde olsak, diye düşünüyorum. Sense benim bütün okşamalarıma nasıl karşılıklar veriyorsun! Oysa bin düşün, bir konuş, demişler dostum, lafı ağzına geldiği gibi söylemeyeceksin, önce düşüneceksin... Düşün, Tanrı'ya dualar et, sana akıl fikir vermesi için yalvar, işte o zaman belki..."

Durmamacasına vızıldadı Porfiri Vladimiriç. Yoğun bir salya gibi bitmez tükenmez bir biçimde uzayıp gidiyordu sözler ağzında. Aninka, nedenini pek anlayamadığı bir korkuyla ona bakıyor ve, "yutkunmuyor bile aman Tanrım!" diye düşünüyordu. Dayısı onca konuşmasına karşın Arina Petrovna'nın ölümü dolayısıyla neler yapması gerektiği konusunda hiçbir şey söylememişti kendisine. Öğle yemeğinde, ondan sonra da akşam çayında konuyu açacak olduysa da İyuduşka öyle ipe sapa gelmez şeyler üzerine öyle bir gevezelik tutturdu ki, konuyu açtığına açacağına pişman olan Aninka, "acaba vızıldaması ne zaman bitecek?"ten başka bir şey düşünemez oldu.

Öğle yemeğinden sonra Porfiri Vladimiriç uyumaya çekilince, Aninka Yevprakseyuşka'yla baş başa kaldı ve birden, dayısının evini idare eden kadınla bir konuşma yapmayı düşündü. Öğrenmek istediği şey şuydu: Nasıl oluyor da Yevprakseyuşka Golovlevo'da yaşamaktan korkmuyordu ve sabahtan akşama kadar vızıldayıp duran dayısının gevezeliklerine katlanacak gücü nereden alıyordu?

"Golevlevo'da canınız sıkılmıyor mu Yevprakseyuşka?"

"Neden sıkılayım? Biz efendi değiliz ki!"

"Yine de... hep yalnızsınız... ne bir eğlence, ne gönül eğlendirici herhangi bir şey... Hiçbir şey yok!"

"Eğlence kim, biz kim! Canım sıkıldı mı, pencereden bakarım. Ben Nikola Vapelka'da, babacığımın yanındayken de eğlence nedir pek bilmezdim!"

"Yine de, evinizdeyken daha iyiydi herhalde? Arkadaşlar, birbirine gidip gelme, oyunlar... falan?"

"Daha neler!"

"Peki ya dayımla nasıl... Çok uzun konuşuyor ve insanı bıktırıyor. Her zaman mı böyledir?"

"Evet. Her gün sabahtan akşama kadar konuşur."

"Ve siz sıkılmaz mısınız?"

"Bana ne! Ben dinlemem ki!"

"Ama hiç dinlememek de olmaz ki. Fark edebilir, alınır."

"Nereden fark edecek? Ben onun yüzüne bakarım. O konuşur, ben onun yüzüne bakarım, ama bu arada hep kendi işlerimi düşünürüm."

"Nelerdir onlar?"

"Her şey. Hıyarlar mesala... Hıyarları tuzlamak gerek: Hıyarları düşünürüm. Bir şey aldırmak için şehre birini göndermek gerek: Onu düşünürüm. Ev için gerekli her şeyi düşünürüm."

"Demek ki birlikte yaşıyor olmanıza karşın yine de yalnızsınız?"

"Eh, yalnızım demektir. Bazen akşamları iskambil oynamak gelir aklına, oynarız... Ama oyunun ortasında birden kâğıtları bırakırlar ve konuşmaya başlarlar. Bense bakarım. Rahmetlinin zamanında, Arina Petrovna'nın, burası daha bir neşeliydi. Onun yanında fazla konuşmaktan çekinirdi, ihtiyar durdururdu kendisini. Şimdi hiç tutarı kalmadı, karışan eden yok tabii!"

"Bakın görüyor musunuz! Korkunç bir şey ama bu Yevpraksеyuşka! Karşında bir insan konuşuyor ve sen onun niçin

konuştuğunu, ne konuştuğunu ve ne zaman susacağını bilmiyorsun?.. Çok korkunç bir şey bu!"

Yevprakseyuşka'nın aklına ilk kez geliyordu bu sanki. Aninka'nın yüzüne bakarak:

"Bir tek siz değil, bu yüzden kendilerini burada pek çok kişi sevmez," dedi.

"Öyledir."

"Evet, Uşaklar bile... Hiçbiri uzun süre kalmaz burada... Hemen her ay yeni birini almak zorunda kalıyoruz. Kâhyalar derseniz, yine öyle. Hep bu yüzden."

"Bıktırıyor herhalde?"

"Zulmediyor. Bir tek sarhoşlar kalabiliyor, çünkü sarhoş adam hiçbir şey duymaz. İstersen kulağının dibinde borazan çal, kafası keçe gibi olduğu için hiç umursamaz. Ama ne çare ki, kendileri sarhoşları sevmezler."

"Ah, Yevprakseyuşka, Yevprakseyuşka! Bir de beni Golovlevo'da kalmam için kandırmaya çalışıyor!"

"İyi ya işte küçükhanım, gerçekten de kalın burada bizimle! Belki sizden utanırlardı!"

"Yo, hayır! Olacak şey değil bu! Gözlerine bakacak sabrım yok!"

"Eh, tabii! Ne de olsa efendisiniz siz! Canınız nasıl isterse öyle davranırsınız! Ama bazen ister istemez başkasının çaldığı düdüğe göre de oynamak gerekiyor!"

"Hem de ne kadar sık!"

"Ben de öyle düşünüyorum. Bir şey daha sormak istiyordum: Artistlik iyi bir şey mi?"

"Kendi ekmeğini kendin kazanıyorsun, güzel yanı bu."

"Porfiri Vladimiriç anlatmıştı, yabancı erkekler, artistlerin bellerine sarılırlarmış, doğru mu bu?"

Birden öfkelenen Aninka:

"Porfiri Vladimiriç ne anlar!" dedi. "Saçmalayıp durması da bu yüzden işte! Sahnede olup bitenlerin gerçek değil de oyun olduğundan bile haberi yoktur onun!"

"Aslında o da... Porfiri Vladimiriç de... Sizi görür görmez nasıl da ağzı sulandı! 'Yeğenciğim' lafını ağzından hiç düşürmüyor 'gören de efendi bir şey sanır' ama gözleri yuvalarında nasıl da utanmazca dönüyor!"

"Siz de saçmalamaya başladınız, Yevprakseyuşka!"

"Ben mi? Bana ne! Burada kalın, görürsünüz! Bana ne! Yerimden ederlerse yine babamın yanına dönerim. Gerçekten de burası çok sıkıcı, bunu doğru söylediniz."

"Deli misiniz, burada kalır mıyım hiç? Buranın sıkıcı olmasına gelince, bu böyle. Burada yaşadıkça daha da sıkıcılaşacaksınız."

Yevprakseyuşka biraz düşündü, esnedi, sonra:

"Ben babamın yanındayken çöp gibiydim," dedi. "Şimdi baksanıza şu halime! Fıçı gibi oldum! Demek can sıkıntısı yapıyor insana!"

"Yine de fazla dayanamazsınız. Unutmayın bu sözümü, dayanamazsınız!"

Böylece konuşma sona erdi. Bereket versin Porfiri Vladimiroviç duymamıştı konuşmalarını, yoksa bitip tükenmez ahlak derslerine başlamak için esaslı bir bahane ele geçirmiş olurdu.

Porfiri Vladimiroviç iki koca gün daha Aninka'nın canına okudu. "Hele biraz daha bekle, hele sabırlı ol biraz, acele işe şeytan karışır, kutsanalım, duamızı edelim" vb. diyerek Aninka'da hal bırakmadı. Sonunda, beşinci gün, şehre gitmeyi kabul etti, hazırlanmaya başladı, ama bu arada yeğenine yine de işkence etmekten geri durmadı. Aninka kürkünü giymiş antrede bekliyordu, Porfiri Vladimiriç'se inadınaymış gibi tam bir saat

sallandı durdu ortalıkta. Giyiniyor, yıkanıyor, elleriyle kalçalarına vuruyor, haç çıkarıyor, o odaya giriyor, bu odada oturuyor, "İşte böyle, kardeş!" "Aman ha gözünü aç, bir şey olmasın kardeş!" türünden sözümona emirler veriyordu. Kendisini gören, Golovlevo'yu birkaç saatliğine değil de sonsuzcasına terk ediyor sanırdı. Kapının önünde birikmiş duran insanları, avluda nicedir hazır edilmiş atları bir buçuk saatten fazla beklettikten ve durmamacasına konuşmaktan kendi boğazının da kuruduğunu anladıktan sonra, nihayet yola çıkmaya karar verdi.

Atlar handa yulaflarını yiyene kadar şehirdeki işler bitirildi. Porfiri Vladimiriç hesaplarla ilgili kâğıtları verdi; buna göre öksüzlerin sermayesi "Arina Petrovna'nın öldüğü gün hesabıyla" yirmi bin rubleden biraz azdı ve bu para yüzde beş faizli tahviller halindeydi. Bundan sonra çocukların reşit olduklarına ilişkin belgeler sunuldu ve üzerlerindeki vasiliğin kaldırılması istendi; bu istek kabul olunarak, vesayet yönetimine son verilmesine ve mülkle paraların sahiplerince alınmasına karar verildi. Aynı günün akşamı Aninka, Porfiri Vladimiroviç'in hazırladığı belgeleri ve varlıklarını gösterir listeleri imzaladı ve nihayet rahat bir soluk aldı.

Bundan sonraki günleri sabırsızlığın verdiği heyecandan kendini yiyerek geçirdi. Golovlevo'dan bir an önce, hatta hemen şimdi ayrılmak istiyordu, ama dayısı onun bu konudaki bütün girişimlerini, içinde, dünyada hiçbir insanın karşı koyamayacağı ahmakça bir inadın gizli olduğu sevecen birtakım şakalarla başarısızlığa uğrattı.

"Kendin demedin mi bir hafta kalırım diye, kal işte!" diyordu. "Ne oluyorsun yani! Senden ev kirası isteyen yok, kira vermesen de başımızın üstünde yerin var! Çay da iç, yemek de ye, canın ne isterse, aklına ne eserse hepsi yerine getirilecektir!"

"Ama dayı gitmek zorundayım ben!"

Aninka'nın izin almak için bu boşuna çabalarına İyuduşka şakayla karşılık veriyordu:

"Otur oturduğun yerde, yoksa sana atçıklarımı vermem! Atçıklarımı vermedim mi de burada benim tutsağım olursun! Bir haftan geçsin, tek kelime bir şey söylersem ne olayım! Duacığımızı eder, yolcağımıza çıkarız, çaycağızımızı içer, sohbetçiğimizi ederiz... Birbirimize bakar, haydi selametle! deriz... Bak ne diyeceğim sana: Voplino'ya, mezarı ziyarete bir kez daha gitsen nasıl olur ha? Büyükanneciğinle de vedalaşmış olurdun hem, bir de bakmışsın rahmetli sana güzel bir öğütçük verivermiş!"

Aninka razı oldu:

"Peki, giderim."

"Öyleyse bak nasıl yapalım: Çarşamba günü erkenden burada duamızı okutur, yola çıkmadan önce de yemeğimizi yeriz, sonra benim atçağızlarım seni Pogorelka'ya götürür, oradan Dvorikov'a Pogorelka'dan alacağın kendi atlarınla gidersin. Artık sen de çiftlik sahibisin, kendine ait atların var!"

Çaresiz boyun eğdi Aninka.

Bayağılığın gücü büyüktür; tazecik insanları her zaman gafil avlar. Sen şaşkın şaşkın etrafına bakınırken, o seni pençelerinin arasına alıp kıskıvrak yakalar. Herhalde herkesin başına gelmiştir: Lağım yanından geçerken insan yalnız burnunu tıkamakla yetinmez, soluk almamaya da çalışır; tıpkı bunun gibi aptalca gevezelikler ve bayağılık alanına giren insanın da kendi üzerinde birtakım baskılar uygulaması gerekir; örneğin görme, duyma, koku ve tat alma duyularını körletmek, kendini bütün duyumlara kapatarak, odunlaşmak zorundadır; bayağılığın iğrenç buğularında boğulmaktan ancak böyle kurtulabilir. Aninka geç de olsa bunu anladı ve Golovlevo'dan kurtuluşunu olayların doğal akışına bırakmaya karar verdi. İyuduşka kimsenin karşı

koyamayacağı gevezelikleriyle onun üzerinde öyle bir zafer sağladı ki, bazen beline sarıldığında ya da "İşte şimdi çok cici oldun!" diyerek sırtını akrabaca okşadığında, yana çekilerek bu okşamalardan kurtulmaya bile cesaret edemiyordu. Hafifçe titreyen kemikli elin sırtında dolaştığını duydukça ürperiyor, ama, "Tanrım! Tek ki bir hafta sonra beni bıraksın!" düşüncesi onu tiksintisini anlatacak herhangi bir davranıştan alıkoyuyordu. Aslında Aninka'nın şansı vardı, çünkü İyuduşka öyle ince eleyip sık dokuyan takımından değildi; onun nasıl sabırsızlandığını görüyor ama bu konuda hiçbir şey söylemiyordu. Besbelli cinsler arası ilişkiler konuda şu atasözünü ilke edinmişti: Sevsin-sevmesin, sen gitgide daha sık bak onun yüzüne!

Sonunda sabırsızlıkla beklenen hareket günü geldi. Aninka sabah kalktığında saat daha altı bile olmamıştı, ama İyuduşka ondan da erkenciydi. Olağan sabah duasını etmiş ve kilise çanının ilk vuruşunu beklerken, ayaklarında terlikleri, sırtında setresi, sağa sola göz atıyor, odaları dolaşıyor, yaklaşıp usulca dinliyordu. Anlaşılan o da heyecanlıydı, nitekim Aninka'yı görünce ona şöyle tuhaf tuhaf ve yan yan baktı.

Ortalık aydınlanmıştı, ama berbat bir hava vardı dışarda. Göğü baştan aşağı kaplayan kapkara bulutlardan kar mı, yağmur mu olduğu belli olmayan bir ilkbahar sepkeni dökülüyordu; kararan köy yolunda, ovanın batağa keseceğinin belirtisi olan su birikintileri görülürken, güneyden de karların tehlikeli bir şekilde eriyeceğini haber veren kuvvetli bir rüzgâr esiyordu. Kardan soyunup çıplak kalan ağaçların ıslak üst dalları düzensiz bir şekilde bir o yana bir bu yana sallanıyordu; çiftliğin bütün yapıları kararmış, ıslak ve kaypak bir görünüm almıştı. Aninka'yı pencerenin yanına götüren Porfiri Vladimiriç ona doğanın ilkbaharda yeniden dirilişinin bu ürpertici manzarasını göstererek:

"İlle de gitmek zorunda mısın? Kalman daha iyi olmaz mı?" diye sordu.

"Ah, hayır, hayır!" diye bağırdı Aninka, sesi korku doluydu. "Bu... bu... geçer!"

"Hiç sanmam. Saat birde yola çıksan yediden önce Pogorelka'da olamazsın. Karların eridiği bu mevsimde gece yolculuk etmek akıl işi değil... Geceyi Pogorelka'da geçirmen gerekecek."

"Ah, hayır! Ben gece de gidebilirim! Hemen şimdi yola çıkarım... Dayı ben korkmam! Hem neden saat biri bekleyeyim ki! Dayı! Canım! İzin verin hemen şimdi yola çıkayım!"

"Peki büyükannen ne der bu işe? Ne biçim torunum varmış benim de! demez mi? Geldi, zıpladı, hayır duamı bile almadan çekti gitti!.."

Porfiri Vladimiriç sustu, bir süre olduğu yerde bir ayağını kaldırıp, ötekini indirdi; arada bir Aninka'ya bakıyor, ama hemen sonra gözlerini kaçırıyordu. Besbelli bir şeyler söylemek istiyor, ama bir türlü cesaret edemiyordu.

"Sana bir şey göstereceğim!" dedi sonunda ve cebinden katlanmış bir kâğıt çıkarıp Aninka'ya uzattı: "Al, oku!"

Kâğıtta şunlar yazılıydı:

"Bugün dua ettim ve Tanrı'ya Aninka'mı bana bırakması için yalvardım. Tanrı da bana 'Aninka'nın dolgun beline sarıl ve onu sımsıkı yüreğine bastır' dedi".

Yüzü hafifçe sararan İyuduşka:

"Öyle mi?" diye sordu.

Aninka ona şaşkınlıkla bakarak:

"Tuh, dayı!" dedi. "Ne iğrenç şeyler!

Yüzü daha da sararan Porfiri Vladimiriç dişlerinin arasından:

"Size süvari subayı gerek, değil mi?" diye mırıldandı, haç çıkardı ve terliklerini sürüyerek odadan çıktı.

Bununla birlikte çeyrek saat kadar sonra döndü ve hiçbir şey olmamış gibi şakalaşmaya başladı.

"E, ne diyorsun, Voplino'ya da uğrayacak mısın? İhtiyar büyükanneciğinle vedalaşmak istersin herhalde? Vedalaş dostum, vedalaş! Büyükanneni hatırlaman güzel bir şey! İnsan yakınlarını hiç unutmamalı! Özellikle de kendilerini bizim için telef etmiş olanları!.."

Dua ve ayinden sonra kilisede ballı buğday yediler, sonra eve geldiler yine ballı buğday yediler ve çaya oturdular. Porfiri Vladimiriç çayını inadınaymış gibi ağır ağır içiyor, her iki yudum arasında da bir araba gevezelik ediyordu. Ama işte saat ona doğru çay faslı da bitti ve Aninka:

"Dayı! Artık gidebilir miyim?" diye yalvardı.

"Ya yemek? Yemek yemeden mi yola çıkacaksın? Demek dayının seni yemek yemeden bırakacağını sanıyorsun? Yo, yo, yo, unut bunu canım! Golovlevo'da olmuş şey değildir bu! Rahmetli anneciğim öz yeğenimi tuzsuz ekmeksiz yolcu ettiğimi duysa yüzüme bile bakmazdı! Yo, yo, yo, hiç umutlanma! Aklında çıkar bunu!"

Yine boyun eğmek gerekti. Ancak bir buçuk saat geçmesine karşın kimsenin yemek hazırlığına giriştiği yoktu. Herkes bir yana çekilmişti: Yevprakseyuşka anahtarlarını şakırdatarak avluda, kilerle ambar arasında gidip geliyor; ellerini kalçalarına vura vura kâhyaya düzmece birtakım emirler veren Porfiri Vladimiriç adamı canından bezdiriyor, zaman geçirmek için akla hayale gelmeyeck şeyler icat ediyordu. Yalnız kalan Aninka ise yemek odasında bir aşağı bir yukarı yürüyor, saate bakıyor, önce adımlarını, sonra saniyeleri sayıyor: bir, iki, üç... Arada bir pencereden dışarı göz atıyor ve su birikintilerinin gerçekten de giderek büyüdüğünü görüyordu.

Sonunda çatal kaşık sesleri, tabak tıkırtıları duyuldu; uşak Stepan gelip yemek masasının örtüsünü yaydı. İyuduşka'dan epey şey almışa benziyordu uşak: Her tabağı masanın üzerine iki saatte koyuyor, bardakları üflüyor, sonra üflediği bardakları

kaldırıp ışığa tutuyordu. Sonunda sofraya oturabildiklerinde saat tam birdi.

Porfiri Vladimiriç, yolcu uğurlanmasına yakışacağını düşündüğü:

"İşte sen de gidiyorsun!" sözleriyle başladı konuşmaya.

Önlerinde çorba vardı, ama kendisi daha kaşığına bile elini sürmemişti; yalnız, Aninka'ya dolu dolu bir sevecenlikle bakıyordu, hatta duygularındaki bu kabarmadan burnunun ucu bile kızarmıştı. Aninka çabuk çabuk kaşıklayarak içiyordu çorbasını. Sonunda o da kaşığını eline aldı, ama tam çorbaya daldıracakken yeniden masaya bıraktı.

"İhtiyarın kusuruna bakma! Sen çabucak yiyip bitirdin, ama ben işte böyle, ağır ağır... Tanrı'nın bize verdiği nimetlere öyle gelişigüzel dokunmam. Ekmek bize varoluşumuzun desteklenmesi için verilmiştir; ama biz onu saçar dururuz. Görüyor musun, sen de nasıl ufalamışsın! Ben genellikle her işe esaslı bir incelemeden sonra girişirim, böylece iş sağlam olur. Şimdi sen bana masada çemberden 'sizin oralarda buna belki başka bir şey diyorlardır' atlamadım diye kızmışsındır! Eh, ne yapalım, ille kızmak istiyorsan, kız! Kızarsın, kızarsın, sonra bağışlarsın! Hem sen de ömür boyu genç kalıp çemberlerden atlayacak değilsin! Bir zaman gelecek sen de deneyimli bir insan olacaksın, işte o zaman, meğer dayım ne kadar haklıymış, diyeceksin. Ya, dostum! Böyle konuşuyorum diye sen şimdi belki de, kötü dayı! İhtiyar geveze! diye düşünüyorsundur. Ama yarın, benim yaşıma geldiğinde başka bir şarkı söylemeye başlayacaksın: İyi dayı! diyeceksin, bana ne iyi şeyler öğretiyormuş meğer!"

Porfiri Vladimiriç haç çıkardı, çorbasından iki kaşık aldı, sonra kaşığı tabağının içine bırakıp, yeni bir konuşmanın habercisi olarak sandalyesinin arkalığına yaslandı.

Aninka'nın dilinin ucundan hep aynı sözcük dolanıp duruyordu: Kan içici! Kan içici! Kan içici! Ama kendini tuttu, hızla

bir bardak su doldurdu ve bir dikişte içti. İyuduşka onun içinde olup bitenleri anlamış gibiydi.

"Ne o! Hoşuna gitmedi mi? Eh, ne yapalım, hoşuna gitse de gitmese de dayını dinleyeceksin! Aslında ne zamandır seninle şu tezcanlılığın üzerine konuşmak istiyordum, bir türlü fırsatı düşmedi. Hiç hoşuma gitmiyor sendeki bu tezcanlılık! Hoppalığa, boş inanca benzer bir şeyler var tezcanlılığında, Vaktiyle büyükannenizi de terk edip giderek utanmadan yaşlı kadının kalbini kırmıştınız! Neden? Niçin?"

"Of, dayı! Nerden hatırladınız şimdi bütün bunları? Olmuş, bitmiş şeyler bunlar! Hiç iyi bir şey değil bu yaptığınız!"

"Hop, hop! Benim iyiden, kötüden söz ettiğim yok! Olmuş bitmiş de olsa bir şey yanlışsa onun düzeltilebileceğinden söz ediyorum ben! Yalnız bir günahlılar değil, Tanrı bile değiştirir kararlarını: Bugün yağmur verirken, bakarsın yarın güneş açtırmış! Öyle mi değil mi! Ne yani, müthiş bir hazine mi şimdi şu senin tiyatron! Ha? Söylesene!"

"Dayı! Tanrı aşkına kapatın bu konuyu! Rica ediyorum!"

"Bak sana bir şey daha söyleyeceğim: Hoppa, düşüncesiz bir insan olman da hoşuma gitmiyor, ama büyüklerin uyarılarına aldırış etmemen yok mu, beni en çok üzen yanın bu. Dayın şurda sana iyi şeyler diliyor, sense 'kapatın!' diyorsun. Dayın sana sevgiyle, sevecenlikle yaklaşıyor, sen ona hırlıyorsun! Biliyor musun peki, kim verdi bu dayıyı sana? Ha? Söylesene, kim verdi dayını sana?"

Aninka şaşkınlıkla bakıyordu onun yüzüne.

"Tanrı verdi dayını sana, Tanrı! Tanrı olmasaydı sen şimdi yapayalnız olurdun, ne yapacağını, nasıl bir dilekçe yazacağını, dilekçeni nereye vereceğini ve nasıl bir cevap alacağını bilemezdin. Koca bir ormanda tek başına kalmış gibi olurdun: Kimi seni aşağılar, kimi aldatır, kimi de doğruca seninle alay ederdi!

Ama dayın olduğu için Tanrı'nın izniyle bütün işleri bir günde parmağımıza dolayıverdik. Şehire de gittik, vesayet kuruluna da uğradık, dilekçelerimizi verdik, kararlarımızı aldık! İşte dostum, insanın dayısının olması bu demektir!"

"Evet, size gönülden borçluyum, dayı!"

"Eh, madem gönülden borçlusun, öyleyse hırlama dayına, ne diyorsa dinle! Dayın yalnızca senin iyiliğini istiyor, sana bazen bu böyle değil de..."

Aninka kendini zor tutuyordu. Dayısının öğütlerinden kurtulmanını tek yolu vardı: Golovlevo'da kalma önersini ilke olarak kabul etmiş görünmek.

"Peki dayı, düşünürüm... İnsanın yakınlarından uzak tek başına yaşamasının pek doğru bir şey olmadığını ben de anlıyorum... Ama yine de, hemen şimdi bir karar veremem, düşünmem gerek."

"Görüyor musun, sen de anlamaya başladın!.. Yalnız, nesini düşüneceksin bunun! Atları çözmelerini, bavulların arabadan içeri taşımaların emredelim, olsun bitsin!"

"Hayır dayı, unutmayın ki bir kardeşim var benim!"

Bu gerekçe Porfiri Vladimiriç'e etki etti mi, yoksa o zaten bütün bunları nezaket gereğiymiş gibi yapıyordu da, Aninka'nın Golovlevo'da kalmasını istemesi bile öylesine aklına esivermiş bir şey miydi, bunları kendisi de doğru dürüst bilmiyordu. Ne var ki, bundan sonra yemek çabucak yendi ve bitti. Aninka her şeye razı oluyor ve konuşurken onun yeni birtakım gevezeliklere girişmesine çanak tutabilecek karşılıklar vermekten özenle kaçınıyordu. Yine de yemek bittiğinde saat iki buçuğa geliyordu. Aninka bütün bu süre içinde buhar banyosunda kalmışçasına masadan fırladı vedalaşmak içni dayısına yaklaştı.

On dakika sonra İyuduşka sırtında kürk paltosu, ayaklarında ayı postundan çizmeleri, dış merdivenlerin başında durmuş onu

uğurluyor ve küçük hanımın arabaya yerleşmesi işini kendisi yönetiyordu. Bu arada arabacıya da:

"Bana bak, tepeden inerken gayet yavaş, tamam mı! Senkino'daki bayırda da dikkat et, sakın arabayı devirmeyesin!" gibi emirler veriyordu.

Sonunda Aninka'nın her yanını iyice örttüler, arabanın önlüğünü düğmelediler.

Orada toplanan hizmetçi ve uşaklara her şeyin akrabalara yaraşır biçimde yapıldığını göstermek isteyen İyuduşka bir kez daha:

"Kalmadın, gittin!" diye bağırdı. "Bari yine geleceğine söz ver!"

Ama Aninka özgürdü artık, birden okul yıllarındaki gibi bir afacanlık yapmak geçti içinden, arabadan sarktı ve her sözcüğü tane tane söyleyerek:

"Hayır, dayı, gelmeyeceğim!" dedi. "Sizinle yaşamak korkunç bir şey!"

İyuduşka duymamış gibi yaptı, ama dudakları bembeyaz olmuştu.

***

Golevlevo tutsaklığından kurtuluşu Aninka'yı öylesine sevindirdi ki, geride bıraktığı insanın sonsuz bir tutsaklıkta kaldığı ve kendisinin buradan ayrılışıyla birlikte bu insanın artık canlı dünyayla hiçbir bağının kalmadığı bir kez olsun aklına gelmedi. Yalnız kendini düşünüyordu Aninka: Buradan kurtulmuştu ya artık içi rahattı. Özgürlük duygusu öyle güçlüydü ki, Voplino'ya, büyükannesinin mezarı başına yeniden gittiğinde, ilk ziyaretindeki o gerginlikten ve duygusallıktan iz yoktu ortada. Yapılan ayini sessizce izledi, mezarın önünde saygıyla eğildi (bu arada gözlerinde bir tek damla bile yaş belirlememişti) ve papazın kendisini bir fincan çay içmek için evine davetini sevinçle kabul etti.

Voplino papazı yoksul bir yaşam sürüyordu. Evinin tek temiz odası olan konuk odasında üzünçlü bir boşluk vardı; odanın duvarları boyunca, kumaş kısımları epeyce eskiyip delinmiş ve üzerlerine kıllı dokumadan bir örtü atılmış bir düzine kadar sandalye ve arkalıkları eski zaman generallerinin göğüsleri gibi kabarık koltuklar sıralanmıştı; iki duvarın birleştiği yerde üzerine pis bir çuha örtülmüş uyduruk bir masa vardı, masanın üzerinde kiliseye bağlı bölgenin günah çıkarma defterleriyle, içine kalemi batırılmış bir hokka duruyordu; odanın doğuya bakan köşesinde, üzerinde bir kandil yanan ata yadigârı kutsal tasvir dolabı asılıydı; onun hemen altında karısının iki çeyiz sandığı duruyordu; sandıkların üzeri külrengi soluk bir çuhayla örtülüydü. Duvarlar kâğıtsızdı; bunlardan birinde yüksek rütbeli papazlara ait soluk resimler asılıydı. Odada, hamamböcekleriyle sinek ölülerine uzun zaman mezarlık yapmış gibi tuhaf bir koku vardı. Papaz bile, aslında genç bir adam olmasına karşın, bu hava içinde sönük, geçkin görünüyordu. Beyaza çalan seyrek, düz saçları, salkımsöğüt dalları gibi tutam tutam dökülüyordu başından; bir zamanlar mavi olan gözleri ölgün ölgün bakıyordu; sesi titrek, sakalı sivriydi; cüppesi askıda durur gibi sallanıyordu üzerinde. Papazın karısı da, aslında kocası gibi genç olmasına karşın, onun gibi, hatta ondan da bitkin görünüyordu.

Bununla birlikte Aninka bu yoksul, bu bitip tükenmiş insanların, kendisini kiliseye gelen herhangi bir ziyaretçi gibi değil, yolunu şaşırmış, acınması gereken bir Tanrı kulu gibi karşıladıklarını fark etmekte gecikmedi.

Karısının uzattığı tepsiden çayını özenle alan papaz:

"Dayınızda kaldınız değil mi?" diye başladı konuşmaya.

"Evet, bir hafta kadar kaldım."

"Porfiri Vladimiriç artık bölgemizin en büyük çiftlik sahibi.... Ondan daha güçlüsü yok. Yalnız, pek talihli gibi görünmüyorlar. Önce bir oğulları öldü, sonra ikinci oğulları, derken valideleri...

Şaşılacak şey: Nasıl oldu da sizden Golovlevo'da kalmanızı istemedi?"

"İstemez olur mu! Ama ben kabul etmedim."

"Neden kabul etmediniz?"

"Özgür yaşamak daha iyi de ondan."

"Özgürlük, kuşkusuz fena bir şey sayılmaz, efendim, ama işte o da pek tehlikesiz olmuyor. Hele Porfiri Vladimiroviç'in en yakın akrabası ve bütün mülkünün doğrudan mirasçısı olduğunuzu göz önünde bulunduracak olursak, bir süre özgürlüğü göz ardı edip sıkıntıya katlanabilirdiniz gibi geliyor bana."

"Hayır, peder, insanın kendi ekmeğini kendisinin kazanması daha iyi. Kimseye borçluluk duymadı mı insan içi rahat olarak yaşıyor."

Papaz pırıltısını yitirmiş gözleriyle ona baktı, sanki "dur bakalım, sen 'kendi ekmeğim' dediğin şeyin ne olduğunu biliyor musun?" diye sorar gibiydi, ama utandı ve ürkek, çekingen hareketlerle cüppesinin eteklerini kapadı.

Bu arada papazın karısı söze karışarak:

"Nasıl, artistlikten çok para kazanılıyor mu?" diye sordu.

Papaz iyice korktu, hatta karısına gizliden göz kırptı; Aninka'nın alınacağını sanmıştı, ama Aninka oralı olmamıştı, açıkça:

"Şu sıralar ayda yüz elli ruble alıyorum," dedi, "kız kardeşimse yüz ruble. Ayrıca geliri bize kalan temsiller oluyor. İkimiz yılda altı bin ruble kadar kazanıyoruz."

Papazın karısının merakı devam ediyordu:

"Kardeşinize neden daha az veriyorlar? Onun değeri sizden daha mı az?"

"Hayır, onun türü farklı. Benim sesim var, şarkı söylüyorum, bu halkın daha çok hoşuna gidiyor; kardeşiminse sesi zayıftır, vodvillerde oynar o."

"Desenize orada da durum aynı: Kimi papaz, kimi çömez, kimi de zangoç."

"Ama biz kazancımızı eşit paylaşırız, baştan, ne kazanırsak yarı yarıya, diye sözleşmiştik. Akrabaca yani? Eh, madem akrabaca, o zaman iyi. Altı bini aylara bölersek, her aya ne kadar düşüyor, peder?"

"Beş yüz ruble... Her ay için beş yüz ruble. Onu da ikiye bölersek, adam başına iki yüz elli ruble."

"Vay canına!... Bir yılda bile harcayamayız biz bu kadar parayı!... Ha, bir de ne soracaktım size: Kadın artistlere gerçek kadın değillermiş gibi davranılırmış, aslı var mı bunun?"

Papazda bet beniz kalmadı, cüppesinin eteklerini bile kapatıp durmaktan vazgeçti, ama Aninka'nın soru karşısında pek de şaşırmadığını görünce, "Pes doğrusu, anlaşılan tam karnı geniş-lerden bu!" diye düşünerek yatıştı.

Aninka:

"Gerçek kadın değillermiş gibiyle ne demek istediğinizi anlayamadım?" dedi.

"Yani onları öpüyorlar, kucaklıyorlar sanki... öyle değil mi?.. Hatta canları istemiyor bile olsa, buna katlanmak zorundaymışlar?.."

"Öpmüyorlar, öpüyormuş gibi yapıyorlar. Canı istemek konusuna gelince, böyle bir şey olamaz; çünkü orada her şey oyuna göre yapılır: Oyunda nasıl yazılmışsa, öyle."

"Oyuna göre de olsa yine de... Kimi, insanın bakmakla bile midesinin bulanacağı salyalı suratını senin yüzüne doğru sokuşturur... ve sen ona dudaklarını uzatmak zorundasın!"

Aninka kızardığını hissetti; birden cesur süvari yüzbaşı Papkov'un salyalı suratı geldi gözünün önüne... Evet, o gerçekten de "sokuşturuyordu" suratını, hem de "heyhat!" hiç de "oyuna göre" değil!

Oldukça soğuk bir tavırla:

"Siz oyunun sahnede nasıl oynandığını yanlış hayal ediyorsunuz," dedi.

"Elbette, biz hiç tiyatroda bulunmadık, ama orada da galiba her şey oluyor... Papaz efendiyle, küçükhanım, hep sizi konuşuruz ve size acırız, hem de çok acırız."

Aninka susuyor, papaz sakalını çekiştiriyordu, sanki o da kendi sözünü söylemek istiyordu. Sonunda:

"Aslında, efendim," dedi, "her işin hoş yanı da olur, tatsız yanı da... Ama insan zayıf bir yaratıktır, bu bakımdan işinin hoş yanlarına hayran olur, tatsız yanlarınıysa unutmaya çalışır. 'Peki neden unutmaya çalışır?' diyeceksiniz... Görevlerimiz ve erdemli hayata ilişkin olarak bizlere yapılmış son uyarıyı da elinden geldiğince kafasından uzaklaştırmak için, efendim."

Bunları söyledikten sora içini çekti ve:

"En önemlisi de, efendim, insan, hazinesini korumalıdır!" diye ekledi.

Aninka'ya bakışları ders verir gibiydi; karısı da üzünçlü üzünçlü baş sallıyor, sanki bununla "nerde!" demek istiyordu.

"İşte bu hazineyi," diye devam etti papaz, "artistlik mesleği içinde koruyabilmek biraz şüpheli görünüyor."

Aninka bu sözlere ne karşılık vereceğini bilmiyordu. Bu saf insanların "hazine" diye söz ettikleri şeyle, "şehirde karargâh kurmuş alay"a bağlı subay efendilerin "la chose" dedikleri şeyin aynı değeri taşıdığı ortaya çıkıyordu yavaş yavaş. Aslında kesin olarak anladığı bir şey vardı: Dayısının evinde olduğu gibi burada da ona, hoşgörüyle bakılmakla birlikte "kirlenmemek için" kendisinden uzak durulması gereken biri gibi görüyorlardı.

Konuyu değiştirmek için:

"Peder, kiliseniz neden böyle yoksul?" diye sordu.

"Onu varsıl edecek bir şeyi yok da ondan! Çiftlik sahipleri hep görev gereği dağıldılar, köylülerinse bir artış sağlayacak halleri yok; zaten topu topu iki yüz küsur canlar..."

Papazın karısı göğüs geçirerek:

"Çanımız da çok kötü," dedi.

"Yalnız çan mı, her şey öyle... Topu topu on altı pud ağırlığında bir çanımız var, efendim. Üstelik de kırık. Çıkardığı ses çan sesi değil, çirkin bir gürültü. Rahmetli Arina Petrovna yenisini alacaklarına söz vermişlerdi, sağ olsalardı şimdi herhalde yeni çanımız olurdu."

"Büyükannemin böyle bir sözü olduğunu dayıma söyleyin."

"Söyledik, efendim. Doğrusu benim bu konudaki gevezeliğimi sabırla dinlediler. Yalnız işte doyurucu bir karşılık alamadım kendilerinden. Rahmetli anneciklerinden böyle bir şey duymamışlar, duysalarmış muhakkak hatırlarlarmış ve de emirlerini yerine getirirlermiş dedi."

"Nasıl duymaz!" diye papazın karısı söze karıştı. "Herkes biliyor, bir tek onun haberi yok!"

"İşte böylece yaşayıp gidiyoruz. Eskiden hiç değilse umudumuz vardı, şimdi o da yok. Bazen kilisede nasıl ayin yapacağımızı bile şaşırıyoruz: Ne kilise çöreğimiz, ne de kırmızı şarabımız var. Karı koca kendi yaşayışımıza gelince, sözünü etmeye bile değmez."

Aninka kalkıp gitmek istiyordu, ama masanın üstüne yeni bir tepsi kondu; tepside, birinde kırmızı mantar, birinde bir parça havyar bulunan iki tabakla, bir şişe madera şarabı vardı.

"Kusura bakmayın. Buyurun!"

Aninka boyun eğdi, çabucak iki mantar attı ağzına, ama maderayı reddetti.

Papazın karısı:

"Bir şey daha soracaktım size," dedi: "Bizim burada bir kız var babası Lişçevo'lu. Petersburg'da bir artistin yanında çalışmış bu kız. Dediğine göre, artistlerin yaşayışları iyiymiş, yalnız vesikayı her ay yenilemek gerekiyormuş.. Aslı var mı bunun?"

Aninka gözlerini açmış bakıyor ama hiçbir şey anlamıyordu.

Papaz:

"Bu onların serbestçe çalışmaları için herhalde," diye açıkladı. "Bununla birlikte kız sanırım biraz yalan söylüyor. Çünkü pek çok artiste hizmetlerinden dolayı hazinenin emekli maaşı bile bağladığını duydum ben."

Burada oturup kaldıkça konuşmadaki saçmalık dozunun artacağını anlayan Aninka, bu kez kesinlikle kalkmaya karar verdi.

"Bizse artık artistlikten ayrılacağınızı düşünüyorduk?"

Papazın karısı anlaşılan yakasını kolay bırakmak niyetinde değildi.

"Niçin?"

"E, ne de olsa artık birer küçükhanımsınız, reşitsiniz, kendi çiftliğiniz var, bundan iyisi can sağlığı!"

"Öte yandan dayınızdan sonra bütün mülkler sizin..."

Bunu da papaz söylemişti.

"Hayır, ben burada yaşayamam."

Papazın karısı buraların güzellikleriyle onun gönlünü çelmeye çalıştı.

"Bizse ne kadar ümitlenmiştik! Kendi aramızda hep, küçükhanımlarımız muhakkak Pogorelka'da yaşarlar, diyorduk. Yazın buralar öyle güzel olur ki: Ormana mantar toplamaya gideriz!"

Papaz da karısına destek oldu:

"Bizim burada yağmursuz geçen yaz günlerinde bile bol bol mantar bulunur!"

Sonunda Aninka kalkabildi. Pogorelka'ya gelir gelmez ilk sözü: Atlar! oldu. Lütfen hemen atları! Ancak Feduliç bu ricaya yalnızca omuzlarını silkmekle karşılık verdi. bir yandan da ters ters:

"'Atlar'mış! Daha yem bile vermedik ki atlara!.." diye homurdanıyordu.

"İyi ama niçin? Pes doğrusu! Ah Tanrım! Bunların hepsi aralarında sözleşmiş sanki!"

"Sözleştik tabii. Nasıl sözleşmeyelim: Karlar erirken gece yola çıkılamayacağını herkes bilir! Bizce evde oturmak, ovada batağa saplanıp kalkmaktan daha iyidir!"

Büyükannesinin odalarındaki sobalar yakılmış, yatak odasında yatak hazırlanmıştı; yazı masasının üzerinde de bir semaver fokurduyordu. Afimyuşka, Arina Petrovna'nın çay kutusunun dibini kazıyarak çay artıklarını topluyordu. Çay demlenirken Feduliç kollarını göğsünde çapraz kavuşturmuş, yüzü hanımına dönük, kapının ağzında duruyordu. Onun iki yanındaysa, hayvanlara bakan kadınla Markovna, bir tek el işaretiyle gözden kaybolmaya hazır bir pozda bekliyorlardı.

Söze ilk başlayan Feduliç oldu:

"Çay da büyükannenizin," dedi, "rahmetlinin kutusunun dibinde azıcık kalmış. Aslında Porfiri Vladimiriç kutuyu da götürmek istedi, ama ben bırakmadım. Küçükhanımlar gelirler de belki canları çay içmek ister, kendi çaylarını alana kadar burada kalsın kutu, dedim. 'Zararı yok kalsın,' dedi. Bir de şaka yaptı: 'Koca düzenbaz, bu çayı sen kendin içeceksin! Yalnız daha sonra kutuyu Golovlevo'ya getirmeyi unutma!' dedi. Görün bakın, yarın bir adam gönderir kutuyu aldırmak için!.."

"Keşke verseymişsiniz istediğinde kendisine."

"Ne diye verecekmişiz! Onda çay çok. Şimdi hiç değilse sizden sonra biz de içeriz. Ne diyeceğim hanımefendi: Siz bizi Porfiri Vladimiriç'in emrine mi vereceksiniz?"

"Aklımdan bile geçmedi."

"İyi bari. Yoksa az önce ayaklanmaya niyetlendik biz. Eğer bizi Golovlevo'lu efendinin emrine verirlerse, hepimiz ayrılalım buradan diye düşündük."

"İyi ama neden? Dayım o kadar korkunç mu?"

"Korkunç olmaya korkunç değil, ama zulmeder; çenesiyle çürütür insanı."

Aninka elinde olmadan gülümsedi. Gerçekten de İyuduşka'nın gevezeliklerinden irin gibi bir şeyler süzülürdü sanki! Sıradan bir gevezelik değildi onunkisi, içinden irinler akan pis kokulu bir çıbandı.

Feduliç soruşturmasını sürdürerek:

"Kendiniz için ne karar verdiniz, hanımefendi?" dedi.

"Kendim için 'karar' mı? Ne kararı verecekmişim kendim için?"

Aninka bozulur gibi olmuştu, "hazine" üzerine burada da kafasını ütüleyeceklerini seziyordu.

"Yani artistlikten ayrılmayacak mısınız?"

"Hayır... Yani bu konuda daha düşünmedim.. Ama kendi ekmeğimi kendi çabamla kazanmamın kötü ne yanı olabilir?"

"İyi yanı neredeymiş ki bunun! Panayırlarda çalgıyla dolaşmak! Sarhoşları eğlendirmek! Herhalde bir hanımefendisiniz siz!"

Aninka bir şey demedi, yalnız kaşlarını çattı. Tanrım! Buradan ne zaman kurtulacağım? sorusu kafasına balyoz gibi inip kalkıyordu.

"Tabii ne yapacağınızı siz kendiniz daha iyi bilirsiniz, yalnız biz buraya döneceğinizi ummuştuk. Eviniz sıcacık, geniş, ister-

sen at koştur içinde! Rahmetli büyükanneniz güzel yaptırmıştı doğrusu bu evi! Canınız mı sıkıldı, kızağı koşarız, yazın ormana mantar toplamaya gideriz!"

Afimyuşka da ağzını şapırdatarak:

"Bizim burada her tür mantar bulunur," dedi. "kızılmantar mı istersiniz, kuzumantarı, akmantar mı... Çeşit çeşit, hem de istemedğiniz kadar!"

Aninka dirseklerini masaya dayadı; söylenenleri duymamaya çalışıyordu.

Feduliç'se olanca acımasızlığıyla tutturduğu konuyu sürdürüyordu:

"Dediklerine göre, Petersburg'da bir artistin yanında hizmetçilik etmiş bir kız varmış burada, işte ondan duymuşlar: Bütün artistlerin vesika mı ne bir kâğıtları olurmuş, her ay bu kâğıtlarını götürüp karakola göstermek zorundalarmış!"

Aninka artık dayanamazdı, bütün gün bu sözleri duymuştu.

Birden:

"Feduliç! Ne yaptım ben size!" diye bağırdı. "Ne yaptım! Beni aşağılamak size zevk mi veriyor!"

Bu kadarı fazlaydı artık! Boğulacak gibiydi, tek bir söze daha dayanacak hali kalmamıştı.

YASAK OLAN AİLE SEVİNÇLERİ

Arina Petrovna, Yevprakseyuşka'nın karnının şişkinliğini Golovlevo'da konuk kaldığı günlerde fark etmişti; Petenka'nın başına gelen felaketten hemen önceydi bu. Hizmetçi kızların gebeliğini hem eğlenceli bir araştırma-soruşturma, hem de kârlı bir iş saydığı kölelik döneminde yetişmiş bir kadın olarak Arina Petrovna'nın bu konuda öyle keskin gözleri vardı ki, Yevprakseyuşka'ya şöyle bir bakması, ötekinin de kızaran yüzünü bir şey söylemeden suçlu suçlu yana çevirmesi ona yetmişti.

"Hadi, hadi, hanım! Saklama! Yüklüsün değil mi?"

Suçlu güvercini sorguya çeken tecrübeli ihtiyar kadının sesinde en ufak bir serzeniş yoktu, hatta tersine, eski güzel günlerin kokusunu almış gibi neşeli bir tavırla sormuştu bunu.

Yevprakseyuşka utandığından mı, keyfinden mi belli değil, hep susuyordu; yalnız Arina Petrovna'nın sorgu dolu bakışlarını üzerinde hissettikçe yanakları al al oluyordu.

"Seni seni! Dün kendini sıktığını fark etmedim mi sanıyorsun? Yürürken öyle bir kuyruk sallıyordun ki... Sanki sağlam

ayakkabıymışsın gibi! Beni öyle kuyruk sallamalarla falan kandıramazsın kardeş. Ben kızların çevirdiği fırıldakları kilometrelerce öteden bile fark ederim. Kim üfürdü kamına, söyle, yel mi? Ne zamandan beri? Ne susuyorsun, söylesene!"

Bundan sonra ayrıntılı sorgu başladı ve tabii ayrıntılı açıklamalar... İlk belirtiler ne zaman görülmüştü? Ebe düşünülmüş müydü? Porfiri Vladimiriç'in kendini bekleyen bu sevinçten haberi var mıydı? Yevprakseyuşka ağır yükler falan kaldırmıyordu ya, kendini korumalıydı vb. vb. Bu soruşturma sonunda ortaya çıkanlar şunlar olmuştu: Yevprakseyuşka gebeliğinin beşinci ayındaydı; ebe konusu daha düşünülmemişti; Porfiri Vladimiriç'e Yevprakseyuşka'nın gebeliği haber verilmişti ama o ağzını açıp tek kelime söylememiş, yalnız avuçlarını birbirine yapıştırıp bir şeyler mırıldanmakla ve her şeyin Tanrı'dan olduğunu, Tanrı'nın her şeyi en ince ayrıntısına kadar düşüneceğini göstermek için olacak yüzünü kutsal tasvire çevirmekle yetinmişti; ağır kaldırma konusuna gelince, Yevprakseyuşka bir düşüncesizlik edip semaveri kaldırmış, kaldırmasıyla da içinde bir şeylerin kopar gibi olduğunu hissetmişti.

Bu açıklamaları dinleyen Arina Petrovna:

"Anladığım kadarıyla hepinizin aklı bir karış havada" dedi. "Bu işe benim el atmam gerekiyor anlaşılan. Gebeliğin beşinci ayı gelmiş dayanmış, daha ebe bile ayarlanmamış. Hiç değilse Ulitka'ya göstereydin kendini ahmak!"

"Gösterecektim ama sonra düşündüm ki bey Ulituşka'yı pek..."

"Saçma şeyler bunlar, hanım, saçma şeyler. Ulitka beye karşı suçlu duruma düşecek bir şeyler yapmış mı, yapmamış mı, o ayrı bir konu. Bunun onunla ne ilgisi var. Hem neymiş yani, Ulitka'yla öpüşecek değiliz ya. Hayır, anlaşılan benim kolları sıvamam gerekiyor."

Arina Petrovna önce, bu yaşında bile böyle birtakım külfetlerle uğraşmak zorunda kalışına üzüldüğünü göstermek istedi, ama konu o kadar ilginçti ki dudaklarını şapırtadarak devam etti:

"Madem kızak kaymaya niyetlendin, hadi taşı bakalım kızağını hanım. Gör bir nasıl oluyormuş bu işler. Ben üç oğlan bir kız büyüttüm, bunlardan önce beşini de toprağa verdim. Bilirim nasıl olduğunu." "Kolunu kıvırıp kendi ensesine bir yumruk indirdi: Erkekler işte nah şuramıza çökmüşler bizim."

Birden aklına gelen bir şeyle yüzü aydınlandı:

"Durun hele millet. Aman yarabbi! Evet, başka türlü olamaz. Tam perhiz günü... Durun bir daha hesaplayalım."

Parmak hesabı yaptılar. Bir kez, iki kez, üç kez... Hep perhiz öngünü çıkıyordu.

"Şuna bakın hele, şu azize. Bula bula tam mübarek günü bulmuş. Eh, adam, ben de sana göstermezsem! Görün bakın nasıl alay edeceğim onunla."

Gerçekten de hemen o akşam, çay içerlerken Arina Petrovna İyuduşka'yla alay etmeye başladı. Masada Yevprakseyuşka da vardı.

"Bizim ağzı var dili yok derbeder dervişimiz ne işler başarmış meğer! Yoksa dilberinin karnı yel üfürdü de mi şişti kardeş? Pes valla, iyi şaşırttın beni!"

İyuduşka önce annesinin şakalarını iğrenç buluyormuş gibi yüzünü buruşturdu, ama Arina Petrovna'nın "akrabaca" ve "içten" konuştuğunu anlayınca yavaş yavaş neşesi yerine geldi ve o da şakaya katılarak:

"Yaramazsınız, anneciğim, vallahi çok yaramazsınız," dedi, ama akrabaca da konuşulsa konunun özüne dokunmaya pek niyetli görünmüyordu.

"Ne 'yaramaz'ı ayol? Bu işi gayet ciddi konuşmalıyız. Çünkü bu iş öyle bir iştir ki... Bu işte öyle bir 'giz' vardır ki... bildiğimiz

gerçek gizlerden değilse de, yine de... Hayır, bu işi oturup ciddi, hem de çok ciddi konuşmalıyız. Şimdi söyle bakalım, doğum konusundaki emrin ne olacak; burda mı doğursun, yoksa şehirde mi?"

Porfiri Vladimiriç yan çizdi:

"Bilmiyorum, anneciğim, hiçbir şey bilmiyorum ben canım. Siz... vallahi çok yaramazsınız!"

"Eh, madem öyle, seninle uygun bir zamanda aramızda hallederiz biz bu işi hanımım. Ne yapacağız, nerde yapacağız, nasıl yapacağız, hepsini ayrıntısıyla görüşür, kararlaştırırız. Bu erkek milleti böyledir işte, keyiflerini ederler, sonra da bırakıverirler adamı ortalık yerde."

Bu büyük keşfi yapan Arina Petrovna sevdiği ama çoktandır ayrı kaldığı şeylere kavuşmuşçasına heyecan duyuyordu. O akşam geç vakte kadar Yevprakseyuşka'yla çene çaldı, ama yine de konuşmaya doyamadı. Yanakları al al, gözlerinde gençlik ateşleri, konuştukça konuşuyordu:

"Bilmem sen ne düşünürsün hanım, ama bu Tanrısal bir şeydir! Evet, gerçi bir başka yoldan gerçekleşiyor, ama yine de bunun böyle olmasını isteyen bir şey var ki... öyle değil mi? Yalnız bana bak. Eğer bu iş perhiz öngününde olmuşsa, vallahi elimden kurtulamazsın! Seni tefe koyar, dünya âleme rezil ederim."

Ulituşka'yı da çağırdılar danışma meclisine. Önce asıl konuyu görüştüler: Lavaj yapacaklar mıydı, yoksa karnı Moronkevo merhemiyle mi ovsalardı vb. Sonra yeniden en eğlenceli konuya döndüler ve parmak hesaplarına başladılar; kaç kez hesapladılarsa hep mübarek perhiz günü çıkıyordu. Yevprakseyuşka gelincik gibi kızarıyor, gerekçe olarak, elinde bir şey olmadığını, kendisinin bir emir kulu olduğunu söylüyordu.

"Ne diyebilirdim ki ben? 'Kendileri' öyle emrettiler... Bey emrettikten sonra bize ancak boyun eğmek düşer."

Arina Petrovna da ona takılıyordu:

"Hadi ordan! Yere bakan yürek yakan seni! Kuyruk sallayıp durma... Besbelli sen kendin de..."

Kısacası kadınlar bu işe dört elle sarıldılar. Arina Petrovna kendi geçmişinden pek çok olay hatırladı ve tabii bunları ballandıra ballandıra hikâye etmeden duramadı. Önce kendi gebeliklerini anlattı. Sümsük Styopka'da nasıl eziyetler çekmişti; Pavel Vladimiriç'e yüklüyken Dubrovino açık artırmasını kaçırmamak için nasıl arabayla ta Moskova'ya gitmişti ve bu yüzden nasıl az daha öbür dünyayı boylayacaktı vb. vb. Kısacası her doğumunun kendine göre bir olağanüstülüğü vardı, yalnız bir doğumu çok rahat olmuştu: İyuduşka'nınki.

"Ne diyeyim size, en ufak bir ağırlık da duymuyordum ki üzerimde. Bazen oturur, Tanrım, gerçekten yüklü müyüm? diye düşünürdüm. Günüm dolmuştu, yatağa uzanıp şöyle bir dakika dinleneyim dedim, nasıl oldu kendim de bilmiyorum: Kurtulmuşum. En kolay kurtulduğum gebeliğim budur. Oğullarımın en hafifi, en hafifiydi."

Sonra söz gelip evde çalışan kızlara dayandı; kaçını kendi "basmıştı", kaçını güvendiği kişiler, en çok da Ulituşka aracılığıyla izlemişti... Yaşlı kadın bütün bu olayları şaşılacak bir netlikte hatırlayabiliyordu. Para ve mal biriktirme koşuşturmasıyla geçen renksiz geçmişinde, şehvetli hizmetçileri izlemek ruhundaki canlı telleri titreştiren biricik romantik öğeydi.

Sıkıcı bir dergide güzel bir öyküye rastlamak gibi bir şeydi bu: Okur, Ovidius'un yaşamı ve mezarının bulunduğu yere ilişkin sıkıcı bir araştırma yazısı beklerken, birden *ben esmeri bademi ile beslerim*... türünden bir şeyle karşılaşıveriyordu. Bu kızların romanlarının sonu genellikle çok acı, hatta insafsızca olurdu (suçlu kız uzak bir köyde bir sürü çocukla dul kalmış bir köylüyle evlendirilir; suçlu erkek ya sığır çobanı yapılır, ya da askere gönderilirdi). Bu acı sonlar Arina Petrovna'nın belleğin-

den silinip gitmişti (kültürlü insanların bellekleri geçmişleri konusunda çok hoşgörülüdür) ama "aşk entrikaları"nı o soluk soluğa izlemeler bugün bile taptaze yaşıyordu belleğinde. Eh, şaşılacak bir yanı yok. O yıllarda bu olaylar, tıpkı günümüzde gazetelerde tefrika edilen ve yazarın kadınla erkeğin şehvetle birbirine atıldıkları anda *devamı yarın* diyerek en heyecanlı yere noktayı bastırdığı romanlar gibi büyük merakla izleniyordu.

Arina Petrovna anlatmayı sürdürüyordu:

"Neler çektiğimi ben bilirim bu kızlardan! Kimi sonuna kadar direnir, yerlerde sürünürdü; ne o, beni kandıracak aklınca. Olacak şey mi. Beni kandırabilir misin sen. Ne çayırlar dişlemişiz biz bu konularda. (Bu son cümleyi birine gözdağı verir gibi epey sert söylemişti)."

Sonunda sıra gebelik hikâyelerine, yani siyasi hikâyelere geldi. Arina Petrovna bu hikâyelerde artık cezalandırıcı değil, görmezden gelici, örtbas edici bir rol oynuyordu.

Örneğin yetmiş yaşında kurumuş bir ihtiyar olan babacığı Pyotr İvaniç'in de bir "gözağrısı" vardı ve bir gün birdenbire kendisinin yüklü olduğu görülmüştü. Öte yandan yüksek çıkarlar gereği ihtiyarın bundan haberi olmaması gerekiyordu. Aksiliğe bakın ki o, yani Arina Petrovna da kardeşi Pyotr Petroviç'le dargındı o sıralar; Pyotry Petroviç ise bazı siyasi düşüncelerle söz konusu gebeliği yakından izliyor ve "gözağrısı" konusunda ihtiyarın gözünü açmak istiyordu.

"Düşünebiliyor musunuz, nerdeyse babamın gözü önünde hallettik işi. Kendisi oracıkta uyurken, biz gerekli hazırlıklarımızı gördük. Odaya ayak uçlarımıza basarak giriyoruz, sesimizi kısmışız, fıs fıs konuşuyoruz. Bağırmasın diye dilberin ağzını kendi elimle kapadım, iç çamaşırlarını da yine kendim ellerimle topladım. Oğlanı bir görmeliydiniz. Tosun gibi bir oğlancıktı. Kendisini kaptığım gibi bir arabaya attım, kendim de arabacı yerine oturup doğruca yetiştirme yurduna götürdüm! Bir hafta

sonra durumu öğrenen kardeşim, derin bir ah çekip, 'Eh hemşire, alacağın olsun' dedi."

Bir siyasi gebelik olayı daha vardı: Arina Petrovna'nın kız kardeşi Varvara Mihaylovna'nın başından geçmişti bu da. Kocası Türk seferine* katılan Varvara fındık kırmaya kalkışmış, sonuçta da ihtiyatsız davrandığı için soluğu Golovlevo'da almıştı.

"'Aman kardeşim, ocağına düştüm!' dedi. O sıralar aramız biraz limoni, ama ben yine de hiçbir şey belli etmedim, kendisini şerefli bir şekilde ağırladım, avuttum, yatıştırdım ve konukluk görüntüsü altında işi öyle bir kıvırdım ki, kocası ölene kadar işin aslını anlamadı."

Arina Petrovna hikâyelerini anlatıp duruyordu ama doğrusunu söylemek gerekirse her hikâyeciye böyle dikkatli dinleyiciler nasip olmazdı. Yevprakseyuşka, gerçek bir masalın dudak uçuklatıcı olayları gözünün önünde geçiyormuşçasına, tek bir kelime bile kaçırmamaya çalışarak dinliyordu Arina Petrovna'yı. Ulituşka'ya gelince, anlatılanların çoğuna kendisi de katılmış olduğundan yalnız dudaklarını şapırdatıyordu.

Gelişme ve yükselme dönemini geride bırakan Ulituşka artık dinleniyordu. Epey inişli çıkışlı, epey telaşlı bir hayat sürmüştü o da. Ta genç yaşlarından beri uşakça bir mevki aşkıyla yanıp tutuşmuş, efendilerine yaranmak, kendi gibi olanlara ise efendilik etmek hayalleriyle yaşamıştı. Ama işte olmamış, bir türlü gerçekleşmemişti hayalleri! Bir parça yükselecek gibi oldu mu, sanki görünmeyen bir el kendisini alaşağı ediveriyordu. Aslında efendilere uşaklık etmek için gerekli bütün niteliklere sahipti; sinsilik, hayınlık, zehir gibi bir dil vb. Ama bir türlü önüne geçemediği bir huyu vardı ki bu onun bütün sinsiliğini bir anda hiçe indiriyordu. Bir zamanlar Arina Petrovna evdeki kızlarla ilgili

* 1828-1829 Türk-Rus savaşı (Ç.N.).

bir durumun kovuşturulması ya da başka herhangi bir kuşkulu durumun yoluna koyulması konularında ondan yararlanır ve hizmetinden de memnun kalırdı, ama hiçbir zaman bu hizmetlerine gereken değeri vermez ve onun önemli bir göreve yükseltilmesine izin vermezdi. Böyle durumlarda Ulitka hem yakınır hem de diliyle zehir saçardı; gelgelelim onun yakınmalarına kimse aldırış etmezdi, çünkü herkes onun nasıl kötü yürekli biri olduğunu bilirdi; şimdi lanetler savurduğu, yerin dibine batırdığı birinin önünde köpek gibi salta durması için berikinin parmağıyla küçücük bir işaret yapması yeterdi. Böylece yırtınıyor, sıyrılıp sivrilmeye çalışıyor, ama bir türlü isteğine ulaşamıyordu. Bu uğraşları ta kölelik hukukunun kaldırılmasına kadar devam etti; Uşakça yükselme hırsları ancak böylece son buldu.

Gençliğinde başından geçen bir olay hayallerinin gerçekleşmesi konusunda ona bayağı ciddi umutlar vermişti. Porfiri Vladimiriç Golovlevo'yu bir ziyaretinde onunla yakın ilişki kurmuş, dahası yörede dolaşan söylentiye göre ondan bir çocuğu olmuştu (bu yüzden anneciği İyuduşka'ya epey bir süre kızıp söylenmişti). Bu ilişkinin, İyuduşka'nın baba evine yaptığı sonraki ziyaretler sırasında da sürüp sürmediği bilinmiyor, ancak Porfiri Vladimiriç Golovlevo'ya temelli yerleşmeye karar verdiğinde Ulituşka bir yığın dedikoduyla hemen onun yanına koştu ve Arina Petrovna'yı bir sahtekârlıkla suçlamadığı kaldı. "Bey" dedikoduları Ulituşka'ya iltifatlar ederek dinlemekle birlikte yine de ona soğuk davrandı ve eski "hizmet"lerini unutmuş göründü. Hesaplarında yanılan Ulituşka kırgın, küskün Dubrovino'ya geçti. Kardeşine duyduğu nefret dolayısıyla Pavel Vladimiriç onu memnuniyetle kabul etti, hatta kendisini evin yönetimine getirdi. Burada işleri düzelir gibi oldu Ulituşka'nın. Pavel Vladimiriç üst kattaki odasında kadehleri birbiri ardınca devirirken, o elinde anahtarları şakırdatarak kilerle bodrum arasında dolaşıyor, herkesle üst perdeden konuşuyordu. Arina Petrov-

na'yla bile zıtlaşabilmişti o günlerde ve bu yüzden az kalsın kadıncağızın başını yiyecekti.

Ama, talihin kendisine verdiği bu ele geçmez fırsattan sessiz sakin yararlanmayı sürdüremeyecek kadar ihanet kanına işlemişti Ulituşka'nın.

Pavel Vladimiriç'in kendini deli gibi içkiye çaldığı ve bu sonu gelmeyen sarhoşluktan belli sonuçların beklenebilmesi için ciddi birtakım umutların belirmeye başladığı sıralardı... Porfiri Vladimiriç Ulituşka'nın bu durumda nasıl paha biçilmez bir hazine olduğunu anladı ve parmağıyla işaret etti. Ulituşka'ya Golovlevo'dan verilen emir şuydu: Göze kestirilen kurbanın başucundan bir an bile ayrılmamak, kardeşi Porfiri Vladimiriç'e sövüp saydığı anlarda bile ona tek kelimeyle karşı koymamak, Arina Petrovna'nın ise işe karışmasına var gücüyle engel olmak...

Bu İyuduşka'nın ince ince düşünüp tasarlayarak değil, öylesine kotarıverdiği akrabaca canavarlıklardan biriydi. Ulituşka'nın aldığı emri şaşmaz bir şekilde yerine getirdiğini belirtmeye gerek yok. Pavel Vladimiriç'in kardeşine duyduğu nefret artarak sürüyordu; ancak nefreti arttıkça daha çok içiyor, daha çok içtikçe ise, Arina Petrovna'nın kendisine "vasiyetname" konusunda söylediklerini dinleyecek gücü kalmıyordu. Ölmekte olanın her hareketi, her sözü, anında Golovlevo'ya iletiliyordu; dolayısıyla İyuduşka'nın perde arkasından çıkıp hazırladığı oyunun gerçek yöneticisi olarak sahnede yer alacağı dakikayı kılı kılına saptaması iş olmaktan çıkıyordu. Nitekim öyle de oldu: Dubrovino tam kendiliğinden kucağına düşeceği anda, o, kimse nasıl olduğunu anlamadan Dubrovino'da bitiverdi.

Bu hizmetinden dolayı Porfiri Vladimiriç Ulituşka'ya yünlü bir elbiselik kumaş hediye etti, ancak onu kendisine yaklaştırmadı. Yükseldiği doruklardan bir kez daha yerin dibine yuvar-

landı Ulituşka; üstelik, duruma bakılırsa dünyada hiç kimse ona artık parmağıyla işaret edip "gel" de demeyecekti.

"Son günlerinde kardeşine hizmet ettiği için" İyuduşka ona kölelik hukukunun kaldırılmasından sonra elde kalan yaşlı, emektar hizmetçilerin kaldıkları kulübede bir yer verdi. Ulituşka burada iyice mazlumlaştı, o kadar ki, Porfiri Vladimiriç Yevprakseyuşka'yı getirdiğinde hiçbir hırçınlık yapmadığı gibi, "beyin dilberi"ni omuzlarından öpüp* saygıyla selamlamak için ilk ziyaret edenlerden biri oldu.

Böylece artık onun bile kendi kendini bir köşeye atılıp unutulmuş saymaya başladığı bir sırada, talih bir kez daha yüzüne güldü: Yevprakseyuşka'nın gebeliği dolayısıyla hizmetçilerin kaldığı kulübede "altın gibi biri"nin bulunduğu hatırlanmış ve kendisine parmakla işaret edilerek "gel" denilmişti. Gerçi parmağıyla işaret eden "bey"in kendisi değildi, ama onun Ulituşka'nın çağrılmasına engel olmaması bile yeterdi. Ulituşka'nın efendilerin evine adımını atması, Yevprakseyuşka'nın elinden aldığı semaveri çalımla ve biraz da yan yan yürüyerek Porfiri Vladimiriç'in oturmakta olduğu yemek odasına götürmesiyle başladı. "Bey" onu görmüş ve hiç seslenmemişti. Bir başka gün hatta, elinde aynı semaver, koridorda karşıdan İyuduşka'nın geldiğini görünce, uzaktan:

"Bey, çekil, haşlanırsın!" diye bağırmış ve beyin hafifçe gülümser gibi olduğunu görmüştü.

Ulituşka, Arina Petrovna tarafından aile meclisine çağrıldığında oturup oturmama konusunda önce epey ikirciklendi, ama yaşlı kadın kendisine:

"Ne kırıtıp duruyorsun, otursana! Çar nasılsa hepimizi eşit yaptı!" diye şaka yollu çıkışınca, oturdu.

---

* Bizdeki etek öpmeye benzeyen bir saygı ifadesi (Ç.N.).

Önce çekingen çekingen, uslu uslu oturdu, sonra dili çözüldü; o da hatıralarını tazeledi; toprak köleliği döneminden biriktirdiği az pislik yoktu belleğinde. Hizmetçi kızların şehvet serüvenlerini izlemek gibi nazik görevler dışında Ulituşka'nın Golovlevo'da eczacılık gibi de bir görevi vardı. Yaptığı hardal yakılarını, çektiği vantuzların, hele hele lavajlarının sayısı belli değildi! İhtiyar efendi Vladimir Mihayloviç'e, ihtiyar hanım Arina Petrovna'ya, genç efendilere, hepsine, kendi elleriyle ne lavajlar yapmıştı ve bunları en değerli hatıraları olarak hiç unutmuyordu. Şimdi işte bu hatıralarını tazelemek için eline fırsat geçmişti...

Böylece Golovlevler'in evinde gizemli bir canlılıktır başladı. Arina Petrovna ikide bir Pogorelka'dan kalkıp "sevgili oğlu"nu ziyarete geliyor ve onun gözetimi altında daha adı konulmamış birtakım hararetli hazırlıklar yürütülüyordu. Akşam çayından sonra üç kadın Yevprakseyuşka'nın odasında toplanıyor, reçel yiyip kâğıt oynuyor ve ta horozlar ötene kadar eski hatıralarına dalıyorlardı. Bu hatıralardan bazen "dilberciğin" yanakları al al oluyordu. Her şey, küçücük bir olay bile yeni bir hikâye anlatılmasına neden oluyordu. Yevprakseyuşka ahududu reçeli mi sundu, Arina Petrovna hemen kızı Sonya'ya yüklü olduğu sıralar ahududu kokusuna nasıl dayanamadığını anlatıyordu.

"Daha eve getirirlerken alırdım kokusunu. Sokmayın o kör olasıcayı bu eve! diye bağırırdım. Kurtuldum, bir şeyciklerim kalmadı, yine sevdim ahududunu!"

Yevprakseyuşka havyar mı getirdi, Arina Petrovna'nın muhakkak havyarla da ilgili bir hatırası oluyordu:

"Ayol, duysam inanmazdım, ama şu havyarla ilgili başımdan bir şey geçti ki... O sıralar, yalan olmasın, bir aylık mı, iki aylık mı ne evliyim daha.. Canım nasıl bir havyar istiyor, nasıl bir havyar istiyor, anlatamam! Bazen gizlice kilere inerim, ye babam

ye! Bir ara bizimkine, nedir bu Vladimir Mihayliç, canım durmadan havyar istiyor? dedim. Rahmetli şöyle bir gülümsedi de, 'O zaman sen yüklüsün dostum' deyiverdi. Dediği de çıktı, tam dokuz ay sonra kurtuldum, Sümsük Styopka'yı doğurdum!"

Bütün bu olup bitenlere rağmen Porfiri Vladimiriç Yevprakseyuşka'nın gebeliği konusunda eski gizemli tavrını sürdürüyor, bu işle ilintisi üzerine hâlâ doğru dürüst tek laf etmiyordu. Bu bakımdan da kadınlar doğal olarak sıkılıyorlar, işi açık açık konuşamıyorlar, hatta bazı akşamlar İyuduşka Yevprakseyuşka'nın odasında ışık görüp de geldiğinde kendisini teklifsizce kapı dışarı ediyorlardı.

Arina Petrovna neşeli bir tavırla:

"Hadi bakayım yiğidim, fazla doiaşma buralarda!" diyordu. "Sen yapacağını yaptın, bundan sonrası biz kadınların işi! Sıra bizde artık!"

İyuduşka boynunu büküp uzaklaşıyor, ama bu arada kendisine hiç sevecen davranmadığı için sevgili dostu anneciğine sitemler yağdırmayı da ihmal etmiyordu; oysa içinden, kendisini bu işe karıştırmadıklarına ve Arina Petrovna'nın onun için epeyce güç olan bu olayın içine canla başla girişine seviniyordu. Eğer onun bu candan ilgili olmasaydı, aklına geldikçe tüylerini diken diken eden ve onu tuh! diye tükürten bu çirkef işin içinden sıyrılabilmek için kim bilir ne yollara başvurması gerekecekti! Şimdiyse Arina Petrovna'nın deneyimleri ve Ulituşka'nın eluzluğu sayesinde "felaket"in gürültüsüz patırsız atlatılacağını ve kendisinin belki de her şey olup bittikten sonra yalnız sonucu öğreneceğini umuyordu.

***

Ancak Porfiri Vladimiriç'in beklentileri gerçekleşmedi. Önce Petenka'nın başına gelen felakate katlanmak zorunda kaldı, bunun hemen ardından da Arina Petrovna öldü. Faturayı kendisinin

ödemesi gerekiyordu; üstelik birtakım iğrenç dolaplar çevirme umudu da yoktu. Yevprakseyuşka'yı bir işe yaramıyor diye ana babasının evine göndermek de olmazdı, çünkü Arina Petrovna'nın olaya el atmasından sonra işler iyice ilerlemiş ve herkesçe bilinir olmuştu. Ulituşka'nın çabalarına da fazla güvenemezdi, çünkü, evet becerikli olmasına becerikli bir kızdı Ulituşka ama kendisine fazla güvendin mi soluğu mahkemede, sorgu yargıcının önünde alırdın. İyuduşka hayatında ilk kez yalnızlığından yakınıyor, ilk kez "o da belli belirsiz," çevresindeki insanların kendilerine birtakım masallar yutturulacak oyuncaklar olmadığını anlıyordu.

Sevgili dostu anneciğine sessiz sessiz sitem ediyordu: "Ne var birazcık daha bekleseydin yani! Her şeyi o güzel aklında sessiz sedasız hallediverseydin!.. İlle öleceksen bundan sonra ölseydin... Ölüm, tabii, kaçınılmaz... Vakit geldi mi, yapacak bir şey yoktur! Acıyorum ihtiyarcığa... Eğer Tanrı böyle istemişse, bizim gözyaşlarımız da, doktorlarımız, ilaçlarımız da, hiçbir şey yapamaz Tanrı'nın ilahi gücüne karşı! İhtiyarcık yaşayacağını yaşadı, yaşamdan yararlandı! Kendisi bir hanımefendi olarak yaşadı, çocuklarını da efendi olarak bıraktı! Yaşadı ve o kadarı yeter ona!"

En ufak bir güçlükle karşılaştı mı hemen yan çizen aylak düşünceleri üzerinde uzun boylu kafa yormadan rahat rahat çene çalınabilecek hafif konulara atlıyordu: "Şu da var ki, gerçek dindarlara, ermişlere nasip olabilecek bir şekilde teslim etti canını!" diye kendi kendine bile yalan söylüyordu. Ancak söylediklerinin yalan mı gerçek mi olduğunu kendisi de bilmiyordu. "Ne hasta olup yattı, ne acı çekti! Şöyle derin bir göğüs geçirdi, bir de baktık ki teslim etmiş ruhunu! Ah anneciğim, anneciğim! Al al olmuş yüzünde tatlı bir gülümseme vardı... Ellerini bile kutsamak ister gibi birbirine kavuşturmuştu.. Derken gözlerini yumdu ve adiyö!.."

Annesi için acınmasının en coşkulu anında bir yerine iğne batırılıvermiş gibi birden düşünceleri kopuyor ve aklına "şu pislik" geliyordu. "Tuh! Ne çirkef bir iş bu böyle! Ne var sanki biraz daha bekleseydin anneciğim! En çok bir ayı vardır şurada, hatta belki de daha az... Şimdiyse ayıkla pirincin taşını!"

Tıpkı sevgili dostu anneciğinin sorularına olduğu gibi Ulituşka'nın sorularına da, "Bilmiyorum! Ben bir şey bilmiyorum!" türünden kaçamaklı cevaplar vermeye çalıştı. Ancak Ulituşka'ya, elindeki gücü çok iyi bilen bu edepsiz kadına bu yöntemlerin işleyeceği epey kuşkuydu.

Ulituşka:

"Peki kim biliyor? Ben mi? Ben mi pisledim bu pisliği?" diyerek onun sözünü öyle bir kesiverdi ki, bu zina olayında hem zinayı işleyen, hem de kendi işlediği zinanın sonuçlarını uzaktan izleyen bir yabancı rolünü birlikte oynama mutluluğu, onun için tümden yok olup gitti.

Kaçınılmaz felaket gitgide yaklaşıyordu. Artık dokunarak duyabileceği denli yakınlaşan bu felaket onu her an izliyor, en kötüsü de gevezeliğini bile felce uğratıyordu. Onun etkisinden kurtulmak, onu o müthiş gevezelik seliyle boğup yok etmek için olanca gücünü harcıyor, ama bunu ancak bir parça başarabiliyordu.

İlahi adaletin ve onun yasalarının söz götürmezliği ardına gizlenmeye çalışarak, içine, baştan düşmeyen saçın, kum tanecikleri üzerine kurulan evin hikâyelerini kattığı sonsuz bir yumak oluşturuyor ve bu yumağın iplerini salmaya başlıyordu, ancak aylak kafasının ürettiği sonsuz gevezeliklerin birbiri ardınca dipsiz bir uçuruma yuvarlanmasını, ucunu salmaya başladığı sonsuz yumağının çözülmesini sağlamış göründüğü anda birden sanki hemen oracıktaki bir köşeden fırlayıp çıkan bir sözcük, ipliği koparıveriyordu. Heyhat! Ne yazık ki "zina" idi bu

sözcüğün adı ve İyuduşka'nın kendi kendine bile itiraftan çekindiği bir eylemi dile getiriyordu.

Unutma ve yok etme yolundaki bu boşuna girişimlerinden sonra yakalandığı apaçık ortaya çıkınca üzerine bir üzünç çöktü. Hiçbir şey düşünmeden odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, yalnız içinin titrediğini, kemirildiğini duyuyordu.

Bu onun her alanda aylak aylak dolaşan ve sonsuz gevezelikler üreten avare kafasının görüp tanıdığı ilk gemdi. Bugüne dek onun başı boş hayalleri hangi yana uzanırsa uzansın sürekli olarak, içinde en ufak bir engelin bulunmadığı, her türlü dolap çevirmeye elverişli sınırsız bir boşluk buluyordu. Volodya'yla Petenka'nın mahvolmaları, Arina Petrovna'nın ölmesi bile onun yalnız boş gevezelikler üreten kafasının aylaklığına engel olamamıştı. Bunlar alışılmış, herkesçe kabul edilmiş, değerlendirilmeleri için gerekli koşullar yüzyıllar öncesinden beri herkesçe bilinen dolayısıyla olağan dışına çıkmayan olaylardı. Ayinler, kırkıncı gün duaları, ballı buğdaylar, anma yemekleri vb. Bütün bunları gelenekler nasıl gerektiriyorsa tam öyle yapmış ve hem insanların, hem de Tanrı'nın önünde kendini temize çıkarmıştı. Ama bu zina.. neyin nesiydi bu? Nerden çıkmıştı? Koca bir hayatı ve bu hayat boyunca süren iç yalanları ortaya çıkaran bir şey değil miydi bu? Evet, ona daha önceleri de fitneci, fesatçı, hatta "kan içici" denilmiyor değildi, ama bunlar insanların öylesine rastgele söyleyiverdiği, öylesine hukuksal dayanaktan yoksun sözlerdi ki, kendisi her an karşı koyabilir ve "kanıtla!" diyebilirdi. Ama bu... zina! Hem de üzerinde en ufak bir kuşku bulutu bulunmadan, apaçık, boylu boyunca ortaya çıkmış zina!.. Arina Petrovna'nın yüzünden (ah anneciğim, anneciğim!) ne gerekli "önlem"leri alabilmiş, ne de yalan uyduracak zaman bulabilmişti!

Yaptığı bu iç-konuşmaların içeriği ne kadar karışık olurlarsa olsun yine de vicdanın uyanışına benzer bir şeyler duyulabiliyordu bunlarda. Bunun birlikte şöyle bir soru da çıkıyordu orta-

ya: İyuduşka acaba bu yolda yürümeye devam mı edecek, yoksa o korkunç gevezeliğinin yardımıyla sudan her zaman olduğu gibi yine kuru mu çıkacaktı?

İyuduşka bu şekilde içboşluğunun ağır yükü altında ezilirken, Yevprakseyuşka'nın ruhunda ondan hiç beklenmeyen birtakım değişiklikler oluyordu. Aklını bağlayan bukağıları yaşamakta olduğu analık duygusu çözmüş gibiydi. Bugüne kadar her şeye ve herkese karşı ilgisizdi, Porfiri Vladimiriç ise kendisiyle ister istemez ilişkide bulunmak zorunda olduğu bir "efendi"ydi onun için. Şimdiyse ilk kez, kendisinin de işi olduğunu, bu işte "kendisinin de büyük" olduğunu ve terslenmeyi, ağır sözler duymayı göze almadan kimsenin kendisine keyfi davranışta bulunamayacağını anlıyordu. Bu nedenle olsa gerek her zaman bön bir anlatımı olan yüzü parlamış, anlamlı bir yüz olmaya başlamıştı.

Yarı uykudaymış gibi sürdürdüğü bilinçsiz hayatında kendisini ilk silkeleyen şey, Arina Petrovna'nın ölümü olmuştu. İhtiyar hanımın, Yevprakseyuşka'nın analık olayına gösterdiği ilgi ve acıma içtenlikli bir ilgiydi ve en azından İyuduşka'nın aynı konuda takındığı iğrenç yan çizici tavıra hiç mi hiç benzemiyordu. Bu bakımdan da Yevprakseyuşka Arina Petrovna'yı bir koruyucu gibi görmeye başlamıştı: Kendisine karşı hazırlandığını hissetiği bir saldırıdan koruyordu onu yaşlı kadın.

Kendisine bir saldırı hazırlandığına ilişkin önsezi bilinçle aydınlanmamış olduğundan tüm varlığı umutsuz bir isyanın kargaşasıyla doluydu. Derinlemesine kavrayış gücü olmadığı için bunun nasıl bir saldırı olacağını ve nereden gelebileceğini kestiremiyordu, ama içgüdüleri öylesine bilenmişti ki, İyuduşka'yı görür görmez tüm bedenini ürpertiler kaplıyor, yüreğinin gizemli derinliklerinden yükselen bir ses, "Ondan... saldırı ondan gelecek!" diyordu. "Bugüne kadar yanında basit bir hizmetçi gibi çalıştığı ve bir mucizeyle 'senin' çocuğunun babası ve sahibi

olan bu beyni ve ruhu mezar toprağıyla dolu yürüyen cenazeden gelecek!" Bu son düşünce içinde nefrete benzer bir duygu uyandırıyordu; eğer bu duygu kesin bir nefrete dönüşmüyorsa bunun tek nedeni, durumuyla candan ilgilenen Arina Petrovna'nın kendisine düşünecek zaman bırakmayan sevecen gevezeliklerinin ruhunu avutmasıydı.

Ama işte Arina Petrovna önce Pogorelka'ya çekilmiş, ardından da bu dünyadan tümden çekilip gitmişti. Yevprakseyuşka iyice korkmaya başlamıştı. Golovlevler'in evine bir karabasan gibi çöken sessizliği yalnız, kapıları dinleye dinleye koridorlarda dolaşan İyuduşka'nın, eteklerini elleriyle hafifçe yukarı kaldırdığı setresinin hışırtısı bozuyordu. Bazen hizmetçilerden birinin avludan koşarak içeri girdiği görülür, ya da kızlar bölümünde bir oda kapısı gürültüyle kapanır sonra yine ölü bir sessizlik evin bütün köşelerinden bir yılan gibi sürünerek ortaya çıkar ve insanın tüm varlığını nedensiz bir korkuyla doldurarak her yana kol atardı. Bari kendini ev işlerine çalsa ve korkusunu unutabilseydi, ama gebe olduğu için, eskiden kendisini bitkin düşüren ve akşama doğru neredeyse ayakta uyuyacak hale getiren ev işleri de yaptırılmıyordu şimdi ona. Birkaç kez Porfiri Vladimiriç'e sokulmayı bile denedi, ama her seferinde onun o olgunlaşmamış kişiliğini bile hiçleyen, dolayısıyla benliğini derin bir acıya boğan sert ve kin dolu bir tepkiyle karşılaştı. Böylece geriye oturup düşünmek yani endişelenmek kalıyordu. Endişelenmek içinse nedenler her gün biraz daha artıyordu; çünkü Arina Petrovna'nın ölümü Ulituşka'yı evin içinde daha özgür bir konuma getirmiş, bu da olmuştu; artık İyuduşka'nın ruhunu yatıştıran biricik canlı şey bu dedikodulardı.

Ulituşka, Porfiri Vladimiroviç'in çok korktuğunu, onun aylak ve palavracı kişiliğinde korkaklığın nefretle bir arada bulunduğunu anlamıştı. Ama asıl, Porfiri Vladimiriç'in bağlılık, hele hele acıma denen şeyden hiç nasibi olmadığını ve Yevprakse-

yuşka'yı yalnızca, bir zamanlar belli bir yola girmiş olan ev işlerinin bu yoldan sapmadan yürümesini sağlamak için tuttuğunu anlamıştı. Ulituşka'nın bu hiç de karmaşık sayılmayacak bilgilere sahip olması demek, Porfiri Vladimiriç'in birtakım "felaket"lerin yaklaştığını sezdiği anlarda ruhunda depreşmeye başlayan nefret duygusunu her an beslemek ve körüklemek için eline büyük bir olanak geçirmesi demekti.

Kısa zamanda koca bir dedikodu ağı örüldü Yevprakseyuşka'nın çevresinde. Ulituşka ikide bir gelip beye bir şeyler "arz ediyordu". Örneğin kilerdeki yiyeceklerle ilgili olarak verilen hiç de akıllıca sayılamayacak emirlerden yakınıyordu:

"Bu evde bu kadar yiyeceğin tüketilmesi nasıl oluyor, ben bir türlü anlayamıyorum, bey! Demin tuzlu et almak için kilere inmiştim, kendi kendime de, ikinci fıçıyı ne zaman açtılar acaba, diye düşünüyordum; bir de ne göreyim, daha yeni açılan fıçının dibinde, bir parça mı, yalan olmasın iki parça mı et kalmamış mı!"

İyuduşka gözlerini iyice açarak:

"Yok canım!" diyordu.

"Kendi gözlerimle görmesem ben de inanmazdım! Bu kadar şey nereye gider, anlaşılır gibi değil doğrusu! Yağ, bulgur, hıyar... her şey, her şey! Başka beyler adamlarına yemekleri için kaz yağından başka bir şey vermezler, bizde maşallah hep tereyağı gidiyor!"

Porfiri Vladimiriç bayağı telaşlanarak:

"Yok canım!" diyordu.

Bazen de gelir söz arasındaymış gibi çarşaflardan, çamaşırlardan söz ederdi:

"Beyciğim şu Yevprakseyuşka'ya bir şeyler deseniz! Tabii onun bileceği iş ama.. kızdır ne de olsa, alışmamış.. Yatak çarşafı ve çocuk bezi için harcadıklarını bir görseniz!.. Çamaşırları da hep ince bezden."

Porfiri Vladimiriç'in gözlerinin ayrıldığını gördükçe, Ulituşka sesini daha da tatlılaştırarak sürdürürdü:

"Tabii yavrusuna acıyor! Şehzade doğuracak sanki! Oysa Şehzademiz, bebek yani, kendi durumlarına uygun, basit çarşaflar üzerinde de yatabilirdi!"

Bazen de doğrudan doğruya İyuduşka'yı kızdırmak için:

"Size bir şey soracaktım beyciğim," derdi, "bebek konusunda ne düşünüyorsunuz? Onu çocuğunuz olarak kabul edecek misiniz, yoksa daha öncekiler gibi yetiştirme yurduna mı..."

Ama Porfiri Vladimiriç daha sorunun başında kaşlarını çatarak öyle bir bakış bakardı ki, Ulituşka hemen susmak zorunda kalırdı.

İşte bu kin ve nefret havası içinde, Golovlevler'in evine egemen olan ahlaki kargaşayı şu ya da bu şekilde çözümleyecek ve dünyayı dolduran gözü yaşlı "Tanrı kulları"nın sayısını bir artıracak minik "Tanrı kulu"nun dünyaya geliş günü gitgide yaklaşıyordu.

***

Saat akşamın yedisi. Porfiri Vladimiriç öğleden sonra uykusunu uyumuş, çalışma odasında birtakım sayılarla uğraşıp duruyordu. Bu kez onu uğraştıran soru şu: Doğduğu zaman dedesi Pyotr İvanoviç'in ona hediye ettiği yüz rubleyi anneciği Arina Petrovna kendine almayıp da küçük Porfiri'nin adına sandığa yatırsaydı, bugün kaç parası olurdu? Ancak fazla bir şey çıkmıyordu: Topu topu sekiz yüz ruble.

İyuduşka'nın aylaklık üzerine kurulu kafası çalışmaya başlıyor:

"Evet, pek böyle büyük bir para değil ama karagünü düşünenler için hiç de az sayılmaz. Gerekti miydi, çeker alırsın. Kimselere el açmadan, kimselerin önünde eğilmeden, dedeciğinin armağanı olan paranı sandıktan çeker alırsın! Ah, anneciğim,

hiç insan önünü arkasını düşünmeden böyle bir çılgınlık yapar mı!"

Heyhat! Porfiri Vladimiriç kafasının aylaklık üzerine çalışmasını ve gevezeliklerini felce uğratan endişeden bir anda kurtulmuştu. Yevprakseyuşka'nın gebeliği ve Arina Petrovna'nın beklenmeyen ölümünün önüne çıkardığı güçlükler karşısında uyanmaya başlayan vicdana benzer duygu, yavaş yavaş yok olup gitti. Bu kez de yardım etmişti gevezeliği kendisine ve İyuduşka, büyük çabalar harcayarak da olsa "felaket"le ilgili düşünceleri anlamsız sözler denizinde boğmayı başarmıştı. Bilinçli bir şekilde ve planlayarak olmamıştı bu; birden, unutup gittiği sevgili formülünü hatırlamıştı. "Ben hiçbir şey bilmiyorum, hiçbir şeye izin vermiyorum!" Başı sıkıştıkça sığındığı bu eski formül, kendini bir süre için heyecanlandıran ruh kargaşalığına anında son vermişti. Şimdi artık Yevprakseyuşka'nın doğumuna kendisini hiç mi hiç ilgilendirmeyen bir şeymiş gibi bakıyor ve yüzüne ilgisizlik, "ne demek istediği anlaşılmayan yüz" anlatımı vermeye çalışıyordu. Evin içinde Yevprakseyuşka'yı bilmezden, görmezden geliyor, hatta adını bile anmıyordu; ondan söz etmesi gerektiğinde, "O nasıl... o hep öyle hasta mı?" gibi şeyler söylüyordu. Kısacası yeniden öylesine güçlendi ki, kölelik hukukunun üniversitesinde insan sarraflığı eğitimi yapmış Ulituşka bile, her şeye hazır ve her şeye razı böyle bir insanla mücadele edilemeyeceğini kabul etmek zorunda kaldı.

Golovlev konağı karanlığa gömülmüştü; yalnız beyin çalışma odasıyla, evin öteki ucundaki Yevprakseyuşka'nın odasından ışık sızıyordu. Evin İyuduşka'nın yaşadığı bölümüne egemen olan sessizliği arada bir hesap aletinden çıkan tıkırtıyla, Porfiri Vladimiroviç'in rakamları kâğıda geçirirken kaleminden çıkan gıcırtı bozuyordu. Ve işte bu katı sessizlik içinde birden uzaktan geliyormuşçasına zayıf ama iç parçalayan bir çığlık başladı; elindeki kalem kâğıt üzerinde kendiliğinden birtakım çizgiler çiziyordu.

Duyduğu inlemenin üzerinde bıraktığı uğursuz etkiyi boğmak istercesine sesini gitgide yükselterek mırıldanmaya başladı:

"Yüz yirmi bir ruble... on iki ruble on kapik..."

Ama inlemeler de gitgide sıklaşıyordu, öyle ki sonunda tümden inlemeler dayanılmaz bir hal aldı. Çalışmaya devam edemeyeceğini anlayan İyuduşka masasından kalktı. Önce sesleri duymamaya çalışarak odasında aşağı yukarı dolaştı; ama sonra merakı üstün geldi, çalışma odasının kapısını usulca aralayıp başını yandaki odanın karanlığına uzattı ve kımıltısız dinlemeye başladı. Birden aklına gelen bir düşünceyle "Eyvah!" dedi. "Galiba 'Derdimin dermanı Meryam Ana' tasvirinin önündeki kandili yakmayı unutmuşlar!"

O sırada koridorda telaşlı ayak sesleri duyuldu. Porfiri Vladimiriç çabucak başını çalışma odasına geri çekti, kapıyı sessizce kapadı ve ayak uçlarına basarak ama tırısla kutsal tasvirin önüne koştu. Bir saniye sonra "pozisyonunu" almıştı; öyle ki, kapı ardına kadar açılıp da Ulituşka telaşla içeri daldığında onu ellerini kavuşturmuş, dua ederken buldu.

Onun dua ediyor olmasına aldırmayarak:

"Korkarım Yevprakseyuşka ruhunu teslim ediyor!" dedi.

Ama Porfiri Vladimiriç dönüp bakmadı bile; yalnız dudaklarını öncekinden daha hızlı kıpırdatmaya başladı, cevap yerine de, sımaşık bir sineği kovuyormuş gibi elini havada sertçe salladı.

Ulituşka kabalaşarak:

"Elinizi ne sallıyorsunuz!" dedi. "Yevprakseyuşka kötü diyorum size, ölüyor kadın!"

Bu kez dönüp baktı ona İyuduşka, ama yüzünde öyle bir dinginlik, durgunluk vardı ki, az önce Tanrı'yla birlikteydi sanki, bu dünyaya ilişkin bütün koşuşturmaların dışındaydı ve şu anda kendisini niçin rahatsız ettiklerini anlayamıyordu.

Duadaki bu kendinden geçmişliğine uygun bir sesle:

"Dua sırasında birine kızıp sövmek günahtır ama, yine de bir insan olarak ayıplamaktan kendimi alamayacağım: Dua ederken rahatsız edilmememi kaç kez söyledim size!" dedi ve Hıristiyanca ayıplama işareti olarak başını sallayarak: "Yine ne var?" diye ekledi.

"Daha ne olsun! Yevprakseyuşka çok acı çekiyor; bir türlü doğuramıyor! Galiba bu ilk de ondan... duyuyor musunuz... Ah, sizi! Hiç olmazsa yanına uğrayıp bir baksaydınız!"

"Neyine bakacakmışım! Doktor muyum ben! Fikir mi vereceğim size bu konuda? Ben bir şey bilmiyorum ve sizin işlerinizden hiçbir şey anlamıyorum! Bu ev de bir hasta olduğunu biliyorum yalnızca, ama hastalığı nedir, niçin hastadır bir bilgim yok ve doğrusunu söylemek gerekirse öğrenmeye hevesim de yok! Madem hastanın duruma ağır, papaza birini gönderecek olursanız... işte böyle bir tavsiyede bulunabilirim size! Papaza bir adam gönderin, birlikte dua edin, kutsal tasvirlerin önündeki kandilleri yakın... Daha sonra da biz papazla oturur çay içeriz!"

Böylesine zor bir karar anında böylesine kesin bir iş için Porfiri Vladimiriç bayağı keyiflenmişti. Ulituşka'ya, "hadi şimdi de sözlerimi çürüt bakalım!" der gibi kendine güvenle bakıyordu. Bu öyle bir havaydı ki Ulituşka gerçekten söyleyecek söz bulamadı, yalnızca:

"Gelip bir baksaydınız!" diyebildi.

"Ne giderim, ne bakarım! Gereği yok çünkü! Bak bir iş için olsa, sen çağırmadan da giderdim! İş için beş verstlik yere gitmek gerekse, beş verstlik yere; on verstlik yere gitmek gerekse on verstlik yere giderim! Dışarda ister don, ister tipi olsun, ben giderim! Giderim, çünkü bilirim ki iş var, iş olduğunda gitmemek olmaz!"

Ulituşka'ya bir an uyuyormuş gibi geldi, uyuyor ve düşünde şeytanı görüyordu: Karşısında durmamacasına konuşuyordu şeytan!

"Bak bir adam gönderip papazı çağırtmak dersen, anlarım, bu, iştir, yerinde bir iştir hem de! çünkü dua etmek... Biliyor musun Kitapta dua için ne denir? 'Dua hastaların sağaltıcıdır,' işte böyle denir! Sen de buna göre ayarla işleri! Papazı çağırın ve birlikte dua edin... Bu arada ben de dua ederim! Siz orada, kutsal tasvirlerin önünde dua edin, ben de burada, çalışma odamda dua ederim... Hepimiz birlikte: Siz orda, ben burda... Bir de bakmışsın duacıklarımız ulaşıvermiş yerine!"

Papaz için birini gönderdiler, ama daha o gelmeden Yevpraksevuşka dayanılmaz acılarla kıvranarak kurtuldu. Evin kızlar yönünden gelen koşuşturma seslerinden, kapıların açılıp kapanmasından Porfiri Vladimiriç kesin bir şeylerin olduğunu anlıyordu. Gerçekten de birkaç dakika sonra koridorda yine telaşlı ayak sesleri duyuldu, bunun hemen ardından da Ulituşka kucağında beyaz bezlere sarılı bir bebek, yıldırım gibi çalışma odasından içeri daldı.

Bebeği Porfiri Vladimiriç'in yüzüne doğru kaldırırken zafer kazanmışçasına görkemli bir sesle:

"Bakın! İşte, bakın!" dedi.

İyuduşka bir an ikirciklenir gibi oldu, hatta gövdesi ileri doğru sallandı, gözleri parladı. Ama bu gerçekten de bir an içindi, çünkü hemen sonra yüzünü tiksintiyle yana çevirdi ve iki elini birden çocuktan yana sallayarak:

"Yok yok! Korkarım onlardan... Sevmiyorum! Çekil... Git!" dedi.

Yüzünde sonsuz bir tiksinti okunuyordu.

"Hiç değilse oğlan mı kız mı olduğunu sorsaydınız!"

"Hayır hayır! Hiç gereği yok... Hem bu benim işim değil! Sizin işiniz bu! Ben bilmiyorum... Hiçbir şey bilmiyorum... bir şey bilmem de gerekli değil... Çekil git Tanrı aşkına, git git!"

Ulituşka yine düş gördüğünü sandı, yine şeytan duruyordu karşısında. Az kalsın kendini kaybedecekti; İyuduşka'yı korkutmak için:

"Ya şimdi çocuğu şuraya, divanın üzerine bırakıverirsem... Artık siz bakarsınız kendisine!.."

Ama İyuduşka'ya pes ettirmek hiç kolay değildi: Ulituşka kendisine tehdidini savurduğu anda o çoktan yüzünü kutsal tasvire çevirmiş, ellerini yukarı kaldırmıştı. Besbelli Tanrı'dan herkesi bağışlamasını diliyordu: "Bilerek ya da bilmeyerek", "sözle, hareketle ya da düşünceyle işlenen günahların bağışlanmasını diliyor, kendisi içinse hırsızlık, rüşvet, zina nedir bilmediği ve Tanrı'nı inayetiyle doğru yolda yürüyen bir insan olduğu için şükrediyordu. Hava öylesine dokunaklıydı ki, duyduğu soylu heyecandan İyuduşka'nın burnunun ucu bile titriyordu. Durumu gören Ulituşka tükürdü ve gitti.

Birden çok yersiz bir düşünce geçti İyuduşka'nın kafasından:

"Tanrı bir Volodka'yı aldı, bir başka Volodka'yı verdi!

Ama zihninin kendine oynadığı oyunu çabuk kavradı ve içinden "tuh! tuh! tuh!" dedi.

Papaz geldi, ilahiler söyleyip tütsü yaktı. İyuduşka diyakozun söylediği "Candan koruyucum" ilahisini duyunca heveslenerek kendisi de ona katıldı. Ulituşka yine bir koşu içeri daldı ve:

"Adı Volodimer kondu!" diye bağırdı.

Zihninin Volodya'nın ölümünü hatırlatan deminki oyunuyla bu olay orasındaki benzerlik İyuduşka'yı duygulandırdı. Bu olayı Tanrısal bir işaret saydı ve bu kez tükürmeyerek:

"Tanrıya şükür!" diye söylendi? "Bir Volodka'yı alan Tanrı bir başkasını verdi! Tanrı budur işte! Bir yerde yitirirsin, sanırsın ki bulamam, yerini dolduramam, oysa bir başka yerde Tanrı sana yitirirdiğinin yüz katı bir ödül sunar!"

Sonunda çayın demlendiğini ve pederin de yemek odasında beklemekte olduğunu bildirdiler. Porfiri Vladimiriç artık tümüyle sakindi; sakin ve duygulu. Peder Aleksandr da gerçekten yemek odasında oturmuş Porfiri Vladimiriç'i bekliyordu. Golovlev papazı bayağı politik bir adamdı ve İyuduşka'yla din dışı

bir ilişki tutturmaya özen gösterirdi. Ama öte yandan, efendilerin evinde her hafta yapılanlardan ayrı olarak büyük bayramların öngünlerinde ve her ayın başında yapılan ayinlerin kiliseye yıllık yüz ruble dolaylarında bir gelir sağladığını da çok iyi biliyordu. Bu da bir yana, kilise topraklarının kesin sınırlamasının yapıldığını ve İyuduşka'nın papaz çayırının önünden her geçişinde "Ah, ne güzel çayırcık!" dediğini de biliyordu. Bu bakımdan Porfiri Vladimiriç'le olan din dışı ilişkilerine, kendini yerli yersiz neşeli göstermek, Tanrı'nın insanlar için çizdiği yol, öbür dünya gibi konulardan konuşulurken İyuduşka'nın dinsizlik sayılabilecek sözlerini doğru bulmadığı halde, bunları Tanrı'ya karşı gelme gibi değil de soylulara özgü cüretkâr düşünceler olarak nitelendirmek biçiminde ortaya çıkan bir "korku" karışıyordu.

İyuduşka içeri girince papaz onu telaşla kutsadı ve kan içicinin ısırmasından korkuyormuş gibi elini hemen geri çekti. İyuduşka aynı zamanda pederin manevi oğluydu; peder manevi oğlunu yeni doğan Vladimir dolayısıyla kutlamak istediysede, İyuduşka'nın doğum olayını nasıl karşıladığını kestiremediği için sakındı. Bunun yerine:

"Bugün bir gevşeklik var havada," diye söze başladı. "Halk bunu karların erimeye başlayacağının işareti olarak görür... Hoş, halkın bu tür inançlarını çoğu boştur ya!.."

"Belki de dona çalar!" diye itiraz etti İyuduşka; neşeli bir gürültüyle oturmuştu çay masasına; çay servisini bu kez uşak Promhor yapıyordu. "Biz karlar eriyecek diye beklerken, bakarsınız Tanrı don gönderivermiş!"

"Bakın bu doğru işte! İnsan bazen erişilmeze erişmeye, varılmaza varmaya çalışır. Böylece de ya pişmanlığa ya da kedere gömülür."

"İşte bu yüzdendir ki önbiliciliği, tahminciliği bir yana bırakıp Tanrı'nın bize gönderdikleriyle yetinmemiz gerekir. Tanrı

bize sıcak hava mı gönderdi, sıcak hava için sevineceğiz, Tanrı bize don mu gönderdi, sağ ol yarabbim diyip don için sevineceğiz! Sobaları şöyle esaslı yakmalarını emrettik miydi, yoldakiler de kürklerine bir güzel sarındılar mıydı, işte sana sıcak!"

"Çok doğru!"

"Bugün çoğu kişinin sorunlara dolaylı bir yaklaşımı var: Şu şöyle olmamalı, şu onlara göre değil, şu ise ancak şöyle yapılmalı falan filan. Ben sevmem böyle şeyleri. Ne kendim tahminlerde bulunurum, ne de başkalarını bu açıdan överim. Ukalalıktan başka bir şey değildir bu! Benim tahminci takımı hakkındaki görüşüm işte budur!"

"Bunda da çok haklısınız!"

"Hepimiz yolcuyuz; benim kendime bakışım da böyledir. Ama diyelim çay içmek, şöyle hafif bir şeyler atıştırmak... Bunlar yasaklanmamış şeylerdir! Çünkü Tanrı bize bir beden ve bu bedene bağlı bazı parçalar vermiştir... Bu hükümetçe de yasaklanmamıştır; yiyin, yiyin ama dilinizi tutun, deniliyor çünkü!"

İçinde kabaran bir sevinçle bardağının dibini tabağına vuran peder:

"Yine çok haklısınız!" dedi.

"Benim düşüncem şu: Akıl insana bilinmeyenleri çözmesi için değil, günahlardan sakınabilmesi için verilmiştir. Diyelim ben bedensel bir zaaf duydum ya da utançlı bir duruma düştüm... ne yaparım: Hemen aklımı yardıma çağırırım. Bana içine düştüğüm şu zaaftan kurtulmanın yolunu göster derim.. İşte o zaman doğru bir şey yapmış olurum! Çünkü böylesi durumlarda akıl gerçekten yarar sağlar insana!

Papaz hafifçe düzeltti:

"Daha doğrusu din!"

"Yo, din başka, akıl başka! Din, amacı gösterir, akılsa bu amaca götürecek yolları araştırır: Şu duvara toslar, bu kapıyı

zorlar, şaşırır, dolanır, ama bu arada yararlı bir şeyler de bulabilir. Çeşitli ilaçlar, şifalı otlar, yakılar, şerbetler, şuruplar... bunları hep akıl bulur, açıklar. Yalnız tabii bütün bunların dine uygun olması gerekir: Yani şer için değil, hayır için olmalı her şey!"

"Doğrusu buna da söylencek söz yok!"

"Ben, peder, bir zamanlar bir kitapçık okumuştum, tamı tamına şöyle deniyordu orda: 'Aklın hizmeti küçümsenemez, tek ki o aklı din yönetip yönlendirsin; çünkü aklı olmayan insan, kısa sürede tutkuların oyuncağı olur!' Ben hatta, insanoğlunun günah işlemeye başlaması, yılan şekline giren şeytanın insanın zihnini karıştırmasıyla oldu diye düşünüyorum."

Papaz buna da bir şey demedi, ama onaylamaktan da çekindi, çünkü İyuduşka'nın sözü nereye vardıracağını tam kestirememişti.

"Çoğu kez insanların düşünceleriyle yalnız günaha girdiklerini değil, suç işlediklerini de görüyoruz, bunun nedeniyse akıl kıtlığıdır. Beden ayartılıyor, baştan çıkıyor, akılsa onu dizginlemiyor, böylece de insan uçuruma yuvarlanıyor. İnsanın canı tatlı da ister, eğlence de ister, hoş olan her şeyi ister, hele işin içinde kadın varsa.. akıl olmadan nasıl korunursun! Ama eğer aklım varsa, biraz kâfur ya da yağ alırım; oramı ovarım, burama serperim, böylece de baştan çıkma tehlikesini bir çırpıda savuşturur giderim!"

İyuduşka durup papazın ne diyeceğini bekledi, ama papaz hâlâ sözün nereye varacağını kestiremediği için susuyordu. Yalnız bir ara, ortada hiçbir neden yokken:

"Mesela benim avludaki tavuklar... güneşin yeni burca girmesiyle birlikte nasıl telaşlandılar, nasıl koşuşturmaya başladılar!.." dedi.

"Neden? Kuşlarda, hayvanlarda sürüngenlerde akıl yok da ondan!.. Kuş dediğimiz nedir ki? Dert, tasa nedir bilmez, uçar

babam uçar! Örneğin demin ben pencereden bakıyordum; serçeler gagalarıyla gübreyi eşeleyip duruyorlardı... eh, bu kadarı da onlara yeter! Ama insanoğluna yetmez!"

"Ama İncil'de bazı durumlarda Tanrı'nın kuşlarına yer verilmiştir!"

"Yalnız, bazı durumlarda. Dinin akıl olmadan insanı kurtardığı durumlarda kuşları taklit etmek gerekir. Tanrı'ya yakarmak, ilahiler düzmek..."

Porfiri Vladimiriç sustu. Aslında lafı döndürüp dolaştırıp günün olayına getirmek istiyordu, ama anlaşılan bu konuda söyleyeceklerini uygun bir üslup içinde söylemesi gerektiğinden, çekeceği söylev henüz kafasında tam olgunlaşmamıştı...

Sonunda:

"Kuşlara akıl gerekli değil ki," dedi. "Neden derseniz, onları ayartacak bir şey yok. Daha doğrusu, evet, ayartıcı şeyler var, ama kimse onlardan bunun hesabını sormaz. Onlarda her şey kendiliğinden ve doğaldır: Yani ne korunması gereken malları mülkleri, ne yasal nikâhları, ne de dolayısıyla, dul olma durumları vardır! Onlar ne Tanrı, ne de yöneticilere karşı sorumluluk duyarlar. Bir tek yöneticileri vardır onların: Horoz!"

"Evet, Horoz! Horoz! Tıpkı haremde sultan gibi!"

"Oysa insan her şeyi kendisi için, kendine göre düzenlemiştir, bu bakımdan da akla fazlasıyla gereksinimi vardır: Hem kendisi günaha girmemesi için, hem de başkalarını ayartmamak için. Öyle mi peder?"

"Gerçeğin ta kendisi! İncil'de de zaten ayartıcıların gözlerini oyulması salık verilir."

"Bir dakika.. Bu orada yazılanları harfi harfine düşünecek olursak böyledir. Oysa göz oyulmadan da ayartma işini önleyecek bir düzenleme yapılabilir. Bedenin kudurmalarına gem vurmak için sık sık duaya başvurulabilir örneğin. Beni alalım: Tam

olgun dönemimdeyim ve hiç de güçsüz sayılmam... Eh, kadın hizmetçilerim de var... Öte yandan tasa edineceğim şeyler pek az! Hizmetçiyi de, hani hizmetçisiz olunamayacağını bildiğim için tutuyorum. Erkek hizmetçim de var, kadın hizmetçim de var, hepsinden var... Öyle demeyin, kadın hizmetçiye de gerek var: Kilere gitmek, çay demlemek, meze falan filan hazırlamak... Tanrı onlardan razı olsun! Kadın hizmetçim kendi işini yapar, ben kendi işimi.. Yaşar gideriz böylece!"

İyuduşka bunları söylerken papazın gözlerine bakmaya çalışıyor, papaz da onun gözlerine bakmaya çalışıyordu. Ama bereket versin ki aralarında yanan bir mum vardı ve ne kadar bakarlarsa baksınlar, mumun alevinden başka bir şey göremiyorlardı.

"Bir düşüncem de şu: Hizmetçiyle yakın ilişki kurdun mu, hemen evde yönetimi eline almaya başlar. Ondan sonra da gelsin geçimsizlik, düzensizlik küsmeler, başa kakmalar, kabalıklar.. Sen bir söylersin, o iki.. Ben işte böyle şeylerden de uzak durmaya çalışırım."

Papaz İyuduşka'ya öylesine dikkatle bakıyordu ki, bir an gözleri kararır gibi oldu, bulanık görmeye başladı. Hem bu bakımdan, hem de görgü kurallarına göre karşımızdaki konuşurken arada bir de olsa bir iki kelime bir şeyler söylenmesi gerektiğini düşündüğünden, başını sallayarak:

"Tss..." diye tısladı.

"Hele hele başkalarının yaptıklarını yapacak olursak... Örneğin komşucuğum Bay Anpetov'un, ya da öteki komşucuğum Bay Utrobin'in yaptıklarını... doğrusu günah çukurunun yanında dolaşmaya başlamışız demektir. Örneğin Bay Utrobin'in avlusunda şu rezillerden altısı eşelenip duruyor... Ben böyle şey istemem. Ben diyorum ki: Mademki Yüce Tanrı benim meleğimi

elimden aldı, öyleyse onun kutsal isteği benim dul kalmam yönündeymiş. Ve ben mademki Tanrı öyle istediği için dul kamışım, öyleyse dulluğumu namusumla sürdürmem ve yatağımı da her türlü çirkeflikten uzak tutmam gerekir... Öyle mi peder?"

"Zor iştir efendim!"

"Zor olduğunu ben de biliyorum, ama yine de uyguluyorum. Bazıları 'zor!' derler. Bense ne kadar zor olursa o kadar iyi! derim. Tek ki Tanrı güç versin! 'Sen ağa, ben ağa, inekleri kim sağa!' demişler: Kimilerinin de Tanrı yolunda güçlüklerle boğuşması gerekir. Burada yoksun kalırsın, orada kavuşursun! Burada buna 'zor iş' denir, orada hizmet! Doğru mu söylüyorum?"

"Hem de nasıl!"

"Hizmetlere gelince... Hepsi bir değildir hizmetlerin. Bazıları büyük, bazılarıysa küçüktür! Yanılmamak gerekir!"

"Nasıl olur! Büyük hizmet, küçük hizmet?.."

"Olur ki olur! Eğer bir insan densiz laflar etmez, başkalarını ayıplamaz, kimseyi kırmaz, kimsenin bir şeyini almazsa... ayartma konusunda da dikkatli olursa, böyle bir insanın vicdanı da her zaman rahat olur; hiçbir çamur böyle bir insana yapışamaz! Birisi onu gizlendiği köşeden kınayacak olursa, bence böyle bir kınamayı kulak arkasına atmak gerekir. Kısacası tükürüp geçeceksin böylelerine!"

"Böyle durumlarda Hıristiyanlık daha çok bağışlamayı öğütler!"

" Eh, bağışlansalar da olur! Benim hep yaptığım budur zaten: Birisi beni kınayacak olursa, kendisini bağışlarım, hatta Tanrı'ya onun için yakarırım. Tanrım yakarımı kabul ederse onun için de iyi olur, benim için de. Benim için de iyi olur, çünkü dua etmişim ve unutmuşum, ne güzel!"

"Bakın bu doğru işte! Hiçbir şey dua kadar rahatlık veremez insan ruhuna! Acı, öfke, hatta hastalık... her şey, güneşin önünden kaçan karanlık gibi kaçıp uzaklaşır duanın önünde!"

"Tanrıma şükürler olsun! İnsan öyle bir hayat sürmeli ki, hayatı cam fanus içindeki mum gibi her yandan görülebilmeli.. O zaman daha az ayıplarlar, çünkü gizli saklı bir şey yok ortada! Mesela bizi alalım: Şurda oturmuş güzel güzel konuşuyor, söyleşiyoruz.. kim ayıplayabilir bunun için bizi? Hadi şimdi gidip duamızı edelim, sonra nennen yapalım; yarın yine kalkarız.. öyle mi peder?"

İyuduşka konuşmanın bittiğini göstermek için iskemlesini gürültüyle geriye iterek kalktı. Papaz da onu izledi ve kutsamak için elini havaya kaldırdı; ama Porfiri Vladimiriç bu kez özel bir yakınlık göstererek onun elini elleri arasına alıp sıktı, başını üzünçle sallayarak Yevprakseyuşka'nın odasını gösterdi ve:

"Demek adını Vladimir koydunuz peder?" dedi.

"Havariyundan kutsal prens Vladimir'in onuruna efendim."

"Eh, Tanrı'ya şükür! Çalışkan, efendisine bağlı bir hizmetçidir... Ama işte akıldan yana biraz fukaradır! Zi-na-çu-ku-ru-na düşmeleri de bu yüzden ya işte!"

***

Porfiri Vladimiroviç ertesi gün çalışma odasından hiç çıkmadı, kendisine akıl fikir vermesi için Tanrı'ya dua etti durdu. Üçüncü günün sabahı çaya her zamanki gibi hırkasıyla değil, bayram günlerinde giydiği redingotuyla geldi; bu onun kesin bir karar vereceğini gösteriyordu. Yüzü solgundu, ama içinden gelen ve dünyevi olmayan bir ışıkla aydınlanmıştı; dudaklarında sakin bir bahtiyarlığı anlatan hafif bir gülümseme, gözlerinde her şeyi, herkesi bağışlayan okşayıcı bakışlar vardı; dualarının ruhuna saldığı sonsuz huzurla burnunun ucu hafifçe kızarmıştı. Her zamanki üç bardak çayını konuşmadan içti, yudumlar arasında dudaklarını kımıldatıyor, ellerini kavuşturarak, dün bütün gün süren yoğun dualarına karşın hâlâ acil yardımını ve yol göstericiliğini bekliyormuş gibi kutsal tasvire bakıyordu. Niha-

yet son yudumunu da alıp Ulituşka'yı çağırttı, ve kutsal tasvirin önüne geçti: Böylece hem bir dua daha ederek Tanrı'dan, güç almak, hem de Ulituşka'ya şimdi olacak şeyin kendisinin değil, Tanrı'nın işi olduğunu göstermek istiyordu. Ama Ulituşka daha onun yüzüne bakar bakmaz, ruhunun derinlerinde haince bir kararın yattığını anladı.

"İşte Tanrı'ya duamızı da ettik!" diye başladı Porfiri Vladimiriç; bunu söylerken Tanrı'nın kutsal emirleri karşısında boynunun kıldan ince olduğunu göstermek istermiş gibi başını hafifçe eğip kolarını iki yana açmıştı.

"Çok güzel etmişsiniz!" dedi Ulituşka; yalnız sesinin tınısında karşısındakinin içini okuduğu öylesine kuşkuya yer bırakmaz bir biçimde seziliyordu ki, İyuduşka elinde olmadan gözlerini ona çevirdi.

Ulituşka her zamanki pozundaydı: Bir eli göğsüne, öteki eli de hafifçe çenesine yaslıydı; ama yüzünde bastırılan bir gülümsemenin kıvılcımları parlıyordu. Porfiri Vladimiriç Hıristiyanca çıkışmanın işareti olarak başını hafifçe salladı, ama onun bu önleyici hareketlerine aldırış etmeyen Ulituşka:

"Herhalde Tanrı lütfunu esirgememiştir?" diye sürdürdü sözlerini.

İyuduşka kendini tutamadı:

"İşin gücün dinsizlik! Tatlı dillerle, şakalarla kaç kez sana doğru yolu göstermeye çalıştım, ama sen hâlâ burnunun doğrultusuna gidiyorsun! Yılan dilli sinsi!"

"Ben bir şey yapmadım ki... Sanırım... yani Tanrı'ya dua ettiğinize göre sanırım o da sizden lütfunu esirgememiştir dedim!"

"'Sanırım' değil mi, 'sanırım'! Sen zaten hep 'sanırsın', hep gevezelik eder durursun! İnsan bazen dilini de tutmasını bilmeli! Ben işten söz ediyorum, o geçmiş karşıma 'sanırım' deyip duruyor!"

Ulituşka cevap olarak olduğu yerde ayak değiştirdi: Bununla Porfiri Vladimiriç'e şu anda söylemeye hazırlandığı şeyleri kendisinin çoktan bildiğini anlatmak istiyor gibiydi.

"Şimdi beni dinle!" dedi İyuduşka. "Tanrı'ya dua ettim, dün de etmiştim, bugün de ettim, ortaya çıkan şu: Vladimirciği bir yerlere yerleştirmek gerek!"

"Elbette yerleştirmek gerek! Köpek enciği değil ki kaldırıp bataklığa fırlatalım!"

"Dur bekle! Bekle de sözümü bitireyim çıban karı! Evet, şöyle ya da böyle, Volodyacığı bir yerlere yerleştirmek gerek. Çünkü Yevprakseyuşka'ya yazık, hem de çocuğun adam olması için."

Porfiri Vladimiriç Ulituşka'ya baktı: Herhalde onun kendisiyle tatlı bir söyleşi tutturacağını umuyordu; ama beriki konuya, hatta biraz da saygısızca denilebilecek bir biçimde, doğrudan girdi. Gözlerini Porfiri Vladimiriç'in gözlerine dikerek:

"Ben mi götüreceğim yetiştirme yurduna?" dedi.

"Ah! Ah! Şuna bakın, hemen karar verdi! Ulitka! Ulitka! Hiç mi aklın olmayacak senin, ha, hiç mi aklın olmayacak? Dır dır edip durmaktan, yılan dilinle onu bunu sokmaktan başka bir şey bilmez misin sen? Nerden biliyorsun, belki de yetiştirme yurdu falan düşünmüyorum ben? Belki de... Volodka için bambaşka bir şey düşündüm ben?.."

"Başka bir şey düşündüyseniz o da olabilir... Bunda bir kötülük yok ki."

"Benim dediğim şu: Evet, bir yandan Volodka'ya acımıyor değilim, ama öte yandan da, şöyle etraflıca düşünecek olursak, kendisini evde tutmamızın hiç doğru olmayacağı ortada!"

"Onun orası belli! Başkaları ne der, öyle değil mi? Golovlevler'in evindeki şu oğlancık da nerden çıktı?"

"Bu da var tabii.. Ayrıca evde kalmanın ona hiçbir yararı olmaz. Anası genç, onu şımartır... Bana gelince hem yaşlıyım,

hem de çocuk açısından dış kapının mandalı sayılırım, ama yine de, bakarsın annesinin iyi hizmeti için aynı şeyi yapıveririm! Önce yok, olmaz dersin, ama sonra aşağıdan alır, ne derse yerine getirirsin. Çocuk suç işlemiştir, demen gerekir, ama sen şundan, bundan dolayı... işte, karının gözyaşlarından, çocuğun zırlamalarından falan... başa çıkamaz ve yaka silkip ne halleri varsa görsünler deyip işin ucunu bırakıverirsin, öyle değil mi?"

"Doğru. Bıkar insan."

"Oysa ben her şey iyi olsun isterim. Volodka adam olsun, Tanrı'nın bir kulu, çarımızın sadık bir uyruğu olsun isterim. Eğer Tanrı kendisine çiftçi olmayı nasip etmişse çiftçi olsun toprağı işlemeyi becersin... Çift sürmeyi, ekin biçmeyi, odun kesmeyi öğrensin.. her şeyden biraz anlasın... yok eğer başka bir şey olmak yazılıysa alnına, ne bileyim, sanatkâr, bilim adamı falan... Biliyorsun, ordan öğretmen olarak çıkanlar bile oluyor."

"Yetiştirme yurdundan mı? Ne öğretmeni canım, doğrudan general olarak çıkıyorlar!"

"Generali falan boş ver şimdi.. yine de.. Volodka belki ünlü biri olur çıkar! Neden dersin, orda çocukları çok iyi yetiştiriyorlar! Bunu ben kendim de biliyorum! Karyolacıkları tertemiz, süt ninecikleri sağlıklı, üzerlerindeki zıbıncıkları yumuşacık, emzikçeğizleri, memeceğizleri, kundakçağızları.. kısacası her şeyleri pek güzel!"

"Evlilik dışı veletler için de bundan iyisi can sağlığı!"

"Bir köye bırakılsa da orda bakılsa ne olur sanki! Tanrı yardımcısı olsun! Küçük yaştan çalışmayı öğrenir... Çalışmak dersen dua etmek demektir! Bizi alalım: Biz usulüne göre dua ediyoruz! Kutsal tasvirlerin önünde durup haç çıkarıyoruz; eğer Tanrı duamı kabul ederse, karşılığını da verir! Köylücük dersen çalışır! Kimi usulüne göre dua etmek ister, ama nerede!.. Oysa Tanrı köylünün çalıştığını görür, çalıştığının da karşılığını verir, tıpkı bize dualarımızın karşılığını verdiği gibi. Herkes

konaklarda oturup balolarda zıplaymaz ki... kiminin de minnacık kulübeceğizlerde oturup toprak anacağızcığımıza hizmet etmesi gerekir! Mutluluğa gelince... onun nerede olduğu, ne zaman geleceği hiç belli olmaz! Kimi koca konaklarda, kuştüyleri, altınlar, gümüşler içinde gözyaşı döker, kimi samanlıkta yatar, kuru ekmek yiyip şıra içer, ama sanırsın cennette yaşıyor, içi öyle rahattır, geniştir! Doğru mu değil mi?"

"Cennette yaşadıktan sonra!.."

"Şimdi, güvercinim, biz seninle şöyle yapalım: Sen şu yaramaz Volodka'yı al, sıcacık, rahatça sarıp sarmala ve hiç zaman yitirmeden Moskova'nın yolunu tut. Ben sizin için üstü örtülü güzel bir arabacık hazırlamaları emrederim, atları da çift koşmalarını emrederim; yollar bu sıralar dümdüz: Ne çukur ne tümsek var, sür sürebildiğin kadar! Yalnız dikkat et: Her şey yolunca, yordamınca olacak! Yani bana yakışır, Golovlevler'e yakışır biçimde... Benim sevdiğim gibi!.. Emzikcikleri, bezcikleri, zıbıncıkları, kundakçıkları, yorgancıkları, her bir şeycikleri tertemiz olsun, fazla fazla olsun! Al! Emret! Vermezlerse ben kocamışın yakasına yapış! Gel, bana söyle! Moskova'ya varınca bir hana in. Çekinme, para harca, semaver, çay getirt kendine! Ah, Volodka, Volodka! Bak nasıl bir günah oldu! Senden ayrılmaya gönlüm hiç razı değil kardeş ama elden ne gelir! Bu işin senin yararına olduğunu sonra sen de anlayacaksın, anlayacak ve gelip bana teşekkür edeceksin!"

İyuduşka dört dörtlük bir duaya durduğunu göstermek için ellerini yukarı kaldırıp dudaklarını kımıldatmaya başladı. Ama bu, gözucuyla Ulituşka'yı süzmesine ve yüzünde dolaşan alaycı gölgeleri izlemesine engel olmuyordu.

Ulituşka'ya dönerek:

"Sen... bir şey mi söylemek istiyordun?" dedi.

"Yok. Daha doğrusu, eğer velinimetlerini bulabilirse teşekkür eder diyecektim."

"Ne kötü yürekli bir kadınsın be sen! Hiç karşılığında kâğıt almadan yatırır mıyız kendisini? Unutma: Kâğıt alacaksın yatırırken! Bu kâğıtla onu biz kendimiz de buluruz! Güzelce yetiştirirler kendisini, beslerler, akıllar öğretirler, derken biz kâğıdımızı alır oraya gideriz: Hadi, geri verin bakalım şu bizim yaramaz Volodka'yı deriz! Elimizde kâğıdımız olduktan sonra kendisini denizin dibinden bile bulur çıkarırız! Öyle mi değil mi?"

Ulituşka cevap vermedi, yalnız yüzündeki alaycı gölgeler daha da belirginleşti. Porfiri Vladimiriç kendini tutamadı:

"Çıbansın sen, çıban! Şeytan girmiş oturmuş içine! Tuh! Tuh! Tuh! Neyse, artık yeter! Yarın şafakla birlikte Yevpraksevuşka'ya duyurmadan Volodka'yı aldığın gibi Moskova'nın yolunu tutarsın. Yetiştirme yurdunu biliyorsun, değil mi?"

Ulituşka geçmişte olanlara laf çakmak ister gibi:

"Gitmiştik!" dedi.

"Eh, madem 'gitmiştik', öyleyse bu işin yollarını da biliyorsundur... Dikkat et, oraya vardığında yöneticilere yerlere kadar eğilerek selam vereceksin, işte böyle!"

Porfiri Vladimiriç ayağa kalktı ve eli yere dokunacak kadar eğilip bir selam verdi.

"Her şeyi gereğince yap ki ona orda iyi baksınlar! Öyle böyle değil, tam gereğince baksınlar! Sonra kâğıdı, o kâğıdı almayı sakın unutma! O kâğıtla kendisini nerde olsa buluruz! Harcamalar için sana iki tane yirmi beş rublelik banknotçuk vereceğim Bilirim ben bu yolları, iyi bilirim! Orda birinin yan cebine sokuşturmak gerekir, burda kâğıtların arasına sıkıştırmak gerekir. Ah, bunlar hep bizim günahlarımız işte! Hepimiz insanız, hepimiz âdemoğulcuğuyuz, hepimiz tatlıyı severiz, her şey iyi güzel olsun isteriz! İşte bizim Volodkacık bile! Bir damlacık bir şey ama bak kaça mal oluyor!"

İyuduşka bunları söyledikten sonra haç çıkardı, yerlere kadar eğilerek Ulituşka'yı selamladı; böylece yaramaz Volodka'yı korunmasız bırakmaması için ona sessizce ihtarda bulunmuş oluyordu.

Böylece yasadışı bir ailenin geleceği sessiz sedasız çözümlenivermişti.

***

Bu konuşmanın ertesi günü genç anne ateş ve sayıklamalar içinde kıvranırken, Porfiri Vladimiriç yemek odasının penceresi önünde durmuş, dudaklarında kımıl kımıl birtakım dualar, cama haç çıkarıyordu. Ön avludan Volodka'yı götüren üzeri hasır örtülü bir araba çıkıyordu. İşte tepeyi tırmandı bile, işte kiliseye vardı, sola döndü ve köyün içinde kaybolup gitti.

İyuduşka son kez haç çıkardı ve göğüs geçirerek kendi kendine mırıldandı:

"Dün papaz efendi karlar eriyecek diyordu. Ama bak, Tanrı karları eritecek yerde don gönderdi! Don ki hem de nasıl don! Bizim için de aynı durum söz konusu! Düşlerimizde ne saraylar kurar, ne akıldanelikler ederiz! Tanrı'yı bile karıştırırız ukalalıklarımıza!.. Oysa Tanrı bir anda bizim bütün hayallerimizi, o üstün akıllarımızı yerle bir ediverir!"

MİRASÇISI OLMAYAN

İyuduşka'nın can çekişmesi, bunca zamandır keyfince kötüye kullandığı gevezelik kaynağının kurur gibi olmasıyla başladı. Çevresi artık bomboştu: Kimileri ölmüş, kimileri de çekip gitmişti. Aninka bile gezgin bir artistin acınası geleceğini, Golovlevo'nun varsıl hayatına tercih etmişti. Yalnız Yevprakseyuşka kalmıştı Golovlevo'da; gevezelik konusunda zaten esaslı bir kaynak olmayan bu kızcağızda da birtakım bozukluklar ortaya çıkmış ve böylece İyuduşka güzel günlerin bir daha geri gelmemek üzere geçmişe karışıp gittiğine iyice inanmıştı.

Yevprakseyuşka bu günlere gelene dek öylesine korunmasızdı ki, Porfiri Vladimiriç hiçbir şeyden çekinmeden onu dilediğince ezebilir, sıkıp suyunu çıkarabilirdi. Yevprakseyuşka aklı pek kıt, huyu suyu da yaratılıştan pek gevşek bir insan olduğu için ezildiğinin farkında bile değildi. İyuduşka kendisine aşağılayıcı bir şeyler söylerken, o onun gözlerinin içine bakarak bambaşka şeyler düşünürdü. Ama işte birden o da bir şeyler anlamaya başlamıştı, bunun ilk sonucu da, iyice bilincine va-

rılmamış olmakla birlikte, önüne geçilmez bir kin duygusunun doğması olmuştu.

Besbelli Pogorelka'lı küçükhanımın Golovlevo'da kaldığı günler etkilemişti Yevprakseyuşka'yı. Gerçi Aninka'yla yaptığı konuşmaların kendisinde ne gibi etkiler yaptığını tam kavrayabilmiş değildi, ama kendisini tümüyle uyarılmış, ayaklandırılmış olarak duyumsuyordu. Porfiri Vladimiriç biriyle karşılaştığında neden onu hemen gevezelik yağmuruna tutuyordu? Bu onun daha önce kendine hiç sormadığı bir soruydu. Adamın söyledikleri öyle sözlerdi ki, bunlardan ne bir anlam çıkarmak mümkündü, ne de sonuna kadar bunlara katlanabilmek! Bu gevezelikler sırasında İyuduşka'nın konuşmakta olduğunu değil, karşısındakine "işkence ettiğini" kesinlikle anlamıştı artık; dolayısıyla da ona "haddini bildirmek", artık aklını başına toplaması gerektiğini anlatmak gerekiyordu. Böylece İyuduşka'nın bitip tükenmez gevezeliklerini dinlemeye başladı ve anladığı şu oldu: İyuduşka insana yapışıyor, karşısındakini emiyor, canını çıkarıyordu.

"Küçük hanım da, 'Ne konuştuğunu kendi de bilmiyor' demiyor muydu onun için! İçinde kıvıl kıvıl bir yılan var sanki! Karşısındakinin korunmasız olduğunu anlamaya görsün, beynine girip dilediği gibi oynuyor!"

Yine de bu düşünceler ikincil önemde şeylerdi, Aninka'nın Golovlevo'ya gelişinin asıl önemli etkisi, Yevprakseyuşka'da gençlik duygusunu uyandırması olmuştu. Yevprakseyuşka'nın içinin derinlerinde küllenmiş olarak duran bu duygular birden parlamış, alev almıştı. Eskiden ilgisiz, kayıtsız durduğu şeyleri şimdi anlıyordu. Örnek mi? Aninka neden Golovlevo'da kalmak istememiş ve burası için düpedüz "korkunç!" demişti? Evet, niçin? Niçin olacak, genç olduğu için, "yaşamak istediği" için! Ama Yevprakseyuşka da genç değil mi?.. Genç tabii!.. Görünüşe aldanmamalı: Gençliği yalnızca bedenini örten yağların altı-

na gizlenmiş durumda! Bazen, ah, öyle belirtiler oluyor ki!.. Bir şeyler kendisine el ediyor, çağırıyor! İyuduşka'yla da bu işin olacağını düşünmüştü, ama şimdi... "Ah seni içi geçmiş moruk! Nasıl da aldattın beni!" Şimdi bir dostu olsa ne güzel olurdu! Şöyle genç, gerçek bir dost! Sarılır, öper, okşardı onu! Kulağına tatlı sözler fısıldardı: Vay vay vay! Nasıl da beyaz, nasıl da diriymişsin meğer sen kız! derdi. "Seni lanet olasıca pinpirik seni! Çürümüş kemikleriyle ayartmaya kalktı beni! Herhalde Pogorelka'lı küçükhanımın da bir yavuklusu vardır! Evet, kesinlikle vardır! Yoksa yel yepelek kaçıp gider miydi buradan? Sense burda dört duvar arasında otur ve moruğun aklına gelmesini bekle!"

Kuşkusuz Yevprakseyuşka duygularının bu başkaldırısını hemen açığa vurmadı, ama iş bir kez bu yola döküldükten sonra da durmadı. Mesele çıkarmak için bahane arıyor, geçmişi hatırlıyordu; İyuduşka'nın onun içinde korkutucu bir şeylerin gelişmekte olduğundan hiç haberi yoktu, oysa o sessiz ama sürekli bir şekilde, içinde kabaran duyguları kine çevirinceye kadar kendi kendini kışkırtıp duruyordu. Önce "Ömrümü bir yabancının uğruna tükettim" türünden genel yakınmalar başladı; ardından sıra karşılaştırmalara geldi. "İşte Palageyuşka... Mazulino'da evin yönetimine o bakıyor... Elleri arkasına bağlı, ipekler içinde salınıp geziniyor. Ne hayvanlarla, ne kilerle işi var... Odasında sıcacık oturup boncuk işliyor!" Bütün bu homurdanmalar, protestolar bir çığlıkla sona eriyordu:

"Ah, melun! Sana karşı yüreğim öyle bir kinle dolu ki!"

Bu ana nedene bir başkası daha eklenmişti; İyuduşka'yla kavgaya girişmek için çok güzel bir bahane olmak gibi bir değeri olan bu ikinci neden, Volodka'nın doğumu ve ortadan kaybolmasına ilişkin hatıralardı.

Volodka'nın oradan kaybolmasına Yevprakseyuşka tuhaf bir kayıtsızlık göstermişti. Porfiri Vladimiriç ona çocuğu iyi ellere

bıraktığını söylemekle yetinmiş, avutmak için de kendisine bir şal hediye etmişti. Bundan sonra da hayat eski yolunda akmaya başlamıştı. Yevprakseyuşka, kavuşamadığı analık duygusunun hıncını almak ister gibi kendini ev işlerine eskisinden daha çok vermişti. Ama analığa ilişkin içinde küçücük bir köz yanmasını mı sürdürüyordu, yoksa aklına öyle mi esmişti, her nedense, Volodka'ya ilişkin hatıraları birden canlanıvermişti. Ve bu canlanma tam Yevprakseyuşka'nın kafasında yeni ve özgür birtakım havaların estiği ve Golovlev konağının duvarları dışında da bir hayat, bambaşka bir hayat olduğunu hissettiği bir sırada gerçekleşmişti. Mesele çıkarmak için elinde öyle güzel bir bahanesi vardı ki bundan yararlanmamak olacak şey değildi. Kendi kendini kışkırtıp duruyordu:

"Aman yarabbim! Köpek enciğini bataklıkta boğar gibi koparıp aldı yavrumu elimden! Olacak şey mi bu!"

Yavaş yavaş tüm benliğini sardı bu düşünce. Çocuğuna kavuşmak için kendisi de içinde tutkulu bir istek duyduğuna inanmaya başladı; bu isteği güçlendikçe, Porfiri Vladimiriç'e duyduğu öfke de artıyordu.

"Şimdi hiç değilse gönlümü avutacak bir eğlence olurdu! Ah, Volodya! Volodyam, yavrum benim! Nerelerdesin? Köyün birinde bir kadının kucağına mı atıverdiler seni? Ah, boyları devrilesiceler, ah lanet olasıcalar! Çocuk yaparlar, sonra da köpek eniği gibi kaldırıp bir çukura atarlar! Hiç kimse de gelip bize bir şey sormaz! Şimdi alçağın hakaretlerine uğramaktansa keşke o zaman boynuma bıçağı çalaymışım!"

Artık nefret doğmuştu içinde; İyuduşka'yı üzmek, ona hayatı zindan etmek istiyordu; savaşların en korkuncu başlamıştı: Sebepsiz çekişmeler, damarına basmalar, küçük küçük iğnelemeler savaşıydı bu. Ama Porfiri Vlaldimiriç'in direnci de ancak böyle bir savaşla kırılabilirdi.

***

Bir gün, sabah çayında Porfiri Vladimiriç dehşetli şaşırdı. Sabah çaylarında o genellikle mide bulandırıcı gevezeliklerini dökerken, Yevprakseyuşka, dişlerini arasında küçük bir parça şeker, elindeki çay tabağından üfleye üfleye çayını içer ve onu dinlerdi. İşte, İyuduşka düşüncelerini kafasında iyice oluşturmuş ve açıklamaya yeni başlamıştı ki (o sabah çayın yanında taze pişmiş sıcak ekmek vardı: Ekmek dediğin çeşitli olur, diyordu İyuduşka; göze görüneni, yani yediğimiz ve böylece bedenimizi ayakta tuttuğumuz ekmekle, göze görünmeyeni, yani ruhsal olanı, ki biz onu ancak duyumsar ve onunla ruhumuzu besleriz falan filan) Yevprakseyuşka damdan düşer gibi onun konuşmasını kesiverdi:

"Dediklerine göre Palageyuşka Mazulino'da çok iyi yaşıyormuş!"

Bütün bedeniyle pencere tarafına dönmüş ve ayak ayak üstüne atmıştı; ayaklarını da umursamazca sallayıp duruyordu.

İyuduşka hafifçe titredi: Böyle bir şeyi hiç beklemiyordu. Ama yine de fazla önem vermedi ve gevezeliğini kaldığı yerden sürdürdü:

"Eğer görünen ekmekten uzun süre yemezsek, bedensel açlık hissederiz; eğer ruhsal ekmekten uzun süre yemezsek..."

Yevprakseyuşka bu kez rastgele konuşmadığını belirtmek istercesine:

"Sana söylüyorum, Palageyuşka Mazulino'da çok iyi yaşıyormuş!" diyerek bir kez daha kesti sözünü.

Porfiri Vladimiriç şaşkın gözlerini ona çevirdi, ama kötü bir şeyler hissetmiş gibi azarlamaktan vazgeçti ve uysallıkla:

"İyi yaşıyorsa varsın iyi yaşasın Palageyuşka!" dedi. "Ne yapalım, Tanrı yardımcısı olsun!"

Ama Yevprakseyuşka gevezeliğin ucunu bırakacak gibi değildi:

"Onun efendisi ona kötü işler yaptırmıyormuş, onu hiç çalıştırmıyormuş, üstelik de ipekler içinde gezdiriyormuş!"

Porfiri Vladimiriç'in şaşkınlığı büyüyordu. Yevprakseyuşka'nın söyledikleri öylesine dam üstünde saksağan türünden şeylerdi ki, o anda ne yapması gerektiğini bile düşünemiyordu.

Yevprakseyuşka'ysa sayıklar gibi sürdürüyordu:

"Her gün üstünde bir başka elbise var. Bugün giydiğini yarın giymiyor; hele hele bayramlarda! Kiliseye de dört atlı arabayla gidiyor: Önce o ardından da efendisi... papaz onun arabasını uzaktan gördü mü çanları çaldırmaya başlıyor. Evde de hep kendi odasında oturuyormuş. Bey onunla vakit geçirmek arzusunda oldu mu, onu kendi odasında kabul ediyormuş, bunun dışındaki zamanlarını oda hizmetçisiyle gevezelik ederek ya da boncuk işleyerek geçiriyormuş!"

Porfiri Vladimiriç sonunda uykudan uyanır gibi:

"E, ne olmuş?" dedi.

"Söylüyorum ya işte ne olduğunu: Çok iyi yaşıyormuş Palageyuşka!"

"Sen kötü mü yaşıyorsun peki? Ah! ah! ah! Seni aç gözlü seni, seni gözü doymaz seni!"

Yevprakseyuşka susacak olsaydı, Porfiri Vladimiriç ortalığı öyle bir laf seline boğardı ki, tatlı tatlı sürdürdüğü gevezeliğinin akışını bozan bu aptalca sitemler, serzenişler bir anda bu laf selinde boğulur giderdi. Ama Yevprakseyuşka, susmaya pek niyetli görünmüyordu; öfkeyle:

"Öyle ya, benim hayatım da hiç kötü değil!" dedi. "Masada hizmet etmiyorum, değil mi! Buna da şükür yarabbi! Geçen yıl iki basma entari için beşer ruble vermiştiniz de... iflas etmiştiniz!"

"Yünlü entariyi unuttun mu? Sonra, daha geçenlerde yepyeni bir başörtüsünü kime aldık? Ah! ah! ah!"

Yevprakseyuşka cevap yerine çay tabağı tuttuğu elini masaya dayayıp İyuduşka'ya öyle aşağılayıcı bir bakış fırlattı ki, buna alışkın olmayan İyuduşka'nın içi bir tuhaf oldu.

Ne diyeceğini bilemiyormuş gibi ve güçlükle konuşarak:

"Tanrı'nın nankörleri nasıl cezalandırdığını biliyor musun?" dedi; Tanrı'nın adını anarak, neden kudurduğunu, cinlerinin nasıl böyle başına üşüştüğünü anlamadığı bu deli karıyı akıllandırmak istiyordu. Ama Yevprakseyuşka Tanrı'nın adının anılmasıyla falan yatışacak gibi değildi: İyuduşka'nın lafını hemen ağzına tıkadı:

"Bırakın bu ağızları! Tanrı'yı ne karıştırıyorsunuz! Çocuk yok karşınızda! Yeter! Hükmettiniz! Zulmettiniz!"

Porfiri Vladimiriç sustu. Çay dolu bardağı buz gibi olmuş, bir yudum bile içilmeden önünde duruyordu. Yüzü bembeyaz olmuş, dudakları hafifçe titriyordu; sanki kendini gülümsemeye zorlar gibiydi; ama başaramadı.

Sonunda ne konuştuğunu kendi de doğru dürüst anlamadan:

"Ama bütün bunlar Anyutka'nın kurduğu düzenler!" dedi. "Anyutka olacak yılan zehirledi seni!"

"Ne düzeni?"

"İşte benim karşımda bu dikleşmeye başlamaların! O, o öğretti bunları! Başkası olamaz!" Porfiri Vladimiriç heyecanlanmıştı. "Şuna da hele!.. Durup dururken ipek elbiselerden dem vurmaya başladı! Senin sınıfından olup da ipekli elbise giyenler kimlerdir, biliyor musun sen! Utanmaz karı!"

"Söyleyin de öğrenelim!"

"Yolunu şaşırmış... evet, yolunu şaşırmış, uygunsuz kadınlar giyer!"

"Doğrusu onlara neden uygunsuz dendiğini bir türlü anlayamıyorum. Bilinen şey, efendiler isterler... Bizim bacılardan hangisini efendiler kendileriyle sevişmeye çağırsa... eh, kızcağız

da onunla... yatar. Biz de sizinle dua etmiyoruz ya burda, Mazulino beyinin yaptığını yapıp duruyoruz."

"Tuh sana! Tuh! Tuh! Tuh!"

Bu beklenmedik çıkış karşısında Porfiri Vladimiriç'in yüreği ağzına gelecekti. Gözlerini ayırmış, başkaldıran kadınına bakıyor, kafasının içinde ipe sapa gelmez bir yığın boş laf kaynaşıyordu. Boş laflarla, sonu gelmez gevezeliklerle bir insanın öldürülemeyeceği durumların da olduğunu hayatında "belli belirsiz de olsa" ilk kez anlıyordu.

Masadan kalkarak:

"Görüyorum ki bugün seninle anlaşmak olanaksız, dostum!" dedi.

"Ne bugün, ne de yarın. Hiçbir zaman, hiçbir zaman anlaşamayacaksınız. Yeter artık! Hükmettiniz! Ben sizi çok dinledim, şimdi de siz benim söyleyeceklerimi dinleyin."

Porfiri Vladimiriç yumruklarını sıktı, az kalsın kadının üzerine atılacaktı; ama Yevprakseyuşka öylesine kararlı bir tavırla göğsünü kabarttı ki, Porfiri Vladimiriç ister istemez niyetinden vazgeçmek zorunda kaldı. Yüzünü kutsal tasvire çevirdi, ellerini iki yana açtı, dudakları kımıl kımıl, sessiz adımlarla çalışma odasına doğru yürüdü.

O günü kendinde değilmiş gibi geçirdi. Gelecek yönünden şimdilik belirli bir tehlike görmüyordu; ama onun günlük yaşayışı içinde hiçbir zaman yer almamış bir olay olmuştu bugün ve üstelik de cezasız geçiştirilmişti; işte bir tek bu durum bile onu heyecanlandırmaya yetiyordu. Öğle yemeği için de çıkmadı odasından; kendini hasta gibi göstererek, cılız, titrek olmasına özen gösterdiği bir sesle yemeğin odasına getirilmesini rica etti.

Ömrü boyunca ilk kez konuşmadan geçen akşam çayından sonra her zamanki gibi duaya durdu; ancak dudakları uyku duasını söyleyebilmek için boş yere uğraşıyordu; kafasının içi öy-

lesine altüst olmuştu ki, dış görünüş olarak bile duayı izlemek elinden gelmiyordu. Tüm varlığını bir türlü elinden kurtulamadığı uğursuz bir kaygı kaplamıştı; buna karşın kulakları bitmekte olan günün son bir esneme sesi duyulup da bunun ardından bütün ev sonsuz derinliklere dalmışçasına kaskatı bir sessizliğe gömülünce, dayanamadı, kalkıp gizlene gizlene koridor boyunca yürüdü ve Yevprakseyuşka'nın oda kapısına kulağını dayadı. Yevprakseyuşka odasında yalnızdı; esneye esneye: "Tanrım! Uyuyanların anası!" dediği ve beş parmağıyla birden kalçasını kaşıdığı duyuluyordu. Porfiri Vladimiriç kapının kolunu yokladı, ama kapı kilitliydi.

"Yevprakseyuşka! Orada mısın? "

"Buradayım, ama sizin için yokum!"

Bu öfkeli ve kaba karşılık üzerine İyuduşka için gerisin geri çalışma odasına dönmekten başka yapacak bir şey kalmıyordu.

Ertesi gün, ilkinin benzeri bir konuşma daha geçti aralarında. Porfiri Vladimiriç'i çileden çıkarmak için sanki bile bile sabah çayını seçiyordu Yevprakseyuşka. Onun gevezeliklerinin büyük bir duyarlılıkla bütün güne bölündüğünü, bu duyarlılık içinde sabahın rezil edilmesinin bütün günün rezil olmasına yol açacağını ve İyuduşka'nın bütün gün acı çekeceğini sezmişti sanki.

Gizemli bir tavırla başladı konuşmaya:

"Kimi insanların nasıl yaşadıklarını göz ucuyla olsa görseydim de gönlüm açılsaydı."

İyuduşka tüm bedeninin sarsılır gibi olduğunu duydu, "Başlıyor!" diye düşündü; ama bir şey demedi ve lafın sonunu bekledi.

"Gerçekten. Şöyle tatlı, genç bir dost. Yanında sevgilisi. Odada birlikte dolaşır, birbirlerine bakarlar, ama doyamazlar. Ne o ona kötü söz söyler, ne de öteki ona. Yalnızca 'Canım be-

nim!' 'Bir tanem, dostum benim' derler. İşte aralarındaki konuşma hep böyle olur. Tatlı! Sevimli! Soylu!.."

Porfiri Vladimiriç'in en nefret ettiği konuydu bu. Kesin zorunluluk durumunda zina yapılabileceğini kabul ediyordu ama sevişerek eğlenmeyi şeytanın insanı baştan çıkarması olarak görüyordu. Ancak bu kez de ürktü azarlayıcı bir şey söylemekten; öte yandan canı çok çay içmek istiyordu; çay ne zamandır semaverin üzerinde demlenmiş hazır durduğu halde Yevprakseyuşka çay koymaya niyetli gibi görünmüyordu.

Sandalyesinde küstahça sallanarak ve parmaklarıyla masayı tıkırdatarak:

"Kuşkusuz bizim bacılardan ahmak olanı çoktur," dedi. "Kimini bir basma entariyle elde etmek mümkündür, kimi ise bunu bile istemez, hiçbir şeysiz kaybediverir kendini. Canın istediği kadar hıyar ye, şıra iç, derler. Kadınların başlarını döndürecek amma şeyler bulmuşsunuz ha!"

Artık iyiden iyiye fokurdamaya başlayan semaverin üzerindeki demliği gözleriyle izleyen Porfiri Vladimiriç cesaretini toplayarak usulca:

"Yani yalnız çıkar için mi?" dedi.

"Kim diyor yalnız çıkar için diye?.. Burda çıkarını düşünen ben değilim herhalde." Yevprakseyuşka birden yana eğildi: "Yediğim bir lokma ekmek de içinize oturdu öyle değil mi? Bir lokma ekmeği de başıma kakıyorsunuz ha!.."

"Benim başa falan kaktığım yok... Benim dediğim insanlar yalnız çıkar için değil..."

"Evet, sizin 'dediğiniz!..' deyin ne diyeceksiniz, ama ağzınızdan çıkan lafı da kulaklarınız duysun! Şu işe bak! Çıkarım varmış da onun için hizmet ediyormuşum ben. İzin verin de soralım: Ne çıkarıymış acaba bu? Şırayla hıyar mı?"

Porfiri Vladimiriç de kendini tutamayıp konuşmanın havasına girerek:

"Yalnız şırayla hıyar değil..." dedi.

"Söyleyin öyleyse, söyleyin, başka ne?"

"Nikola'ya her ay dört çuval unu gönderen kim?"

"Demek dört çuval un, ha! Başka şeyler de olmasın sakın?"

"Darı, zeytinyağı... Demek ana babadan buncacık şeyler de esirgenecekti ha! Ah, siz!"

"Ben gönderme demiyorum, ama sen..."

"Evet, yine suçlu olan benim. Hem yediğim bir lokma ekmek gözlerine batar, hem yine suçlu ben olurum."

Yevprakseyuşka kendini tutamadı ve ağlamaya başladı. Bu arada semaver öyle fokurdamaya başladı ki, üzerindeki demlik hafiften oynamaya başladı; Porfiri Vladimiriç telaşlandı, dişlerini sıkarak usulca Yevprakseyuşka'nın yanına oturdu, sırtını okşayarak:

"Hadi bakalım, yeter artık," dedi. "Zırlama da çaylarımızı koy!"

Yevprakseyuşka birkaç kez daha hıçkırdı, sonra dudaklarını şişirdi ve bulanık gözlerini boşluğa dikip öylece kaldı.

Porfiri Vladimiriç sesine tatlı bir titreşim vermeye çalışarak:

"Demin gençlerden söz ediyordun," dedi, "eh, biz de seninle... pek yaşlı sayılmayız hani."

"Daha neler! Rahat bırakın beni.

"Vallahi! Sen bilmiyor musun ki ben... bakanlıkta çalıştığım sıralar bizim genel müdür kızını bana vermek istemişti."

"Kokonanın biriydi herhalde... Çarpık çurpuk bir şey?"

"Hayır! Kız gibi kızdı işte. Hele, *dikme bana bu elbiseyi anne* şarkısını öyle bir söylerdi ki. Ah, öyle bir söylerdi ki!"

"O belki iyi söylüyordu, ama ona eşlik edenin on para etmediğine kalıbımı basarım!"

"Yok, ben, sanırım..."

Porfiri Vladimiriç iyice şaşırmıştı. Kendisinin de Yevprakseyuşka'nın söylediği çiftler gibi gezebileceğini göstermek için her türlü rezilce dalkavukluğa hazırdı. Bu amaçla odanın içinde aptal aptal salınmaya başladı, hatta Yevprakseyuşka'nın beline bile sarılmaya kalkıştı, ama Yevprakseyuşka onun kendisine uzanan kollarından kabaca sıyrıldı ve kızgınlıkla:

"Def ol karşımdan iblis!" diye bağırdı. "Yoksa şu kaynar suyu tependen aşağı boşaltırım. Sizin ne çayınız gerekli bana, ne de başka bir şeyiniz. Meğer yediğim bir lokma ekmek gözüne batıyormuş. Giderim ben burdan. Vallahi de billahi de giderim!.."

Gerçekten de ardından kapıyı çarptığı gibi gitti.

Yemek odasında yalnız kalan Porfiri Vladimiriç ne yapacağını büsbütün şaşırdı. Çayını kendi koymaya kalkıştı, ama elleri öyle titriyordu ki, uşağın yardımını istemek zorunda kaldı.

Yemek odasında heyecan içinde bir aşağı bir yukarı dolaşırken, bir yandan da:

"Hayır, bu böyle gitmez. Bu işi düşünmek, halletmek gerek," diye mırıldanıyordu.

Ama işte özellikle de "düşünmek" ve "halletmek" onun yapabileceği şeyler değildi. Düşünceleri hiçbir engelle karşılaşmadan bir hayalden ötekine atlamaya öyle alışmıştı ki, gerçek yaşamda karşılaştığı en küçük bir olay bile onu derin şaşkınlık içinde bırakıyordu. "Düşünmeye" başlar başlamaz kafası bir yığın boş ve anlamsız şeyle öylesine doluveriyordu ki, gerçek hayatı kavrayabilmek için bir tek açık kapı kalmıyor, üzerine bir uyuşukluk çöküyordu... Zihni ve ahlaki anemi olarak, adlandırılabilecek bir durumdu bu. Hayatın gerçekliğinden, hayallerin

yumuşak yatağına sürüklendiğini duyuyordu; bu hayalleri bir yerden başka bir yere taşıyabiliyor, kimini zihninde daha ön plana çıkarıp, kimini geriye itebiliyordu; kısacası hayalleriyle dilediğince oynayabiliyordu.

Yine koca bir günü tam bir yalnızlık içinde geçirmişti. Çünkü Yevprakseyuşka ne öğle yemeğinde, ne de akşam çayında görünmüş, bütün bir gün köye, papazın evine konukluğa gittikten sonra ancak geç vakit dönmüştü. Bu arada İyuduşka hiçbir işle uğraşamamıştı; çünkü boş gevezelikleri bile onu geçici olarak bırakmışa benziyordu. Çözümü olmayan bir düşünce kafasının içinde dönüp duruyor ve ona işkence ediyordu; bu işi halletmek gerek. Ne gevezelikler üretebiliyor, ne duaya durabiliyordu. Ne olduğunu daha tam kestiremediği bir derde tutulmakta olduğunu hissediyordu. Kafasını toparlayabilmek, kendini biraz olsun avutmak için kaç kez pencerenin önüne geçti, ama boşuna. İlkbahar gelmişti, ama ağaçlar hâlâ çıplaktı, hatta taze otlar bile daha çıkmamıştı. Ötelerde, alçak yerlerinde ve çukurlarında beyaz benekler halinde karlar görülen kapkara tarlalar uzanıyordu. Yollar da, üzerleri yer yer parlayan su birikintileri dışında çamurdan kapkaraydı. Ama Porfiri Vladimiriç bütün bunları bir tül ardından görüyor gibiydi. Bütün kapıları ardına kadar açılmış olmasına karşın, uşakların ıslak ve kararmış kulübelerinin çevresi tümüyle ıssızdı; evde de kapı açılıp kapanmasına benzer birtakım sesler duyulmasına karşın, kimi çağırsan, kime seslensen, çıt çıkmıyor, hiçbir karşılık gelmiyordu. Ah, şimdi birdenbire görünmez olup da şu namussuz uşakların neler konuştuklarını bir dinleyebilseydi. Alçaklar, acaba kendilerine yaptığı iyilikleri anlıyorlar mıydı, yoksa utanmadan dedikodusunu mu yapıyorlardı? Sen onları sabahtan akşama dek doyurursun, bütün gün tıkınıp dururlar, ama nasıl sudan çıkan ördeğin üzerinde bir damla su olmazsa, onların da midelerinde bir lokma bir şey yoktur. İkinci hıyar turşusu fıçısı açılalı ne kadar oldu şunun şurasında, ama git bir bak bakalım...

Her fıçıda kaç hıyar bulunabileceği ve geniş tutulan bir hesaplamayla adam başına kaç hıyar düşebileceği hesaplarıyla tam kendini oyalamaya başlamıştı ki, birden beyninin içinde gerçeğin şimşeğinin çakmasıyla, bütün hesapları darmadağınık oluverdi.

"Şuna bak, izin bile almadan çekip gitti," diye söylendi kendi kendine; bu arada gözleri uzaklarda papazın evini arıyordu. "Herhalde bülbüller gibi ötmektedir şimdi orda."

Ve işte öğle yemeği de geldi; Porfiri Vladimiriç masaya geçip isteksiz isteksiz boş çorbayı kaşıklamaya başladı (içinde hiçbir şey olmayan çorbadan nefret ederdi, ama *o* bu gün besbelli kasıtlı olarak çorbayı böyle pişirmelerini emretmişti).

"Papazın evine konukluğa gidip orda yemekler yemesi bizim papaz efendinin canını epey sıkmıştır herhalde? Ne de olsa fazladan bir boğaz! Lahana çorbasıydı, lapaydı... hatta evde konuk olduğu için bir de kızartma..."

Yeniden kafasının içine hayaller doluşmaya başladı; uykuya gömülür gibi bu hayallere dalıp gerçeklikten koptu gitti. Yemeğe gelmiş bir konuk acaba kaç kaşık fazla lahana çorbası demekti? Yevprakseyuşka'nın kendilerine yemeğe gelmesi konusunda acaba papazla karısı neler düşünüyorlardı? İçlerinden neler diyorlardı ona, nasıl sövüp sayıyorlardı?.. Papazın evinde yenen yemek, geçen konuşmalar, sanki hemen gözünün önünde olup bitiyormuşçasına canlanıyordu İyuduşka'nın kafasında.

"Varsan baksan çorbayı hepsi bir tastan kaşıklıyorlardır. Ama işte çekip oraya gitti. Ağız tadıyla tıkınacağı bir yer buldu kendine. Oysa dışarısı çamur içinde, bataklığa dönmüş nerdeyse... İnsanın başına her tür terslik gelebilir. Kuyruğunu kısıp geri gelecek... Ah seni aşağılık karı! Evet, ne yapıp edip bir hal çaresi bulmak gerek... gerek..."

Düşüncelerinin sonunu yine getiremedi. Yemekten sonra her zamanki gibi uyumaya yattı, ama yatağında bir o yana, bir bu

yana dönmekten iflahı kesildi. Yevprakseyuşka ancak hava kararıktan sonra döndü ve odasına öyle usulcacık çekildi ki, İyuduşka onun gelişini fark etmedi bile. Uşaklara, Yevprakseyuşka geldiğinde kendisine haber vermelerini emretmişti, ama adamlar sözleşmişlerdi sanki, hiçbiri gelip bir şeyler söylemedi. Sonunda kalkıp kendisi Yevprakseyuşka'nın yanına gitti, ama kapı bu kez de kilitliydi.

Yevprakseyuşka üçüncü gün sabah çayına indi, yalnız konuşması daha da öfke dolu, daha da göz korkutucuydu.

Sesine yapmacıklı bir ağlamaklılık vererek:

"Canım Volodyacığım, nerelerdedir şimdi kim bilir?" diye başladı.

Bu, Porfiri Vladimiriç'in işini tümden bitirecek türden bir soruydu.

"Gözümün ucuyla olsun görebilseydim yavrumu. Kim bilir neler çekiyordur oralarda? Ölmüştür bile belki. Evet, evet, ölmüştür."

İyuduşka tir tir titreyen dudaklarıyla dualar mırıldanıyordu.

"Bir bizde olup bitenleri düşünüyorum, bir de başkalarını düşünüyorum da... İşte mesela Palageyuşka, Mazulino beyinden bir kız doğurdu, çocuğu hemen ipeklere sardılar, kendisine pembe bir yatak hazırladılar... Sütninesine bile armağan ettikleri entarilerin, başlıkların sayısı belli değil. Oysa bizde... Ah siz!"

Yevprakseyuşka başını sertçe pencereden yana çevirdi ve derin bir göğüs geçirdi.

"'Bütün beylere, efendilere lanet olsun!' diyenler ne kadar haklı söylüyorlarmış meğer. Hem çocuk yaparlar, hem de doğan sanki köpek yavrusuymuş gibi kaldırıp bataklığa fırlatırlar. Eh, dertleri mi sanki bu onların! Nasılsa kimseye hesap verdikleri yok. İyi ama be adam, üzerinizde bir Tanrı da mı yok. Kurt bile kurtluğuyla böyle bir şey yapmaz."

Porfiri Vladimiriç'in kafasının içinde her şey dönüyordu. Uzun süre kendini tutmaya çalıştı, ama sonunda dayanamadı ve dişlerinin arasından:

"Nerden çıkarıyorsun bu modaları be!" dedi. "Üç gündür durmadan senin bu konuşmalarını dinliyorum."

"Modaysa moda, n'olmuş yani! Yalnız siz konuşacaksınız, herkes sizi mi dinleyecek? Bu evde sizden bir çocuk oldu, ne yaptınız o çocuğa? Köyün birinde bir karının kucağına atıp çürüttünüz. Ne bakanı edeni vardır, ne giydirip kuşatanı. Kim bilir hangi çamurda yatıp ekşimiş emzik emiyordur?"

Gözlerine dolan yaşları atkısının ucuyla sildi.

"Sizinle yaşamanın korkunç olduğunu söylüyordu Pogorelka'lı küçükhanım... Meğer ne kadar doğruymuş. Evet, sizinle yaşamak korkunç, hem de çok korkunç! Ne bir neşe, ne bir hoşnutluk... Yalnızca kötülük!.. Hapishanelerde mahkûmlar bile burdan daha iyi yaşıyorlardır. Yavrum yanımda olsaydı şimdi bana ne güzel gönül eğlencesi olurdu! Oysa şu işe bak! Bir çocuğum vardı, onu da elimden aldınız."

Porfiri Vladimiriç yerinde oturuyor ve yüzünde acılı bir anlatım, başını hayır anlamında sallayıp duruyordu. Hatta arada bir göğsünden iniltiler yükseliyordu.

Sonunda:

"Of, dayanamayacağım artık!" dedi.

"Ne varmış 'dayanamayacak.' Kendi düşen ağlamaz. Moskova'ya gidip Volodyam'ı göreceğim. Volodya, Volodyacığım, canım benim. Bey, izin verir misiniz, Moskova'ya gideyim?"

Porfiri Vladimiriç boğuk bir sesle karşılık verdi:

"Hayır, olmaz!"

"Hayır, gideceğim. Kimseye sormam, kimse de yasaklayamaz gitmemi. Çünkü anayım ben."

Porfiri Vladimiriç sonunda çileden çıktı:

"Ana mı? Ne anası? Orospunun tekisin sen. Gördün mü kim olduğunu? Söylesene ne istiyorsun benden?"

Anlaşılan Yevprakseyuşka böyle bir soruyu hiç beklemiyordu. Hiçbir şey söylemeden gözlerini İyuduşka'ya dikti; gerçekten de ondan ne istediğini düşünüyordu sanki.

Birden ağlamaya başlayarak:

"Demek... şimdi de orospu olduk, öyle mi?" diye bağırdı.

"Evet, orospu. Orospu! Orospu! Tuh sana! Tuh! Tuh!"

Porfiri Vladimiriç iyice kendinden geçmişti, yerinden fırladığı gibi koşar adım yemek odasından çıktı.

Bu onun son enerjik çıkışıydı. Bundan sonra çabucak söndü, ne yapacağını bilememenin şaşkınlığı içine düştü ve korkmaya başladı; oysa Yevprakseyuşka'nın ona takılmaları, çıkardığı dalaşlar hiç de bitecek gibi değildi. Yevprakseyuşka da büyük bir yedek güç vardı sanki; kafasızlık ve inatçılık... ve bu güç hedef daraltması yapmış, düşmanın tek bir noktasına vuruyor, bu bakımdan da zaman zaman çok korkunç oluyordu. Amacı İyuduşka'nın canını sıkmak ve ona gündelik hayatı zehir etmekti. Savaş alanı olarak yemek odası yavaş yavaş dar gelmeye başladı Yevprakseyuşka'ya ve arada bir, birdenbire İyuduşka'nın çalışma odasına dalmaya başladı (eskiden bey "çalışıyorken" buraya girmeyi aklından bile geçiremezdi). İçeri giriyor, pencere önüne oturuyor ve donuk gözlerini boşluğa dikip sırtını pencerenin sövesine sürtüp kaşıyarak konuşmaya başlıyordu. Bu konuşmalar sırasında Golovlevo'yu bırakma tehditleri savurmak en sevdiği şeydi. Oysa bu onun için hiçbir zaman ciddi olarak düşündüğü bir şey değildi; hatta kendisine baba evine dönmesi önerilse kim bilir nasıl şaşırırdı... Ama Porfiri Vladimiriç'in en çok, kendisinin evi bırakmasından korktuğunu sezmişti... Konuya hep dolambaçlı yollardan giriyordu. Önce bir süre susuyor, kulağını kaşıyor, sonra birden, aklına o anda gelivermiş gibi:

"Bugün Nikola'da herhalde gözleme pişiriyorlardır," diyordu.

Bu giriş, daha biraz önce kendini çok güç bir hesaplamaya kaptırmış olan Porfiri Vladimiriç'in yüzünün sapsarı olmasına yetiyordu. Uğraştığı hesap, örneğin şöyle bir şey oluyordu: Yöredeki bütün komşularının inekleri gebermiş, onun ineklerıyse, Tanrı'nın yardımıyla sağ kaldıkları gibi, eskisine göre iki kat fazla süt vermeye başlamışlar... Acaba bu durumda yılda ne kadar süt satabilirdi?

Ancak Yevprakseyuşka'nın içeri girerek gözlemeler konusunda söyledikleri üzerine işini bırakıyor hatta gülümsemeye çabalıyordu.

"Niye gözleme pişecekmiş ki orda?" diyordu sırıtmasını bütün yüzüne yayarak. "Aman yarabbim! Öyle ya, bugün analar günü. Tuh bana! Nasıl da unutmuşum. Ah, ne günah! Annemi anacak bir şeyimiz de yok."

"Anamın elceğiziyle pişirdiği gözlemelerden yerdim!"

"Yemene engel olan mı var? Emret! Aşçı Maryuşka'nın yakasına yapış. O olmadı mı, Ulituşka'dan iste. Ulitka öyle güzel gözleme yapar ki."

"Yalnız gözlemeleriyle değil, başka bir şeyleriyle de beğeninizi kazanmıştır herhalde Ulituşka?"

"Yok, gerçekten çok nefis gözleme yapar Ulituşka. Öyle yumuşak, öyle hafif olur ki gözlemeleri..."

Porfiri Vladimiriç şaka yaparak, gülerek Yevprakseyuşka'yı konudan uzaklaştırmaya çalışıyordu.

"Ben Golovlevo gözlemesinden değil, baba ocağının gözlemesinden yemek isterdim."

"İyi ya, bu da mesele değil. Yapış arabacı Arhipuşka'nın yakasına. Emret, çift at koşsun arabaya, ver elini Nikola."

"Nerde? Kuş kapana düşmüş bir kez. Aptal olduğu için!.. Kim ister artık benim gibisini? Daha demin kendiniz orospu olduğumu söylüyordunuz ya! Daha neler!.."

"Ah! ah! ah! Nasıl utanmıyorsun bana böyle anlamsız, boş şeyler söylemeye! Senin gibi böyle boş şeyler söyleyenleri Tanrı nasıl cezalandırır bilmiyor musun?"

"Tam da bu sözcüğü kullandınız; orospu dediniz. İşte kutsal tasvir şurda... Onun önünde, Tanrı'nın önünde söylediniz. Ah, nasıl nefret ediyorum şu Golovlevo'dan! Kaçacağım burdan, vallahi de billahi de kaçacağım!"

Yevprakseyuşka'nın bunları söylerkenki davranışları doğrusu çok ilginçti; son derece senli benli davranıyor, sandalyesinde sallanıyor, burnunu karıştırıyor, kaşınıp duruyordu. Anlaşılan karşısındakini kızdırmak için bir komedi oynuyordu.

"Porfiri Vladimiriç, aslında benim size söylemek istediğim bir şey vardı; ben evime gitmek istiyorum artık."

"Demek ananı babanı özledin, konukluğa gitmek istiyorsun."

"Hayır konukluğa değil... Dönmemek üzere gitmek... Nikola'da kalmak istiyorum."

"Bu da nerden çıktı? Canını sıkan bir şey mi oldu yoksa?"

"Hayır, bir şey olmadı, öylesine... Nasıl olsa bir gün... Öyle değil mi? Burada, sizin yanınızda sıkılıyor insan. Hem de korkuyor. Sanki her şey ölü bu evde. Uşaklar, hizmetçiler, herkes ya mutfakta, ya kendi odasında saklanıyor... İşin yoksa koca evde tek başına otur dur. Hem bir şey söyleyeyim mi, burda adamın boğazını bile kesiverirler vallahi! Gece yatmaya gör; evin her yanından fısıltılar duyuluyor!"

Günler birbirini kovalıyor ama tehdidini yerine getirmek Yevprakseyuşka'nın aklının köşesinden bile geçmiyordu. Yine de bu tehdidin Porfiri Vladimiriç üstündeki etkisi kesindi. Birdenbire şunu anlamıştı İyuduşka; sabahtan akşama kadar sö-

zümona birtakım işlerle uğraşmaktan canı çıkıyordu ama aslında bir şeycikler yaptığı yoktu ve ev yaşamının aksamadan yürümesi için her yere yetişen bir el, her şeyi izleyen bir göz olmasaydı, ne yiyecek yemeği, ne giyecek bir kat temiz çamaşırı olabilirdi. Evdeki hayatın kendi kendine akıp gitmediğini, bunun dışardan yönetilen koca bir düzen olduğunu bugüne dek anlamış değildi. Her günü, ta ne zaman belirlenmiş bir düzen içinde akar giderdi; evdeki düzenin odağı oydu, her şey onun çevresinde ve onun hatırı için dönüyordu; her şey zamanında yapılıyor, ne ararsan yerinde bulunuyordu; kısacası öyle şaşmaz bir düzenlilik sürüyordu ki, İyuduşka bunun ne kadar önemli olduğunu düşünmüyordu bile. Bu şaşmaz düzenlilik sayesinde gerçek hayatın dikenlerinin tehlikesinden uzak keyfince gevezelik edebiliyordu. Aslında bütün bu yapay mekanizma pamuk ipliğine bağlıydı, ama sürekli kendi içine dalan, sürekli kendi kendisiyle yüklü bir insanın bu ipliğin çok ince olduğunu ve her an kopabileceğini düşünmesi olanaksızdı. İyuduşka'ya hayat değişmez bir biçimde ve sonsuzcasına düzenlenmiş gibi geliyordu... Demek bütün bu değişmez düzen bir anda yerle bir oluverecekti öyle mi? Hem de, "Hayır, artık bu kadarı fazla, gideceğim burdan" gibi aptalın aptalı bir söz söyleyerek. İyuduşka iyice şaşkına dönmüştü. Ya gerçekten de gidiverirse? diye düşünüyor, bunu düşünür düşünmez de Yevprakseyuşka'yı alıkoymak için aklına birbirinden saçma düzenler geliyordu; bunlar arasında eskiden değil razı olmak, aklının köşesinden bile geçmeyecek birtakım ödünler bile yer alıyordu. Örneğin Yevprakseyuşka'nın başkaldıran gençliğine karşı her türlü ödünde bulunmaya hazırdı.

Arabacı Arhipuşka ya da yazıcı İgnat'la Yevprakseyuşka yüzünden çatışmak... Yüreğini buran bu olasılık bazen bütün çıplaklığıyla gözünde canlanıyor ve hemen:

"Tüh! Tüh! Tüh!" diye tükürüyordu.

Ancak kısa süre içinde Yevprakseyuşka'nın evden ayrılacağı konusundaki korkusunun yersiz olduğunu anladı; bunun hemen ardından da keskin bir dönemeç yapan yaşayışında kendisi için de beklenmedik ve yeni olan bir dönem başladı.

Yevprakseyuşka evden ayrılmadığı gibi, artık ona sataşmayı da bırakmış, hatta nerdeyse onunla tüm ilgisini kesmişti. Mayıs gelmiş, havalar ısınmıştı. Yevprakseyuşka eve hemen hiç uğramıyordu. Yalnız kapıların çarpılmasından onun bir şey almak için odasına uğradığını sonra yine hemen çıkıp gittiğini anlayabiliyordu. Sabah kalktığında elbiselerini her zamanki yerinde bulamıyor, temiz bir çamaşır için de uzun birtakım konuşmalara girişmek zorunda kalıyordu; çayı ve öğle yemeğini ya çok erken, ya çok geç veriyorlardı; bu arada işlerini de hep yarı sarhoş durumda bulunan uşak Prohor görür olmuştu; yemek servisini üzerine lekeli bir redingot geçirerek yapan Prohor'un ağzı hep balıkla votka kokardı.

Yine de Porfiri Vladimiriç hayatından memnundu; değil mi ki, Yevprakseyuşka kendisini rahat bırakmıştı. O, düzensizliğe de razıydı, yeter ki evde bu düzensizlikten sorumlu, bu düzensizliği yöneten birinin bulunduğunu bilsin. Onu düzensizlik değil, hayatın akışına, evdeki düzene (ya da düzensizliğe) kendisinin karışmak zorunda kalabileceği düşüncesi korkutuyordu. İşlerin yürütülmesinden kendisinin sorumlu olacağı, emirler verip yöneteceği anın gelmesinden daha korkunç bir şey olamazdı onun için, bu bakımdan evde süren başıbozukluğa hiç karşı çıkmıyor, siniyor, susuyordu.

Uşaklar, hizmetçiler, üstelik de efendilerin avlusunda her gün açık eğlenceler düzenliyorlardı. Havaların ısınmasıyla birlikte, o güne dek sessiz hatta somurtuk duran Golovlev çiftliği canlanıvermişti. Akşam oldu mu bütün hizmetçiler "emekliye ayrılanlar, şu anda görevde olanlar, gençler, yaşlılar" hep birden sokağa dökülüyordu; şarkılar söyleniyor, armonika çalınıyor;

gülüşmeler, çığlık çığlığa bağrışmalar arasında körebe oynanıyordu. Bu arada yazıcı İgnat'ın üzerinde kırmızı bir gömlekle, sporcularınkine benzeyen gelişmiş göğsünü kapamaya dünyada yetmeyecek daracık bir ceket peydah olmuştu. Arabacı Arhip ise olağanüstü günlerde giyilen ipek gömlekle pilili yeleği kimseye sormadan üzerine geçirmişti ve besbelli Yevprakseyuşka'nın kalbini çalma konusunda İgnat'la yarışıyordu. Yevprakseyuşka'ya gelince, ikisinin arasında koşturup duruyor, deliler gibi bir ona, bir ötekine atılıyordu. Porfiri Vladimiriç bu sevişme sahnelerine tanık olmamak için pencereden bakmaya bile korkuyordu, ama bulunduğu yere kadar gelen sesleri duymaması elinde değildi. Arada bir kulağına okkalı bir şaplak sesi geliyordu; bu besbelli arabacı Arhipuşka'nın körebe oyununda Yevprakseyuşka'yı kovalarken indirdiği tokadın sesiydi (Yevprakseyuşka buna kızmıyordu da; yalnız tokadın şiddetinden hafifçe çöküyordu); bazen de sarhoş Prohor'un merdivenlerin başından bağırdığını duyuyordu:

"Yevprakseya Nikitişna! Hey, Yevprakseya Nikitişna!"

"Ne var?"

"Çay dolabının anahtarlarını verir misiniz, bey çay istiyor."

"Varsın beklesin... sıçan suratlı!"

***

Çok geçmeden Porfiri Vladimiriç iyice vahşileşti. Hayatının olağan akışı altüst olmuştu, ama onun artık buna da aldırdığı yoktu. Son sığındığı yer olan çalışma odasında rahatsız edilmemek dışında kimseden bir şey beklediği yoktu. Eskiden ne kadar yapışkan, geveze, bıktırıcıysa, şimdi o kadar korkak, yüzü gülmez, boyun eğer olmuştu. Gerçek hayatla hiçbir ilintisi kalmamış sanılabilirdi. Tek isteği, kimseyi görmemek, kimseyle konuşmamaktı. Yevprakseyuşka günlerce eve uğramıyor mu, varsın uğramasın; uşaklar, hizmetçiler hiçbir iş yapmadan ha-

bire avluda mı dolaşıyorlar, varsın dolaşsınlar... onun böyle şeylerle ilgisi yoktu, onun hiçbir şeyle ilgisi yoktu, sanki dünyada hiçbir şey kalmamıştı onun için. Eskiden çiftlik yönetimine ilişkin olarak yazıcının verdiği raporun bir yerinde, ufacık bir yanlışlık gördü mü, bu işlerin nasıl olması gerektiği konusunda öyle bitmez tükenmez bir vaaza başlardı ki, adamı anasından doğduğuna pişman ederdi; şimdiyse haftalarca tek bir rapor almadan oturabiliyor ve bundan hiç yakınmıyordu; yalnız arada bir, o da hayali hesaplarıyla uğraştığı anlarda herhangi bir konuda bir sayıya gereksinim duydu mu, bu durum canını sıkıyordu. Ama çalışma odasında kendi kendisiyle baş başa kaldı mı, istediği kadar boş düşüncelere dalma olanağına sahip tam bir efendi gibi görüyordu kendini. İki kardeşi de kendilerini içkiye verdikleri için ölmüşlerdi. Onun da hastalığı aynıydı; yalnız onun içkisi bildiğimiz alkol değil, boş ve anlamsız düşüncelerdi. Her gün çalışma odasına kapanıyor ve sabahtan akşama kadar hayali bir işle uğraşmaktan perişan düşüyordu; gerçekleşmesi olanaksız yığınla varsayım üretiyor, kendi kendini gözden geçiriyor, hayali kişilerle tartışıyor ve aklına esen herkese bir rol verdiği eksiksiz birtakım sahneler yaratıyordu.

Bu hayaller burgacı içinde hastalık halini alan ve kendini en karşı konulmaz biçimde dayatanı, mal edinme tutkusuydu. Porfiri Vladimiriç aslında her zaman dedikoducu, kara çalıcı küçük hesaplar adamı olmuştu, ama bu yeteneklerini uygulama alanına geçirirken çoğunlukla zırvalama durumuna düştüğü için, bunlardan bir yarar sağlayamıyordu. İnsanı bıktırıyor, anasından doğduğuna pişman ediyor, canına okuyordu (çoğunlukla da en korunmasız ve aşağılanmayı kendileri isteyen insanları seçerdi kurban olarak) ama bu hünerlerinin çoğu zaman kendine de zararı dokunuyordu. Şimdiyse bütün bu ustalıkları, hünerleri olduğu gibi soyut ve hayali bir alana yönelmişti; burada artık ne karşı koyma, ne kendini haklı çıkarma, ne güçlü, ne zayıf, ne

polis, ne yargıç vardı (daha doğrusu bunların hepsi vardı ama yalnız İyuduşka'nın çıkarlarını koruyorlardı), bundan dolayı da bu yeni hayal dünyasında o herkese karaçalmak, herkesi aşağılamak, ezmek için dilediğince özgür olabiliyordu.

Hayalinde insanlara zulmetmeyi, ellerinde avuçlarında ne varsa almayı, iflas ettirmeyi, kanlarını emmeyi severdi. Orman, ahırlar, ekinler, çayırlar vb. çiftliğiyle ilgili her alanı, her işletme birimini gözden geçiriyor ve hayalinde bunlarla ilgili olarak başkalarına yapacağı baskıları, zulümleri en ince ayrıntılarına kadar hesaplıyordu; bu ayrıntılı hesaplarda cezalar, tefecilik, genel felaketler, değerli kâğıtlar kazanmak gibi aptalca idealleri olan bir toprak ağasının karmakarışık dünyasına özgü boş birtakım hayaller vardı. Burada her şey onun canının istediği gibi belirlediği varsayımlara bağlı olduğundan, bir tek kapiğin fazla ya da eksik ödenmiş olması bütün yapının yıkılıp yeniden yapılmasına neden oluyor, dolayısıyla hayalleri durmadan biçim değiştiriyordu. Sonra, yorgun düşen zihni mal edinme operasyonlarına ilişkin karmaşık hesaplarını gereken dikkatle izlememeye başlayınca, hayallerini daha esnek başka alanlara kaydırıyordu. Başkalarıyla olan çatışmalarını hatırlıyordu örneğin; bunlar bu yakınlarda geçmiş birtakım çatışmalar olabileceği gibi, yıllar öncesine, hatta çok genç yaşlarına ilişkin birtakım çatışmalar da olabiliyordu ve bunları hayalinde yeniden yaratırken öyle ilginç birtakım ayarlamalar yapıyordu ki, sonunda kazanan hep kendisi oluyordu. Hayalinde bakanlıktaki eski arkadaşlarından öç alıyordu; onlar hizmette kendisini geçmişler ve gururunu öyle kırmışlardı ki, onu memuriyetten ayrılmak zorunda bırakmışlardı; okul arkadaşlarından öç alıyordu; çünkü hepsi de kendisinden güçlü oldukları için onunla alay etmişler, onu kızdırmış, ezmişlerdi; komşularından da öç alıyordu; çünkü onlar isteklerine karşı gelmişler ve kendi haklarını savunabilmişlerdi; uşaklarından da öç alıyordu; çünkü kendisine falanca ve falanca zamanlarda kaba karşılıklar vermişler ya da

gerektiğince saygı göstermemişlerdi; anneciği Arina Petrovna'dan öç alıyordu; çünkü o, her bakımdan, "yasal bütün yönlerden" ona, İyuduşka'ya ait olan paraları Pogorelka'yı bayındır etmek için harcamıştı; kardeşi sümsük Styopka'dan öç alıyordu; çünkü kendisine İyuduşka adını takmıştı; halası Varvara Mihaylovna'dan öç alıyordu; çünkü kimsenin kendisinden böyle bir şey beklemediği bir anda "zırt pırt çocuk doğurmuş" böylece de Goryuşkino çiftliği sonsuzcasına Golovlev soyunun elinden çıkmıştı. Kısacası, ölü diri demeden herkesten öç alıyordu.

Böylece hayallere gömüldükçe, nasıl olduğunu kendisi de anlamadan sarhoş oluyor, ayaklarının altından toprak kayboluyor, arkasında sanki iki kanat bitiveriyordu. Gözleri parlıyor, dudakları titriyor, ağzı köpürüyor ve sapsarı kesilen yüzünde korkutucu bir anlam beliriyordu. Hayalleri genişledikçe çevresindeki hayaletler de çoğalıyor ve bu hayaletlerle hayali bir savaşa girişiyordu.

Sonsuzcasına bağımsızlaşan varlığı öylesine dopdoluydu ki, arzu edebileceği hiçbir şey yoktu. Tüm dünya "tabii onun kıt anlayışına uygun basit bir dünya" ayaklarının altındaydı. Her motifin sonsuz varyasyonlarını yaratıyor, bunları yeni bir biçimde bir kez daha işleyip hayalinde tekrar tekrar canlandırıyordu. Ruh çağırma seanslarındakine benzeyen bir kendinden geçiş, bir tür esrime söz konusuydu sanki. Hiçbir şeyle sınırlı olmayan hayal gücü sanal bir gerçeklik yaratıyor, böylece sürekli uyarılan ve coşan zihinsel gücü kendini nerdeyse elle tutulur bir gerçeklikmiş gibi gösteriyordu. Ne iman, ne inançtı bu; yalnızca aklın sefahati denilebilecek bir zihinsel uçarılık, bir esrime, bir kendinden geçişti. Yüz çarpılmış, gözler ateş saçıyor, dil kendi kendine bir şeyler mırıldanmakta, bedende irade dışı birtakım devinimler... Kısacası insanlıktan çıkmış bir insan.

Porfiri Vladimiriç mutluydu. Hiçbir şey duymamak, görmemek için pencereleri, kapıları, perdeleri sımsıkı örtüyordu. İçin-

de yaşadığı hayal dünyasıyla doğrudan ilintisi olmayan her türlü alışılmış yaşamsal gereksinimlerini aceleyle, hatta nerdeyse-nefretle yerine getiriyordu. Sarhoş Prohor kapısını çalıp da yemeğin hazır olduğunu söyledi mi, aceleyle yemek odasına koşuyor, her zaman yaptığının tersine üç kap yemeğini çabuk çabuk atıştırıyor ve yine bir koşu çalışma odasına çekiliyordu. Canlı insanlarla karşılaştı mı, davranışlarında biraz ürkeklik, biraz da ahmakça bir gülünçlük görülüyordu; sanki aynı zamanda hem korkuyor, hem de meydan okuyordu. Sabahları, bir an önce işe başlayabilmek için, olabildiğince erken kalkmaya çalışıyordu. Dua sürelerini de epey kısaltmıştı; kendini vermeden, anlamlarını düşünmeden, ilgisizce okuyordu duaları; ellerini dua için iki yana açışı, haç çıkarışı bir makinenin hareketleri gibi hızlı ve belirsizdi. Dahası, cehennem ve cehennem acılarını (her günah için ayrı bir acı!) unutup gitmişe benziyordu.

Bu arada Yevprakseyuşka bedensel tutkuların tütsüsüyle kendinden geçmiş gibiydi. Kararsızlık içinde bir yazıcı İgnat'a, bir arabacı Arhipuşka'ya atılıyor, bu arada göz ucuyla da olsa, bir sürü adamıyla birlikte efendilerin kilerini temizlemeyi üzerine almış tıknaz, kırmızı yüzlü İlyuşa'ya bakmayı savsaklamıyordu. Efendilerin evinde olup bitenlerdense hiç mi hiç haberi yoktu. Beyin "yeni bir güldürü" hazırladığını sanıyordu (kendilerini özgür hisseden insancıkların samimi toplantılarında bu konuda az alaycı laflar edilmiyordu). Ama bir gün rastlantıyla yemek odasına girip de o anda çabuk çabuk bir kaz kızartmasını atıştırmakta olan İyuduşka'nın halini görünce içi bir tuhaf oldu.

Porfiri Vladimiriç, sırtında yer yer pamukları çıkmış hırkasıyla oturuyordu masada. Saçları darmadağınıktı; renk adına bir şey kalmamış yüzünü sakal yerine diken gibi kıllar kaplamıştı.

Yevprakseyuşka korkuyla:

"Efendiciğim, ne oldu size? Neyiniz var?" diye haykırarak ona doğru atıldı.

Ama Porfiri Vladimiriç onun bu haykırışına, "hadi gel, şimdi de sok beni o yılan dilinle" der gibi acı ve bön bir gülümsemeyle bakarak karşılık verdi.

Yevprakseyuşka ise habire:

"Efendiciğim, ah! Neyiniz var? Ne oldu size?" diye tekrarlayıp duruyordu.

Sonunda Porfiri Vladimiriç; ayağa kalktı, nefret dolu bakışlarını Yevprakseyuşka'ya dikip dişlerinin arasından tane tane:

"Bir daha çalışma odama adım attığını görürsem öldürürüm seni orospu!" dedi.

***

Bu rastlantı sayesinde Porfiri Vladimiriç'in hayatında dış görünüş bakımından iyiye doğru bir değişme oldu. Maddi hiç bir engelle karşılaşmadan yalnızlığına dilediğince ve alabildiğine gömüldü; o kadar ki, yazın nasıl geçtiğinin farkına bile varmadı. Ağustos ikinci yarısını da devirmek üzereydi; günler kısalmıştı; dışarıda durmadan ince ince bir yağmur çiseliyordu; toprak hemen hep ıslaktı; ağaçlar sararan yapraklarını dökmeye ve somurtmaya başlamışlardı. Avluda ve hizmetçiler bölümünün çevresinde kaskatı bir sessizlik vardı; uşaklar ve hizmetçiler hem havanın bozuk olmasından hem de efendilerinin halinin pek iyi olmadığını hissettiklerinden köşelerine çekilmişlerdi. Yevprakseyuşka tümüyle kendini toparlamıştı; ne ipek elbiseleri, ne de sevgilileri düşündüğü vardı artık; odasına kapanıp ne yapması gerektiğini bilemeden saatlerce sandığının üzerinde oturuyordu. Sarhoş Prohor, efendiyi çileden çıkardığını, sarhoş ettiğini bunun cezasını çekmekten kurtulamayacağını söyleyerek kendisini kızdırıyordu.

İyuduşka'ya gelince hep çalışma odasındaydı ve hayallere gömülmüş durumdaydı. Dışarıda havanın serin olması onun daha da hoşuna gidiyordu; çalışma odasının pencerelerini durmamacasına tıklatan yağmur, daha geniş hayallere daha özgürce

dalabilmesini sağlayan bir yarı uykululuk veriyordu ona. Kendisinin görünmeyen bir insan olduğunu düşünüyor ve böylece topraklarını denetlemeye çıkıyordu... Bu denetlemelerde kendisine babacığı Vladimir Mihayloviç'in sağlığında muhtarlık ettiğini bildiği, ne zamandır rahmete kavuşmuş olan ihtiyar İlya eşlik ediyordu.

Kendi kendine:

"Akıllı mujiktir şu İlya. Eski adamımız. Bugün böyleleri nerde? Bugünküler yalnız piyazcılıktan bir de gevezelikten anlıyorlar, işe gelince bir tekini bile bulamazsın," diye söyleniyor ve İlya'nın dirilerek ölüler dünyasından kendi yanına gelmesine seviniyordu.

Hiç acele etmeden, hiç kimselere görünmeden "görünmez olduydu ya," Tanrı'ya dualar ede ede, yarları dereleri, çayları koyakları aşa aşa İlya'yla birlikte Uhovşçina düzlüğüne ulaşıyor ve gözlerine inanamıyor. Karşılarına bir orman çıkıyor ki, orman değil sanki görkemli bir duvar; ağaçların tepeleri göğün yücelerinde uğulduyor. Hemen hepsi kızılçam ağaçların; kimini iki, kimini üç kez kucaklasan anca ölçebilirsin gövde kalınlıklarını. Gövdeler de hani gövde; üzerlerinde ne dal, ne budak var, dümdüz ve çıplak; tepeleriyle güçlü, sağlıklı ve saçaklı; bu, ormanın daha uzun yıllar yaşayacağının belirtisidir.

İyuduşka hayranlık içinde:

"İşte, birader, orman diye buna derim ben," diyor.

İhtiyar İlya:

"Baltalanması yasak koru" diye düzeltiyor. "Dedeniz Mihail Vasiliç zamanında çevresinde kutsal tasvirlerle dolaşılmıştı, nasıl da büyüyüvermiş."

"Sence kaç dönüm gelir burası?"

"O sıralar yetmiş dönüm olarak ölçmüşlerdi, ama o zamanki dönüm şimdikinden başkaydı... Demek ki, bir buçuk katı falan şimdi."

"Peki, dönümde kaç ağaç vardır dersin?"

"Kul nerden bilsin. Bir tek Tanrı bilir bunu."

"Bence her dönümde altı-yedi yüz ağaç vardır. O zamanki değil, bugünkü dönüm hesabıyla... Dur hele dur. Dönümde altı yüz... hatta gel biz buna altı yüz elli diyelim, ağaç olursa, yüz beş dönümde... kaç ağaç ediyor?"

"Porfiri Vladimiriç kâğıt kalem çıkarıp yüz beşle altı yüz elliyi çarpıyor; sonuç: 68 bin 250 ağaç!"

"Şimdi bu ormanı satışa çıkardık diyelim... her ağacı tek tek... Ne dersin, on ruble eder mi bir ağaç?"

İhtiyar İlya "ne yapıyorsun" gibilerinden başını sallıyor:

"On ruble mi? Çok az. Şu ormana bir baksanıza. Her ağaçtan iki değirmen miliyle bir sürü inşaat kerestesi, ayrıca yedilik kereste çıkar... odunu, dalları da cabası. Sizce bir değirmen mili kaç rubledir?"

Porfiri Vladimiroviç son kapiğine kadar hesaplamış olmasına karşın bilmiyormuş gibi yapıyor.

"Buralarda bir değirmen mili on rubleden gidiyor... Ama Moskova'da paha biçilmez böyle bir mile. Hem bu ağaçlardan çıkacak mili üç at koşsan zor çekersin. Birinci milden sonra biraz daha ince ikinci bir mil, bir direk, yedilik kereste, odun, dallar... Bu hesaptan ağacın tanesi yirmi rubleyi bulur."

Porfiri Vladimiriç İlya'nın sözlerini dinliyor, doyamıyor! Ne akıllı, ne sadık bir mujik şu İlya! İşlerini de Tanrı'nın yardımıyla çok iyi başarıyor! İlya'nın yardımcılarından bir Vavilo var (o da çoktan Tanrı'ya kavuşmuş durumda)... Ah, ne yaman adamdı o da! Yine, anneciğinin yazıcılarından göçmen Filipp (kendisini altmış yıl önce Vologda köylerinden getirmişlerdi), o da yaman adamdı! Canım şu ormancıların hepsi deneyimli, yorulmak nedir bilmez, çalışkan adamlar! Ambarlarla kilerleri bekleyen köpekler dersen canavar mı canavar! İnsanlar olsun,

köpekler olsun efendilerinin mallarını korurken şeytanın bile gırtlağını koparır atarlar Tanrı'nın izniyle!

"Gele hele kardeş, şu hesabı bir de şöyle yapalım: Korudaki ağaçları satacak olursak?.. Ha?.. Ne tutar sence?"

Porfiri Vladimiriç hayalinde birkez daha hesaplıyor: Büyük mil ne tutar, inşaat kerestesi, yedilik kereste, odun, dallar ne tutar... Topluyor, çarpıyor, bir yerde attığı küsurları bir başka yerde ekliyor, elindeki kâğıt sayı sütunlarıyla doluyor.

"Şuraya bak birader, ne çıktı!"

İyuduşka hayali İlya'ya sonucu gösteriyor. İlya gerçi efendilerinin mallarının artmasını canı gönülden ister ama kendisine gösterilen sayı öylesine inanılmaz ki, büzülüp omuzlarını oynatarak:

"Biraz fazla olmuş galiba!" diyor.

Ama Porfiri Vladimiriç'in yaptığı hesabın doğruluğundan hiç kuşkusu yok, bu bakımdan kikirdeyerek:

"Tuhaf adamsın, kardeş!" diyor. "Bunu ben söylemiyorum, sayılar söylüyor... Böyle bir bilim var, kardeş, aritmetik diyorlar adına... Ve bu aritmetik denen bilim, yalan, palavra nedir bilmez! Neyse, Uhovşçina'yla işimiz bitti; gel bir de 'Tilki Çukurları'na geçelim, ne zamandır hiç uğramadım oraya! Orda köylüler pek rahat durmuyorlar gibi geliyor bana... Ah, ah şu köylüler! Bekçi Garanka da... biliyorum, biliyorum, iyi adamdır Garanka, çalışkan, bize bağlı bir bekçidir, ama yine de... biraz gevşemeye başladı gibi sanki!"

Usulca kimselere görünmeden -görünmez olduydu ya- kayın ağaçlar arasından geçiyorlar ve birden soluklarını tutarak duruyorlar. Yolun üzerine bir köylü arabası yan yatmış; köylüyse arabanın kırılmış dingiline bakıp kahrediyor. Bakıyor, üzülüyor, kahrediyor, dingile, arabaya, kendine sövüyor, kamçıyı çekip atın sırtına sırtına indiriyor ("Seni mendebur seni!"), ama

yine de bir şeyler yapması gerek: Araba yol ortasında sabaha kadar duracak değil ya! Hırsız köylü soluğunu tutup çevresini dinliyor, gelen giden var mı diye dört yanına bakıyor, sonra kayınlardan işine yarayacak birini gözüne kestirip baltaya sarılıyor... İyuduşka'ysa soluğunu tutmuş, kımıldamıyor bile... Kayıncık sarsılıyor, çatırdıyor ve biçilmiş bir demet gibi boylu boyunca devriliveriyor yere. Tam köylü dingil için gereken parçayı kesmeye davranacağı sırada İyuduşka artık harekete geçmek gerektiğine karar veriyor, sessizce köylüye doğru kayıyor ve bir anda baltayı elinden kapıp alıyor.

Gafil avlanan köylü yalnızca:

"Ah!" diyebiliyor.

"'Ah' ya!' diye taklit ediyor onu İyuduşka. 'Başkasının ormanından hırsızlık değil mi bu yaptığın? 'Ah'mış! Kimin kayınını kesiyorsun, ha, kendi kayının mı?"

"Affedin, efendim!"

"Ben, kardeş, çoktan herkesi affettim. Tanrı önünde ben kendim de ayıplı olduğum için başkalarını ayıplayamam. Ama ben değil, kanun ayıplıyor seni. Kestiğin dingili çiftliğe getir, ceza olarak vereceğin bir rubleciği de unutma. Bu arada baltacığın bende kalacak. Hiç korkma, emin ellerde olacak baltan!"

Garanka hakkındaki düşüncelerinin doğruluğunu bu olayla İlya'ya kanıtladığı için pek keyiflenen Porfiri Vladimiriç hayalinde orman bekçisi Granka'nın kulübesine gidiyor ve ona da esaslı bir ders veriyor. Sonra evine dönüyor ve yolda kendi yulaf tarlasına giren üç köylü tavuğu yakalıyor. Yeniden çalışma odasına kapanıp da çalışmaya başlayınca, birdenbire çiftlik işletmesine ilişkin yepyeni bir teknik buluyor. Bu tekniğe göre topraklarında yetişen, bozulan, ekilen, ekilmeyen her şey ayrı ayrı paraya çevriliyor ve asıl önemlisi de üzerlerine cezalar ekleniyor. Herkes birdenbire onun ormanlarından ağaç kesmeye,

onun çayırlarında hayvan otlatmaya başlıyor, ama İyuduşka buna üzülmek şurda dursun, sevinçten ellerini oğuşturuyor.

"Otlatın hayvancıklarınızı beyler, kesin, kesin benim ağaçlarımı. Böylesi benim daha işime geliyor."

Hemen yeni bir kâğıt çıkarıyor ve hesaplamaya başlıyor.

Bir dönümden ne kadar yulaf alınır, bu yulaf kaç ruble tutar ve eğer yulafı köylü tavukları çiğnerse, onlardan alınacak cezayla birlikte toplam yulaf geliri ne olur?

"Köylü tavukları çiğnerse çiğnesin yulafı... Bir yağmurcuk yağdı mıydı, yulafcıklar yeniden başlarını kaldırıverirler. Ama biz bu arada cezamızı almış oluruz" diye düşünüyor.

"Tilki Çukurları"nda kaç ağaç var acaba ve eğer köylüler burdan ağaç çalarlarsa onların ödeyecekleri cezalarla birlikte toplam ne kadar bir gelir elde edilebilir?"

İyuduşka yine hayal kuruyor: "Kayın kesilse bile benim evime sobalık odun olarak gelir, böylece de ayrıca odun derdinden kurtulmuş olurum."

Kâğıdın üzerini uzun sayı sütunları kaplıyor; önce bir rubleler, sonra on, sonra yüz, sonra bin rubleler... İyuduşka hesaplamaktan öyle yoruluyor, bundan da önemlisi öyle heyecanlanıyor ki, ter içinde kalıyor ve masasından kalkıp dinlenmek için divana uzanıyor. Ama şahlanan hayal gücü çalışmasına bir türlü son vermiyor, yalnız daha hafif, daha az yorucu başka bir konuya atlıyor:

"Anneciğim Arina Petrovna ne akıllı bir kadındı. Adamı hem okşar, hem de ciğerini sökerdi. Herkes de bu yüzden seve seve hizmet ederdi ona. Ama tümden de günahsız sayılmazdı. Ah, ah, çoktu rahmetlinin günahları!"

İyuduşka tam annesini hayalinde canlandırmaya başlamıştı ki, oğlunun bu sözlerine cevap vermesi gerektiği içine doğmuş gibi, Arina Petrovna mezarından kalkıp oğlunun huzuruna geliyor ve bıkkın bir sesle:

"Sana karşı ne günah işledim, bir türlü anlayamıyorum, dostum," diyor, "galiba ben biraz..."

"Yok yok yok, hiç günaha girmeyin, cancağızım," diye İyuduşka teklifsizce kesiveriyor onun sözünü. "Eğer ille de günahlardan söz edecekseniz her şeyi açıklayıvereyim burada. Neden mesela Varvara Mihaylovna halaya zamanında engel olmadınız?"

"Nasıl engel olabilirdim. Varvara halan o sıralar reşitti ve istediğini yapmakta serbestti."

"Yok, müsaade buyrun. Kocasının nasıl bir adam olduğunu düşünsenize. Yaşlı, üstelik de sarhoş... yani... yani hiç döl verecek durumda değildi. Oysa ne görüyoruz; halamın birdenbire dört çocuğu oluveriyor. Sorarım size: Nereden geldi bu çocuklar?"

"Ama, dostum, çok tuhaf konuşuyorsun sen. Sanki bunun sebebi benmişim gibi."

"Evet, sebep siz değildiniz, ama yine de etki edebilirdiniz. Gülücüklerle, şakayla, 'canım', 'güvercinim' diyerek... Belki de utanırdı. Oysa siz hep tersine gittiniz. Öfkelendiniz, şahlandınız, üstüne üstüne vardınız. Varka olacak cadı! Utanmaz karı! Edepsiz karı! dediniz. Çevrede ne kadar erkek varsa başına üşüştürdünüz! Eh, o da şahlanıverdi! Yazık! Şimdi Goryuşkino bizim olacaktı!"

Oğlunun suçlamaları karşısında başka bir çıkış yolu bulamayan Arina Petrovna:

"Bir Goryuşkino tutturdun gidiyorsun bakalım," dedi.

"Bana ne Goryuşkino'dan yahu. Benim ne Goryuşkino ne de başka bir şey istediğim var! Kandilime yağ alabileyim, bu bana yeter! Ben yalnızca haksızlığa dayanamıyorum... Evet, annecığim, keşke susabilseydim... Çok sevinirdim buna doğrusu... ama işte söylemeden edemeyeceğim; büyük günah işlediniz, çok çok büyük günah!"

Arina Petrovna artık cevap vermiyor... Hiçbir şey anlamıyormuş gibi, ezilmiş gibi ellerini iki yana açıyor. Annesinin şaşkınlığından yararlanan İyuduşka sürdürüyor:

"Alın size başka bir şey daha; kardeşim Stepan'a Moskova'da o evi niçin satın aldınız?"

Arina Petrovna:

"Ama, dostum, onun da önüne payını fırlatmam gerekti," diye savunuyor kendini.

"Ama o ne yaptı; altından girip üstünden çıktı payının, değil mi? Kendisini tanımıyor olsaydınız, hadi neyse! Saygısızın, ağzı bozuğun, kavgacının tekiydi! Daha bir de babamın Vologda'daki köyünü de ona vermek istiyordunuz! Köy ki ne köy. Bütün toprakları bir arada, araya kimsenin toprağı sokulmamış... ne komşu var ne bir şey... ormanı dersen orman gibi, gölü dersen... soyulmuş yumurtacık gibi... Yüce Tanrım, köy diye ben buna derim! İyi ki o sırada buradaydım da engel oldum... Ah, anneciğim, anneciğim, nasıl da günahlar işlediniz!"

"Ama oğlumdu o benim... anlasana... oğlum!"

"Anlıyorum, hem de çok iyi anlıyorum. Ama yine de böyle yapmamalıydınız. Tam on iki bin gümüş ruble ödendi o eve. Hani şimdi bu paralar? İşte, şimdi on iki bin için gözyaşı dökü yoruz değil mi, bir de buna Varvara halanın en azından on beş bin eden Goryuşkino'sunu katalım... Ah, ah, çok para tutuyor bunlar, çok para!"

"Hadi, yeter artık! Kes... Tanrı aşkına kes, kızma artık!"

"Anneciğim benim kızdığım falan yok, ben yalnızca haksızlığa dayanamıyorum... Doğru bildiğimi hiç sakınmam söylerim ben, yalandan nefret ederim çünkü! Doğru doğmuş bir adamım, doğru yaşadım ve doğru öleceğim! Tanrı da gerçeği sever, üstelik bize de sevmemizi emreder! Pogorelka'yı alalım; hep söyledim; oranın onarımı, bayındırlaşması için de çok para harcadınız! Çok!"

"İyi ama ben kendim de orda yaşıyordum..."

İyuduşka annesinin içinden kendisi için "densiz herif, kan içici" diye düşündüğünü anlıyor, ama anlamamazlıktan gelerek:

"Evet, yaşadınız ," diyor, "ama yine de... Mesela kutsal tasvir dolabı bile hâlâ orada duruyor... Kimin o dolap? Küçük at, yine öyle... Çay kutusu... Babamın sağlığında kendi gözlerimle burda, Golovlevo'da gördüm ben o kutuyu! Ah, ne güzel bir kutucuktur o!"

"Ne olmuş güzel bir kutucuksa?"

"Öyle demeyin, anneciğim. İlk bakışta pek göze görünmez gibi gelir, ama burdan bir ruble, ordan yarım ruble, ötekinden bir çeyrek... Bir de şöyle hesaplayıvereyim dediniz miydi, oho!.. Mesela şimdi izin verin de rakamlarla göstereyim ben size durumu. Rakamlar kutsaldır, yalan nedir bilmezler."

Porfiri Vladimiriç yeniden masasına geçiyor; sevgili dostu anneciğinin kendisine verdiği zararları sonunda bütün açıklığıyla gözler önüne serebilecek. Hesap aletinin boncuklarını şakırdatıyor, elindeki kâğıt yine rakam sütunlarıyla doluyor ve böylece Arina Petrovna'nın suçlarını açığa çıkarmak için gereken tüm alt hazırlıkları görüyor. Ama işte kadıncağızın talihinden olsa gerek, İyuduşka'nın ordan oraya salınıp duran oynak zihni aynı konu üzerinde uzun süre duramıyor. Kendisi de farkına varmadan mal mülkle ilgili bambaşka bir konuya yöneldiğini görüyor; zihni büyülenmiş gibi bu kez yeni konu üzerinde durmaya başlıyor. Böylece de, daha bir dakika önce canlıymışçasına gözünün önünde duran Arina Petrovna birden unutkanlık burgaçlarına gömülüveriyor. Sayılar birbirine karışıyor...

Tarla ziraatinin kendisine neler sağlayacağını hesaplamak Porfiri Vladimiriç'in ne zamandır üzerinde durmak istediği bir konu ve işte şu anda bunun fırsatını da geçiriyor eline. Köylünün her zaman ihtiyaç içinde bulunduğunu, her zaman borç aradığını ve borcunu da üçkâğıtçılığa kaçmadan, hatta fazlasıyla

ödediğini biliyor. Hele hele, "hiçbir değeri olmayan" emeği yönünden çok cömerttir köylü, bundan dolayı da hesaplar görülürken emeğine hep sıfır değer biçer, yani bir sevgi gösterisi olarak verir emeğini. Rusya'da böyle yoksulluk içinde olan ne çok insan vardır, ah ne çok! Ne bugünlerini bilir bu insanlar, ne kendilerini yarın nelerin beklediğini. Hüzün dolu gözlerini nereye çevirseler gördükleri hep umutsuz bir boşluk, duydukları hep aynı sözcüktür: Ver! Ver! Ver!.. İşte bu umutsuz, bu aç çıplak insanların çevresine İyuduşka da sonsuz bir örümcek ağı örüyor, hem de zaman zaman dehşetli bir hayali keyfe kapılarak!

Nisan ayı... Bu ayda hep böyledir; köylüde yiyecek adına bir şey kalmaz. Porfiri Vladimiriç kendi kendine düşünüyor: "Elinizde avucunuzda ne varsa kışın bayram sofraları donatıp yediniz bitirdiniz güvercinlerim! Şimdi ilkbahar geldi ve işkembeleriniz bomboş!" Oysa şu işe bakın, Porfiri Vladimiriç'de geçen yılın ürününe ilişkin hesaplar daha yeni bitti. Şubatta son demetler dövüldü, martta taneler ambarın tahıllar bölümüne yığıldı, böylece de mevcudun hepsini defterin gereken bölümlerine geçirme işi daha yeni tamamlandı.

İyuduşka pencerenin önünde duruyor ve bekliyor. Derken uzakta, köprünün üzerinde arabasıyla köylü Foka görünüyor. Golovlevo'ya sapan dönemeçte dizginlere daha bir telaşla asılan Foka, kamçısı olmadığı için, ayaklarını zor sürükleyen atını eliyle haydalıyor.

"Buraya geliyor!" diye fısıldıyor İyuduşka. "Şunun atına hele... Ayakta zor duruyor! Ama, bir ay iyi bak bu ata, küheylan olur, çıkar! Yirmi beş, hatta otuz rubleye babanın oğluna satarsın!"

Bu arada Foka uşakların kulübelerine yaklaşıyor, parmaklığa bağladığı atının önüne güzden kalan saman döküntülerini atıyor; bir dakika sonra "Porfiri Vladimiriç'in kendisine ricaya gelenleri kabul ettiği" kızlar bölümünde ayak değiştirerek dikilip duruyor.

Porfiri Vladimiriç:

"Hayrola dostum," diye başlıyor söze, "bana güzel bir şey söylemeye mi geldin?"

"Biraz çavdarcık isteyecektim, bey..."

"Yaa, kendinizinkine ne oldu, yediniz mi? Aman ne günah, ne günah! Biraz daha az votka içseniz, biraz daha çok çalışsanız, Tanrı'ya dua etmeyi de unutmasanız, herhalde toprak da bunu görür, değerlendirirdi! Bugün aldığımızın üç katını alır, kimselerden ödünç istemek durumunda kalmazdınız!"

Foka cevap yerine ne diyeceğini bilmez bir şekilde gülümsüyor. Porfiri Vladimiriç ahlak dersine devam ederek:

"Sana kalırsa Tanrı uzaktadır ve görmez, değil mi?" diyor. "Oysa Tanrı aha şuracıktadır, dostum. Şuracıkta, oracıkta, buracıkta, seninle konuştuğumuz şu anda hemen bizim yanı başımızda ve her yerdedir! Her şeyi görür, her şeyi duyar, yalnız görmüyormuş gibi yapar! 'Bırakayım da kendi akılcıklarıyla yaşasın insanlar, bakalım beni hatırlayacaklar mı?' der. Biz insanlar da işte bunu fırsat biliriz! Gelirimizin birazını ayırıp Tanrıya mum almaktansa, habire, habire meyhanelere gideriz. Eh, biz böyle yaparsak Tanrı da bize elbet çavdar vermez, öyle değil mi dostum?"

"Doğru söze ne denir."

"Bak, görüyor musun, sen bile anladın şimdi. Niçin anladın? Çünkü Tanrı senden lütfunu esirgedi de ondan. Senin de çavdarın bol olaydı, sen de ötekiler gibi kudurmaya gidecektin, ama Tanrı..."

"Doğru söylüyorsunuz. Eğer biz..!"

"Dur! Dur da ben söyleyeyim! Bu her zaman böyledir, dostum, Tanrı kendisini unutanlara kendini öyle bir hatırlatır ki!.. İşte biz bu yüzden yakınmamalı, bunun kendi yararımıza yapıldığını anlamalıyız. Ne istersek verirdi bize; çavdarcık, yu-

lafçık, patatesçik! Alın, yeyin derdi! Senin şu hayvancağızını da korurdu. Atının halini görüyorsun, değil mi! Ruhunu neyin içinde koruyor hayvancık! Evinde tavukların varsa onlara da gereken yolu gösterirdi!"

"Dediklerinizin hepsi doğru, Porfiri Vladimiriç."

"Tanrı'yı sayacaksın, bu bir, büyüklerini sayacaksın, bu iki... Çünkü büyükler çardan almışlardır büyüklüklerini... mesela toprak sahipleri..."

"Evet, Porfiri Vladimiriç, biz de zaten... yani sanırım..."

"Evet, siz zaten hep 'sanırsınız', ama sonra şöyle bir enine boyuna düşündünüz müydü, gerçek bambaşka çıkıverir! Şimdi, sen benden çavdar istemeye geldin... Bana karşı saygılı olmadığını söylemek günah olur! Evet, saygılı, sevecensin, ama hatırlarsan önceki yıl ekinimi biçecek adama ihtiyacım vardı da boynumu büküp size geldiydim; yardım edin kardeşler, şu işimi görüverin, dediydim. Benim bu ricam üzerine ne dediğinizi hatırlıyor musun? Ekininizi kendiniz biçin! Artık eski zamanlar geçti, efendilere çalışmak yok! Artık özgürlük var! Pek güzel... özgürlüğünüz var ama çavdarınız yok işte!"

Porfiri Vladimiriç Foka'ya öğretmenin öğrencisine baktığı gibi bakıyor, Foka'ysa donmuş gibi, yerinde hiç kımıldamıyor.

"Siz çok gururlusunuz, onun için de talihiniz yok. Ama bana bakın; Tanrı benden lütuflarını esirgememiştir, çar da öyle... Ama ben yine de gururlanmıyorum. Neden gururlanayım ki? Neyim ki ben? Bir solucan!.. Böcek!.. Tuh! Tanrı da benim bu alçakgönüllülüğüme karşılık bana lütuflarını göndermiştir! Hem kendisi lütfunu esirgememiş benden, hem de çara da bana ihsanda bulunmasını telkin etmiştir!"

Foka yaltaklık etmeye başlıyor:

"Bana kalırsa Porfiri Vladimiriç, eskiden, yani toprak köleliği zamanında bugünkünden çok daha iyiydi!"

"Evet kardeş, siz de iyi günlerinizi o zamanlarda gördünüz! Bayram gibiydi! Sevinç içinde yaşıyordunuz! Her şeyiniz vardı: Çavdarcıklarınız, otçuklarınız patatesçikleriniz!.."

"Neyse, eskilere daldık! Ben kinci bir adam değilim, ekinimin biçilmesi konusunda bana yaptıklarınızı da unutup gitmiştim aslında, laf lafı açtı da hatırladım... Demek şimdi çavdar ihtiyacın var senin?"

"Ya, biraz çavdarcık olsaydı..."

"Satın almak mı istiyorsun?"

"Ne satın alması Porfiri Vladimiriç, yeni ürün çıkıncaya kadar ödünç..."

"Hay aksi, çavdar da bu sıralar el yakıyor kardeş, bilmem ki senin için ne yapabilirim?.."

Porfiri Vladimiriç gerçekten ne yapabileceğini bilemiyormuş gibi bir an düşünceye dalıyor: "Yardım etmesine yardım edeceğim ama işte çavdarcık bu sıralar el yakıyor..."

"Pekâlâ dostum," diyor sonunda, "ödünç çavdar verelim sana... Aslında biliyor musun, satılık çavdarım yok benim: Tanrı'nın nimetlerinin alınıp satılmasına hiç dayanamam! Ama ödünç vermek dedin mi, iş değişir, bunu zevkle yaparım! Neden dersen kardeş, çünkü bugün ben sana ödünç veririm, yarın da sen bana verirsin. Bugün bende fazlaysa, buyur ödünç al, çeyrek istiyorsan çeyrek al, çeyreğin yarısını istiyorsan, hay hay, o da olur, çeyreğin yarısını al! Yarın bakarsın işler tersine döner, bu kez de ben senin kapını tıklatırım; ama Foka kardeşim, yarım çeyrek çavdar ödünç ver, yiyecek bir şeyimiz kalmadı, derim."

"Aman efendim, olacak şey mi bu!"

"Canım tabii olmaz, ama ben, hani örnek olsun diye... Aslında oluyor dünyada böyle şeyler; ne oldum demeyeceksin, ne olacağım diyeceksin... Bak, *Napolyon* direk gibi duruyordu, ama gazeteler ne yazıyor; olmamış, o da tutturamamış! Böyledir bu

işler, kardeş! Neyse, işimize bakalım; sana ne kadar çavdar lazımdı?"

"Lütfederseniz, bir çeyrek!"

"Tabii, bir çeyrek de olur. Yalnız bak sana peşin peşin söyleyeyim, kardeş, dediğim gibi, çavdar bu sıralar el yakıyor, hem de bildiğin gibi değil. Onun için gel biz seninle şöyle yapalım: Ben sana bir çeyrekten iki ölçek eksik verilmesini emrederim, sen de bana sekiz ay sonra, yeni ürünü kaldırınca, iki ölçeği ekleyerek tam çeyrek olarak geri verirsin! Ben öyle faiz falan almam, yalnız çavdar olarak fazlasıyla... tamam mı?"

İyuduşka'nın bu önerisinden Foka'nın yüreği sıkışır gibi oluyor; yalnızca omuzlarını hafifçe oynatarak bir süre hiçbir şey söylemeden duruyor. Sonunda çekine çekine:

"Biraz fazla olmadı mı, beyim?" diyor.

"Fazla diyorsan, git biraz da başkalarından iste! Ben, dostum, seni zorluyor değilim ki... İçtenlikli bir öneridir bu! Hem seni buraya çağıran da ben değilim, sen kendin geldin. Sen bana soracağını sordun, ben de sana cevapcığımı verdim. İşte böyle!"

"Öyle de... ek olarak istediğiniz biraz fazla gibi?"

"Ah, ah, ah! Ben de seni hak bilir, işten anlar bir köylü sanırdım! Pekâlâ beyefendi, madem öyle söyleyin bakalım: Ben neyle yaşayacağım? Harcamalarımı nasıl ve nerden karşılayacağım? Benim ne kadar harcamam olduğunu biliyor musun sen? Ucu bucağı yoktur benim harcamalarımın kardeş! Şuna ver, buna ver, ona ver, ver babam ver! Önüne gelen Porfiri Vladimiriç'ten ister, Porfiri Vladimiriç herkes için koştursun dursun. Hem ben sana bir şey söyleyeyim mi: Ben şimdi çavdarımı tüccara satmış olsaydım, parayı trink diye masanın üzerine sayardı! Para, kardeş, kutsal şeydir! Paran oldu mu, tahvil alırsın, faizlerinden yararlanırsın! Hiç başın ağrımaz; kuponunu kestin miydi, buyur paracıkları! Ama çavdarda işin yoksa koştur dur!

Ne kadarı kurur, ne kadarı ölçerken dökülüp telef olur, ne kadarını fareler yer... içinden çıkılmaz bir iştir. Ama para dedin mi, iş değişir! Ah kafa, çoktan akıl etmeliydim bunu, çoktan ne var ne yoksa paraya çevirip, sizlerden uzaklaşmalıydım!"

"Gitmeyin Porfiri Vladimiriç, burda, bizimle yaşayın!"

"İsterdim ama kardeşçiğim artık dayanacak güç kalmadı bende! Eski gücüm olsa kalır, sizinle mücadele ederdim. Ama hayır! Artık dinlenmeye çekilmenin zamanı geldi! Sergey Troitski Manastırı'na gidip azizlerin kanatları altına sığınacağım! Gürültü patırtı nedir bilmeden, tıpkı cennetteymiş gibi sakin, huzurlu, namusumla, şerefimle yaşayıp gideceğim!"

Sözün kısası, Foka ne yaptıysa, ne diller döktüyse, iş gene Porfiri Vladimiriç'in istediği gibi bitti. Ama bu da yetmedi ona; tam Foka ödünç alma koşullarını kabul etmişti ki, nerden çıktıysa bir Şelepiha işi çıkıverdi ortaya. Küçük bir toprak parçasıydı Şelepiha, olsa olsa bir dönümlük bir çayırcık, hatta belki daha bile az... işte onu acaba şey edemez miydi Foka...

"Ben sana bir iyilik ettim, sen de bana bir iyilik ediver... Yani faiz olarak değil, öylesine, iyilik olsun diye yapıver... Tanrı hepimize, biz birbirimize! Nedir ki bir dönüm yer senin için! Oyuncak gibi gelir sana oncağız yeri biçmek! Sen benim çayırımı biçiverirsin, ben de seni ilerde hatırlarım! Ben, kardeş, dümdüz, göründüğüm gibi bir adamımdır! Sen bana bir rublelik bir hizmette bulunursun, bense..."

Porfiri Vladimiriç ayağa kalkıyor ve konunun artık kapandığını göstermek için yüzünü kiliseye çevirip dua etmeye başlıyor. Foka da ona uyup haç çıkarıyor.

Foka gözden yitiyor. Porfiri Vladimiriç bir kâğıt çıkarıyor ve hesap aletinin başına geçiyor; çörkünün boncukları, bu işe alışkın parmaklarının altında şakırdayarak bir o yana bir bu yana uçarcasına hareket ediyor... Yavaş yavaş sayıların baş

döndüren çılgın revüsü başlıyor. Anlatılmaz bir gerilim ve heyecan içinde kâğıttan çörküye, çörküden kâğıda toplamaları geçiren İyuduşka'nın gözünde bütün dünya hafif bir duman perdesinin ardında yitiyor; sayılar yükseliyor, yükseliyor, yükseliyor...

HESAP

Aralık ayının ortaları... Beyazlara bürünen doğa yavaş yavaş uyuşuyor... Gece aralıksız yağan kar yollarda öyle yığınlar oluşturdu ki, köylü atları boş kızakları bile güçlükle çekebiliyor. Golovlev çiftliğinin dolaylarındaysa karların üzerinde tek bir iz bile görünmüyor. Ziyaret denen olayı tümden unutan ve avlunun ana kapısıyla ön kapıyı daha güz başlarında çivileten Porfiri Vladimiriç ev halkının dış dünyayla ilişkileri için yalnız kızlar kapısıyla yan kapıyı açık bırakmış.

Sabah. Saat on biri çalıyor. İyuduşka, sırtında hırkası, pencerenin önünde durmuş amaçsızca dışarı bakıyor. Sabahın erken saatlerinden beri çalışma odasında bir aşağı bir yukarı dolaştı, bir şeyler düşündü, hayali birtakım gelirler hesapladı, sonunda sayıları kafasının içinde karmakarışık olmaya başladı; yoruldu. Evin ön avlusunun karşısındaki meyve bahçesi ve meyve bahçesinin hemen ardına sığınıvermiş köy tümüyle kara gömülü. Dünkü tipiden sonra hava bugün dona çekti. Kar örtü-

sünün güneş ışınları altında saçtığı milyonlarca kıvılcım öylesine göz kamaştırıcı ki, Porfiri Vladimiriç elinde olmadan gözlerini kısıyor. Avlu tam anlamıyla ıssız, kimsecikler görünmüyor. Evin ne uşaklar kesiminde, ne ahırlar yönünde hiçbir hareket yok. Köy bile, üzerine ölü toprağı atılmış gibi sessiz. Yalnız papazın evinin üzerinden mavimsi bir duman yükseliyor; İyuduşka'nın dikkatini çekiyor duman.

"Saat on bir oldu ama papazın karısı hâlâ yemek pişirecek!" diye düşünüyor. "Zaten işleri güçleri tıkınmaktır papazların!"

Bunu çıkış noktası yaparak düşünmeye devam ediyor: "Bu gün sıradan bir gün mü, yoksa yortu falan mı; perhiz günü mü, yoksa istediğimizi yiyip içebileceğimiz gün mü; papazın karısı acaba bugün ne pişirecek?"

Birden dikkati papazın evinin üzerindeki dumandan yan tarafa kayıyor. Naglovka köyünün hemen çıkışındaki tepede gitgide yaklaşan, yaklaştıkça da büyüyen kara bir nokta beliriyor. Porfiri Vladimiriç dikkatle bakıyor ve tabii kafasında bir yığın boş, gereksiz soru doğuyor: "Arabada gelen kim? Olsa olsa köylüdür! Evet, evet köylü! İyi ama niçin geliyor? Odun içinse, Naglovo ormanı köyün öte yanında. Ah, alçak, herhalde bey ormanından hırsızlık etmek niyetinde! Belki değirmene gidiyordur?.. İyi ama o zaman da Naglovka'dan çıktıktan sonra sağı tutması gerekirdi... Belki papaza geliyordur? Biri ölmüştür ya da ölmek üzeredir? Ya da belki de birinin çocuğu doğmuştur? Hangi karı doğurdu acaba? Nenila güzün yüklü dolaşıyordu, ama onun için daha erken galiba... Oğlansa doğan, denetimde nasılsa ortaya çıkar... Son denetimde kaç can sayılmıştı Naglovka'da? Kızsa eğer denetime girmez, zaten kız mıydı kaldırıp... Ama yok, kadınlar olmadı mı olmaz... Tuh!"

İyuduşka tükürüyor ve şeytandan korunmak için yardım ararmış gibi kutsal tasvire bakıyor.

Naglovka yönünde beliren nokta, baştaki gibi görünüp kaybolmaya devam etseydi İyuduşka kim bilir daha ne kadar süre bu konu üzerinde boş fikirler üreterek zihnini perişan edecekti... Ama işte nokta büyüdü, büyüdü ve sonunda kiliseye giden dönemeçten sapıverdi. İyuduşka ancak o zaman bunun çift at koşulu ve üzeri örtülü bir araba olduğunu gördü. İşte yokuşu da çıktı ve kilisenin oraya geldi ("Sakın başpapaz olmasın" diye düşündü İyuduşka; "Papazın evinde yemek işinin niye bu saatlere kaldığı şimdi anlaşılıyor!"), ama işte ordan da sağa döndü araba ve doğruca Golovlev çiftliğine doğru yol almaya başladı. "Aman Tanrım, buraya geliyor!" dedi Porfiri Vladimiriç ve içgüdüyle hırkasının önünü kapatıp pencereden kenara çekildi; sanki gelenin kendisini fark etmesinden korkuyordu.

Doğru tahmin etmişti; araba geldi, geldi ve tam onun çiftliğinin yan avlu kapısında durdu. Telaşlı genç bir kadın fırladı arabadan. Üzerindeki kılık hiç de bu mevsime uygun değildi; üzerindeki şehir işi vatkalı mantonun yakasına geçirilen kuzu kürkü, soğuktan korusun diye değil, süs olsun diye dikildiği için kadın çok üşümüşe benziyordu. Kendisini kimse karşılamadı, o da sıçrayarak kızlar kapısına koştu; birkaç saniye sonra da kızlar bölümünün kapısının kapandığı duyuldu. Bunun ardından bir kapının daha kapandığı duyuldu, hemen sonra da evin giriş bölümü dolaylarındaki bütün odalarda telaşlı ayak sesleri, fısıltılar duyuldu, bir koşuşturmadır başladı.

Porfiri Vladimiriç çalışma odasının kapısında durmuş, dinliyordu. Ne zamandır yabancı birini görmediği ve her türlü topluluktan uzak durduğu için bir an dehşetli bir şaşkınlık duydu. Aradan çeyrek saat geçmesine karşın koşuşturmalar, kapı çarpılmaları durulmadığı gibi kendisine bir haber veren de yoktu. Bu onu daha da heyecanlandırdı. Yalnız bir şey apaçıktı: Gelen "bizden" biriydi; yani burada kendisi için böy-

lesine koşuşturulacak, ağırlanacak biri. İyi ama kim olabilirdi bu? Hatırlamaya çalıştı, ama belleği bayağı körelmişti. Oğlu Volodka'yla Petka vardı, sonra annesi Arina Petrovna... ama ah, bunlar eskidendi! Bir de, rahmetli halası Varvara Mihaylovna'nın geçen güz Goryuşkino'ya yerleşen kızı vardı. Sakın o olmasındı? Ama yok canım! Nadya bir kez buralara sokulmaya kalkışmış ve cevabını almıştı. Gelenin Galkina olabileceğini düşünmek bile İyuduşka'yı öyle öfkelendirdi ki, kendi kendine "Hayır! Hayır! Cesaret edemez!" diye söylendi. İyi ama başka kim olabilirdi?

O böyle belleğini zorlayıp dururken, Yevprakseyuşka sakına sakına kapıya yaklaştı ve:

"Anna Semyonovna, Pogorelka'lı küçükhanım geldiler!" dedi.

Gerçekten de Aninka'ydı gelen; ama öyle değişmişti ki kendisini tanımak bile neredeyse olanaksızdı. Arina Petrovna'nın ölümünden hemen sonra gelen canlı, kırmızı yanaklı, ela gözlü, diri göğüslü, başından aşağı platin rengi ağır saç örgüleri inen güzel kızla hiçbir ilgisi olmayan zayıf, hastalıklı bir kadındı bu; göğsü çökmüş, avurtları birbirine geçmiş, yüzünü sağlıksız bir kırmızılık kaplamıştı; hareketleri gevşekti, bedeni kambur denebilecek kadar dikliğini yitirmişti. O görkemli saç örgüleri bile içler acısı bir durumdaydı. Yalnız gözleri, yüzünün o genel zayıflığı içinde daha da iri görünüyor ve kor gibi parlıyordu.

Yevprakseyuşka uzunca bir süre onu bir yabancıymış gibi süzdü ve ancak neden sonra tanıyabildi:

"Küçükhanım! Sizsiniz, değil mi!"

"Benim. Ne oldu?"

Aninka bunu söyledikten sonra "Gör, beni ne hale koydular!" demek ister gibi hafifçe gülümsedi, sonra:

"Dayım nasıl?" diye sordu.

"Ne olacak dayınıza! Bir şeysi yok... Yaşıyorlar, ama bizim kendilerini pek gördüğümüz yok!"

"Niye? Bir şey mi oldu?"

"Yok canım... Öylesine... Can sıkıntısından olacak, birtakım havalara girdi..."

"Yoksa artık gevezelik de mi etmiyor?"

"Artık hep susuyorlar, küçükhanım. Eskiden hep konuşurlardı, şimdiyse birdenbire sustular, konuşmuyorlar. Bazen çalışma odalarında kendi kendilerine bir şeyler konuştuklarını duyuyoruz, hatta galiba gülüyorlar da, ama odalarından dışarı çıktılar mı susuyorlar. Burada anlatıldığına göre rahmetli kardeşleri Stepan Vladimiriç'e de aynı şeyler olurmuş... Hep neşeliymişler, neşeliymişler, derken birdenbire susuvermişler. Ya siz, küçükhanım, siz nasılsınız?"

Aninka cevap olarak "boş ver" gibilerinden elini salladı.

"Kız kardeşçiğiniz nasıl, iyi mi?"

"Bir ay var ki, Kreçetova'da, büyük yolun ağzında bir mezarda yatıyor."

"Aman yarabbim! Hem de yol ağzında!"

"Kendi canına kıyanları başka nereye gömerler!"

"Ah! Ama kendileri... her zaman tam bir küçükhanımdılar... Nasıl olur da böyle birdenbire..."

"Evet, önceleri tam bir 'küçükhanımdılar', sonra birden zehirleyiverdiler kendilerini, hepsi bu! Bense ödleklik ettim, yaşamak istedim! Ve işte size geldim! Ama korkmayın, çok sürmez... Benim de ölümüm yakındır!"

Yevprakseyuşka gözlerini ayırmış, bütün bu sözlerden hiçbir şey anlamıyormuş gibi bakıyordu ona.

"Neden böyle bakıp duruyorsunuz bana? Nasılım? Her neyse, nasıl olursam olayım... Bunu daha sonra... sonra... Şimdi lütfen söyleyin de arabacının parasını versinler... Dayıma da haber verin."

Bunu söylerken cebinden çıkardığı eski bir cüzdandan iki sarı banknot ayırmıştı. Yıpranmış bavulunu göstererek:

"İşte bütün servetim," diye ekledi sonra, "her şeyim burada: Ailemden kalanlar da, kendi kazandıklarım da... Çok üşüdüm Yevprakseyuşka! Dondum! Dondum! Çok hastayım, sızlamayan bir tek kemiğim yok! Sanki inadınaymış gibi burası da nasıl soğuk! Gelirken bir tek şey düşünüyordum arabada: Golovlevo'ya varayım da, ölürsem sıcakta öleyim... Varsa eğer biraz votka versene bana!"

"Çay daha iyi olurdu küçükhanım, semaver şimdi kaynar!"

"Hayır, çay sonra... Votka ver sen bana... Ama şimdilik dayıma votkadan söz etmeyin... Her şey daha sonra kendiliğinden ortaya çıkar..."

Yemek odası çaya hazırlanırken Porfiri Vladimiriç de geldi. Nasıl Yevprakseyuşka kendisini görünce şaşırdıysa, Aninka da dayısını görünce şaşırdı: Solmuş, zayıflamış, yabanıllaşmış buldu onu. Porfiri Vladimiriç'in Aninka'ya karşı takındığı tavır da bir tuhaftı: Doğrudan doğruya soğuk davrandığı söylenemezdi belki, ama sanki Aninka kendisini hiç ilgilendirmiyordu. Eski rollerinden güçlükle bir iki cümle hatırlayabilen artistler gibi kendini zorlayarak ve pek az konuşuyordu. Sanki çok önemli bir işle uğraşmaktayken kendini önemsiz bir nedenle işinden alıkoymuşlar gibi bir dalgınlık vardı üzerinde.

"İşte sen de geldin!" dedi. "Ne istersin? Çay mı? Kahve mi? Emret!"

Eskiden akrabalar arası görüşmelerde duygulu insan rolünü genellikle İyuduşka oynardı, ama bu kez Aninka duygulanmıştı

ve gerçekten duygulanmıştı. Yüreğinin dopdolu olduğu belliydi; Porfiri Vladimiriç'in göğsüne atılarak onu sımsıkı kucakladı ve:

"Dayı! Size geldim!" diye bağırdı; gözünden yaşlar boşanıyordu.

"Eh, ne yapalım! Hoş geldin! Bende oda çok. Yaşa!"

"Hastayım, dayıcığım! Çok, çok hastayım!"

"Hastaysan Tanrı'ya dua etmek gerek! Ben de hasta oldum mu kendimi duayla iyi ederim."

"Ben buraya ölmeye geldim dayı!"

Porfiri Vladimiriç onu inceleyen bakışlarla süzdü. Bu arada dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme görünüp kayboldu.

"Demek oyun bitti?" diye fısıldadı; sesi öyle az çıkmıştı ki, sanki kendi kendisiyle konuşuyordu.

"Evet, bitti. Lyubinka da bitirdi oyunu ve öldü. Bense... işte... yaşıyorum!"

Lyubinka'nın ölümünü duyan İyuduşka haç çıkardı, dudakları bir duayı mırıldandı. Aninka bu arada geçip masaya oturmuştu; dirsekleri masaya dayalı, yüzü kiliseden yana dönük, acı dolu hıçkırıklarla ağlamaya devam ediyordu.

Porfiri Vladimiriç öğrencisiyle konuşan bir öğretmen gibi:

"Ağlamak ve umutsuzluğa kapılmak günahtır" dedi. "Hıristiyan kurallarına göre ne yapmak gerekir biliyor musun? Ağlamak değil, boyun eğmek ve Tanrı'ya sığınmak. İşte bir Hıristiyan'ın yapacağı şey budur."

Aninka sırtını sandalyesinin arkalığına dayayıp kollarını sıkıntıyla iki yanına sarkıtarak:

"Ah, bilmiyorum ben!" dedi. "Bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum!"

İyuduşka dersini sürdürdü:

"Eğer kız kardeşin için kendini böyle yer bitirirsen, bu da günahtır. Çünkü insanın kız kardeşini olsun, erkek kardeşini olsun sevmesi, evet, övgüye değer bir şeydir ama, Tanrı isterse onlardan birini ya da birkaçını kendi yanına çağırabilir..."

"Ah, hayır, hayır! Siz, dayı, iyi yürekli misiniz? İyi yürekli bir insan mısınız siz? Söyleyin!"

Aninka koşup yeniden kucakladı onu.

"Eh, iyi yürekli bir insanım. Hadi söyle bakayım. Bir şey mi istiyor canın? Yiyecek bir şeyler? Çay? Kahve? Emret! Çağır adamlarımızı, kendin emret!"

Aninka birden Golovlevo'ya ilk gelişini hatırladı. Dayısı o zaman da, "Dana eti mi istersin? Domuz yavrusu mu? Patatesçik mi?" diye sormuştu. Demek burda kendisini avutacak bir şeyler araması boşunaydı.

Yeniden masaya oturarak:

"Teşekkür ederim, dayı," dedi. "Pek bir şeye ihtiyacım yok. Beni hoşnut edeceğinizi önceden biliyordum."

"Eh, hoşnut kalırsan, 'Tanrı'ya şükür!' derim. Pogorelka'ya da gidecek misin?"

"Hayır, dayı, şimdilik sizde kalacağım. Buna itiraz etmezsiniz, değil mi?

"İsa yardımcın olsun. Pogorelka'dan söz etmemin nedeni, hani yola çıkacak olursan, arabaydı, attı, gereken emirleri vermek gerek de ondan..."

"Hayır, sonra! Sonra!"

"Aman ne güzel! Sonra bir gün gidersin, şimdilik hele bizimle yaşa! Yönetim işlerine yardım edersin, biliyorsun yalnızım! Bu dilber..." İyuduşka fincanlara çay doldurmakta olan Yevprakseyuşka'yı gösterdi, sesi nefret doluydu, "bu dilber hemen her zaman uşaklar bölümünde sürtüyor... Bazen bağırırım

bağırırım da kimseler ses vermez... Koca ev bomboştur sanki! Neyse, şimdilik hoşça kal! Ben odama çekiliyorum. Dua edip işlerimle uğraşacağım, sonra yeniden dua edeceğim... İşte böyle dostum. Lyubinka ne zaman öldü demiştin?"

"Bir ay oldu, dayı."

"Öyleyse yarın sabah erkenden yeni ölmüş Tanrı kulu Lyubinka için ayin yaptırırız... Şimdilik hoşça kal! Çay iç, yoldan geldin, canın bir şeyler yemek isterse, emret getirsinler! Öğle yemeğinde yeniden görüşürüz. Konuşur, söyleşiriz, yapılması gereken bir şey olursa, gereğini yaparız, olmazsa öylece otururuz."

Akrabaca ilk görüşme böyle oldu. Bu konuşmanın sonunda Aninka Golovlevo'da yeni hayatına başladı; kısacık hayatında iki kez kendisinden kaçıp kurtulmak için can attığı yerdi burası, nefret ettiği yer...

***

Aninka'nın durumunun tümden kötüleşmesi çok sürmedi. Büyükannesi Arina Petrovna'nın ölümünden sonra Golovlevo'ya gelişinde kendini bir ara "küçükhanım" gibi hissetmesi, bir yuvası ve yakınlarına ait mezarları olduğunu, hayatında her şeyin üçüncü sınıf otellerle hanların pis kokuları ve gürültüleriyle sona ermeyeceğini ve nihayet şarap ve ahır kokusuyla karışık iğrenç nefeslerin, sarhoşluktan sesi kısılmış, gözleri kor gibi yanan o "palabıyıklı"nın (Ah! Neler söylüyordu bu adam ona. Yanında ne hareketler yapıyordu) kendisine asla ulaşamayacakları bir sığınağı olduğunu düşünmesi... Bütün bunlar Golovlevo gözden kaybolur kaybolmaz unutulup gitmişti.

Aninka o gelişinde, Golovlevo'dan doğruca Moskova'ya geçerek kız kardeşiyle birlikte devlet tiyatrolarına alınmaları için girişimlerde bulunmuş, bu amaçla da bitirdiği enstitünün müdiresi *Maman*'a ve eski enstitü arkadaşlarına uğramıştı. Ama her

yerde kendisini bir tuhaf karşılamışlardı. *Maman*, örneğin... kendisini önce iyi karşılamış, ama sonra kasaba tiyatrolarında artistlik ettiğini öğrenince, yüzündeki sevecen hava kayboluvermiş ve birden kendisine yukarıdan bakmaya başlamıştı. Çoğu çoktan evlenen arkadaşları da kendisini öyle küstah karşılamışlardı ki, içini derin bir korku kaplamıştı. Yalnız biri, ötekilerden daha iyi yürekli çıkmış ve onunla ilgilendiğini, onun yazgısına acıdığını göstermek için:

"Şekerim, siz artistler odanızda giyinirken korsenizin bağlarını subaylar çekerlermiş, doğru mu bu?" diye sormuştu.

Kısacası Moskova'ya yerleşme girişimi yalnızca bir girişim olmaktan öteye geçememişti. Yalnız gerçek adına şunu da söylemek gerekir ki, başkent sahnelerinde başarı kazanacak yeteneklere sahip değildi Aninka. O da, Lyubinka da pek hareketli, cıvıl cıvıl, ama fazla yetenekli olmayan ve hayatları boyunca aynı rolü oynayan artistlerdendiler. Aninka "*Perikola*"da, Lyubinka ise "*Eski Zaman Albayı*"*nda başarılıydı. Nereye giderlerse gitsinler çıkarabildikleri rol yalnızca "*Perikola*" ve "*Eski Zaman Albayı*"ndaki rolleri oluyor, hatta bazen hiçbir şey koyamıyorlardı. Aninka zaman zaman "*Güzel Helen*"i de oynamak zorundaydı (hatta görevi gereği sık sık); platin rengi saçlarının üzerine ateş rengi bir peruk takıyor, elbisesinde ta beline kadar uzanan bir yırtmaç açıyor, ama yine de ancak orta karar denebilecek sönük bir oyun çıkarabiliyor, hatta şöyle dört dörtlük bir yosma bile olamıyordu. "*Helen*"den "*Düşes Herolştayn'dan Parçalar*"a geçti, ama burada zaten sönük olan oyuna bir de sahnelemedeki saçmalıklar eklenince, ortaya büsbütün budalaca bir şeyler çıktı. En sonunda "*Pazar Kızları*"nda Klaretta'yı oynamaya kalkıştı, ama burda da halkı coşturayım derken o kadar

* "*Eski Zaman Albayı*" Fransız oyun yazarı Angel'in (1838) popüler komedilerinden biri (Ç.N.).

ileri gitti ki, ince eleyip sık dokumaya pek alışkın olmayan taşra seyircisi onu "halkın beğenisini kazanmak için çırpınan bir artist" gibi değil de, kirli bir çamaşır leğeni gibi görmeye başladı. Böylece de Aninka canlı, hareketli, sesi pek fena sayılmayan, vücudu güzel olduğu için de taşrada hasılat yapabilen bir artist olmaktan öte bir ün kazanamadı. Kendisinden söz ettiremediği gibi herkesçe bilinen, benimsenen belirli bir dış görünüşe de sahip olamadı. Programlarına gelenlerin çoğu taşrada görev yapan subaylardı, onların da tek amacı soyunma odasına serbestçe girebilmekti. Başkentte, "o da ancak arkasına kuvvetli bir koruyucu alarak" tutunabilirdi; buna rağmen de seyircilerin kendisine "sanatçı" diyecekleri çok kuşkuluydu; bunun yerine "pek de imrenilecek bir ad olmayan" "salla bacak" türünden bir şeyler demeleri büyük olasılıktı.

Dolayısıyla taşraya dönmekten başka çaresi yoktu. Moskova'dayken Lyubinka'dan bir mektup almış ve gruplarının Kreçotovo'dan il merkezi Samovarov'a geçtiğini, Lyubinka'nın buna çok sevindiğini, çünkü burada il özel idaresi memurlarından birinin kendisine adamakıllı tutulduğunu, hatta onun bütün arzularını yerine getirebilmek için "özel idareye ait paraları çalmaya hazır" olduğunu öğrenmişti. Gerçekten de Samovarov'a geldiğinde kardeşini, düşüncesizce bir kararla sahneyi bırakmış, ama eskiye göre lüks denebilecek koşullar içinde yaşıyor buldu. Lyubinka'nın evine geldiğinde kardeşinin "dostu", il özel idaresi memurlarından Gavrilo Stepanoviç Lyulkin de oradaydı. Emekli süvari yüzbaşısı olan Lyulkin'in *belhomme* oluşu daha yeniydi, ama yine da hafiften hantallaşmaya başlamıştı. Yüzü soyluydu, davranışları soyluydu, düşünceleri, soyluydu, gelgelelim bunların hepsi birlikte düşünüldüğünde, bu insanın özel idare kasası önünde yılgınlık gösterip kaçacak bir tip olmadığını anlıyordu insan.

Lyubinka kız kardeşini kollarını açarak karşıladı ve evinde kendisi için bir oda hazırladığını söyledi.

Ama "ocağını" ziyaretten daha yeni dönen ve hâlâ bu ziyaretin etkisi altında bulunan Aninka kız kardeşine kızdı. İki kardeş arasında önce ateşli konuşmalar geçti, sonra da birbirlerine darıldılar. Aninka elinde olmadan Voplino papazının artist olup da "hazine"yi korumanın güç olduğuna ilişkin sözlerini hatırladı.

Bunun üzerine bir otele yerleşti ve kardeşiyle her türlü ilişkiyi kesti... Azizler Haftası geçmiş, Fomina'da gösterilere başlanmıştı. Aninka kız kardeşinin yerine Kazan'dan, artistliği önemsiz, ama kalça kıvırtmakta üzerine olmayan Nalimova adında bir kızın çağrıldığını öğrendi. Kendisi her zamanki gibi "*Perikola*"da çıktı sahneye ve Samovarov halkına parmak ısırttı. Otele dönünce odasında bir zarf buldu: Zarfın içinde yüz rublelik bir banknotla, küçük bir pusula vardı: "Bir şeyler olursa bir bu kadar daha... Moda eşyalar ticareti yapan tüccar Kukişev". Aninka çok sinirlendi ve doğruca otel sahibine gitti, ama otel sahibi bunun Kukişev'in "âdeti" olduğunu, yeni gelen aktrislere hoşgeldiniz anlamında böyle kutlamalarda bulunduğunu, aslında kendisinin çok yumuşak başlı, efendi bir insan olduğunu, bu bakımdan da ona kızmanın doğru olmayacağını, söyledi. Otelcinin öğüdünü tutan Aninka ertesi gün parayı ve pusulayı zarfın içine koyup sahibine geri gönderdi ve böylece yatıştı.

Ama Kukişev'in pek de öyle otelcinin anlattığı gibi yumuşak başlı olmadığı anlaşılıyordu. Kendisi Lyulkin'in dostlarındandı ve Lyubinka'yla da arası iyiydi. Sonra, zengin bir adamdı, üstelik Lyulkin gibi o da il özel idaresi üyesiydi ve özel idarenin kasası bakımından çok elverişli bir konumdaydı. Gözü peklikte de Lyulkin'den kalır yanı yoktu. Kadınların gönlünü çelen, çekici bir dış görünüşü vardı. Hani bir halk şarkısında ormanda yemiş ararken böcek bulan bir Mâşa'dan söz edilir ya, işte onun bul-

duğu (bilimsel adı "anasının gözü" olan) böceğe benziyordu:

Ah benim bıyıklı kara böceğim
Kıvırcık saçların
Koyu kara kaşlarınla
Sensin benim sevgilim!

Eh, böyle bir dış görünüşü olan adam gözü pek olmayacak da kim gözü pek olacak! Hele bir de Lyubinka'dan da kız kardeşi konusunda kendisine yardım edeceğine ilişkin söz almışsa...

Lyubinka'nın gemileri yakmış bir havası vardı; hakkında hiç de hoş olmayan, Aninka'nın onur kırıcı bulduğu birtakım söylentiler dolaşıyordu. Evinde her gece sabaha kadar süren içki âlemleri düzenlediği söyleniyordu. Yine söylendiğine göre bu içki âlemlerine o başkanlık ediyor ve sözüm ona "çingene" kılığına girip yarı çıplak bir halde (Lyulkin o böyleyken sarhoş dostlarına, "Şu göğüslere bakın! Göğüs dediğin böyle olur!" diye bağırıyordu), saç-baş darmadağınık, gitarla şarkı söylüyordu:

Ah, tatlı palabıyığım benim,
Ne hoştur seninle gecelerim!

Aninka bu öyküleri dinliyor ve heyecanlanıyordu. Onu en çok şaşırtan da, Lyubinka'nın "palabıyık" şarkısını çingene stilinde ve aynı Moskovalı Matryoşa gibi söylemesiydi. Aninka'ya kız kardeşinin "*Eski Zaman Albayı*"ndan parçalar okuduğunu ve "olağanüstü" başarılı olduğunu söyleseler, bunu çok doğal karşılar ve hemen inanırdı. Bunun inanılmayacak bir yanı yoktu; çünkü Kursk, Tambov ve Penza halkı Lyubinka'nın o gencecik sesiyle ve gerçekten "olağanüstü" bir saflıkla *"Ne güzeldir albayın altında olmak... Yarbay olmak"* diye söylediği şarkıları hâlâ unutmuş değildi... Ama Lyubinka'nın çingeneler

gibi Matryoşa stilinde şarkılar söylemesi... Yoo, affedersiniz, ama bu kadarı da olmazdı artık! Aninka'ya gelince iş değişirdi, o bu işi *kıvırabilirdi*, hiç kuşku yok ki kıvırabilirdi. Bu, onun tarzıydı çünkü, ancak onun altından kalkabileceği bir "rol"dü. Aninka'yı "*Canlı Rus Romansları*"nda izleyen bütün Kursk halkı onun bu işi *kıvırabileceğine* seve seve tanıklık ederdi. Omuzlarından aşağı çizgili bir atkı sallandıran Aninka sandalyede bacak bacak üstüne atıp gitarını eline alır ve i eh! u ah! diye öyle bir söylemeye başlardı ki, insan karşısında çingene Matryoşa var sanırdı.

Her neyse... Lyubinka'sı şıklıktan hoşlandığı, kendisi de sarhoşluğun verdiği mutluluğu herhangi bir ret cevabıyla gölgelendirmek istemediği için Lyulkin anlaşılan ufak ufak özel idare kasasını tırtıklamaya başlamıştı. Her gece evde içilen ve yerlere dökülen şişe şişe şampanya şurda dursun, ama Lyubinka'nın kendisi gün geçtikçe daha bir kaprisli oluyor, istekleri arttıkça artıyordu. Böylece de önce Moskova'dan, Madam Minangua'dan getirilmiş elbiseler, ardından da Fulda'dan alınmış pırlantalar çıktı ortaya. Lyubinka hesabını kitabını bilen bir kız olduğu için, değerli taşları, değerli kâğıtları küçümsemek gibi bir huyu yoktu. Çünkü sarhoşlukla geçen hayat başka, altın ve pırlanta, hele hele ikramiyeli devlet tahvili başka şeydi.

Hayatı neşeli değilse de çılgınca sarhoşluklarla geçiyordu. Yalnız bir tatsızlık vardı: Lyulkin'in dostlarından olmakla birlikte zaman zaman güçlü bir mevkide bulunduğunu hissettirmekten hoşlanan emniyet müdürünün dostluğunu kazanmak gerekiyordu. Lyubinka emniyet müdürünün kendisine yapılan ikramlardan hoşnut kalmadığını kolayca anlıyordu, çünkü böyle durumlarda ertesi gün, sabah sabah kendisini bir komiser ziyaret ediyor ve nüfus cüzdanını istiyordu. Ne yapsın, boyun eğiyordu

o da: Sabah komiser beye votka ve meze veriyor, akşam da emniyet müdürüne pek sevdiği "İsveç" punçunu kendi eliyle hazırlayıp sunuyordu.

Kukişev bu insanı kıskançlıktan çatlatacak keyifli yaşamı görüyor ve kuduracak gibi oluyordu. O da böyle sık sık girebileceği bir evi ve tıpkı Lyubinka gibi bir "dilber"i olsun istiyordu. Artık sıkmaya başlamış olan eğlencelerde bir değişiklik ancak böyle sağlanabilirdi: Bu gece Lyulkin'in "dilber"inde. Bu, onun içinde besleyip büyüttüğü en içrek arzusuydu; evet belki ahmak bir insanın ahmakça arzususuydu, ama insan ne kadar ahmak olursa, arzusuna erişme konusunda da o kadar inatçı olur. O da hayalinin gerçekleşebilmesi için en uygun kişi olarak Aninka'yı görüyordu.

Gelgelelim Aninka teslim olmuyordu. Ardından koşan pek çok insan bulunmasına ve kendisi de onlara karşı tümden ilgisiz olmamasına karşın yine de bu konuda yüreğinin kapıları sımsıkı kapalıydı. Yalnız bir kez, kendisi gibi kasaba tiyatrolarında çalışan trajedi artisti onuncu Miloslavski'yi sevmeye hazır gibi duymuştu kendini; aktör de galiba kendisinin aşkıyla yanıp tutuşuyordu. Ama onuncu Miloslavski ayılmak bilmeyen bir sarhoştu ve bir kez olsun gelip de kendisine duygularını açmamıştı; yalnız Aninka yanından geçerken gözlerini fincan gibi açıyor ve tuhaf tuhaf hıçkırıyordu (galiba biraz da bönceydi). İşte bu da böylece daha başlarken bitmiş bir aşk olarak kalmıştı. Öteki bütün hayranlarına Aninka, bir kasaba artisti olarak zanaatının kaçınılmaz gereği olan ilgiden öte bir yakınlık göstermiyordu. Bu kaçınılmaz gerekliliğe boyun eğiyor ve bundan küçük yararlar sağlıyordu (alkışlar, çiçekler, troyka gezileri, piknikler vb.) ama bunda da ileri gitmiyor, ya da şöyle söyleyelim, dış serbestliğin sınırını aşmıyordu.

Bu kez de öyle yaptı. Bütün yaz boyunca hem gururunu, hem de "hazinesini" büyük bir dirençle korudu: Sanki Voplino papazına artistler arasında da kahramanların bulunabileceğini göstermek istiyordu. Hatta bir seferinde Kukişev'i bölge amirine şikâyet etmeye bile cesaret etti; bölge amiri Aninka'yı dikkatle dinledi, kahramanlığını övdü ve ilerde de hep böyle kahramanca davranmasını söyledi; ama biraz sonra Aninka'nın şikâyetinin bir ucunun da kendisine dokunduğunu sezince, var gücüyle iç düşmanlarla savaşmakta olduğunu, bu bakımdan bu işte kendisine yardım edebileceğini sanmadığını söyledi. Bu sözleri duyan Aninka kızardı ve gitti.

Bu arada Kukişev çok kurnaz hareket ediyordu: Aninka konusunda gösterdiği çabalara halkın ilgisini çekmeyi de başarmıştı. Seyircinin birdenbire Kukişev'i haklı bulmaya, Birinci Pogorelskaya (afişlerde adı böyle geçiyordu) için de, "ne yani, 'haspa' kendini kimseye elletmeyecek mi?" demeye başlamışlardı. Hatta bu kendini bilmez, inatçı türediye haddini bildirme görevini üstlenen bir topluluk bile oluştu. Önce, Aninka'nın soyunma odasına yapılan ziyaretleri onun hemen yanı başındaki odaya, Nalimova'ya kaydırdılar. Sonra sahneye çıkışlarında "evet belki açıktan açığa düşmanlık değil ama," öyle bir ilgisizlik göstermeye başladılar ki, baş kadın artist değil de, sıradan bir figüran vardı sanki sahnede. Son olarak da bazı rollerin Aninka'dan alınıp Nalimova'ya verilmesini sağladılar. İşin en ilginç yanı da çevrilen bütün bu dolaplarda en çok etkinlik gösterenin Lyubinka olmasıydı; oysa Nalimova Aninka'nın değil, kendisinin rakibiydi.

Güze doğru Aninka kendisinden "*Güzel Helen*"de Orestes'i oynamasını istediklerinde iyice şaşırdı; eski başrollerden kendisine yalnızca, "o da Nalimova'nın bu role çıkmaya cesaret edememesinden" Perikola kalmıştı. Üstüne üstlük tiyatro mü-

dürü seyircilerin kendisinden soğuduğunu öne sürerek aylığını yetmiş beş rubleye indirdiğini, yılda bir kez kendisine bırakılan temsil gelirlerinin de bundan böyle yarısını alacağını bildirdi.

Aninka bayağı korktu, çünkü böyle bir maaşla otelde kalmayı sürdüremezdi; hana geçmesi gerekirdi. Hemen bazı tiyatro yöneticilerine mektuplar yazarak tiyatrolarında çalışmayı önerdi; ancak kime başvurduysa aldığı cevap hep aynı oldu; ortalıkta istemediğin kadar *Perikola* vardı, bu da bir yana, çok güvenilir kaynaklardan kendisinin inatçı bir insan olduğu öğrenilmişti, böylece de birlikte çalışma umudu bulunmuyordu vb.

Aninka son yedek akçelerini harcıyordu. Bir hafta sonra Perfenisa'da oynayan Haroşovina'nın yanına, han odasına düşmesi kaçınılmazdı (Haroşovina artık "ancak" mahalle muhtarının himayesindeydi). O umutsuzluk içinde çırpınadursun, gizli bir el odasına her gün aynı pusulaları bırakıyordu: "*Perikola!* Teslim ol! Senin Kukişev'in."

Bir gün, yine böyle kıvrandığı zorlu bir anda birden Lyubinka daldı odasına ve kestirmeden:

"Lütfedip söyler misin," dedi, "hazineni hangi prens için koruyorsun?"

Aninka apışıp kaldı. Onu ilk şaşırtan şey, Lyubinka'nın da "hazine"yi Voplino papazıyla aynı anlamda kullanmasıydı. Yalnız papaz hazineyi "ana öğe" olarak görüyor, Lyubinka'ysa bunu "erkek denen alçakları" çıldırtan boş bir şey sayıyordu.

Onu şaşırtan ikinci şey de, kendi kendine "Nedir yani bu hazine? Ve gerçekten bir hazine mi bu, gerçekten korunması gerekir mi?" diye sormaya başlamış olmasıydı. Yazık ki sorularına doyurucu bir karşılık veremiyordu. Bir yandan hazinesiz kalmak ayıp gibi geliyor, öte yandan... "Ah, Tanrı cezasını ver-

sin! Hayat hep bu hazine denen zıkkımı korumak için savaşmakla mı geçecek? Bu mu hayatın değeri, anlamı?"

Bu arada Lyubinka hazineye boş vermenin yararlarını sayıyordu:

"Ben altı ayda otuz tane ikramiyeli tahvil biriktirdim... Eşya olaraksa hiç sorma... Şu üzerimdeki elbiseye bir bak!"

Lyubinka olduğu yerde birkaç kez döndü, elbisesinin önünü, arkasını çekiştirerek kardeşinin her yandan görmesini sağladı. Gerçekten de üzerinde çok güzel dikilmiş, pahalı olduğu belli bir elbise vardı: Moskova'da Minangua'dan gelmiş bir elbiseydi bu.

"Kukişev çok iyi bir insan," diye sürdürdü Lyubinka, "seni çiçek gibi giydirir kuşatır... para verir. Böylece tiyatroya bir nanik yapar bırakırsın... Yeter artık!"

"Kutsal sanat" sözlerini hâlâ unutmamış olan Aninka, heyecanla:

"Asla!" diye bağırdı.

"İstersen kalabilirsin de tabii tiyatroda. Yeniden eski maaşını almaya başlar, Nalimova'ya da nal toplatırsın."

Aninka susuyordu.

"Hadi, hoşça kal. Bizimkiler aşağıda bekliyorlar. Kukişev de var. Gidelim mi?"

Aninka hâlâ susuyordu.

"Eh, düşünecek bir şey varsa düşün... Düşünmen bittikten sonra gel! Hadi hoşça kal!"

Lyubinka'nın ad günü olan 17 Eylül'de Samavarnov tiyatrosunun afişleri olağanüstü gösteriyi ilan ediyordu. Aninka yine "*Güzel Helen*" rolünde sahneye çıktı; Orestes rolünü "yalnız bugün için" İkinci Pogorelskaya, yani Lyubinka oynadı. Ad günü kutlamasının son numarası ise, üzerine bir mayo ve kısa ceket

giydirilen Nalimova'nın elinde demir, yüzünde kurum karalarıyla sahneye yine "yalnız bugün için" demirci Kleon rolünde çıkmasıydı. Bütün bunlar seyircileri tam anlamıyla coşturmuştu. Aninka daha sahnede görünür görünmez salon şiddetli bir gürültüyle öylesine çalkalandı ki, böyle karşılanmaları çoktan unutmuş olan Aninka'cığın boğazı düğümlendi, heyecanından az kalsın ağlayacaktı. Üçüncü perdenin gece uyanışı sahnesindeyse yataktan yarı çıplak bir halde ayağa kalkınca salonu sözün tam anlamıyla inlemeler kapladı. O kadar ki, iyice havaya giren bir seyirci, tam o sırada kapıyı açıp Aninka'nın yanına girmesi gereken Menelay'ı kapıda görünce, "Def ol ordan alçak herif! Senin ne işin var orda?" diye bağırarak aktörü sahneden kovmaya kalkıştı. Böylece Aninka seyircilerinin kendisini bağışladıklarını anladı. Kukişev'e gelince, üzerinde frak, beyaz gravat, beyaz eldivenlerle ortalıkta dolaşıyor, perde aralarında tanıdık tanımadık herkese büfede şampanya ısmarlıyordu. Sonunda tiyatro müdürü de sevinç içinde Aninka'nın soyunma odasına geldi ve diz çökerek:

"İşte şimdi çok cici oldunuz, küçükhanım" dedi. "Bu akşamdan başlayarak maaşınız ve jübile haklarınız eskisi gibi yüksek olacak."

Sözün kısası herkes onu övüyor, kutluyor, hatta oyununun kendilerini duygulandırdığını söylüyordu... Böylece içini kaplayan kapkara kaygıların yerini önce ürkek, sonra olanca aydınlığıyla derin bir inanç kapladı; demek üzerine düşen görevi yerine getirmişti.

Oyundan sonra ad gününü kutlamaya gittiler; kutlama dediğin şöyle dört dörtlük olmalıydı. Lyubinka'nın evinde öyle bir kalabalık toplanmıştı ve öyle çok sigara içilmişti ki, soluk almak olanaksızdı. Hemen yemeğe oturdular ve şampanyalar sel gibi akmaya başladı. Aninka, Kukişev'in bir an bile yanından ayrıl-

mamasından hafif tertip utanıyorsa da, onun kendisine kur yapmasından artık sıkılmıyordu. Şakacıktan bir at nalını büküp doğrultabilen, kendisinin bütün isteklerini yerine getirmeye hazır bu güçlü kuvvetli tüccarı böyle kolayca kendisine bağlayabilmesi ona hem gülünç geliyor, hem de gururunu okşuyordu. Yemekten sonra zil zurna sarhoşluğun egemen olduğu, aklın ve yüreğinse bucak bucak uzak durduğu eğlence başladı; bu öyle bir eğlenceydi ki, ancak ertesi gün baş ağrıları, mide bulantıları ve kusmalarla sona ererdi. Konuklardan yalnız biri, trajedi artisti Onuncu Miloslavski şampanyadan uzak duruyor ve asık bir yüzle votka kadehlerini birbiri ardınca deviriyordu. Aninka'ya gelince, o bir süre "havaya girmedi", geri durdu, ama Kukişev önünde diz çöküp öyle ısrar ediyordu ki (Anna Semyonovna! Sizin için bu toplantı. İzin verin yalvarayım. İkimizin mutluluğu için. Öğüt ve aşk... Lütfunuzu esirgemeyin!..). Onun o aptal yüzünü görmek, aptal sözlerini duymak Aninka'nın canını sıkmakla birlikte, isteğini geri çeviremiyordu... Böylece nasıl oldu anlamadı, birden başı dönmeye başladı. Öte yandan Lyubinka'nın da bütün sevecenliği üzerindeydi o gece: "Tatlı palabıyığım benim, ne hoştur seninle gecelerim"i söylemesini kardeşinden kendisi rica etti ve Aninka da bu işi öyle ustaca kıvırdı ki, herkes hayranlıkla, "Pes doğrusu! Matriyoşka da söylese bu kadar söyler" diye bağırdı. Lyubinka'nın kendisi de "ne güzeldir albayın altında olmak... yarbay olmak" şarkısını öyle ustalıkla söyledi ki, herkes hemen "Aninka nasıl çingene işi şarkıların ustasıysa, Lyubinka da 'albayın altında... yarbay olma'da rakipsiz" diye düşündü. Son olarak Onuncu Miloslavski'yle Nalimova "Maskeli Balo" oynadılar. Trajedi artisti "*Ugolino*"dan ("*Ugolino*" beş perdelik trajedi, yazan: N. Polevoy) parçalar söylerken, Nalimova Barkov'un henüz yayımlanmamış bir trajedisinden parçalarla ona cevap veriyordu. Sonuç kimsenin ummadığı kadar olağanüstüydü, o kadar ki Nalimova az kalsın Po-

gorelka'lı kardeşleri gölgede bırakacak ve o gecenin gözdesi olacaktı.

Kukişev ad günü toplantısının değerli konuklarından ayrılıp da Aninka'nın arabaya yerleşmesine yardım ederken hava iyiden iyiye aydınlanmaya başlamıştı. Kilisede sabah duasından dönen dindar insanlar, takıp takıştırmış, sürüp sürüştürmüş Birinci Pogorelskaya'nın ayakta zor durduğunu görünce:

"Millet kiliseden dönüyor, onlarsa hâlâ içip duruyorlar!.." diye homurdandılar.

Kız kardeşinden çıkınca Aninka artık otele değil, *kendi* dairesine gitti; küçük ama güzel döşenmiş, sevimli bir evdi burası. Aninka'nın ardından Kukişev de girdi içeri.

Bütün kış tütsülenmiş gibi inanılmaz bir sersemlik içinde geçti. Aninka'nın başı korkunç şekilde dönüyordu; arada bir "hazine"yi hatırlamıyor değildi, ama bu yalnızca kendine "Amma aptalmışım!" diye çıkışmak için oluyordu.

Kukişev, Lyubinka düzeyinde bir "dilber"e sahip olma konusundaki hayalleri gerçekleştiği için öyle mutluydu ki, su gibi para harcıyor, hatta Lyulkin'le yarış havası içine girdiğinden, o Lyubinka için bir elbise ısmarlarsa kendisi Aninka için iki elbise, o bir düzine şampanya ısmarlarsa kendisi iki düzine ısmarlıyordu. Hatta Lyubinka bu yüzden kardeşini kıskanmaya bile başlamıştı; çünkü Aninka bir kış içinde kırk tane ikramiyeli tahvil, ayrıca da bir yığın taşlı ve taşsız altın süs eşyası biriktirebilmişti. Ama iki kardeşin arası düzelmiş ve biriktirdiklerini beraberce bir yerde saklamaya karar vermişlerdi. Aninka'nın hâlâ bazı hayalleri vardı ve kız kardeşiyle baş başa yaptıkları görüşmelerde:

"*Bütün bunlar* sona erince Pogorelka'ya gideriz. Paramız olur, çiftliğimizi işletiriz" diyordu.

Yalnız Lyubinka onun bu sözlerine çok kaba bir şekilde karşı çıkıyor ve:

"*Bütün bunların* bir gün sona ereceğini mi düşünüyorsun! Aptal!" diyordu.

Ne talihsiz kızmış şu Aninka ki, Kukişev'in aklına yeni bir "fikir" geldi ve tabii kendine özgü o büyük inadıyla da fikrini gerçekleştirmeye çalıştı. Vücuttan yana evet ama kafadan yana pek gelişmemiş bir adam olarak, "canan"ı kendisine "akkompanye" ederse, yani onunla birlikte içerse, kendini mutluluğun doruklarında duyacağına kafayı takmıştı.

"Gelin tokuşturalım! Bir kadehcik! Beraberce!" diye ısrar edip duruyordu. (Aninka'ya hep "siz" derdi: Birincisi, Aninka'nın soylular sınıfından oluşuna değer verdiğini, ikincisi de vaktiyle Moskova'larda yaptığı "çıraklık"ların boşa gitmediğini göstermek isterdi).

Aninka bir süre, Lyulkin'in Lyubinka'ya böyle bir zorlamada bulunmadığını gerekçe göstererek onun ısrarlarından kurtulabildiyse de Kukişev çok geçmeden yeniden başladı:

"Ama kendileri Lyulkin beyi sevdikleri için yine de içerler! Hem izin verirseniz size bir şey daha arz edeyim, cananım: Neden Lyulkin'leri örnek alalım ki biz! Onlar Lyulkin, bizse Kukişev'iz! Onun için gelin biz kendimizce, Kukişev usulünce tokuşturalım!"

Kısacası Kukişev diretti ve isteğini kabul ettirdi. Bir gün Aninka sevgilisinin elinden içi yeşil bir sıvıyla dolu bir kadeh aldı ve bir dikişte içti. Doğal olarak dünyası bir anda kardı, nefesi tutuldu, öksürdü, başı döndü ve bununla da Kukişev'i sevinçlerin doruğuna çıkardı.

Sevgilisi biraz kendine gelince Kukişev ona bu işin nasıl yapılması gerektiğini öğretti:

"İzin verirseniz, cananım, size arz edeyim. Bu iş böyle olmaz. Çok çabuk içiyorsunuz. Kaddehinizi (kadehe böyle diyordu o) elceğinizde böyle tutacaksınız. Sonra hiç acele etmeden, ağır ağır dudaklarınıza götüreceksiniz: Bir, iki, üç... Afiyet, bal şeker olsun!"

Bu tarifi yaparken de kendisi son derece sakin ve ciddi bir tavırla elindeki "kaddeh"i çamaşır leğenine boşalır gibi ağzına deviriveriyordu. İçki içerken yüzünde ne buruşma, ne de başka bir değişiklik olurdu; yalnız tabaktan minyatür denilebilecek mini minnacık bir kara ekmek parçacığı alır, tuza batırır ve ağzına atardı.

Kukişev aklına gelen bu ikinci "fikri" de gerçekleştirdikten sonra özellikle de Lyulkin'leri şaşırtacak üçüncü bir "fikir" aramaya başladı ve buldu da.

Bir gün durup dururken:

"Biliyor musunuz ne?" dedi. "Yaz gelsin, Lyulkinler'le birlikte benim değirmene gideriz, sakvoyajımızı da alırız (içinde şarapla mezeler bulunan sepete diyordu sakvoyaj diye), çayda yıkanırız, tabii iki tarafın da rızası alındıktan sonra!"

Aninka öfkeyle:

"Hayır artık bu kadarı da fazla!" diye itiraz etti.

"Neden ama? Önce yıkanır, sonra biraz atıştırırız... Biraz uzandıktan sonra yine yıkanır, yine atıştırırız... Çok güzel olur doğrusu!"

Kukişev'in aklına gelen bu üçüncü "fikrin" gerçekleşip gerçekleşmediği bilinemiyor. Yalnız bilinen bir şey var: Bu içki âlemleri tam bir yıl sürdü ve bu süre içinde de il özel idaresinde Kukişev ve Lyulkin efendilerin canını sıkacak herhangi bir şey ortaya çıkmadı. Bu arada Lyulkin sözüm ona bir kez Moskova'ya gidip geldi ve dönüşünde ormanının kesim hakkını sattığını

söyledi; kendisine burayı dört yıl önce çingene Domaşka'yla yaşadığı sırada sattığı hatırlatılınca itiraz etti, o zaman sattığım Dmgalovskoye korusuydu, şimdi sattığımsa "Utanmaz Daşka" dedi ve herkesi hikâyesinin doğruluğuna inandırmak için de, kölelik döneminde bu ormanda Daşka adında bir kızın "basıldığını" ve hemen oracıkta değnekle cezalandırıldığını, ormanın adının da böylece "Utanmaz Daşka" kaldığını anlattı.

Kukişev'e gelince, o da üzerinde toplanabilecek kuşkuları dağıtmak için el altından bir söylenti yaydı: Sözde sınırdan kurşunkalem kutuları içinde kaçak dantel geçirmiş ve bu "operasyon"dan iyi voli vurmuştu.

Yine de, ertesi yıl eylül ayında emniyet müdürü Kukişev'den bin ruble borç istendiğinde Kukişev bir ahmaklık edip parayı vermeyince, emniyet müdürüyle savcı, aralarında gizli gizli fısıldaşmaya başladı (Kukişev daha sonra mahkemede, "İkisi de evimde şampanya zıkkımlanırdı!" diye ifade verecekti).

İşte ertesi yıl, tam Lyubinka'nın ad günü ve Kukişev'in de "aşkının yıldönümü" olan 17 Eylül'de, cümbür cemaat yine Lyubinka'nın ad gününü kutlarlarken il özel idaresinden bir üye geldi ve Kukişev'e özel idarenin toplantı halinde bulunduğunu ve bir zabıt tuttuğunu söyledi.

Kukişev umursamaz bir tavırla:

"Demek bir 'açık' bulundu?" dedi ve başkaca hiçbir şey söylemeden gelen adamın ardından önce özel idareye, ordan da hapishaneye gitti.

Ertesi gün toprak komisyonunu da bir telaştır aldı. Üyeler toplandılar, defterdarlığa bir adam gönderip kasayı getirttiler ve içindekileri saydılar. Ancak kaç kez saydılarsa, hesap aletinin boncuklarını ne kadar şakırdattılarsa, olmuyor, hesap bir türlü "tutmuyordu". Sonunda burada da "açık" olduğu anlaşıldı. Sa-

yım sırasında Lyulkin de orda bulunuyordu, benzi uçmuş, yüzü asık, ama... soylu. Sonunda "açık" apaçık ortaya çıkınca, üyelerin her biri kendi korularını düşünmeye başladı: Bu açığı kapatmak için kendi korularını satmaları gerekecekti; acaba hangi "Drigalov" korusunu satsalardı? Üyeler bu tatsız düşüncelere dalmışken, Lyulkin pencereye yaklaştı, cebinden revolverini çıkardı ve şakağına boşalttı.

Olay şehirde esaslı söylentilere yol açtı. Herkes kendince bir karşılaştırma yapıyor, yargıda bulunuyordu. Lyulkin'e acıyorlar, hiç değilse soylu bitirdi işi, diyorlardı. Kukişev için söyledikleriyse daha çok "Bir arşın doğmuş, bir arşın geberip gidecek teres" gibi bir şeylerdi.

Aninka'yla Lyubinka içinse açıkça, "Bütün bunların sebebi bu iki sürtük. Kukişev'le Lyulkin gibi kaltabanların ortaya çıkmaması için böylelerinin sereserpe dolaşmalarına izin vermemek gerek. Onlar da hapse atılsalar hiç fena olmaz" diyorlardı.

Sorgu yargıcı iki kız kardeşi hapse atmadıysa da gözlerini öyle korkuttu ki, kızcağızlar tümden perişan oldular. Ellerindeki değerli şeyleri gizlemelerini dostça öğütleyenler de çıktı tabii, ama onlar yalnızca dinliyorlar, hiçbir şey anlamıyorlardı. Böylece de davacıların avukatı (her iki kuruluş da aynı avukatı tutmuştu; gözü pek, yılmaz bir gençti bu) açıkları kapatmak için haciz memuruyla birlikte evlerine gelerek eline geçen her şeyi yazıp mühürledi; kendilerine de yalnızca elbiseleriyle, kimi hayran seyircileri tarafından armağan edildikleri üzerlerine kazınmış adlardan belli olan bazı altın ve gümüş süs eşyalarını bıraktı. Yine de Lyubinka bir gün önce kendisine armağan edilen bir tomar parayı korsesinin arasına sıkıştırmayı başarabildi. Bu "bir tomar"ın daha sonra bin ruble olduğu anlaşıldı: İki kız kardeşin belirsiz bir süre geçinmek zorunda oldukları paraydı bu.

Hazırlık soruşturması bitene kadar dört ay onları Samovarnov'da tuttular. Sonra özellikle de Aninka için dayanılmaz bir işkence halinde geçen yargılama başladı. Kukişev alabildiğine aşağılık ve küstahtı mahkemede; kendisine sorulmayan şeyleri bile en küçük ayrıntısına kadar anlatıyor, böylece anlaşılan Samavarnov kadınları önünde kendini göstermek istiyordu. Savcıyla davacıların avukatı da -her ikisi de gençti- mahkemeye oynak bir hava vererek, Samavarnov kadınlarına hoş görünmek için bundan yararlanmaya çalıştılar ve başarılı da oldular. Bu arada Aninka birkaç kez bayıldı, ama açıkların kapatılmasından başka bir şey düşünmeyen davacılar avukatı buna aldırış etmeyerek onları soru yağmuruna tuttu. Sonunda sorgu bitti, savunmaya geçildi. Gece geç vakit jüri Kukişev'i suçlu bulduğunu, ancak bazı hafifletici sebepleri göz önüne alarak Samavarnov'dan pek uzak olmayan Batı Sibirya'da bir yere sürgün kararı verdiğini açıkladı.

Mahkemenin sona ermesiyle kız kardeşler de Samovarnov'dan ayrılma olanağını elde ettiler. Aslında bunun da tam zamanıydı, çünkü ellerindeki bin ruble suyunu çekmek üzereydi. Öte yandan kendisiyle daha önce anlaşmaya vardıkları Kreçetov'daki tiyatro müdüründen hemen kendilerine katılmalarını bildiren bir mektup almışlardı; yoksa sözleşmeyi bozarım, diye gözdağı veriyordu adam.

Davacı avukatının isteğiyle ihtiyati haciz konan para, mücevher ve tahvillerdense ne bir ses, ne bir nefes çıkmıştı...

"Hazine"yi korumada yeterli özen göstermedikleri için böyle olmuştu bu. Herkesin aşağılamalarıyla ezilen, yıkılan kardeşlerde kendilerine güven ve gelecek umudu diye bir şey kalmamıştı. Zayıflamış, çökmüş ve esaslı bir şekilde korkmuşlardı. Üstelik de Kukişev'in okulunu bitiren Aninka içkiye alışmıştı.

Sonrası daha da kötü oldu. Kreçetov'da trenden inen kız kardeşler kapanın elinde kaldılar. Lyubinka'yı süvari yüzbaşısı Papkov, Aninka'yı tüccar Zabvennıy aldı. Ama eski bolluk ve özgür yaşam yoktu. Papkov da, Zabvennıy da kaba, kavgacı insanlardı, ama iş para harcamaya geldi mi, elleri ceplerine girmiyordu (Zabvennıy durumu şöyle açıklıyordu: Harcanmaz değil, harcanır, ama elindeki "mal"a göre). Üç dört ay kadar sonra da ellerindeki "mal"lardan iyice soğudular. Kız kardeşlerin sahne başarıları da, aşk alanındaki bu orta karar başarılardan daha fazla olmadı. Tiyatro müdürü, Samovarnov rezaleti dolayısıyla burda seyirci toplayabileceklerini hesaplayarak işe almıştı onları, ama hesabında yanılmıştı. Daha ilk temsil gününde perde açılıp da Pogorelskayalı kardeşler sahneye çıkar çıkmaz seyircilerden biri, "Sizi gidi sanıklar sizi!" diye bağırdı ve bu ad bir anda onların sahne yazgılarını da belirleyen takma adları oluverdi.

En ufak bir ruhsal coşkunun olmadığı, sağır, sönük bir yaşam sürdürüyorlardı. Seyirciler oyunları soğuk karşılıyor, müdür öfkesinden verip veriştiriyor, koruyucuları ise onları korumuyorlardı. Sevgilisini (tıpkı Kukişev gibi) ufaktan ufaktan içkiye alıştırmayı kafasına koyan ve onun başlangıçta nasıl karşı koyacağını, sonra nasıl razı olacağını hayal eden Zabvenniy, kızın daha önce okulu bitirmiş olduğunu görünce, kızıp küstü ve kendisi için artık bir tek eğlencenin kalmış olduğunu gördü: Arkadaşlarını toplayıp hep birlikte Anyutka'nın "zom oluşunu" seyretmek! Lyubinka'yı çok zayıflamış ya da kendi deyimiyle "canlı cenazeye dönmüş" buluyor ve kızcağızı sorguya çekerek:

"Eskiden senin oraların buraların bıngıl bıngıldı, söylesene ne yaptın onları?" diyordu.

Bu arada artık resmiyete falan da boş vermişti; hiç çekinmiyor, sarhoşken ona dayak bile atıyordu.

Kışın sonlarına doğru kız kardeşlerin ne "gerçek" koruyucuları, ne de "belirgin durumları" vardı. Tiyatroyla ilişkileri iyi kötü sürüyordu, ama artık "*Perikola*" ya da "*Eski zaman Albayları*" onlar için söz konusu olamazdı. Lyubinka, Aninka'ya göre biraz daha canlı görünüyordu. Aninka'ysa daha sinirli olduğundan iyice çözülmüştü; geçmişi unutmuş, bugünü ise kavrayamıyor gibi hali vardı. Bundan başka şüpheli bir öksürük de başlamıştı: Anlaşılan gizemli bir dert adım adım yaklaşmaktaydı...

Yaza doğru durum iyice korkunçlaştı. Kız kardeşleri para karşılığında otellere inen efendilere götürmeye başladılar. Dayağın, rezilliğin bini bir paraydı, ama kız kardeşler sanki yedi canlıydılar; kediler gibi sırnaşıp sokuluyor, yaşamak isiyorlardı. Üzerlerine kaynar su dökülmüş, yaralanmış, bacağı kırılmış ama yine de ciyak ciyak bağırarak gözlerine kestirdikleri yere sokulmaya çalışan köpek yavrularına benziyorlardı. Sonunda tabii böyle kişileri tiyatroda tutmak da uygun görülmedi.

Bu kahredici yıl içinde Aninka'nın hayatında yalnız bir kez bir ışık parlar gibi oldu: Trajedi artisti onuncu Miloslavski Samoranov'dan mektup yazarak kendisine evlenme teklif etti. Mektubu okuyan Aninka ağladı, bütün gece kendini bilmez bir şekilde çırpındı, sabahleyin de kısa bir cevap yazdı: "Niçin? Birlikte votka içmek için mi?". Sonra çevresini saran karanlık büsbütün yoğunlaştı ve içkiden başka hiçbir şey kalmadı hayatında.

İlk ayılan, ayılma da değil de, yaşamlarını daha fazla sürdürmelerinde bir anlam bulunmadığını ilk sezen Lyubinka oldu. Bundan böyle çalışma konusunda şanslarının olduğu söylenemezdi: Gençlik de, güzellik de, az buçuk var olan yetenek kırıntıları da... her şey, her şey yok olmuştu. Pogorelka diye bir yuvalarının olduğu ikisinin de bir kez olsun akıllarına gelmemişti. çok uzak, sisler içinde, yitmiş, unutulmuş bir yerdi Pogorelka.

Bunca zamandır onlara çekici gelmeyen bu yer, şimdi hiç çekici olamazdı. Evet, özellikle de şimdi; nerdeyse açlıktan ölecek bir halde olmalarına rağmen hiç mi hiç çekmiyordu Pogorelka onları. Hangi yüzle gideceklerdi oraya? Sarhoş soluklarının "kaltak" damgasını bastıkları yüzle mi? Her yerlerine sinmişti bu lanetli soluklar! İşin en korkunç yanı da, varlıklarının ayrılmaz bir parçası yapmışçasına özümsemiş, benimsemişlerdi bu solukları. Ne meyhanelerin pis kokuları ne hanların gürültüleri, ne de sarhoş nutuklarının rezilliği dokunuyordu artık onlara, hatta Pogorelka'ya gitseler herhalde eksikliğini duyarlardı bunların. Kaldı ki Pogorelka'da da yaşamak gerekti. Kaç yıldır ülkeyi gezip duruyorlardı, ama Pogorelka'nın gelirinden hiç haberleri yoktu. Sakın efsanevi bir yer olmasındı Pogorelka? Sakın ordaki herkes ölmüş olmasındı?... Arina Petrovna'nın kendilerini ekşimiş süt ve kokmuş tuzlu etle beslediği o uzak geçmişin bir tanığı olmaktan başka neydi Pogorelka? Ah, nasıl bir çocukluktu bu! Yalnız çocukluk mu: Nasıl bir hayattı bu! Yalnız hayat mı?.. Her şey... her şey... tüm hayat!

Ölmeleri gerektiği apaçıktı. Bu düşünce bir kez vicdanı aydınlatmaya görsün, bir daha insanın yakasını bırakmaz. Arada bir sarhoşluğun sersemliğinden kurtulur gibi olduklarında Aninka isterik bir şekilde ağlar, ama bu hali çabuk sona ererdi; Lyubinka ise daha soğukkanlı olduğu için ağlamaz, lanetler savurmaz ama kendisine ısrarla "kaltak" der dururdu. Öte yandan kardeşine göre daha bir sağduyuluydu Lyubinka, bu yüzden de yaşamanın artık hiçbir anlamı kalmadığını olanca açıklığıyla kavramıştı. Gelecek için utançtan ve sokaklarda dilenmekten başka bir şey görmüyordu. Utanç, alışma sorunuydu, insan buna dayanabilirdi, ama dilenciliğe hiçbir zaman! En iyisi bıçakla keser gibi kesip bitirmekti her şeyi!

" Ölmemiz gerek!" dedi bir gün kardeşine.

Tıpkı iki yıl önce hazinesini kimin için koruduğunu sorduğu zamanki soğukkanlılığıyla söylemişti bunu.

Aninka korkmuş gibiydi:

"Niçin?" dedi.

"Ciddi söylüyorum: Ölmemiz gerek!" diye tekrarladı Lyubinka. "Anlasana biraz! Uyan! Kendine gel!"

"Eh, madem öyle, ölelim!" dedi Aninka da.

Yalnız bunu söylerken verdikleri kararın o kaskatı anlamını kavramışa pek benzemiyordu.

Aynı gün Lyubinka fosforlu kibritlerin başlarını koparark iki bardak su içinde eritti, birini kendi içti, ötekini kardeşine uzattı. Ama birden korkuya kapılan Aninka bardağı eliyle itti.

"İç... namussuz!" diye bağırdı Lyubinka. "Canım kardeşim! Güvercinim! Hadi içiver!"

Aninka korkudan çıldırmış gibiydi: Bağırıyor, kendini yerlere atıyor, kendi kendini boğmak istermiş gibi eliyle gırtlağını sıkıyordu.

"İç! iç... namussuz!"

Pogorelka'lı kardeşlerin artistlik hayatları burada noktalandı. Aynı gün, akşama doğru Lyubinka'nın cesedini götürüp kent dışında bir yol ağzına gömdüler.

Aninka sağ kalmıştı.

Aninka, Golovlevo'ya gelmesiyle birlikte İyuduşka'nın eski yuvasında göçebeliğe benzer bir düzensizliği de başlattı. Bir kez geç kalkıyordu; sonra da üstünde gecelik, saçları karmakarışık, başı kurşun gibi ağır öğleye kadar odadan odaya dolaşıyor ve öyle bir öksürüyordu ki, Porfiri Vladimiriç çalışma odasında otururken bu öksürükleri her duyuşunda korkuyla titriyordu. Odasını da hiç toplamıyordu: Yatağı hep dağınık, iç çamaşırları, giysileri, tuvalet gereçleri sandalyelerin üstüne, yerlere geli-

şigüzel atılmış durumdaydı. Başlangıçta dayısıyla yalnız öğle yemeklerinde ve akşam çaylarında görüşüyordu. Golovlevo'nun sahibi çalışma odasından baştan aşağı siyahlar giyinmiş olarak çıkıyor, az konuşuyor ve yemeğini eskisi gibi insanı sıkıntıdan patlatacak bir şekilde uzatarak yiyordu. Anlaşılan bir şeyleri inceliyordu ve Aninka onun ucun ucun bakışlarını üzerinde yakaladıkça incelenenin kendisi olduğunu anlıyordu.

Öğle yemeğinden sonra aralığın erkenden bastırıveren alacakaranlığında evin sıra halinde uzanan kabul odalarında can sıkıcı dolaşmalar başlıyordu. Aninka kurşuni kış gününün yavaş yavaş sönüşünü izlemeyi seviyordu: Odalar önce hafiften gölgelenirken sonra birdenbire bıçak kesmez bir karanlığa gömülüveriyordu. Kendini bu karanlıkta daha rahat hissediyor ve mumları yakmıyordu. Yalnız upuzun salonun karşı ucunda, aleviyle küçük, parlak bir halka meydana getiren ucuz bir içyağı mum çıtırdıyordu. Evde bir süre öğleden sonraya özgü hareketler oluyordu: Yıkanan tabakların tıkırtısı, açılıp kapanan çekmecelerin sesi duyuluyor, ama bunun hemen ardından uzaklaşan ayak seslerinin kesilmesiyle birlikte ev bir mezar sessizliğine gömülüyordu.

Porfiri Vladimiriç öğleden sonra dinlenmesi için odasında uzanıyor, Yevprakseyuşka kendi odasında kuştüyü yatağına gömülüyor, Prohor ise uşaklar bölümüne çekiliyordu; böylece Aninka yapayalnız kalıyordu. Hafif sesle birtakım şarkılar söyleyerek evin içinde aşağı yukarı dolaşıyor, kendini yormaya çalışıyordu: Burda önemi olan hiçbir şey düşünmemekti. Salona doğru yürürken mum alevinin oluşturduğu ışıklı halkaya bakıyor, geriye dönerken de kendini önündeki yoğun karanlığın içinde herhangi bir şey, bir eşya, bir nokta görmek çin zorluyordu. Ama bütün bu önleyici çabalarına karşın inadınaymış gibi anılar birbiri ardınca kafasına üşüşüyordu. İşte soyunma

odası: Ucuz duvar kâğıtlarıyla kaplı tahta paravana, değişmez tuvalet aynası, yine değişmez bir demet çiçek (üsteğmen İkinci Papkov'dan gelme); işte isten kararmış, üzerlerine nem ve küf kokusu sinmiş yırtık dekorlarıyla sahne; işte kendisi... sahnede dönüp duruyor, gerçekten de, oynadığını sanıyor, ama yalnızca dönüp duruyor; işte tiyatro salonu: Sahneden bakınca bayağı göz kamaştırıcı görünüyor, gerçekteyse, derme çatma koltukları, havı dökülmüş kırmızı bir çuhayla kaplı localarıyla zavallı, sönük bir salon; ve işte subaylar, subaylar, subaylar... Bitip tükenmez subaylar... Sonra isli bir gaz lambasıyla aydınlatılmış koridoru pis pis kokan bir otel; gösteri biter bitmez koşup, sonraki eğlenceler için elbise değiştirmek üzere uğradığı otel odası: Sabahtan beri toplanmamış yatak, içi kirli su dolu leğen, yerde sürünen çarşaf, koltuğun arkalığında unutulmuş bir don: Otel odası.. Sonra, mutfakta hazırlanan bütün yemeklerin kokularının sindiği bir salon, ortada yemek için hazırlanmış masalar; akşam yemekleri, bezelyeli köfteler, sigara dumanları, gürültü, itişip kakışma, sarhoşluk, sarhoşluk... Ve yine subaylar, subaylar.. Bitmez tükenmez subaylar...

Başarılar, zaferler, mutluluklar dönemi adını verdiği zamana ait anılardı bunlar.

Bu anıları bir dizi başka anılar izliyordu. Bunlarda artık büsbütün pis kokan, kışın duvarları buz bağlayan, döşemeleri sallanan, duvar bölmelerinin çatlaklarında tahtakurularının parlak karınları görünen bayağı hanlar söz konusuydu. Kavganın dövüşün eksik olmadığı sarhoş geceler; kısa bir süre için buralara inen ve kabarık cüzdanlarından yeşil banknotlar çıkaran çiftlik sahipleri; "artist kızlar"ı nerdeyse ellerinde kamçıyla oynamaya kışkırtan anasının gözü tüccarlar... Ertesi günse baş ağrısı, mide bulantısı ve hüzün, sonsuz bir hüzün. En sonunda da, işte Golovlevo.

Golovlevo ki ölümün ta kendisi... acımasız ve doymak bilmeyen... her an yeni bir kurban bekleyen... Dayılarının ikisi burada öldü; iki dayıoğlu, sonunda kendilerini ölüme götürecek "ağır yara"larını burada aldılar; ve Lyubinka... uzaklarda, Kreçetova diye bir yerde "kendi işleri yüzünden" öldüğü sanılabilirse de, "ölümcül yara"yı o da burada aldı. Bütün ölümlerin, zehirlenmelerin, yaralanmaların kaynağı burasıydı. Burada kokmuş tuzlu etle beslerlerdi insanları. Öksüzlerin kulakları nefretlik, dilenci, asalak, açgözlü gibi sözleri ilk kez burada duymuştu. Burada hiçbir şey cezasız kalmaz, hiçbir şey o katı, duygusuz kadının keskin gözlerinden kaçmazdı: Ne fazla bir lokma, ne düşürülüp kırılmış beş paralık bir oyuncak, ne yırtılan bir bez parçası, ve ne de eskitilmiş bir ayakkabı. Her aykırılığın düzeltilmesi, her bozulan şeyin onarılması ya azarlama, ya dayakla olurdu. Derken, önce kendilerini yönetme hakkına sahip oldular, sonra da bu iğrenç yerden kaçmanın olanaksız olmadığını anladılar ve kaçtılar... oraya! Kimse de önlemedi kaçışlarını. Nasıl önleyebilirlerdi ki zaten! Golovlevo'dan daha iğrenç bir yer, Golovlevo'daki yaşamdan daha iğrenç bir yaşam düşünülebilir miydi!

Ah, bütün bunlar unutulabilseydi! Hayal planında bile olsa dünle bugünü unutturacak bir şeyler yaratılmaz, büyülü bir dünya kurulamaz mıydı? Ama, ah! Yaşadığı gerçeklik öylesine capcanlı, öylesine çelik gibi, öylesine dipdiriydi ki, hayal gücünün yarattığı bütün pırıltıları bir anda yok ediveriyordu. Hayalinde gümüş kanatlı melekçikler mi yarattı, boşuna! Bunların hemen adından Kukişev'ler, Lyulkin'ler, Zabvennıy'ler, Papkov'lar sökün ediyordu.. Tanrım! Gerçekten de her şey yitirildi mi? Yalan söylemek, kendi kendini aldatmak bile.. bunlar bile sarhoş gecelerin, aşağılık, rezil gecelerin karanlıklarına mı gömüldü? Hayır! Kanını büsbütün zehirlememesi, yüreğini parça parça et-

memesi için ne yapıp edip bu geçmişi öldürmek gerekti! Onu soluksuz bırakmacasına ezecek, ezip yok edecek ağır, çok ağır bir şey çökmeliydi bu geçmişin üzerine!

Ne tuhaf, ne acımasız bir yazgıydı bu! Herhangi bir açık kapının var olduğu, buradan bir yere çıkabileceği, bir şeylerin olabileceği hayal bile edilemiyordu! Hiçbir şey olamazdı... Gelecek diye bir şey yoktu! En dayanılmaz olanı da, gerçekte ölmüş olmasına karşın, hâlâ birtakım yaşam belirtileri taşıyor olmasıydı! Neden o zaman Lyubinka'yla birlikte o da bitirmemişti her şeyi? Neden kalmıştı? Nasıl olmuştu da dört yandan üzerine gelen utanç dağının altında ezilip gitmemişti? Üzerine bir anda yıkılan bir yığın taşın altından sürünüp çıkabilmek için ne kadar küçük bir böcek olmak gerekti böyle!

Bu soruların altında inim inim inliyor, ayaklanan anılarını bastırabilmek için salonda dört dönüyordu. Ama anılar saldırıya geçmişçesine gelmeye devam ediyordu üzerine: Başında püsküllü süvari şapkasıyla Gerolştayn Düşesi; önden beline kadar yırtmaçlı gelinliğiyle Kleretta Ango; önden, arkadan, yanlardan yırtmaçlı "elbise"siyle Güzel Helen... Utanç ve çıplaklıktan başka bir şey değildi bütün bunlar... ve işte bütün bir hayat böyle geçmişti! Gerçekten olmuş muydu bunların hepsi?

Saat yediye doğru ev yeniden uyanmaya başlıyordu. Çayın hazırlanmakta olduğunu anlatan tıkırtıların ardından Porfiri Vladimiriç'in de kalktığı görülüyordu. Dayı yeğen çay masasına oturuyorlar, bitmekte olan güne dair konuşuyorlardı; ama ne vardı ki konuşacak, ne yaşanmıştı ki neyi konuşacaklardı!.. Çaylarını içtikten ve akrabaca öpüştükten sonra İyuduşka büsbütün inine çekiliyor, Aninka da Yevprakseyuşka'nın odasına gidip onunla kâğıt oynuyordu.

Saat on bire doğru sarhoşluk başlıyordu. Porfiri Vladimiriç'in uyuduğuna iyice güven getirdikten sonra Yevprakseyuşka

masaya çeşitli köy turşuları, tuzlu, salamuralı şeylerle bir şişe votka koyuyor ve böylece gece başlıyordu. Gitar tıngırtısı eşliğinde en anlamsız, en açık saçık şarkılar söyleniyor, konuşma ve şarkı aralarında da Aninka kadehçikleri usul usul yuvarlayıveriyordu. Başlangıçta "Kukişev usulü", "afiyet bal olsun" yöntemiyle sakin sakin içiyor, ardından yavaş yavaş efkâr basıyor, inlemeye, lanetler savurmaya başlıyordu..

Yevprakseyuşka ona bakıyor ve "acıyor"du.

"Size baktıkça, küçükhanım, ah nasıl acıyorum!" diyordu.

"Siz de benimle birlikte için, o zaman acımazsınız," diyordu Aninka da.

"Hiç olur mu! Dayınızın yüzünden az kalsın ruhban sınıfından atılıyordum, bir de bu duyulacak olursa!.."

"Öyleyse konuşmaya da değmez... En iyisi gelin ben size 'palabıyık' şarkısını söyleyeyim..."

Yeniden gitar tıngırtıları yeniden ah'lı, oh'lu, inleme, nara karışımı sesler duyuluyordu. Gece yarısını epey geçe Aninka'nın üzerine taş gibi ağır bir uyku bastırıyordu. Bu hasretle beklenen taş birkaç saat için geçmişini öldürüyor, hatta dertlerini dindiriyordu. Ertesi günse ezilmiş, örselenmiş, yarı çılgın bir halde taşın altından sürünüp çıkıyor ve yeniden yaşamaya başlıyordu.

Yine böyle rezil gecelerden birinde, Aninka Yevprakseyuşka'nın odasında repertuarındaki en rezil şarkılardan birini söylerken birden kapıda İyuduşka göründü. Yüzüne ölümcül bir sarılık çökmüştü, bitkindi... Dudakları titriyor, yuvalarını içine çökmüş gözleri, mumun cılız ışığında körlerin göz çukurlarını andırıyordu. Avuçlarını dua eder gibi birbirine yapıştırmıştı.

Şaşkınlıktan donakalan kadınların önünde birkaç saniye öylece durdu, sonra yavaşça dönüp çıktı.

***

Kimi aileler sürekli olarak kaçınılmaz bir alınyazısının tehdidini duyarlar. Çoğunluk hayatla ilintileri olmayan, ülkenin yönetim sorunlarına ilgi duymayan, başlangıçta kölelik yasasının koruyucu kanatları altında bütün Rusya topraklarına yayılmışken, şimdi korunmasız kalan, yaşamlarının sonunu artık çökmeye yüz tutan yurtluklarında geçiren işsiz güçsüz ailelerdir bunlar. Bu acınası ailelerin hayatlarında başarı da başarısızlık da hep körlemedir: Düşünülüp tasarlanmadan, beklenemeden, kendiliğinden gerçekleşir.

Böyle bir aile kimi zaman kendini ışıklı bir mutluluk akıntısı içinde buluverir. Issız bir köyde sessiz sakin kocamakta olan çökmüş, yoksullaşmış bir süvari subayıyla karısından birdenbire genç, sağlam, temiz, hayatın özünü çabucak kavrayan bir sürü yavru meydana gelir. Kısacası, "akıllar". Bunların delikanlıları da, kızları da hep akıllıdır. Kızlar "enstitüleri" pekiyi dereceyle bitirir ve kendileri koruyacak kimseleri daha okul sıralarındayken bulurlar... Alçakgönüllü olunması gereken yerde alçakgönülü olmasını bilirler (amirleri onlar için *J'ami cette modestie!** derler). Bağımsız, girişimci olunması gereken yerdeyse, yine olmaları gerektiği gibidirler (amirleri onlar için bu kez de *J'ami cette independance!*** derler). Her esintiyi büyük bir duyarlılıkla sezer, arkalarında açık kapı bırakmadan koruyucularıyla ilişkilerini sürdürürler. Böylece de ömürleri boyunca kılık değiştirme olanağını elde etmiş olurlar: Gerektiği anda üzerlerindeki eski kılığı atıp yeni bir kılığa bürünürler, eğer koşullar öyle gerektiriyorsa, kaşla göz arasında yeniden eski kılıklarına dönerler. Kısacası onlar dönemlerinin gerçek girişimlerine, her zaman aramakla başlar, ve hemen hep ihanetle bitirirler. Genç kızlarına gelince, bunlar da kendi uzmanlık alanları içinde ailenin gelişmesine yardım eder, yani başarılı evlilikler

---

* *(Fr.) Ondaki bu alçakgönüllülüğü seviyorum!*

** *(Fr.) Ondaki bu bağımsızlığı seviyorum!* (Ç.N.).

yapar ve kendilerinde öyle doğal zenginlikler ortaya çıkarıp bunlardan öyle başarıyla yararlanırlar ki, cemiyet dedikleri alaca bulaca topluluk içinde kolayca ön sıralara yükselirler.

İşte bu rastlantısal olarak oluşuvermiş koşullar sayesinde, yoksul düşmüş ailemiz kendini bir başarı akıntısının içinde bulur. Çetin savaşlardan geçerek ilk başarıları kazananlar, yeni ve temiz bir soy yetiştirirler; bu yeni soy için yaşam daha kolaydır; çünkü izleyecekleri yol önceden açılmış, belirlenmiştir. Bu soyu öteki soylar izler ve sonuçta ortaya hiçbir savaşıma gerek duymayan, doğuştan rahat yaşama hakkına sahip olduğunu sanan bir aile çıkar.

Son zamanlarda, ("taze olmayanlar"ın soysuzlaşmaları nedeniyle) "taze kan" adı verilenlerin daha sık aranır olması, karşımıza böyle başarılı aileleri sık sık çıkarır oldu. Böyle "saç örgülü" yıldızların eskiden de arada bir parlayıverdikleri görülürdü ufuklarımızda, ama o zamanlar bu çok seyrek olurdu, çünkü hem kapısına "Burada her zaman kıymalı börek yenir" levhası asılı bulunan dertsiz bölgeyi çevreleyen duvarlarda çatlak yoktu, hem de bu bölgeye "saç örgülü"yle birlikte girebilmek için insanın gerçekten esaslı bir şeylere sahip olması gerekti. Bugünse dertsiz bölgenin duvarlarındaki çatlaklar arttığı gibi, buraya girmek de kolaylaşmış bulunuyor; çünkü gelenin esaslı bir şeylere sahip olup olmadığına bakan yok, kimse "tazelik"ten başka bir şey aramıyor.

Ama bu başarılı ailelerin yanı sıra öyle aileler de vardır ki, talih bu ailelerin yavrularına beşikten mezara kadar sonsuz bir mutsuzluktan başka bir şey vermez. Bu ailelerin yakasına birdenbire bit gibi bir şey, sanki bir hastalık, bir eksiklik yapışır ve her yandan kemirmeye başlar aileyi. Gitgide tüm organizmaya yayılır, derinlere, en derinlere sokulur ve bu aileden gelen bütün soyları birbiri ardınca kemirir. Böylece bir güçsüz insanlar koleksiyonu çıkar ortaya: Ayyaşlar, ahlaksızlar, gevezeler, kısa-

cası başarısız insanlar. Soy gitgide daha da soysuzlaşır ve sonunda tıpkı şu anlattığım Golovlevler gibi hayatın daha ilk sillesine dayanamayarak yıkılıp giden birtakım cılız yaratıklar oluşur.

Golovlev ailesinin başına çöken de işte tam böyle bir uğursuzluktu. Aileye birkaç kuşaktır damgasını vuran üç önemli özellik vardı: Avarelik, işe yaramazlık ve ayyaşlık. Bunlardan ilk ikisinin sonucu: Boşboğazlık, boş düşünceler üretme ve duygusuzluktu. Sonuncusu ise herhalde genel hayat kargaşasının bir sonucuydu. Birkaç kişinin bu uğursuzluğun kurbanı olarak mahvolup gittiğini kendi gözleriyle görmüştü Porfiri Vladimiriç. Kaldı ki, dedelerle büyük dedeler hakkında da bu konuda birtakım söylentiler vardı. Bunların hepsi de boş birtakım şeyler düşünmekten başka bir işe yaramayan, ayyaş rezil insanlardı, öyle ki Arina Petrovna gibi rastlantıların yarattığı bir meteor parlamasaydı Golovlev ailesi denen bu ayyaşlar, sünepeler topluluğu tümden yok olur giderdi. Bu kadın aileyi kişisel gücüyle bolluğun, zenginliğin en üst noktasına ulaştırmış, ama yeteneklerinden hiçbirini çocuklarına aktaramaması nedeniyle bütün çabalarının boşa gitmesi bir yana, kendisi de tam anlamıyla avarelik, gevezelik ve duygusuzlukla kuşatılmış olarak ölmüştü.

Yine de Porfiri Vladimiriç bugüne kadar kendini tutabilmişti. Belki eski örnekleri hatırlayarak bilinçli olarak geri durmuştu içkiden, belki de bugüne kadar ona gevezeliğin verdiği sarhoşluk yetiyordu. Ama bir gün onun "sahici sarhoş" olacağı yönünde çevrede dolaşıp duran söylentiler boşuna değildi. Zaten kendisi de zaman zaman hayatında bir boşluk olduğunu hissediyor gibiydi; evet, gevezelik çok şeyler veriyordu kendisine, ama yine de bir eksiklik vardı. Onu sersemletecek, hayat üzerine düşünmelerine son verecek ve onu bir anda ve dönüşü olmamacasına sonsuz bir boşluğa fırlatacak sert, keskin bir şeyler olmalıydı.

İşte bu sonsuz bir arzuyla beklenen fırsat kendiliğinden gelivermişti.

Aninka'nın gelişinden bu yana uzunca bir süre çalışma odasına kapanan Porfiri Vladimiriç sürekli olarak evin öte ucundan gelen birtakım sesler duyuyor, bu konuda kendi kendine tahminler yürütüyor, ama ne olup bittiğini bir türlü anlayamıyordu... Sonunda işte kokuyu almıştı.

Ertesi gün Aninka uzun bir vaaz dinleyeceğini umuyordu, ama umduğu çıkmadı. Porfiri Vladimiriç her zamanki gibi bütün öğleden önceyi çalışma odasına kapanarak geçirdi, yemeğe geldiğinde de hep yaptığı gibi yalnız kendi kadehine değil, iki kadehe birden votka doldurdu ve birini yüzünde bön bir gülümsemeyle Aninka'ya gösterdi. Bu, sözsüz bir davetti ve Aninka daveti kabul etti.

Yemeğin ortalarında İyuduşka birden aklına gelmiş gibi:

"Demek Lyubinka öldü ha?" dedi.

"Öldü, dayı."

"Eh, Tanrı günahlarını affetsin! Şikâyetlenmek günah, ama ölüyü anmak sevaptır! Ne dersin, analım mı ölücüğümüzü?"

"Analım, dayı."

Birer kadeh daha içtiler, sonra İyuduşka sustu: Besbelli uzun süren yabanilikten hâlâ kurtulamamıştı. Yalnız yemekten sonra Aninka aile göreneğine uyarak teşekkür etmek için dayısını yanağından öperken, beriki onun yüzünü okşayarak:

"Demek böylesin ha!" dedi.

Aynı gün, bu kez çok uzun süren akşam çayı sırasında Porfiri Vladimiriç yüzünde gizemli bir gülümsemeyle Aninka'yı bir süre süzdükten sonra:

"Emredeyim biraz meze getirsinler mi?" dedi.

"Eh getirsinler!"

"Gördüğün gibi, dayının önünde öyle köşe bucaktan daha iyidir... Dayın hiç değilse..."

İyuduşka sözünü tamamlamadı. Herhalde, duyan hiç değilse fazla kaçırınca "dur" demesini bilir, demek istiyordu, ama nasılsa bir türlü söyleyemedi bunu.

O günden sonra akşamları yemek odasından mezeler hiç eksik olmadı. Uşaklar ve hizmetçiler yatmaya çekilince pancurlar kapatılıyor ve dayıyla yeğen baş başa kalıyordu. İyuduşka başlangıçta biraz yavaştı, ama çok kısa bir pratikten sonra Aninka'ya yetişti. Yavaş yavaş içiyorlar ve kadeh aralarında da ordan burdan hatırladıkları şeyleri konuşuyorlardı. Konuşmaları başlangıçta heyecansız, gevşek oluyordu, ama kafaları dumanlandıkça konuşmaları da canlanıp kızışıyor ve sonuçta muhakkak, konusunu Golovlevo ölüleriyle sakatlarının oluşturduğu anlamsız bir kavgaya dönüşüyordu.

Kavgayı başlatan hemen hep Aninka oluyordu. Acımasız bir inatçılıkla Golovlevler'in geçmişini karıştırıyor, İyuduşka'yı kızdırabilmek için de bütün sakatlanmalarda başrolü rahmetli büyükkannesiyle birlikte onun oynadığını söylüyordu. Sözleri öylesine edepsizce ve öylesine nefret doluydu ki, bu perişan, bu yarı sönmüş bedende nasıl olup da hâlâ böyle bir ateşin yanmakta olduğuna şaşmamak elde değildi. Bu sözler İyuduşka'yı yaraladığı halde o bütün bunları içine atıyor, fazla karşı koymuyordu; ama Aninka şirretliğini iyice ileri götürdüğünde o da bağırıyor, lanetler savuruyordu.

Bu sahneler her gün olduğu gibi yineleniyordu. Gerçi aileyle ilgili konuşulmadık bir şey kalmamıştı ama yine de Golovlev konusu bu iki tükenmiş insanın karşısına öyle bir inatla dikiliyordu ki, her ikisinin de bütün düşünsel yeteneklerinin buraya zincirlendiği düşünülebilirdi. Her olay, her anı, bir yaranın yeniden kanamasına yol açıyor, kanayan her yara da, Golovlevo'nun neden olduğu sakatlanmalardan birini hatırlatıyordu.

Geçmiş kötülüklerin, irinlerin, zehirlerin açığa çıkarılması, bunların tekrar tekrar ele alınıp değerlendirilmesi, hatta bu konuda aşırılığa kaçılması, öç almaya benzer bir zevk veriyordu ikisine de. Ne geçmişlerinde, ne de bugünlerinde tutunabilecekleri bir ahlak dayanağı vardı. Bir yanda acınası bir biriktirme hırsı, öte yandaysa anlamsız bir duygusuzluk. Ekmek yerine taş, öğüt yerine dayak. Çeşni olarak da asalak, nankör, sadaka, gizlenen lokmalar... hatırlatmaları. İşte sıcaklığa, sevgiye, sevecenliğe susamış genç bir yüreğin aldığı cevaplar... Peki sonuç ne oldu! Bu acı eğitimin hayata karşı katı ve acımasız bir bakış açısı yaratması beklenirken, talihin acı bir cilvesi işte, önüne geçilmez bir tutkuyla hayatın zehrini tatma arzusu yarattığı görüldü. Gençlik, unutma denen mucizeyi yarattı; yüreğin ne taşlaşmasına, ne de nefret duymasına izin verdi, tam tersine yaşam tutkusuyla sarhoş etti onu. İşte Aninka'nın birkaç yıl boyunca kendine gelmesini engelleyen ve Golovlevo'ya ilişkin her şeyi derinlere, gerilere uzaklaştıran pervasız sahne arkası ayyaşlığı buradan kaynaklanıyordu. O kendi geçmişini ancak şimdi, sonunun geldiğini hissettiği şu anda gerektiği gibi anlayabiliyor ve içini yakıp kavuran bir ateşle bu geçmişten nefret ediyordu.

Sarhoş söyleşileri gece yarısından epey sonralara kadar sürüp gidiyordu. Eğer düşünce ve konuşmalarında sarhoşluğun verdiği düzensizlik olmasaydı, daha en baştan korkunç bir şeyler olabilirdi. Ama bereket versin ki votka bu ezik yüreklerdeki eski yaraları kanatmakla birlikte acılarını da yatıştırıyordu. Gece ilerledikçe konuşmaları daha bir gevşekleşiyor, içlerinde kabaran nefret gücünü yitiriyordu. Sonunda herhangi bir acı duyulmadığı gibi tüm dış dünya kaybolup yerini aydınlık bir boşluğa bırakıyordu. Dilleri dolanmaya, gözleri kaymaya, her ikisine de bir donukluk çökmeye başlıyor ve dayıyla yeğen yerlerinden kalkıp yalpalaya yalpalaya inlerine çekiliyorlardı.

Bu gece serüvenlerini evde kimsenin fark etmemesi olacak şey değildi. Hatta tersine, bu işin sonunun nereye varacağı öylesine apaçıktı ki, hizmetçilerden birinin olup bitenler için "cinayet" sözcüğünü kullanması kimseyi şaşırtmadı. Golovlev konağı tam bir donakalmışlık içindeydi; sabahları bile en ufak bir kıpırtı görülmüyordu. Efendiler geç kalkıyorlardı, sonra öğleye kadar evin her köşesinde Aninka'nın iç parçalayan öksürüğü ve bunu izleyen ilenmeleri duyuluyordu. İyuduşka insanın içini parçalayan bu öksürükleri korkuyla dinliyor ve kendisini büsbütün ezip yok edecek bir felaketin yaklaşmakta olduğunu seziyordu.

Bu nefretlik evin her köşesinde sanki "ölüm" sürünüyordu. Nereye dönüp baksan soluk birtakım hayaller kımıldıyordu. İşte babacığı Vladimir Mihayloviç, başında beyaz gecelik takkesi, dilini çıkararak birilerini kızdırıyor ve Barkov'dan parçalar okuyor; işte kardeşi sümsük "Styopka"; onun hemen yanında "suskun" Paşka; işte Lyubinka; ve işte Golovlev soyunun son filizleri: Volodka'yla Petka... Hepsi de sarhoş, şaşkın, perişan, kanlar içinde... ve bütün bu soluk hayallerin üzerinde kımıldayıp duran ve canlıya benzeyen bir hayal: Kendisi... sönmeye yüz tutan bir soyun son temsilcisi, Porfiri Vladimiriç Golovlev!

***

Eski ölülerin sürekli hatırlanıp durması önünde sonunda etkisini gösterecekti. Geçmiş öylesine dipdiri açığa çıkarılmıştı ki, ona ufacık bir dokunma acı veriyordu. Bunun doğal sonucu da, ya korku ya da vicdanın uyanmasıydı; bununla birlikte ikincisi birincisinden daha doğru olsa gerek. Şaşılacak şey: Vicdan büsbütün de yok değilmiş demek! Yalnızca ötelere itilmiş, unutulmuş! Dolayısıyla da varlığını insana sürekli duyuran o faal duyarlığını yitirmiş...

Yabanıllaşmış bir vicdanın bu şekilde uyanışı dayanılmaz acılar verir insana. Eğitici özelliğinden yoksun böyle bir vicdan

ilerisi için de bir aydınlık görmedi mi, insanın içine rahatlık vermek, ona yeni bir hayatın olabilirliğini göstermek şurada dursun, yalnızca sonsuz bir acı verir, boş yere bir acı. Pişmanlık içinde can çekişmek üzere taş bir tabutun içine sokulmuş gibi duyar insan kendini, evet yalnızca can çekişmek için, çünkü artık hayata dönüş söz konusu değildir, en ufak bir umut yoktur bu konuda. Boşu boşuna çekilen bu dayanılmaz acıları dindirmek için, bir anlık bir göz kararmasıyla alınan, başını tabutun taş duvarlarına vurup parçalamak kararını uygulamaktan başka çıkar yol yoktur...

İyuduşka uzun, duygusuz hayatı boyunca kendi varlığının hemen yanı başında ölümün de seyir halinde olduğunu bir kez olsun aklına getirmemişti. Kendi halinde, dualar ederek, haçlar çıkararak usul usul yaşıyor, ama işte özellikle de bu yüzden bir sakatlığın meydana gelebileceğini hiç düşünmüyordu. Böyle olunca da Golovlevo'da sakatlıkların suçlusunun kendisi olduğunu kabule yanaşmıyordu.

Ama işte korkunç gerçek birdenbire vicdanını aydınlatıvermişti. Ancak artık çok geçti, çünkü geri döndürülmesi ya da onarılması olanaksız bir gerçek vardı karşısında. Yaşlanmıştı, yabanıllaşmıştı, bir ayağı çukurdaydı ama kendisine yakınlık duyacak, ona "acıyacak" bir tek yaratık yoktu dünyada. Niçin yalnızdı? Niçin çevresindekilerden yalnızca ilgisizlik değil, bir de nefret görüyordu? Niçin kendisine dokunan her şey yok olup gitmişti? İşte burada, şu Golovlevo'da bir zamanlar bir insan yuvası vardı; nasıl oldu da bu yuvanın içinde bir tek tüy bile kalmadı? Bu yuvada büyüyen yavru kuşlardan bir tek şu yeğeni kız kalmıştı, o da kendisine hakaretler ediyor, kan kusturuyordu. Yevprakseyuşka bile.... O kadar kafasız olduğu halde o bile nefret ediyordu kendisinden. Golovlevo'da yaşamaya devam etmesinin tek nedeni de zangoç babasına buradan her ay yiyecek göndermek içindi, yoksa o da nefret doluydu kendisine karşı;

indirdiği ağır bir darbeyle onu da sakat bırakmıştı, çünkü: Elinden hayat ışığını, yeni doğmuş yavrusunu almış ve bilinmeyen bir çukura atıvermişti... yaşadığı hayat kendisini nereye ulaştırmıştı? Niçin yalanlar söylüyor, gevezelik ediyor, insanları canından bezdiriyor ve cimrilik ediyordu? Pekâlâ, hadi maddi açıdan bakalım konuya, "miras" açısından bakalım: Kimin işine yarayacaktı bütün bunlar, kim yararlanacaktı bu yaşamın sonuçlarından? Kim?

Tekrarlıyorum: Vicdan uyanmıştı, ama yararsızdı. İyuduşka inliyor, çırpınıyor, öfkeleniyor ve sıtmaya tutulmuşçasına ateşli bir titremeyle akşamın olmasını bekliyordu: İçmek, kör kütük sarhoş olmak ve asıl önemlisi içkide vicdanını boğmak için. Son derece soğukkanlı bir küstahlıkla yaralarını deşen "sürtük kız"dan nefret ediyor, ama yine de aralarında daha konuşulmadık pek çok şey varmış, dağlanmadık daha pek çok yaralar varmış gibi karşı konulmaz bir biçimde ona doğru sürükleniyordu. Ona her akşam Lyubinka'nın ölümünü anlattırıyor ve böylece her akşam dinlediği bu hikâyeyle kafasında kendi yok oluşuna ilişkin bir düşünce gitgide olgunlaşıyordu. Başlangıçta bu düşünce kafasında rastgele, şöyle bir parlayıp geçmişti, ama hemen yanı başında ilerlemekte olan ölüm süreci belirginlik kazandıkça, bu düşünce de gitgide içinin derinlerine işlemeye başlamış ve sonunda karşısında gelecek diye duran zifirikaranlığın içinde pırıldayan biricik aydınlık nokta olmuştu.

Kısacası ne yandan bakılsa durum değişmiyordu. Korkunç bir şekilde öksürüyordu; bazen basbayağı soluk almasını önleyecek nöbetler geliyor, boğulacak gibi oluyordu; duyduğu ruhsal acılar olmasa da, hayatını hayatlıktan çıkarıp bir can çekişme sürecine dönüştürmeye yetebilecek bir illetti bu. Golovlevler'e özgü zehirlenmenin bütün dış belirtileri ortadaydı. Dubrovino'daki evin üst katında tıkanıp ölen kardeşi suskun Pavluşa'nın inlemelerini duyuyordu artık kulaklarında. Yine de her an çatla-

yacakmış gibi görünen şu çökmüş, cılız göğüs, şaşılacak bir direnç gösteriyordu. Her gün içindeki fiziki acılara yenileri ekleniyor, ama göğüs dayanıyor, çökmüyordu. Beden, bu umulmadık dayanaklılığıyla sanki eski ölülerin öcünü alıyordu; her yeni nöbetin yaklaşmakta olduğunu hissedişinde "Herhalde bu sonum olur, götürür!" diye umutlanıyor, ama "son" bir türlü gelmiyordu. Anlaşılan sonunun gelmesini hızlandırmak için de zora başvurması gerekiyordu.

Kısacası ne yandan bakılsa durum değişmiyordu: Hayatla bütün hesaplar görülmüştü. Yaşamak hem acı vericiydi, hem de gereksiz; gerekli olan tek şey, ölümdü ama işte bu tek gerekli şey de bir türlü gelmek bilmiyordu. Ruh kendisini böylesine candan arzu ederken, ölümün cilveler yaparak şımarıkça gelişini geciktirmesinde alçakça bir ihanet vardı sanki...

Mart ayıyla birlikte Azizler Haftası da sona eriyordu. Son zamanlarda kendini ne kadar koyuvermiş olursa olsun, çocukluğundan beri kutsallığına inandığı bu günlerin etkisi altındaydı. Düşünceleri kendiliğinden ciddileşiyor, yüreği tam bir sessizlik isteğinden başka hiçbir şey duymuyordu... Bu ruh haline uygun olarak akşamlar da o eski sarhoş rezilliklerden uzak, hüzünlü bir ölçülülük içinde, sessiz, suskun geçiyordu.

İyuduşka ve Aninka yemek odasında birlikte oturuyorlardı. Bir saat kadar önce akşam ayiniyle birlikte kutsal kitaptan on iki cüz okunmuştu ve odanın içinde hâlâ yoğun bir tütsü kokusu vardı. Saat 10'u vurdu, uşaklar ve hizmetçiler köşelerine çekildiler, ev kaskatı bir sessizliğe gömüldü. Aninka dirsekleri masaya dayalı, başı elleri arasında, düşünüyordu; Porfiri Vladimiriç de konuşmuyor, sessiz, üzgün onun karşısında oturuyordu.

Aninka'yı her zaman derinden etkilerdi bu ayin. Daha çocukken bile papaz "başında dikenlerden örülmüş bir çelenk, sağ elinde bir çivi" diye başladı mı, acı acı ağlar ve bir yandan hıçkırırken bir yandan da "Şan olsun senin acılara katlanışına,

Tanrım! Şan olsun sana!" diye ilahi okuyan papaz çömezine eşlik ederdi. Ayinden sonra heyecandan tir tir titreyerek kızlar bölümüne koşar ve orada, gitgide yoğunlaşmaya başlayan karanlıkta (Arina Petrovna yapacakları bir iş olmadığı zaman onlara mum vermezdi) köle kadınlara "Tanrı'nın çektiği acılar"ı anlatırdı. Köle kadınlar sessiz sessiz ağlar, göğüs geçirirlerdi. Onlar kurtarıcılarını, Tanrılarını ta yüreklerinde duyarlar, onun bir gün dirileceğine derinden inanırlardı. Aninka'da duyardı Tanrı'yı yüreğinde ve inanırdı dirileceğine. Odayı dolduran bütün bu yoksul ruhlu insanlar için, gün boyu çektikleri eziyetler, alaylar, aşağılamalarla dolu olan gecenin zifirikaranlığında ışık ve özgürlük ülkesi görünürdü. Sert, acımasız bir kadın olan ihtiyar hanımefendi, Arina Petrovna bile böyle günlerde sakinleşir, kimseyi azarlamazdı. Öksüz diye yatıştırıcı sözler söylerdi onlara. Ama Aninka yattıktan sonra bile uzun süre kendine gelemez, titrer, yatağında bir o yana bir bu yana döner durur, gece boyunca birkaç kez sıçrayarak uyanır ve sayıklardı.

Çocukluktan sonra öğrenim dönemi başlamıştı, daha sonra da gezgincilik. Birincisi bomboştu, ikincisi ise insanın içine derin acılar salacak kadar bayağı. Yine de, o iğrenç gezginci yaşamında bile Aninka "kutsal günler" olan inancını büyük bir kıskançlıkla korumuştu. Kutsal günler geldi mi geçmişin temiz anılarından yankılar arayarak çocuk gibi duygulanırdı. Şimdi, hayatın son ayrıntısına kadar belli olduğu, geçmişin kendi kendini lanetlediği, gelecekte ise pişmanlık ve bağışlamanın görünmediği, her türlü duygulanmanın ve bununla birlikte gözyaşlarının kaynağının kuruduğu şu anda ise, demin kutsal kitaptan okunan Tanrı'nın katlandığı acılı yoksulluğa ilişkin öykünün üzerinde bıraktığı etki gerçekten dayanılmaz ölçüde acıydı. Bu duayı dinlerken çocukluğunda da üzerini kaskatı bir gecenin kapladığını duyardı, ama hiç değilse o zaman bu yoğun karanlığın ardında bir ışık parlardı, şimdiyse hiçbir şey duyul-

muyor, hiçbir şey görünmüyordu: Gece, sürekli, değişmez bir gece... Başkaca hiçbir şey. Aninka ne inliyor ve ne de bir şey düşünüyordu; yalnızca derin bir uyuşukluk içindeydi.

Porfiri Vladimiriç'e gelince, "kutsal günler"e karşı o da gençliğinden beri saygılıydı, yalnız onun saygısı işin törensel yanıyla ilgiliydi, tıpkı saf bir putataparda olduğu gibi. Her yıl, büyük cumanın öngününde papazı çağırır, kutsal kitaptan okunanları dinler, iç çeker, ellerini göğe açar, secdeye kapanır, mumdan akan damlalarla, kutsal kitaptan okunan cüzlerin sayısını hesaplar, ama yine de hemen hiçbir şey anlamazdı. Bu duada, "Gerçeğin" kanlı bir şekilde yargılanmasıyla korkunç bir haksızlık yapıldığından söz edilmekte olduğunu ancak şimdi, Aninka'nın içinde "*ölüm*" bilincini uyandırmasından sonra anlayabilmişti.

Bu buluşla ruhunda canlı birtakım karşılaştırmalar yapıp derin birtakım sonuçlara ulaştığını söylemek kuşkusuz abartma olur, ama öte yandan içinde umutsuzluğa varan bir kargaşanın doğduğu da su götürmez. Geçmişin yarattığı bir kargaşaydı bu; ve geçmiş bilinç denen şeyden ne kadar uzak yaşanmışsa, kargaşa da o kadar acı vericiydi. Korkunç bir şey vardı bu geçmişte, ama bunun ne olduğunu yığın içinden bulup çıkarabilmek, hatırlayabilmek olanaksızdı. Öte yandan unutmak da olmazdı. Şimdiye kadar hareketsiz duran, üzeri kalın bir örtüyle örtülü koskocaman bir şey, birdenbire hareket etmeye, kendisini ezmecesine üzerine gelmeye başlamıştı. Ah bir eziverseydi kendisini, bu en iyisi olurdu; ama hayır, dokuz canlıydı o, muhakkak bunun altından da sürünür çıkardı... Demek ki işi kendi haline bırakmak ve bundan bir sonuç beklemek olacak şey değildi, aşırı hayalcilikti... Bu dayanılmaz kargaşaya son verecek çözülmeyi kendisinin gerçekleştirmesi gerekti. Vardı böyle bir çözüm, evet vardı. Bir aydır gözünü dikmiş onu inceleyip duruyordu, bu kez elinden kaçamazdı. Birden kafasında "Cumartesi

günahlarımızı çıkaracağız, rahmetli anneciğimin de mezarını ziyaret edip vedalaşmamız gerek!" düşüncesi geçti.

Düşüncesini Aninka'ya bildirmek için, bu kez yüksek sesle:

"Ne dersin, gidelim mi?" dedi.

"Olur, arabayla..."

"Hayır, arabayla değil..."

Porfiri Vladimiriç sözünü tamamlamadı; sanki Aninka'nın engel olabileceğinden korkmuştu.

"Rahmetli anneciğime karşı çok... Kan kusturdum ona, çok acı çektirdim..." Kafasında sürekli bu düşünce vardı... bir de "vedalaşmak" arzusu... Her dakika yüreğini daha bir dağlıyordu bu arzu. Ama bu "vedalaşma" her zamankilerden olmamalıydı. Mezara kapanıp, can çekişme inlemeleriyle orada donup kalmalıydı.

Herhalde kendini cesaretlendirmek için:

"Demek Lyubinka kendi elleriyle kıydı canına?" diye sordu.

Aninka önce dayısının sorusunu tam anlayamadı, ama sonra ne demek istediğini anladı ve Lyubinka'nın ölümüne bir kez daha dönerek kendine acı çektirmek için karşı konulmaz bir istek duydu içinde; kardeşinin ölümünü bir kez daha ve ayrıntılarıyla anlattı.

"Demek öyle dedi ha: İç... namusssuz!"

"Evet, öyle dedi."

"Sense içmedin? Kaldın?"

"Evet... İşte yaşıyorum..."

İyuduşka ayağa kalktı ve görünür bir heyecanla odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı. Sonra Aninka'ya yaklaşıp başını okşadı ve usulca:

"Canım benim! Zavallı kızım benim!" dedi.

Bu dokunuşla Aninka'nın içinde hiç umulmadık bir şeyler oldu; önce şaşırdı, sonra yavaş yavaş yüzü çarpılmaya başladı

ve sonra da göğsünden isterik hıçkırıklar boşandı ve haykırırcasına:

"Dayı! İyi bir insan mısınız siz? Söyleyin, iyi bir insan mısınız?" dedi.

"Gezgincilik"ten sonra temelli yerleşmek üzere Golovlevo'ya geldiği gün sorduğu ve çok anlamsız bir cevap aldığı soruyu bu kez gözyaşları ve hıçkırıklar arasında soruyordu:

"İyi bir insan mısınız siz? Söyleyin! Cevap verin bana! İyi bir insan mısınız?"

Onun yatışmasını bekleyen İyuduşka:

"Bugün ayinde okunanları duymadın mı?" dedi. "Ne acılar çekmiş meğer! İşte ancak böyle acılar çekerse... Ve bağışladı! Herkesi tümüyle bağışladı!"

Geniş adımlarla yeniden dolaşmaya başladı odada; ölesiye acı çekiyor, kıvranıyor, yüksek sesle kendi kendine konuşuyordu. Yüzünün nasıl ter damlacıklarıyla kaplandığının farkında bile değildi.

"Herkesi bağışladı! Yalnızca *o zaman* kendine zehir içirenleri değil, ondan sonra, şimdi ve gelecekte zehir sunacakları da bağışladı! Korkunç bir şey bu! Ah, hem de nasıl korkunç!"

Birden Aninka'nın önünde durdu ve:

"Ya sen... bağışladın mı?" diye sordu.

Aninka cevap yerine üzerine atılıp sımsıkı sarıldı ona.

"Beni bağışlaman gerek!" diye sürdürdü İyuduşka. "Herkes için... kendin için ve... artık aramızda olmayanlar için..." Birden şaşkınlıkla çevresine bakınmaya başladı. Kendinde değil gibiydi: "Nedir bu! Ne oluyor?! Hani, herkes nerede?!"

***

Sarsılmış, bitkin, acı dolu, odalarına çekildiler. Ama Porfiri Vladimiriç bir türlü uyuyamıyordu. Yatağında bir o yana bir bu yana dönüyor, yapması gereken daha ne gibi işler bulunduğunu

hatırlamaya çalışıyordu. Birden iki saat kadar önce kafasında rastlantısal olarak beliren düşünceyi yeniden hatırladı: "Rahmetli anneciğimin mezarına gidip vedalaşmak gerek." Bu hatırlamayla tüm varlığını korkunç bir tedirginlik kapladı.

Sonunda dayanamadı, yatağından kalkıp hırkasını giydi. Dışarıda hava daha aydınlanmamıştı; hiçbir yerden en ufak bir ses duyulmuyordu. Porfiri Vladimiriç bir süre odada dolaştı, önünde bir kandilin yanmakta olduğu kutsal tasvirin karşısında durdu; başında dikenden çelenk bulunan bağışlatıcının tasviriydi bu; ona uzun uzun baktı; sonunda kararını verdi. Kararının ne kadar bilincinde olduğunu söylemek kolay değil, ama birkaç dakika sonra sakına sakına antreye geçti ve dış kapının sürgüsünü çekti...

Dışarıda rüzgâr uluyor, yapış yapış bir mart tipisi erimeye başlayan karları insanın gözlerine dolduruyordu. Ama Porfiri Vladimiriç ne karı, ne rüzgârı duyuyordu; su birikintilerine basa basa yürüyor, yalnız arada bir kendisi de farkında olmadan hırkasının eteklerini kapatmaya çalışıyordu.

***

Ertesi gün sabah erkenden, Arina Petrovna'nın gömülü olduğu mezarlığa yakın köyden bir atlı geldi ve yoldan birkaç adım ötede Golovlevo beyinin donmuş cesedinin bulunduğunu bildirdi. Haber vermek için hemen Aninka'nın odasına koştular, ama o yatağında hummanın bütün belirtileriyle kendinden geçmiş yatıyordu. Bunun üzerine yeni bir atlı hazırlanıp "Kız kardeşleri" Nadejda İvanovna Galkina'ya (halaları Varvara Mihaylovna'nın kızı) haber vermek üzere Goryuşkino'ya gönderildi. Zaten o geçen güzden beri Golovlevo'da olup bitenleri büyük bir dikkatle izlemekteydi.

1875-1880

"...Kısacası ne yandan bakılsa durum değişmiyordu: hayatla bütün hesaplar görülmüştü. Yaşamak hem acı vericiydi, hem de gereksiz; gerekli olan tek şey, ölümdü ama işte bu gerekli tek şey de bir türlü gelmek bilmiyordu. Ruh kendisini böylesine candan arzu ederken, ölümün cilveler yaparak şımarıkça gelişini geçiktirmesinde alçakça bir ihanet vardı sanki..."

ISBN 975-7782-61-0